Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ЧЛПЯЬР
ЯЬЧЧЛПЗЭЧЛЛЛЛЬР
Ч ЭЛЕЗЧЯ ЛЛПЧЛЛЧЧЛЬЧЧЛЧ

200
406-ք
Դուրեան
2 NOV 2010
ՌԵՊԱՆԻԱՅԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ТИФЛИСЪ
200
406-ք
24
Ն-99
ա.ա. 30

ՓՈՔՐ

ՔԱՐՈԶԳԻՐՔ

Ի ՊԷՏՍ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
S.S.R.A. Публичная Библиотека
7/XI - 1922
Инв. №
Ա. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Վ. ԵՒ Հ. ՏԷՐ-ՂԵՐՈՒՔԵԱՆՑ
Կ. ՊՈԼԻՍ

1905

n 4 APR 2013

9876

معارف عمومیه نظارت جلیله‌سنك فی ٢٤ شباط ٣٢٠ تاریخلی
و ٦٦١ نومرولی رخصتنامه‌سیله طبع اولنمشدر

ՎԱՍՆ ՅԻՇԱՏԱԿԻ

Տ. ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ԹԱՒՇԱՆՃԵԱՆ,

Ի ՍՏՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԵՒ Ի ՅԱԳՈՒՐԴ ԲԱՐԵՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՒԻՐԵԼՈՅ Ի ՊԱՇՏՕՆ ՍԵՂԱՆՈՅՆ

ՈՐ ԾԱՌԱՅԵԱՑ Ի ՆՄԻՆ ԶԱՄՍ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ

ԲԱՐԵՐԱՐԵԼՈՎ ԿԱՐՕՏԵԼՈՅ

ԵՒ ՎԱՍՏԱԿԵԼՈՎ ԱՆՁՆՈՒԻՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՁՕՆԻ ԱՅՍ ՄԱՏԵԱՆ:

Ծնաւ նա ի Նաւլը Գաբու կ. Պոլսոյ յամին 1810

Ամուսնացաւ ընդ Գայիանեայ յամին 1855

Ձեռնադրեցաւ ի Սարգիս Պատրիարքէ ի 10 Նոյեմբերի 1860

Վախճանեցաւ յիճսասիէ Իւսկիւտարի ի 27 Ապրիլի 1872

Հանգչին ոսկերքն ի Գերեզմանատուն Իւսկիւտարէ

ԶԵԿՈՅՑ

Պատճառական Ծանուցումն ու Տեղեկագիրը՝ որ հրատարակուեցան ժամանակին եւ որ կը տեսնուին Հատորիս սկիզբը, բաւական են բացատրել սոյն հրատարակութեան նպատակն ու բովանդակութիւնը, եւ աւելորդ կը լինի նոյներուն վրայ անդրադառնալ:

Բառոզներու շարքին մէջ մտադրութիւն դարձուցինք նիւթերու շարադասութեան, դնելով նախ տերունականները, յետոյ գլխաւոր առաքինութեանց պատկառողները, եւ ի վերջոյ կենցաղական բարոյականի նիւթերը:

Լեզուին մասին պահեցինք իւրաքանչիւրին ոճն ու հաշակը, չուզելով բնագրին ոյժը եւ հեղինակութեան ոգին կորսնցնել, եւ յուսալով ոճերու տարբերութեամբ աւելի հաճոյական ընել բառոզներու ընթերցումը եւ արտասանութիւնը:

Կը մաղթենք որ իրագործուի բառոզներու մըրցման եւ հրատարակութեան գաղափարը յղացող եւ ծախքը հոգացող բարեսէր Անձին ունեցած դիտումը, բառոզիչները յորդորելով նիւթերու պատրաստութեան եւ մեկնութեան, եւ հաւատացեալներուն սիրելի ընծայելով բառոզներու ընթերցումն եւ ունկնդրութիւնը, եւ ամենուն ընձեռելով բարոյական բարւոյն եւ հոգեկան մխիթարութեան գեղեցիկ պտուղները:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Եկեղեցւոյս մի անձնաւորութիւն, նպաստակ ունենալով եկեղեցականութեան եւ ժողովրդեան հաւատարապես օգտակար լինիլ, առաջինին զարոգի միտքը ուսումնասիրելու եւ պատրաստելու առիթ ընծայելով, եւ վերջինին ալ զարոգի գիրք մը վաստուցանելով, որոշած է գրաւած զարոգներու մրցում մը բանալ, եւ ընտրելագոյն զարոգներէն հատոր մը հրատարակել ի պէտս հաւատացեալոց:

Մրցման կրնան մասնակցիլ ամէն եկեղեցականք, որք Հայ Ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյ պաշտօնեայ են, Եպիսկոպոս, Վարդապետ, Քահանայ, մինչեւ Սարկաւագները, եւ որ դասապարտութեան մը ներքեւ չեն գտնուիր:

Քարոզ գրողները պիտի է ծածկանունով մը նշանակուին կամ ստորագրեն, եւ միանգամայն կնիքեալ պահարանի մը մէջ իրենց բուն անունը գրեն, եւ պահարանին վրայ իրենց ընտրած ծածկանունը նշանակեն եւ ի միասին դրկեն: Այդ պահարանիները պիտի բացուին ճնշութեանց առարկելի չեղոյ, եւ հրատարակութեան առթիւ միայն պիտի ծանուցուին նեղինակաց անունները:

Լաւագոյն խաղերը գրոցներու հաւասար սահմանուած մրցանակներն են, մեկ առաջին մրցանակ 500 ֆրանգ, երկու երկրորդ մրցանակ 200 ֆրանգ իւրաքանչիւրը, չորս երրորդ մրցանակ 100 ֆրանգ իւրաքանչիւրը, չորս չորրորդ մրցանակ 50 ֆրանգ իւրաքանչիւրը, եւ վեց հինգերորդ մրցանակ պարզ գովութեան յիշատակ, որ է տպագրութեան արժանանորութիւն:

Մրցանաց յանձնաժողովը եւ որոշումները եւ բոլոր գործողութիւնները յանձնուած են Յ. Ի. Գրականի Յանձնաժողով, Սրբազան Պատրիարքին նախագահութեան ներքեւ, որոյ անուան սկսէ է յղուին բոլոր գրուած խաղերը, վերոյիշուած բուն անունի եւ ծածկանունի կնքեալ պահարաններուն հետ: Գործիքները սկսէ է Պատրիարքարանի հասցեին յայտարարութեանս բուականին մինչեւ վեց ամիս յառաջ, այսինքն մինչեւ տարոյս Հոկտեմբեր առաջի վերջը: Իւրաքանչիւր մրցանակ ստանալոցող եկեղեցական կրնայ մեկ աւելի խաղեր յղել, բայց երկու մրցանակէ աւելի չկրնար ստանալ, եթէ աւելի քան մեկ խաղեր ունենայ ալ ընտիր դասուածներուն մէջ: Յանձնաժողովոյ եկեղեցական անդամէ ալ մրցանակ չեն կրնար ստանալ:

Խաղերուն պատրաստութեան մէջ պահուելիք պայմաններն ալ հետեւեալներն են.

1. Խաղերը պիտի գրուին մեզի սովորական եղած եւ Աբեղեան կոչուած հայերեն աշխարհաբարով: Աբեղեան կոչուած աշխարհաբարով գրուածները կրնան ընդունուիլ, բայց հրատարակութեան առթիւ

պիտի փոխուին մեր գործածական աշխարհաբարին Յանձնաժողովոյ հոգածութեամբ:

2. Մեզուն պիտի ըլլայ մաքուր եւ սանուն եւ ժողովրդական հասկնալի դիւրինաց:

3. Ընդարձակութիւնը պիտի ըլլայ չափաւոր, ոչ շատ հատորաւոր եւ ոչ շատ կարճ, այնպէս որ բարձրաձայն ընթերցուելը տեւողական 20 եւ առ առաւելն 40 վայրկեանի չափ տեւէ:

4. Խաղողը ոչ թարգմանութիւն պիտի ըլլայ եւ ոչ շատ մեծածաւալ հետազօտութիւն, այլ բնագիր գրուած մը:

5. Բնաբանը հարկաւ Ս. Գիրքին առնուած պիտի ըլլայ, եւ խաղին այ Ս. Գիրքի վկայութիւններով զարդարուած:

6. Նիւթը Քրիստոնէական թարգմանութիւն մը պիտի ըլլայ եւ միանգամայն Քրիստոնէական կեանքին օգտակար:

7. Մոլ աշխարհային եւ խաղամոլական նիւթեր եւ գրուածներ ընդունելի պիտի չըլլան:

8. Խաղողութեան հոգին Աւետարանական վարդապետութեան եւ Հայ. Ս. Եկեղեցւոյ աւանդութեանց հետեւցնող պիտի ըլլայ:

9. Նիւթի ընտրութիւնը գրողներուն թողուած է, բայց կը խնդրուի որ տարերութեան եւ նորութեան ներկայութիւն դարձուի, վասն զի մեզի նիւթով եւ նոյնպէս թողունակութեամբ խաղողներուն բնական է որ շատ ընդունելի, եւ մնացածներ մեկ կողմ թողուին:

(Կ. Ե. Ի. Ք)

2/15 Ապրիլ 1903.

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Տարւոյս Ապրիլ 2 թուակիր Պատօնական Ծանուցման համեմատ բացուած՝ Քառոզի մրցման պայմանաժամ որոշուած էր Հոկտեմբեր ամսոյ վերջը, եւ մինչեւ այն օր 35 տարբեր ծածկանունութեամբ ներկեայ 56 գրուած քառոզներ հասան գանազան տեղերէ, որ եւ Յ. Ի. Դրական Յանձնաժողովոյ եկեղեցական անդամոց ննջուբեան եմբարկուեցան:

Հոկտեմբեր ամսոյն լրանալէն վերջ Տփղիսի աւագերէցներէն Տ. Առաքել Աւագ Քահանայ Բագրատունիի կողմէն յղուած 77 քառոզներու ստուար հատւածոյ մըն ալ հասաւ, առանց որոշած ըլլալու մրցման մատուցուելիք քառոզը, եւ հետեւաբար ոչ միայն պայմանաժամին անցնելուն, այլ եւ այդ բազմաթիւ քառոզները միանգամայն մրցման ընդունելու անյարմարութեան առջեւ, մեկ կողմ թողուլ յարմարագոյն սեպուեցաւ:

Իսկ 56 քառոզները ննջուեցան Յանձնաժողովոյն Նախագահ Սրբազան Պատրիարքին եւ Տ. Գեորգ Եպիսկոպոս Երեցեանի եւ Տ. Յովհաննէս Աւագ Քահանայ Մկրեանի կողմէն, որ յանուանէ ալ նշանակուած էին մրցանակները վճռող բարեւրաանձին կողմէ: Իսկ Տ. Եղիշէ Եպիսկոպոս Դուրեան, թէպէտ հրաւիրուեցաւ, այլ Պարեվանուց գոր-

ձերուն պատճառաւ արգիլուած լինելը հաղորդեց գրով:

Երեք Բննիչները ի միասին գումարուելով բարձրաձայն եւ ամբողջութեամբ կարդացին բոլոր քառոզները, Դեկտեմբեր 5, 6, 7 եւ 10 օրերուն մէջ, եւ իրենց գնահատումը կազմելու համար, պատշաճական ծանուցման գծած պայմաններուն հետ՝ առանձինն առանձինն կշռադատութեան առին գրուած քառոզներուն վարդապետական եւ բարոյական եւ աստուածաշնչական պարունակութիւնները, ոիւթին եւ գիւտին կամ նորութեան եւ ընդլայնման կամ մշակութեան հանգամանքները, լեզուին յստակութիւնը եւ ոճին ազդեցութիւնը, եւ այդ կէտերէն իւրաքանչիւրին վրայ գնահատումին մէկէն տասը քիւի վրայ ճշանակելով՝ ամբողջութեան վրայ եզրակացութեան յանգեցան:

Ըստ Պատշաճական Յայտարարութեան պէտք էր որոշուէին մէկ 500 Ֆրանկոց, երկու 200 Ֆրանկոց, չորս 100 Ֆրանկոց, չորս 50 Ֆրանկոց, եւ վեց գովութեան յիշատակի մրցանակներ:

Երկու քառոզներ միայն ամեն կէտերու մէջ ըստ ամենայնի կատարեալ դատուելով հաւասարապէս առաջին մրցանակի արժանաւոր գտնուեցան, եւ որովհետեւ ասոնցմէ եսէր եկող երկու քառոզներն ալ յոյժ մեծաւորութեամբ մրցանակի արժանի էին, Յանձնաժողովս պատշաճագոյն դատեց առաջին մրցանակը առաջին երկուքներուն վրայ կիսել, եւ երկրորդ մրցանակները վերջի երկուքներուն յատկացնել:

Ըստ այսմ առաջին մրցանակի արժանի դատուած են Վ.Ե.Ն.Ա.Ն.Ը. անուամբ մատուցուած միակ եւ Ա.Ե.Ր. անուամբ մատուցուած առաջին քառոզները. իսկ երկրորդ մրցանակի արժանի դատուած են Ա.Ր.Յ.Ե.Ն Ա.Ր.Յ. անուամբ մատուցուած միակ՝ եւ Ն.Ա.Դ.Ե.Հ անուամբ մատուցուած առաջին զոյգ քառոզները:

Երրորդ մրցանակի արժանի դատուեցան Ա.Ղ.Ի անուամբ մատուցուած առաջին, Շ.Ն.Ա.Ն անուամբ մատուցուած երկրորդ, Գ.Ե.Ղ.Ա անուամբ մատուցուած միակ, եւ Ս.Հ.Ո.Վ.Ն.Ի անուամբ մատուցուած երկրորդ՝ քառոզները:

Չորրորդ մրցանակի արժանի դատուեցան Յ.Ո.Ն.Ա.Ն անուամբ մատուցուած առաջին, Գ.Ե.Ա անուամբ մատուցուած միակ, Հ.Ր.Ա.Խ.Ա անուամբ մատուցուած երկրորդ, եւ Մ.Ե.Ր անուամբ մատուցուած միակ՝ քառոզները:

Հինգերորդ կարգին, որ է լոկ գովութեան յիշատակ եւ տպագրութեան իրաւունք, արժանի դատուեցան նախ Ա.Ե.Ր անուամբ մատուցուած երկրորդ՝ եւ Ն.Ա.Դ.Ե.Հ անուամբ մատուցուած երկրորդ զոյգ՝ քառոզները, որոց հեղինակները արդէն մրցանակ մը առած էին, այլ գրուածոց արժանիքին համար Յանձնաժողովը պատշաճ դատեց անոնց ալ նրատարակութիւնը: Իսկ վեցերը որ չորրորդ մրցանակի արժանացողներուն կը հետեւէին եւ նիւթերու ալ պէսպիսութիւն կը ներկայէին եւ նախադասելի դատուեցան՝ եղան, Տ.Ո.Ւ.Ե.Ր.Է անուամբ մա-

տուցուած երկրորդ, Կ. Հէնէճ անուամբ մատուցուած միակ, Մ. Պոլսոյ անուամբ մատուցուած առաջին, եւ Կ. Մարաշոյ. Մշակ Հաւատոյ եւ Աբղեան անուններով մատուցուած միակ՝ քարոզները:

Այս կերպով մրցանակի եւ գովութեան արժանացած եղան 22 քարոզներ փոխանակ 17ի, իբր զի առաջին մրցանակը երկուքի վրայ կիսուեցաւ, եւ Նժդեհ անուամբ մատուցուած չորս քարոզները իբր երկու հաւասարեցան ճեղինակին բացորոշ փափաքանաց համեմատ, եւ Ա. Էջի եւ Նժդեհի երկրորդ ընծան ալ տպագրութեան ընդունուեցան:

Հետեւաբար այս խումբին դուրս մնացին 34 քարոզներ, որ մատուցուած են, Ասպէղ անուամբ մի եւս, Շինական անուամբ երկու եւս, Սահմանադիր անուամբ երեք եւս, Ճշմարիտ անուամբ երկու եւս, Հրաշեայ անուամբ երկու եւս, Տարաբերդի անուամբ մի եւս, Մեսրոպ անուամբ մի եւս, Հեթէթ, միւս Մեղր, եւ Կրօնասէր անուններով միակ, Նեբուսական անուամբ երկու, Ասիրանիշ անուամբ երեք, միւս Գեղամ անուամբ երկու, Փառանձ, Պանդուխտ, Գեղանոյշ, Ալեքսիկ անուններով միակ, Շաւրշ անուամբ երկու, Մշակ, Գաղթ, Տրդատ, Արյունիկ եւ Գամպէթել անուններով միակ, եւ վերջապէս մէկ ալ 27113 թուահամարով:

Ծածկանուններէն բոլոր յատուկ պահարանիներով ամփոփուած կը պահուէին, եւ միայն այդ ամեն որոշումներուն լրանալէն ետքը բացուեցան Դեկտեմբեր 12ին Ց. Ի. Գրական Յանձնաժողովոյ յատուկ գումարման մէջ:

Ի յայտ եկած արդիւնքը հետեւեալն եղաւ.

ՎԵՐՆԱՆՈՂ	ԲԱԲԳԷՆ Ծ. ՎՐԴՊ. ԿԻՒԼԷՍԷՐԵԱՆ	Կ. Պոլիս
ԱՍՏԵՐ	ՄՈՒՇԵՂ Ծ. ՎՐԴՊ. ՍԵՐՈԲԵԱՆ	»
ԱՐԱՅԵԱՆ ԱՐԱՅ	ԵՐՈՒԱՆԴ ՎՐԴՊ. ՓԷՐՍԱՀՃԵԱՆ	Ամասիա
ՆԺԴԵՀ	ՄԱՇԵՈՑ ՎՐԴՊ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ	Արմաւ
ԱՍՈՂԻԿ	ԹՈՐԳՈՄ ՎՐԴՊ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ	»
ՇԻՆԱԿԱՆ	ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՔՀՆՅ. ՏԻՒՐԿԷՐԵԱՆ	Գանձակ
ԳԵՂԱՄ	ՍԱՀԱԿ ՎՐԴՊ. ՕՏԱՊԱՇԵԱՆ	Կ. Պոլիս
ՍԱՀԱՄԱՆԻՆ	ԽՈՐԷՆ ՔՀՆՅ. ՏԱՂԼԵԱՆ	Սեբաստիա
ՅՈՎՆԱԹԱՆ	ՄԵՍՐՈՊ ՔՀՆՅ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ	Երզնկա
ԴԻՒՑ	ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԴՊ. ՆԱՐՈՅԵԱՆ	Արմաւ
ՄԵՂՈՒ	ՎԱՀՐԻՃ Ծ. ՎՐԴՊ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ	Կ. Պոլիս
ՏՈՒՏԷՈՐԴԻ	ՎԱՐԴԱՆ ՔՀՆՅ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ	Բիւնկեան
ԿԱՅԵՑԻ	ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴՊ. ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ	Կ. Պոլիս
ՄԵՍՐՈՊ	ՂԵՒՈՆԴ ՎՐԴՊ. ԴՈՒՐԵԱՆ	»
ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ	ՆԵՐՍԷՍ ՔՀՆՅ. Տ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ	Բագու
ՄՇԱԿ ՀԱՒԱՏՈՑ	ԴԱՆԻԷԼ Ծ. ՎՐԴՊ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ	Զմիւռնիա
ԱՐԹՈՒՆ	ԿԱՐԱՊԵՏ ՔՀՆՅ. ԹՈՒԽՄԱՆԵԱՆ	Կիւրասուն

Իսկ Հրազեան ծածկանունը անյայտ մնաց, որովհետեւ միայն «Պատուական Հայ Եկեղեցւոյ, Կ. Պոլիս» բացատրութիւնը գտնուեցաւ կնիքեալ ծրարին մէջ:

Մնացեալ 17 անուններէն՝ 12ը վարդապետ են եւ 5ը քահանայ, դարձեալ 12ը գաւառներէն եւ 5ը Պոլսեն:

Կ. Պոլիս, 12 Դեկտեմբեր 1903.

ԵՐԿՐՊԱԳՈՒԹԻՒՆ ՄՈԳՈՒՅ

«Ահա մոգք յարեւելից եկին յԵրուսաղէմ»:
(Մատթ. Բ. 1)

ՊԱՏՈՒԱԿԱՆ եղբարք իմ ի Քրիստոս:

Հրաշափառ ծնունդս Աստուածայնոյ Որդւոյն Աստուծոյ մեր Յիսուսի Քրիստոսի, որ ի Սուրբ Կուսէն Մարիամայ ծնաւ ի Բեթղեհէմ, զոր ամենայն Եկեղեցի կը տօնէ ամէն տարի Ծնունդի տօնին, մեզ ալ կը հրաւիրէ, որ ի Բեթղեհէմ երթանք, եւ տեսնենք զայն, որ ծնաւ եւ մարդացաւ մեզ համար, եւ մեր Տէր եւ Աստուած կոչուեցաւ:

Ուրեմն ես ալ ձեզ հրաւիրելով կ'ըսեմ. Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ:

Եկէ՛ք ցնծութեամբ երգենք երկինքի զօրաբանակներուն հետ՝ այս սքանչելի պատուա. «Փառք ի բարձունս Աստուծոյ եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն:»

Մեկնելի Յորենացիին զօրարիկ երգը հնչեցնենք պահիկ մ'առաջ, «Յորդորդ մեծ եւ սքանչելի, որ յայսմ աւուր յայտնեցաւ:»

Եկէ՛ք լենձի հետ, եղբա՛րք իմ, եւ մխուենք Յորդանանին խորերը, երթանք մանգուխտ քահանայապետին դարեր յառաջ եւ պրպտենք Յաւիտենական Մանուկին ծննդեան պարագաներէն Մոգերու երկրպագութիւնը:

Ս. Արեւելքը, այդ խորհրդաւոր երկիրը, ծնունդ առած է մեծամեծ ինքնակալութիւններու, որոնցմէ եղած է աշխարհի քաղաքակրթութեանց ծագման։ Անոր սահմանը կը ձգուի Ասիայի առաջակողմէն ու կը հասնի մինչեւ ծայրագոյն երկիրներու վերջին սահմանակէտը։ Արեւելքի երկիրներէն՝ Պարսից անհուն դաշտավայրերուն ու իր մօտաւոր երկիրներուն մէջ այդ հին ժամանակները ախտող կրօնքն էր զրադաշտականութիւնը, որուն վարդապետները կանուանուէին Մոգեր։ Իշխանական դործերու մէջ ալ յառաջադէմ էին Մոգերը, ինչպէս որ մեծաւոր դործերու մէջ կ'առաջնորդէին ժողովուրդներուն։ Մոգութեամբ ծագած այդ երկիրներէն մէկին մէջ՝ նոյն ժամանակները կ'ապրէին երեք իշխան մոգեր, որոնց անուններն քրիստոնեայ աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ Մելքոն, Գասպար և Պաղտասար էին։

Այդ մոգերը բարի էին, կը ճանչնային ախեղերքի ստեղծողը և իրենց հոգիները ծանօթ էին Աստուածութեան։ Աչխու նկարագրի տէր էին, մոգութեան յարակից թիւր դաղափարները իրենց հարցասէր մտքին առջեւ քննելի էին։

Ճշմարտութիւնը կը խուզարկէին անոնք, այդ դանը անոնց մտքին սեւեռեալ նպատակակէտն էր։ Գիշերները երբ խաղաղ լռութեան մէջ աչքերնին կը յառէին աստեղազարդ երկինքին և խոր յափշտակութեան մէջ կ'ընկղմէին, կը փառաբանէին անբաւութեան արարիչը։

Այս կը խնդրէին անոնք Աստղծողէն, որպէս զի դանեն ճշմարտութիւնը, իրենց հոգիին ծարաւը յագեցնել կ'ապերսէին Ամենակարողէն։

Լսեր էին անոնք յայտ պատկառելի աւանդութիւն մը՝ որ կըսէր Հրէաստանէն, թէ Աստուածածութիւնը խոստացած էր ծագեցնել մանաւոր աստղ մը, «Ծագեսցէ աստղն Յակորայ»։ այդ աստղին ծագումն էր որ կը փնտռէին երկինքի լուսաւորներուն մէջ։ Սրտի էին անոնք թէ Մէկը պիտի գար ապագայն Հրէից աղդէն, որ պիտի ունենար տիեզերական և երկնային յաւիտենական թագաւորութիւն, որ երկինքէն երկիր պիտի բերէր մարդկութեան ոսկեդարը։ Շատ դիշերներ անքուն կ'անցնէին անոնք դիտելով այսպէս կապոյտ կամարը։ Աղօթքի ու հայեցողութեան կեանքն էր իրենց սիրելի զբաղումը։

Բ. Օր մը յանկարծ նշմարեցին երկինքի վրայ նորանշան աստղ մը, որուն չոգարձակ լոյսը կը խաղդէր իրենց աչքերը։ Այդ նոր աստղին լոյսը չէր նմանէր Սլուսականին մեղմահոսան լոյսին ու կարմիր Հրատին բռնարատղ պայծառութեան։ Անիկայ բոլորովին անման էր Լուսնթագի ցոլքերուն, ոչ ալ Բոյլքի ու Եօթնաղբարի համասեռութեան զարմանալի երեւոյթները կը նշմարուէին անոր վրայ, հապա բոլորովին նորանշան էր այդ յանկարծ ծագող աստղին դիրքը։ Գիտուր աստղերու աշխատութիւնները ալ անզօր կը մնային բացատրել այս երեւոյթը։

Ո՛ր ես Դաւիթ, դուն որ հովուական կեանքիդ մէջ աչքերդ յառած երկինքին՝ երգեցիր ամէն զերբը. դուն որ քաջիկ խելամտեցար առեղծուին մեծախառնութեան ու սաղմոսեցիր, «Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ»: Օ՜հ, ելո՛ւր ու ապչէ՛ այս նորածագ ու չոզախայլ լուսաւորին առաքէն, որ քու տեսած, դիտած ու սաղմոսած զարմանալի երկնակամարին վրան կ'աւելցնէր նոր հրաշալիք մ'ալ: Ելի՛ր հազարամեայ քնարանէդ ու երգէ ինծի՛ տեսանողին հետ թէ «Ծագեցաւ աստղն Յակոբայ»: Անշուշտ եմ, պատուական եղբարք իմ, թէ այդ հրաշափառ աստղին ծագումը մեծ ցնծութեամբ ողջունեցին երեք մոգերը, ծունկի եկան անոնք և իրենց բազուկները երկինք ամբարձած աղօթեցին առ Արարիչն ու լոյս ուղեցին Անկէ նորածագ լոյսը ըմբռնելու. և չնորհաց Ս. Հոգին, Անիկայ՝ որուն գործն եղաւ թռչէն ու բոհէն հրաչակերտել այս զարմանալի սիւեղերքը, անիկայ՝ որուն մշանչենի գործն է իր անմահարար ցօղովը չնորհազարդել խոնարհ ոգիները, որ կը ներշնչէր մարգարէները, այդ աստուածարեալ ոգիներու առջեւ կը բանար ապագային գաղտնիքը, որ հոգերգել տուած էր տասնըհինգ դարեր առաջ՝ թէ «Ծագեսցէ աստղն Յակոբայ»՝ նա ինքն աւետեց երեք մոգերուն թէ՝ «Հրեից թագաւորը ծնաւ և այս աստղը, զոր կը տեսնէք Անոր աստղն է:»

Դ. Իշխան մոգերու ցնծութիւնը կատարեալ է. հասեր էին անոնք իրենց արտաքին բազձանքին.

Քայտառացին այդ երջանիկ օրին հասնելնուն համար: Կ'ուզեն երթալ, գտնել ու համբուրել նորածին երկնային թագաւորը, կ'ուզեն երթալ, ու պիտի երթան: «Երթանք ու գտնենք զԱնիկայ», այս եղաւ իրարու խօսած առաջին խօսքերնին՝ երբ Աստուածային աւետիս պատգամը իրենց ազդուեցաւ: Ջկար աչխարհի վրայ զօրութիւն մը՝ որ կարող ըլլար կասեցնել զիրենք իրենց այդ մտադրութենէն, կը հաւատային թէ Աստուած կատար պիտի հասցնէր իրենց բազձանքը:

Մեսիան աչխարհք եկեր էր, և իրենք անչուչտ պիտի գտնէին զայն ու պիտի երկրպագէին անոր: Ճշմարտութիւնը յայտնուեր էր, և իրենք պիտի երթային գտնել զայն և իրենց հոգիին ծարաւը պիտի յագեցնէին: Իրենց որոչումը անդառնալի էր, որուն համար փութալ ճամբայ ինկան: Չէին գիտեր թէ ո՞ր պիտի գտնէին իրենց որոնն բազձալին և սակայն կ'երթային, ամիոններով ու թեւերնուս տարին ներով պիտի ճամբորդէին, սակայն բոլոր այդ նեղութիւնները սիրով յանձն առած էին: Ճամբայ ելած էին ու ընաւ մէկէն չէին վախնար թէ իրենց արգելք պիտի ըլլար, «զի կատարեալ սէրն ի բաց վտրժէ զերկիւղն»:

Դ. Նոր ուրախութիւն մը վերապահուած էր իրենց. երբ ճամբայ ինկան, տեսան որ երկինքի նորածագ աստղը իրենց առջեւէն կը քալէր: Այո՛, անոնն մարդ որ հաւատք ունի, մոգերուն պէս Աստուծոյ վրայ, որ ճամբայ կ'ելնէ յուսով լցուած

և սիրով բոյավառ, հոգիի աչքերովը ամէն առէն պիտի տեսնէ առաղ մը, Անոր առաղը, որ վէնք պիտի առաջնորդէ դէպի բարեվիճան երկիրը, դէպի ճշմարտութեան ճանապարհը:

Երջանիկ մոգեր, և երջանիկ ան ամէնքը որ այդպէս խորունկ հաւատք ունին իրենց հոգիին խորը, որ չոյս ունին իրենց մտքին ու սուրբ սէր իրենց սրտի խորոյքը մէջ: Տարի տեւեց առնց ճամբորդութիւնը և իրենք միշտ կը խուզարկէին նորածինին ծննդեան տեղը, անշուշտ չտեսեր կը ծաղրէին վէրենք, տեսնելով որ այդ մարդիկը նորածին մանուկ մը փնտռելու եկեր էին աշխարհի վրայ, որուն ո՛չ ուր տեղ ծնելը և ո՛չ ալ որի զաւակ ըլլալը գիտէին, սակայն մոգերը անդրդուելի էին: Երկինքէն իրենց եղած ներշնչութիւնը, իրենց անսասան հաւատքը, աշխարհի գոռոզ պիտուններուն ծաղրէն, անտարբեր մարդիկներու քմծիծաղներէն չատ տեղ կը բարձրացնէր վէրենք: Պուտ մը հաւատքը կարող է լեռները սասանեցնել, պիտի գոռար օր մը այն Մանուկը, որ այժմ այդ հաւատացեալ մոգերու խուզարկութեանց առարկան էր: Միշտ կը փնտռեն ու կը քալեն դէպի արեւմուտք, մինչեւ որ հասան սերալի ու հոյաչէն Երուսաղէմ քաղաքը, հասկացած իր փառաւոր պալատներով, և մանաւանդ անոնց ու հրաշակառոյց տաճարովը: Հոս անշուշտ պիտի կրնանք ճիշտ տեղեկութիւններ առնել մեր փափաքելիին մասին, ըսին իրարու այդ սրտակից բարեկամները: Բայց զարմանքնին

մեծ եղաւ երբ կտեսնէին քաղքին դրան չէմքին վրայ, տղաղը որ վէրենք առաջնորդած էր մինչեւ հոն՝ անհետացաւ:

Ե. Ներս մտան և ալ աւելի անձկութեամբ սկսան հանդիպողներուն հարցնել, «Ո՞ւր է որ ծնաւ արքայն Հրէից, քանզի տեսաք զաստղն նորա յարեւելս և եկաք երկրպագանել նմա»: Բազմամարդ ոստանին մէջ չտեսնուեցաւ ուղղեցին իրենց այդ հարցումը և անա քաղաքը դղրդեցաւ: Օտարական իշխաններու հազուստ կապուտը, անոնց ըրած զարմանալի հարցումը, անձկալից խուզարկութիւնը դղրդեցին ժողովրդեան բոլոր խաւերը: Ես կը հաւատամ, թէ սակայն չարերը երբէք չդղրդեցան այդ հարցով, վասն զի անոնք ամէն դարերու մէջ չեն կրցած անդրադառնալ լուրջ խնդիրներու վրայ, այնքան իրենց թանկագին կ'թուի մտաի բաներու վրայ խորին ուշադրութիւն դարձնել: Լուրին արձագանգը հնչեց պալատին մէջ և Հերովդէս յուզուեցաւ, վասն զի իր քաւանանութեայ ընթացքին վերջանալը կը գուժէր այդ լուրը: Ինք միշտ չանացած էր մոռցնել Մեսիայի գաղափարը, արտաքին չքեղ ցոյցերու մէջ Իսրայէլի ժողովուրդը չոյելով, և աճաքարին վերաչինութեամբ իր օտարական ըլլալուն պարագան կը յուսար ջնջել ժողովուրդին սիրտերէն: Անմիջապէս կանչեց քահանայապետն ու ծերակոյտը, անոնց հարցուց. «Ո՞ւր պիտի ծնի Օծեալը»: Ծերակոյտը ժողով կազմեց և Հերովդէսի զգացուց Միքիա մարգարէին սա կանխատեսութիւնը, թէ «Եւ

դու Բեթղեհէմ, տուն Եփրաթայ, ... քեզէն ելլէ ինձ իշխան, որ հովուեսցէ զժողովուրդ իմ զԻսրայէլ»: Քահանայապետն ու ժողովուրդը չըմբռնեցին Հերովդէսի հարցումին նպատակը, անոնք թեւեուս կարծելին որ Հերովդէս ատով կը փաղաքշէ ժողովուրդին զգացումը, Մեսիային գալուն խընդրոյը ըզբաղեալ ցուցնելով ինքզինքը:

Չ. Հերովդէս գաղտուկ կանչեց մոգերը և կեղծաւորեցաւ անոնց առջեւ, ըսաւ անոնց. «Ինչ կըշանիկ էք դուք՝ որ առաջին անգամ լսեցիք իմ ու Իսրայէլի մեծափառաք ապառած Օծեալ իշխանին ծննդեան աւետիսը, ա՛խ ո՛ւր էր որ գտնէիք և ինձի ալ իմացնէիք անոր բնակավայրը, որ ես ալ ձեզի հետ գամ անոր երկրպագելու: Գիտցէք որ մեր աղբին աստղը գիրքերը դուշակած են թէ Բեթղեհէմի մէջ պիտի ծնի Անիկայ, ուստի դէպ ուղիղ հոն գացէք: Կը փափաքիմ խնամով սակայն թէ ե՞րբ երեւցաւ ձեզի աստղը»: Անոր քաղցր խօսքերուն և գործածած համակրալից ձեւերուն, և իրենք չհարցուցած տեղեկութիւնները փութկոտութեամբ պատրաստելով իրենց խօսելուն վրայ՝ երեք մոգերը չատ ուրախ եղան, պատմեցին անմիջապէս աստղին երեւնալուն թուականը: Անոնք անկեղծ էին, իրենց կեանքին մէջ չէին գործած երկերեսութիւնը, ուստի չէին կրնար հաւնիլ թէ իրենց հետ խօսողին այդ անոյշ խօսքերուն տակ թաղնուած կար ոճրի մը գաղափարը: Իրենք միամիտ էին կը կարծէին թէ դէմի

խօսողն ալ միամիտ էր: Չէին սեպած անոնք թէ կեղծաւորներու բոլոր աստուածները ուրիշ բան չեն՝ բայց եթէ դարաններ, անմեղը խորխորատ ձգելու ու սկսրը հարուածելու համար լարուած: Մոգերուն էր սակայն ապագան. Աստուած էր անոնց պաշտպանը: Հերովդէսի վերջին խօսքն եղաւ. «Գացէք Բեթղեհէմ և երբ գտնէք զԱնիկայ, ինձի ալ խաղցուցէ՛ք, որպէս զի ես ալ գամ երկրպագելու նորածին արքային առջեւ»: Մոգերը ուրախութեամբ ըսին այո՛ն ու ճամբայ ինկան:

Է. Երուսաղէմէն դուրս կուգային մոգերը և ըղձորովին միսիթարուած ու յուսալից էին իրենց առած որոշ տեղեկութիւններուն համար: Եւ ահա տեսան որ արեւելքի մէջ տեսնուած պայծառ աստղը՝ նորէն երեւցաւ իրենց և կ'առաջնորդէր զիրենք. չափ չունեցաւ ա՛լ իրենց ուրախութիւնը: Կը քալեն անոնք, կը խօսակցին իրարու հետ ոգեւորութեամբ, վասն զի մօտ են Բեթղեհէմի: Ինչ փարելի թեւակցութեամբ պիտի ըղդրուին անոնք, պաշտելի Մանուկին օրօրոցին չուրջը. ինչեր են բերեր անոնք նուիրելու Անոր, որքան կը խայտայ իրենց սիրտը: Աստղը կը քալէ մինչեւ Բեթղեհէմ և կանգ կ'առնէ այն տեղին վրայ, ուր կը բնակի նորածին Մանուկը: Ներս կը մտնեն մոգերը, անոնց երեսները անճառ խնդութեամբ կը փայլին, անոնց կ'առաջնորդէ պատկառելի անձնաւորութիւն մը և կը տանի մանկական օրրանի մը առջեւ: Հոն կը տեսնեն անոնք չնորհագեղ կին մը որ կը հակէ իր զաւակին տարին

մօտ. կը հասկնան, իրենց սրտին սիրելին ու իրենց փափաքած պաշտելին է հոն. «Պատարագօք զերեսս նորա պաշտեցին մնծամնծք ի ժողովրդոց»: Պատուական եղբա՛ր իմ, խորհրդածենք պահիկ մը այս սքանչելի պատահարին առջեւ: Աշխարհի ամենէն խոնարհ դասակարգը կազմող հովիւներէ վերջին, անա կոչուած երկրպագել ծնեալ Մանուկին՝ աշխարհի ամենէն բարձրագոյն դասակարգէն եղող դիտնական–իմաստուններ: Այո՛, յաւիտենական Մանուկը կը սրբագործէր այսպէս աշխարհի բոլոր կարգն ու սարքը: —Նախ հովիւները, ապա իշխան մոգերը— միամիտ հաւատացեալը չա՛տ աւելի կանուխ պիտի տեսնէր ճշմարտութիւնը, մինչդեռ դիտնականը սա՛ր ընելով ճամբորդելէ վերջը պիտի հասնէր Անոր օրօրոցին քով:

Բարոյական աշխարհի յեղաշրջումը կը սկսէր նորածին Մանուկը, որուն առջեւ բոլոր դարերն ու ազգեր պիտի ծնրադրէին. «Ցանուն Յիսուսի ամենայն ծունր կրկնասցի, երկնաւորաց, երկրաւորաց և անդարամնատականաց»: Երջանիկ մոգեր նուէր բերեր են Անոր ոսկի, խունկ ու զմուռս: Մենք ինչո՞ր պէտք է բերենք այս հրաշալի մանուկ, ուր խմբուած ենք տեսնել Անոր հրաշափառ ծննդեան տարեդարձը. բերե՛նք, եղբայրնե՛ր ու քոյրե՛ր, մենք ալ մեր միտքի անպրկուելի համոզումները, մեր հոգիին բոլոր յոյսերն ու յոյզերը, ու մեր սրտին բոլոր սէրը, և մատուցանենք մանկացեալ Աստուծոյն մեր կամքի բուրվառը, վասն

զի Անիկայ է արքայից արքայն, որ անճառելի խոնարհութեամբ հաճեցաւ տաղտալիլ մեր մէջ:

Ը. Երեք մոգեր պիտի դառնան իրենց երկիրը: Աստուածային Մանուկին ծննդեան աւետիքը հեռաւոր արեւելքին մէջ պիտի տարածեն, աւետարանիչներ են անոնք: Կը փութան երթալ ու քարոզել ամենուն, պիտի հռչակեն անոնք թէ եկած հասած է մարդկութեան ապրեցուցը, յորում ա՛լ գայլերն ու գառները միասին պիտի ճարակեն: Երեսաղէմին պիտի անցնին, վասն զի խօսք առած են Հերովդէսին, ու չեն կրնար դրժել իրենց խոստումին. ճշմարտութիւնը ու միայն ճշմարտութիւնը, այս է այդ բարի մոգերուն ընորանիչը: Ո՛վ ճշմարտութիւն. ես այնպէս կը հաւատամ թէ դուն անբաժանելի ես, ու պիտի մնաս դարերուն: Դուն սակայն միշտ կ'ղդայնես ներկայութիւնդ յաղթելով չարերուն, սակայն անոնք միշտ կուբանան դոյութիւնդ, այն կոյրերուն պէս որոնք կը պնդեն թէ արեւը դոյութիւն չունի, վասն զի իրենք չեն տեսներ:

Երկնաւոր Հայրն՝ որ կը հակէր իր ծոցածին Մանուկին վրայ, Ամենիմաստ Տէրը՝ որ պիտէր Հերովդէսի չար մտադրութիւն, տարեր ճամբով դնալ թելադրեց մոգերուն տեսիլքի մէջ ու անոնք հնազանդեցան Աստուածային ազդեցութեան: Դիտութեան այդ իշխաններ ինչ պատճառ դասեր կուտան մեզի, հաւատացեալ եղբայրներ, այդ դասերը սերտենք, անոնց նման խոնարհաբար հնազանդինք

Աստուածային հրամաններուն: Չյոխորտանք մեր տկար միտքովը Աստուածային հրաշարակած ճըշմարտութիւնն դէմ, այլ նմանինք երջանիկ մոգերուն և երկիրպագինք Բեթղեհէմի մէջ ծնած Մանուկ-Թագաւորին առջեւ, «Յորում աւետեան դանձք իմաստութեան և գիտութեան ծածկեալ կան»:

Դաւանինք անոնց նման ու հովիւներու հետ, թէ երկինքի ու երկրի անբաւելին էր այդ խոնարհ խանձարուրքի մէջ պարուրուող Մանուկը:

Հերովդէս ի գո՛ւր կը սպասէր լուրի, և հասկընալով մոգերու անդարձ հեռացումը սաստիկ զայրացաւ. այսպէս են կեղծաւորաւոր մարդիկը կը փաղաքչին, կը սուտն, որպէս զի եթէ հնար է, բարի մարդիկ խաբուին ու իյնան իրենց լարած որոգայթի մէջ, և երբ կ'ըզդան թէ բոլոր իրենց կեղծիք մերկապարանոց վիճակի մէջ յայտնուած է, և անյաջողութեան մատնուած է իրենց ծրագիրը, սաստիկ կը զայրանան և կը դիմեն ամէն ծայրահեղութեանց: Հերովդէս սպանել տուաւ Բեթղեհէմի ու շրջակայներու բոլոր երկտարեկանէն վար մանուկները, լայն կոծի ձայն բարձրացաւ մինչեւ յաւիտենական Հօր աթոռը: Երկնաւոր Հայրը հոատուեցաւ Բեթղեհէմի անմեղ մանուկներու այս նորօրինակ զոհաբերութեամբ, և անմեղ այդ մանուկները, «որոնք մանկացեալ Աստուծոյ անճառ անօրինութեան համար խողխողուեցան, վերապատան անմահական կեանքի օթեւանը»: Գայլին անունք երկինքի բարձրութեանց մէջ երդակից ու փառա-

բանակից ըլլալ բազմաչեայ քերովբէներու և վեցթեւեան սերովբէներու հետ, ու մեծաձայն օրհնելին սրբոց Սուրբը: Երջանիկ էք դուք ո՛վ մանուկներ:

Թ. Հերովդէս լսեց իր հրամանին անթերի կատարուիլը ու հրճուեցաւ, ձեռքերն իրարու չփեց ու ըսաւ. ահա հասայ կեանքիս նպատակին, ա՛լ Մեսիայի գաղափարը մարմին չի կրնար առնել, վասն զի խանձարուրքին մէջն իսկ խեղդեցի զայն:

Ծայրագոյն անմտութի՜ւն: Աստուծոյ հրեշտակը պատգամ բերած և Յիսուս մանուկ տարուած էր Եգիպտոս, ուր չէին կրնար հասնիլ Հերովդէսի հրամանակատարները: Անմեղին ու բարիին դէմ լարուած հնարքներ պիտի խորտակուին, վասն զի երկնաւոր Հօր ամենազօր աչքը կը վրդէ զայն և կը պաշտպանէ: Ս. Հոգին չնորհաց չէ՞ մի որ թեւադրեր էր Իսաստուածնին գրել սա ոսկեղինիկ հատուածը. «Անօրէնը ինքն իսկ պիտի իյնայ փոսը՝ զոր փորեց ու խորունկցուց ուրիշին համար:»

Հերովդէսի կեանքը չատ կարճ տեւեց այդ դէպքէն վերջ և իր մահը ազդու դաս մ'եղաւ:

Ժ. Պատուական եղբայրներ ու քոյրեր: Քրիստոսի ծնունդը մահը եղաւ հեթանոսութեան խաւարին, ինչպէս արեւին մեծապայծառ ճաճանչները կը հալածեն նիւթական խաւարը: Եթէ տանտաւոր անմեղ մանուկներ զոհուեցան Փրկչին ծննդեան օրերուն, և սակայն Գերագոյն Մանուկին յեղաշրջութեան չնորհէ՝ մանկութիւնը պատասպրուեցաւ ծիւրութենէ:

Յունաստան, զեղարուեստի այդ հայրենիքը, դառը իր գիտութեան մէջ, կը չարչարէր մանկութիւնը, Սպարտայի մէջ դողութիւն սրսկելով եւ ուրիշ տեղեր տխեղծ մարմին ունեցողները սպաննելով։ Հռոմ, որուն օրէնսդրութեանց վրայ կը պարծին դիտուններ, այնքան անսահման իշխանութիւն կուտար հայրերուն, որոնք կրնային սպաննել իրենց զաւակները առանց ո՛ր եւ իցէ օրինական ընդդիմութեան։

Յիսուսի Աւետարանը սրբագրեց աշխարհի դիտուններուն սարքած կարգադրութիւնները։ Սիրադեղ ձայնով ըսաւ Յիսուս «Թողէք մանուկներուն որ գան, վասն զի անոնց է Աստուծոյ արքայութիւնը»։

Անոր ծնունդեան յիշատակին օրը բոլոր մանուկներ Թող բոլորութի՛ւն մէջ ու խմբերգներ երգեն։ Թող իրենց սրտագին ալէլուիաներ խառնուին Բեթղեհէմի մարակոս ընկերներու օրհներգութեանց հետ, վասն զի աստուածային Մանուկը չատ կ՚ախորժի անմեղներու փառաբանութիւններէն։

Ժ.Ա. Քրիստոսի ծնունդը ազատագրութեան օրն եղաւ կիներուն ալ։ Ընտանեկան կեանքի սրբութիւնը սկսեց աւետարանին ծագման օրէն։ Գերի էր կինը հին օրէնսդրութեանց մէջ եւ իր էրկանը քմահաճոյքին գերի, սակայն ծնեալ Փրկչին հրատարակած Աւետարանը հռչակեց. «Այսուհետեւ չի՛ք խոիր ո՛չ արուի եւ ո՛չ իգի, զի ամենեքեան դուք մի է՛ք ի Քրիստոս Յիսուս»։

Մայրեր ու քոյրե՛ր, բոլորուեցէ՛ք այս խանձարուրքի չուրջը, ու օրհնեցէ՛ք անոր մէջ բովանդակուած անբովանդակելին։ Տեսէ՛ք թէ Տիրամայրը ինչ սրտագեղ ցնծութեամբ կը գգուէ իր ծոցածին զաւակը, երկրպագեցէ՛ք սրտագինս մանուկ Արարչին առջեւ, որուն կը վայլէ ամէն իշխանութիւն փառք ու պատիւ։

Ժ.Բ. Ու մինչ մենք տգամարդիկս, լմնուռ պիտի մնանք այս հրաշափառ ծոցը փառաւորելու. չէ՞ մի որ Քրիստոսի Աւետարանը բարոյական աշխարհը հիմէն վերանորոգեց։ Միթէ անիկայ չէ՞ր որ հրատարակեց Աւետարանը, մարդկութեան յառաջդիմութեան այդ հզօր գործիքը. ինք չէ՞ր որ ըսաւ, «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ, վասն որոյ եւ օծ իսկ զիս, աւետարանել աղքատաց առաքեաց զիս, բժշկել զբեկեալս սրտիւք, քարոզել գերեաց զթողութիւն, կուրաց տեսանել»։

Օրհնե՛նք զԱնիկայ ամենքս միաբերան ու միասիրտ, փառաբանենք անոր յայտնութիւնը, եւ այնհետ ապրիլուենք բոլոր արարածներն, օրհնենք զմեզ անէութենէ գոյութեան բերող այս զարմանալի Մանուկը, առանց որուն չեզաւ ու չառեղծուեցաւ ոչ մէկ բան տեսանելի ու անտեսանելի տիեզերքին մէջ։

Անոր թագաւորութեանը չիկայ վախճան. Անոր անունն է Աստուած հզօր, սքանչելի, խորհրդակից, հայր հաւիտենական աշխարհին. Անոր իշխանութիւնը իր ուսերուն վրան է։ Անոր անուար-

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
* C.C.P.A Публичная Библиотека *
7/XI - 1922
имени Мясникяна
Ա. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ԽԱՉԻՆ ՊԱՐԾԱՆՔԸ

«Այլ ինձ բաւ լիցի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է եւ ես աշխարհի»։

(Գաղ. Ջ. 14)

1934
4631

ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ մէջ չատ կանուխէն խաչը դէպ ազգ յարգանքի մը առարկան եղաւ։ Անիկա՝ դէրիներու տանջանքի գործիք մը ըլլալէն զատ, բնաւ ա՛յն օրէն, երբ իր վրայէն խեղճ հալածուած մը, մարդկութեան փրկութեան համար ինքնազոհ մը, Աստուած մը կը կառկէր այնտեղ։ Գոգգոթայի խաւարներուն մէջէն Յիսուսի արիւնով օծուած խաչը այնուհետեւ եղաւ Քրիստոնէին պարծանքը, և քրիստոնեայ եկեղեցիները, հոգիի վեհ ամբարձումներով և բարեպաշտիկ նկրտումներով ոճնկեցան զայն՝ իր փրկական խորհուրդին, և իր վերացումներուն է յիշատակ։

Այդ յիշատակութեան օրերուն ոճնն ու հաստաքի սկզբունքը մէկտեղ քալեցին չարունակ մեր

կէն կը դողան բոլոր պարարծնները։ «Քրիստոս ի վերայ ամենայնի Աստուած յաւիտեանս»։ Իչխան մոգերու երկրպագութեան օրէն ի վեր քան դար մը ահեղան անցան, և Մանուկ Յիսուսի Թագաւորութիւնն գամ քան զգամ կ'աճի երկրագնդի վրայ։ Երջանիկ ենք մենք որ կը հաւատանք Անոր մաճախաւութեանը։

Եղբա՛ր իմ, մոգերուն հետ երկրպագենք ու փառաւորենք զԱնիկայ, վասն զի փառաց տէրն է Ան։ Նոյնկեր ծխենք Անոր սեղանին առջեւ, և մանաւանդ մեր սրտերն ընենք բուրանոցներ զԱնիկայ օրհնաբանելու, վասն զի անիկայ մեր հոգիներուն փրկիչն է։

Գոլաթանեն ալսօր անոր հրաչափառ ծնունդը, վասն զի յաւիտենական կեանք պարգեւեց մեզի իր յայտնութեամբ. լոյս ընենք խնդութեամբ. Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ. անոր կը վայլէ միշտ ու յաւիտեանս ամէն պատիւ ու փառք ու իչխանութիւն. Ամէն։

ՎԱՐԴԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԱՍԼԱՆԵԱՆ
(Բիւնկեաճ)

սուրբ Եկեղեցին մէջ, այնպէս որ երբ մէկ կողմէն Հայ. Եկեղեցին հանդէս մը կատարէ բարեպաշտութեան աչքին, միւս կողմէ՝ հաւատացեալ հոգիներուն համար՝ գեղեցիկ ու վերկարար դաս մը կը մատուցանէ, և երբ անիկայ խաչը կը բարձրացնէ մէկ ձեռքով, միւսով ցոյց կուտայ Անոր խորհուրդը, և մեր աչքերուն առջև կը դնէ Աւետարանին պարծանքը, « Ա՛յլ ինձ քաւ լիցի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ ելեալ է, և ես աշխարհի »:

Ա՛յն օրէն, երբ իրերու խորին տրամաբանութեամբ մը խաչին ալ ճակատագիրը փոխուեցաւ, և եղաւ մարդերուն պարծանքներէն մէկը, անոնք տարբեր կարծիքներ, հասկնալու տարբեր կերպեր և ընտրութեան զանազան եղանակներ առիթ ծագեցին իրենց պարծանքին համար: Այսու հանդերձ, երբ այդ զանազանութիւնները դասաւորենք, և անոնց բարոյական ու հոգեբանական նկատութիւններուն վրայ հիմնուած՝ զանոնք չկենք, պիտի տեսնենք որ մարդերու համար երկու տեսակ պարծանք միայն գոյութիւն ունին, առնչակից մէկն է Սրբոյն Պօղոսի պարծանքը, և միւսը՝ Աշխարհի պարծանքը:

Առաքեալը աշխարհի հանդէպ կը յայտարարէ թէ իր միակ ու միակ պարծանքն է մեր Տէր Յիսուսի Քրիստոսի խաչը: Կարկամած ու ապականուած սրտի մը հաւատքը որ կը խօսի Պօղոսով, մշակուած մտքի մը երկար տարիներու գիտական հետազո-

տութեանց համազումարը, և ձեռք բերած փորձառութեան արդիւնքները է որ կը խօսի և խաչին պարծանքը կը հռչակէ, հիմնուելով սա ըմբռնումին վրայ՝ թէ աշխարհ իրեն համար անուղ խաչուած է, և ինք անուղ խաչուած է աշխարհի համար: Որովհետև հեթանոսներուն առաքեալը խաչին մէջ միայն կը տեսնէ Աստուծոյ վեհութիւնը իր մեծ վայելչութիւններով:

Խաչին պարծանքը իր մէջ գոյութիւն ունենալէ առաջ Պօղոս — Գամալիէլի աշակերտ մը — գիտնական մըն էր նոյն ժամանակի համար, և նուազ պարծանք մը չէր այն ատեն՝ Գամալիէլի մը աշակերտ ըլլալը: Անիկա իր այդ հմտութեան չնորհիւ կը տարբերէր միւս առաքեալներէն, որովհետև երբ անոնք Գալիլիոյ ծովեզրեայ մրմունջները կը լսէին կամ իրենց ձկնորսի դիչերները լուսաղարդող աստղերը կը դիտէին դիպուկ անգիտակցութեամբ մը, Պօղոս՝ այդ ամէն լոյսերուն, այդ ամէն կոհակներուն ու փրփուրներուն մէջ կը կարդար հանկարծ այն խորհուրդները, բոլորային այն բաները, որոնք գերագոյնին փառքը կը պատմէին իրեն: Իր փարիսեցիի նախանձախնդրութիւնը ո՛չ նուազ պարծանք մըն էր իրեն համար, գէթ ա՛յն չքնաղակին մէջ, ուր կոչուած էր ապրիլ, ո՛չ միայն իբրեւ « Հռոմէական քաղաքացի », այլ և իբրև խրայելացի մը, որուն առնմայրն կրօնքի մասին ունեցած եռանդը զինքը գիտնական մզեռանդութեան մը առաջնորդած էր: Իր առած դաստիա-

բակութեան չնորհիւ անիկա ըմնած էր այն դիրքը, որ ամէնէն բարձրադիրներէն մէկը կրնար նկատուիլ տաճարին կրօնական կեանքի մէջ, և ասիկա ո՛չ նուազ պարծանք մըն էր իրեն համար, իր մանուկի նախանձայուզութիւնը պատուար մը չինած էր իր հոգիին չուրջը. իրմով խաչի դառին հալածող մը պատրաստելու համար։ Ա.յդ նախապաշարում պատուարէն ներս իր մաքուր պայծառատեսութիւնը խեղդուած էր, իր հոգին վանդակի մէջ բանտարկուած պղպիկ ու թեւակոտոր թռչունի մը կը նմանէր, իր երգը՝ ցաւագին, զայրացկոտ ու վրէժխնդիր հեծկլտուք մըն էր միայն։ Պ՛տք էր ղղայնել իրեն այս ամէնը։ Եւ ահա Սաւղեանոսի աղօթասէր ձայնին չկոչը, անոր հրեշտակային նայուածքը մինչեւ երկինք, անոր մարմնին կայլակող արիւնին բոսորը լայն խրամատ մը բացին այդ հոգեկան պատուարին կողին, ուրկէ ներս թափանցեց խաչին ճառագայթը։ Եւ Դամասկոսի ճամբուն տեսիլքը վերջին յաղթանակն էր եղած, իրմով Աւետարանին Ընտիր անօթը պատրաստելու համար։

Իր նուանդէն ու յոյզերէն զինուցած Պօղոս առաջ թէ անմեղ նայուածք մը, կաթիլ մը արիւն, բռնական եղած էին փչելու այն պարծանքը, զոր ինքը կրցած էր իրեն հաստատուն և տեւական բան մը չինել իրեն համար։ Ճանչցաւ իր պատրանքը։ Եւ մինչեւ այն առեն խաբուած ու սխալ ճամբու առաջնորդուած ըլլալուն հոգեկան կսկիծը՝ իր զարհուրն, իր նոր պարծանքին նախաչաւիղը

եղաւ։ Ճշմարտութեան ոգին ձգելէն վերջ երբ իր աչքերը բացաւ, տեսաւ թէ իր նախկին դիրքը, իր հմտութիւնը, իր վաստքը, իր բաղաքացիութիւնը չէին կրնար ըլլալ այն իրական պարծանքը, որ՛ն պէտք է տենչայ մարդ։ Մոլեռանդութեան, կրքի մշուշը փարատած, հնամայ խաչը զինքը իրեն կը քաշէր, և իրեն ցոյց կուտար երկինքի ճամբան, ցոյց կուտար իր մեղքերը, իր մոլորանքը, և հաւատքը՝ Աստուծոյ սիրուն ու զթութեանն ու աղորմութեանը արժանանալու համար։ Ինքը անո՛վ խոտրուած է ա՛լ, խաչին հեչտանքը միայն կը ղղայ։ Միայն այն առեն սխալ գաղափարներով պղեղրուած Իսրայէլ ա՛լ իրը չէր, հնամաւելի տեսական և աւելի լուսաւոր Իսրայէլի մը կը վերաբերէր, կ՛զգար թէ ինքը երկրին չէ՛ր վերաբերար ա՛լ, ինչու որ ուր բաղաքացութիւնը երկինքն է (ՓԻԼԻՊ. Գ. 20)։ Ա՛լ իր յոյն ու հաւատքը հաստատուն է իր պարծանքին վրայ, փարած է անոր, իր հոգիին բովանդակ ուժովը, և նուիրուած է անոր, այնպէս որ աչխարհի մէջ չկայ ա՛լ ո՛ և է զօրութիւն, որ կարող ըլլայ զինքը Անկէ բաժնել, ինչու որ ես հաստատ գիտեմ, կ՛ըսէ Ս. Պօղոս, թէ ո՛չ մահը, ո՛չ կեանքը, ո՛չ հրեշտակները, ո՛չ իշխանութիւնները, ո՛չ զօրութիւնները, ո՛չ ներկայ բաները, ո՛չ ապագայինները, ո՛չ բարձրութիւնը, ո՛չ խորութիւնը, եւ ո՛չ մեկ ուրիշ արարած կրնայ մեզ զատել Աստուծոյ սիրեն, որ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսով է (ՀՌՈՎՄ. Ը. 38.39)։

Առաքեալը իր կեանքովը և իր մահովը արդարացուց իր հաւատքը, և իր պարծանքը։

Այս հաստատուն հաւատքով ապրող մարդուն համար աշխարհ մեռած մըն է. խաչուած մը, Առաքեալին բառով, որուն և աչ մէկ ժպիտը, և ո՛չ մէկ դիմանքը կրնայ հրապուրել զինքը, և մարդ աշխարհի համար մեռած մըն է վոխադարձաբար։ Իրարմով, իրարու համար ապրելու, և մէկ մէկուվրայ ազդելու ու ներգործելու ոյժը կրծնցուցած են ալ։ Իրեն համար պարծանք եղող Յայտնի հաւատքն էր որ Առաքեալը թելադրեց դրելու Հռոմայեցիներուն. Ասպա ուրեմն, Եղբայրներ, պարտաւոր եմ ո՛չ թէ մարմինի մարմնաւորապես ապրելու, ինչու որ եթէ մարմնաւորապես ապրելու ըլլաք, պիտի մեռնիք, բայց թէ որ հոգիով մարմինի գործերը սպանեք, պիտի ապրիք (ՀՌՈՎՄ. Ը. 12.13)։ Առաքեալին ապրած մարմնին մէջ այս հաւատքով ապրող հոգին է որ կը գտնայ իրեն համար խաչուած աշխարհին, ու կ'ըսէ, Այլ ինձ հաւ ինչ պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ եղեալ է, եւ ես աշխարհի։ Եւ ա՛յնչափ մեծ էր իր հաւատքն ու համոզումը իր ընտրած այս պարծանքի մասին, որ աւելի կը նախընտրէ մեռնիլ, այնչանալ, քան տեսնել որ մէկը իր պարծանքը պարապը հանելու կը ձեռնարկէ, Բանզի աւելի աղեկ է որ ես մեռնիմ, քան թէ մէկը իմ պարծանքս պարապը հանէ (Ա. ԿՈՐՆԹ. Թ. 15)։

Ս. Պօղոս իր պարծանքովը հակառակութիւն մը կը կազմէ աշխարհի մարդոց և անոնց պարծանքին հանդէպ։ Աշխարհի մարդիկ անոնք են, որոնք աշխարհի համար կապրին լոկ, և անոր հաճոյքներուն, զեղխութիւններուն, անոր դիմովութիւններուն, պատրանքներուն ու յաջողութիւններուն մէջ կը փնտռեն իրենց պարծանքը։ Ինչ փոյթ իրենց թէ խաչ մը կայ՝ Առաքեալին պարծանք՝ որ կը մխիթարէ ու կը փրկէ, կը յուսադրէ ու կը զօրացնէ։ Անոնք իրենց լրիւանդակ ոյժին ու թարմութեան մէջ կապրին աշխարհի համար, իրր թէ աշխարհ իրենց համար ապրած ըլլար իր օրերուն մէջ։ Աշխարհի մարդերուն համար կեանքը պատահական նուիթիւն մըն է, ու մահը՝ դիպուած, և մարմինի վայելքը միայն եղած է իրենց դոյութեան նպատակը։ Իրենց պատահական ձեռք ձգած դիրքը, հարստութիւնը, ոյժը, գեղեցկութիւնը, մէյմէկ չոշոզուն ադամանդներ են, որոնցմով կ'ուզեն գեղազարդել իրենց պարծանքին պատկը։

Օ՜հ, ինչ խեղճ պարծանք, և ինչ ողորմելի պատկ... պարծանքին մէջ։ Առաքեալին պարծանքը զինքը պատրաստ կը չինէ մեռնելու Յիսուսին հետ, Յիսուսի համար, որովհետև ներքին համոզում մը ունի թէ Անոր հետ ալ պիտի ապրի. Այդ, թէ որ մենք Քրիստոսի հետ մեռանիմ, կը հաւատանիմ որ Անոր հետ ալ պիտի ապրիմ (ՀՌՈՎՄ. Բ. 8 — Բ. ՏԻՄ. Բ. 11)։ Մինչդեռ աշխարհի պարծանքը սոսկումով կը լեցնէ մարդը մահուան գաղափարին հանդէպ,

գերագոյն զոհողութիւններու անընդունակ կը չինէ զինքը, մանաւանդ մէջ ոչնչութիւն միայն ցոյց կու-տայ իրեն, և վախնան մը իր յոյսերուն, որովհետեւ մէկու մը հետ վերապրելու մխիթարութիւնը չի կրնար տալ իրեն։ Աստրիալին պարծանքը վեհ է և յաւիտենական, որովհետեւ իրեն երաւունք կու-տայ ըսելու թէ Քրիստոս աւրբարիչներուն հաւար մեռաւ (ՀՌՈՎՄ. Ե. 6), մեր մեղքերուն հաւար (Ա. ԿՈՐՆԹ. ԺԵ. 3), աւելնուն հաւար մեռաւ (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ե. 14-15) մեզի հաւար ու մանաւանդ իմծի հաւար մեռաւ (ՀՌՈՎՄ. Ե. 9 — Ա. ԹԵՍ. Ե. 10), մինչ աշխարհի պարծանքը մարդուս ցոյց չտար աշխարհի մէջ մէկը, որ զինքը ապրեցնելու համար մեռած ըլլայ կամ պատրաստ ըլլայ մեռնելու։ Աստրիալին պարծանքը միակա՛ր է ամէն բանէ առաջ, քանի որ ըսել կուտայ իրեն, թէ Յիսուս աշխարհը սիրեց, ու մանաւանդ ի՛նչ սիրեց, իմ մեղքերնիս ապահովելու, իմ վիշտերս մխիթա-րելու, իմ ակարութիւններս դարմանելու, և իմ կեանքն ազատագրելու համար, քանի որ ըսել կուտայ իրեն, Քրիստոսի հետ խաչը երայ, եւ ալ կենդանի եմ, չէ՛ թէ ես, հապա Քրիստոս կեն-դանի է իմ մէջ. Բայց ես որ հիմա մարմնով կ'ապրիմ, Աստուծոյ Որդւոյն հաւատովը կ'ապրիմ, անոր՝ որ զիս սիրեց ու իր անձը իմծի հաւար մատնեց (ԳԱՂ. Բ. 20), մինչ աշխարհի պար-ծանքը մարդուն ցոյց չտար մէկը որուն ան-սահման սէրն ու զոհաբերութիւնը զինքը զօրացնէ

իւր փորձութիւններուն, իր վհատումներուն և իր հանապազորդ լքումներուն մէջ։ Աստրիալին պար-ծանքը զինքը Աստուծոյ կը տանի յաւիտենական կեանքէն հետու պատկերով կենդանացած, մինչ աշխարհի պարծանքը դէպի կորուստ, դէպի ոչնչու-թիւն. որովհետեւ չէ՞ գիտեր որ այս աշխարհիս սերը Աստուծոյ դիմ թշնամութիւն է, ուստի ով որ կ'ուզէ աշխարհի բարեկամ ըլլալ, ինքզինքը Աստուծոյ թշնամի կ'ընէ (ՅԱԿ. Դ. 4)։ «Գիտեմ թէ որչափ որ մարմինի մէջ կը կենամ, Տէրոջմէ հեռու եմ... ուստի կ'ուզեմ մարմինեն հեռանալ, ու Տէրոջը մովը կենալ» (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ե. 6-8)։ Եւ մինչ Յիսուս Քրիստոս բուն իսկ քրիստոնէութեան իսկական հանդամանքը չէ՞ր որ կը բանաձեւէր, անձնուրացութեան ոգին խո-տացնելով բուն իսկ խաչի գաղափարին մէջ, թէ որ մեկը կ'ուզէ ինծի հետեւիլ, թող ուրանայ իր անձը, ու խաչը առած իմ ետեւէս գայ (ՂՈՒԿ. Թ. 23)։ Մէկ խօսքով, Աստրիալին պարծանքը վարձատրու-թեան և աշխարհի պարծանքը պատիժի կ'առաջ-նորդեն, աստրիալին պարծանք բնէդ կը չինէ իր կեանքին ու հոգիին իրրեւ խանձարուր, մինչ աշխարհի պարծանքը սարդի ոստայն մը միայն կը հիւսէ իրրեւ պատանք իր խաբուսիկ հաճոյքներուն, սէրերուն, յղփացումներուն ու կեանքին։

Վարդապետ խաչին ոճրը իւր խորհրդաւորու-թիւնով եթէ մէկ կողմէ մեր մտքին կը թելադրէ այն հոյլ մը հակադրութիւնները, որոնք Աստրիալին

պարծանքին և աչխարհի պարծանքին տարամիաու-
թիւնները ցոյց կուտան մեզի, իրենց ծնցուցած ար-
դիւնքներուն և իրենց մեզի ներչնչած յոյսերուն և
ունայնութիւններուն մէջ, միւս կողմէ՝ անիկա ցոյց
կուտայ այն մանաւոր չահեկանութիւնն ալ, զոր
ունի Վարագայ Խաչի ոճոնը՝ իբրեւ խաչի պարծան-
քին մէկ տոհմացուցած յատկանչութիւնը, որ մեզի
առիթը կուտայ պահ մը դիտելու երկու բարձունք-
ները՝ Գողգոթան ու Վարագը, և դիտելու այն եր-
կու կիները, որոնք երկու բարձունքներուն վրայ
խաչին փարած, առաքեալին պարծանքովը կուգան
և կը սիրեն։ Մագդաղենացին և Հռիփսիմէն։

Մագդաղենացին ամբողջ խաչ մըն է դրկած,
Յիսուսի տաք արիւնէն թրջուած, և Հռիփսիմէ՝
մասունք մը միայն ունի իր կուծքին վրայ։ Երկու
կիները խաչերէն հեռու կ'անցնէին կանխաս, մէկը՝
ինկած կեանքի մը բոլոր ունայնութիւններուն մէջ,
ու միւսը պալատի հաճոյքներէն արբեցած։ Խաչը
դիրնք իր մօտ մէկ գծի վրայ տեղաւորեց, Յի-
սուսով նպաստաւորուած Մարիամ վե՛ր եկաւ այն
տեղէն, ուր խրուած էին իր մարմինն ու հոգին,
Թոթոռե՛ց իր վրայէն անկումին արատները, և
խաչը դրկեց իբրեւ իր փրկութեան խարիսխը։
Հռիփսիմէ վար իջաւ իր կեանքի հեչտ պատուան-
դաններէն, իր ուսերէն թօթափելով ծիրանիներ-
ուն բեռը, դէպի խաչը վազեց լոյսին վազող
թիթեռնիկին պէս։ Մարիամ արցունք ունէր իր
կոպերուն տակ, և տաք ու արտիսող սէր մը իր

սրտին մէջ՝ խաչուած Յիսուսին համար, Հռիփ-
սիմէ նահատակի մը անդրդուելի հաւատքը ու-
նէր իր հոգիին խորը, և մարտիրոսութեան կոյս
արիւնը իր երակներուն մէջ։ Մագդաղենացի լացող
աչերը եղաւ, խաչին ու գերեզմանին չուրջ դի-
տերով աչերը. Հռիփսիմէ՝ ինքնաչարչար ու անձ-
նուրաց հաւատք եղաւ, հեռաւոր ասհմաններուս
վրայ։ Մագդաղենացի՝ խաչին փրկութեան և
պարծանքին աւետաւոր ձայնը եղաւ ամբողջ մարդ-
կութեան համար, գերեզմանի խաւարին ծագէն,
և Հռիփսիմէ՝ նոյն կենդանի քարոզը, Հռով-
մէն մինչեւ Երուսաղէմ, և անկէ մինչեւ վա-
րագ, ուր խաչը յաւերժացաւ մեզի համար, և
մեր ծարաւի սրտերուն մօտ բերաւ կենարար
խորհրդանշող խաչին մասունքը։ Մենք իրո՛վ ըն-
տելացանք անոր, իրմով չօչափեցինք զայն, լոյ-
սերով օծուած, և Վարագայ խաչը մեր հոգեւոր
փրկութեան, մեր սիրոյն, մեր հաւատքին, մեր
յոյսին ու մեր պարծանքին ամենէն անբիծ ու ամե-
նէն առանձնայատուկ ոճոնը եղաւ մեզի, հայ քրիս-
տոնէից համար։

Պատմութիւնը ցոյց կուտայ մեզի թէ Հռիփ-
սիմէ՝ ալ անցած էր աչխարհիկ կեանքի բոլոր խա-
ւերէն, դեղեցկութիւնն ու չնորհը, հարստութիւնն
ու գիրքերը լի՛ր էին, երբ ինք դեռ Քրիստոսին
չէր պատկանած։ Աչխարհին վերադարձուց այդ
ամէնը, երբ Յիսուսի չնորհովը հագուեցաւ, և
Աւետքեալին հաւատքովը կնդգանացած՝ անոր

ձայնը փոխ առաւ, որդեգրեց անոր պարծանքը, և ըսաւ աշխարհին. Այդ ինձ համ միայն պարծիլ թոյլ տւիայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ եհեալ է, եւ ես աշխարհի:

Այդ երկու պարծանքներուն ընտրութիւնը, և անոնցմէ իւրաքանչիւրին ծնցուցած արդիւնքները ա՛լ տարակոյս չեն թողուր մեզի՝ դիտնալու համար թէ մինչեւ ցարդ որը եղած է մեր պարծանքը: Շատ անգամ մարդ կը կրէ ընտրութեան մը կամ կատարուած գործի մը տխուր հետեւանքները, առանց գիտնալու թէ ինչ տեսակ պատճառներու արդիւնք եղած են անոնք:

Կարգը եկած է որ մենք այդ պատճառներուն խնամուտ ըլլանք այսօր, բուն իսկ մեր կեանքին երեւոյթներէն և անոնց լծորդուած պարագաներէն վերլուծելով:

Մենք, սիրելի եղբայրներս, մեր կեանքի օրերուն մէջ, ամէն աչխարհին վերաբերած ենք, չենք կրնար ուրանալ այս տխուր պարագան: Մեր գործերուն ու մեր վարմունքին կենդանի վկայութիւնը մէկին է այն անհերքելի փաստերէն, որոնք մեր ընտրած աշխարհի պարծանքին տխուր ըմբռնուած ու թիւր մեկնուած ճշմարտութեանը կը վկայեն:

Մինչեւ հիմա որքան տկար եղած է մեր միտքը, և ո՛րքան անհաստատ ու թոյլ՝ մեր կամքը, պարծանքի ընտրութեան գործին մէջ: Երկու հա-

կընդդէմ տկարութիւններու դէմ կը դառնանք յաճախ, և այդ ընտրութեան միջոցին մեր կամքին ու մեր սրտին մէջեւ հակառակներուն հանդիսատեսը կ՚ըլլանք, անոնց ենթական եղած ժամանակիս ալ, կը դեղեւինք, կը տկարանանք, կ՚իյնանք մերթ առաքինութեան կամ խաչի պարծանքին, ու յաճախ մոլութիւններու կամ աշխարհի պարծանքին գոզը: Այնքան նուազ քրիստոնեայ եղած ենք, որ ա՛լ կորսնցուցած ենք մեր հոգեկան հաւատարակչռութիւնը, մէկ ձեռքերնիս խաչին երկնցուցած առնելիս, միւսով մեր հարստութեան, մեր գեղեցկութեան, մեր այժմն կը փարինք. խաչին պարծանքը որդեգրել փորձած ժամանակիս՝ աւելի աչխարհով կը յղփանանք, ու մաքը ձեռքերնիս՝ աչքերնիս դէպի հոն կը յառինք միշտ (Ղուկ. Թ. 62): Մէկ խօսքով, մենք կը նմանինք բարեպաչտ ու միեւնոյն ժամանակ վարպետորդի վաճառականին, որ կիրակի օրը կը փակէ իր վաճառատունը, բայց գաղտնի դուռնէ մը յաճախորդ կ՚ընդունի, և զԱստուած կը փառաբանէ հրապարակաւ, ու գաղտնի գայն կը մատնէ:

Առաքեալին պարծանքը ու աչխարհի պարծանքը՝ իրենց սա՛ վիճակով երկու իրականութիւններ են, որոնք ո՛չ իրարու տեղ կրնան բռնել, և ո՛չ ալ իրարու հետ կը չփոթուին:

Ընտրեցէ՛ք մէկը կամ միւսը: Խաչի պարծանքին և աչխարհի պարծանքին ընտրութիւնն է բուն իսկ կեանքի և մահուան ընտրութիւնը: Ընտրեցէ՛ք

պրելիք: Այդ իրաւունքը մեզմէ ամէն մէկը ունի, որովհետեւ ընարելու ազատութիւնէն կախում ունի մեզմէ իւրաքանչիւրին պատասխանատուութիւնը: Անոնց ցուցած արդիւնքները մէջ տեղն են արդէն, անոնց մեզի պարգեւած միխիթարութիւններուն, ոյժին, յոյսին տեւականութիւնը կամ չափը ցոյց տուինք արդէն: Այդ մասին կասկածելու պէտք չկայ: Սակայն հաւատք մըն է որ չի խախտիր բնաւ, պարծանք մը՝ որ անմահութեան առնմանուած է: Այդ ինձ հաւ ւիցի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, կը պոռայ Սուրբ Պօղոս, երբ անդին՝ իր չուրջը, ու չարունակաբար՝ դարերու ընթացքին մէջ, աչխարհի պարծանքին իրրեւ ցուցականութիւն ծառայող դիրքերը կը կործանին, գեղեցկութիւնները կ'եղծանին, ոյժերը կը սպառին և հարստութիւնները կը փճանան՝ բաղդին ու բնութեան մէկ ապտակովը, մինչ ապրինքը խաչին պարծանքը կ'ապրի չարունակ, ու կ'ապրեցնէ իրենները, անոնց ներչնչելով ամէն ինչ որ տեւականութիւն մը կ'ապահովէ:

Մարդկային հոգին աստուածային խորհուրդներով, անտեսանելի հարստութիւններով, գեղեցկութիւններով, ոյժերով լեցուն կղզեակ մըն է, մեր մարմնին ճախճախուտին մէջ: Այդ հարստութիւնները համադրելու, այդ խորհուրդները հեղելու, և զանոնք մարդկային ընկերականութեան, մեր նմաններուն ու մեզի նպաստաւոր կացութեան մը մէջ դնելու համար մեր կատարելիք ճիգին, և մեր

ձեռք առնելիք միջոցներուն և ուղղութեանը մէջ պէտք է փնտռենք մեր պարծանքին իսկական բնութիւնը: Երեւոյթները չատ անգամ յաջողած են չարին գործածել տալ մեր հոգիին ամէնէն բարի ղգացումները, և սանկով՝ մեր թոյլ ու մեղկ վարմունքը չատ հեղ պատճառ կ'ըլլայ որ մենք խեղդուինք մեր մարմնի ճախճախուտին մէջ, և անոր մեզի ներչնչած բառերը, անոր մեզի ծծել տուած երջանկութիւնները, անոր մեզի ըմբոշխնել տուած հաճոյքները թոխովինք իրրեւ մեր պարծանքը, առանց կարենալ մեր հոգին զգալու, առանց խաչին պարծանքը ընդդրկելու: Ա՛հ, աչխարհ որչափ չահագործած է զմեզ, անիկա զմեզ գործիք մը չինած է իր ծրագիրներուն յաջողութիւնը ապահովելու, իր ցանցին մէջ զմեզ բռնելու և զմեզ իր հաճոյքներուն մէջ խեղդելու համար, մինչ խաչին պարծանքը զմեզ յաղթականներ կը չինէ: Մե՛նք պէտք է յաղթանակինք Յիսուս Քրիստոսով, որովհետեւ ա՛յս է քրիստոնէին կոչումը (ՀՌՈՎՄ. Ը. 37, ԺԲ. 21), և ըսենք սրբոյն Պօղոսի հետ, Այդ ինձ հաւ ւիցի պարծիլ, բայց միայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի: Պէտք է մե՛նք գործածենք, մենք չահագործենք աչխարհը մեր չնորհներուն ու մեր տեւական յոյսերուն ոյժով, պէտք է զայն խաչով ու խաչին համար արդիւնաւորենք, ու Աստուծոյ մեզի պարգեւած ձիրքերն ու կարողութիւնները մեր տեւական պարծանքին ու մեր կեանքին համար գործա-

ձեռնք, և բանդք արբոյն Պօղոսի հետ. Այդ ինձ բաւ ևիցի պարծիլ, բայց մնայն ի խաչն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որով ինձ աշխարհ ի խաչ եղեալ է և ես աշխարհի:

Հոգիի այդ բարձրութիւնը, հաւատքի այդ համոզումը, պարծանքի այդ անմեռամ պահը կը մաղթեմ ձեզ ամենուդ համար:

ՄՈՒՇԵՂ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԵՐՈԲԵԱՆ
(Կոստանդնուպոլիս)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Եթէ յարեր ուք ընդ Քրիստոսի, ապա զվերինն խնդրեցէք, ուր Քրիստոսն նստի ընդ աջմէ Աստուծոյ:

(Կող. Գ. 1)

ՅԱՐԵԱԻ բառը քանի մը կերպ նշանակութիւն ունի, երբեմն մարդու մը նստած կամ ընկած տեղէն վեր կենալը կը նշանակէ, զոր օրինակ, «Յարեաւ Սօղոս գետնի վրայ ընկած տեղէն, և բաց աչքերով ոչ ոքի կը տեսնէր»: (ԳՈՐԾ. Թ. 8): Բնած տեղէն արթննալն ու վեր կենալն ալ կը նշանակէ, զոր օրինակ, «Վա՛յ անոնց, որոնք առաւօտները կը յառնեն ու արբեցութեան հետեւէ կ'ընկնին»: (ԵՍ. Ե. 11.): Բայց ամենէն լաւ կը նշանակէ մեռած մարդու մը նորէն կենդանանալը — յարութիւն առնելը, օրինակ. Յիսուս կ'ըսէ Մարթային, «Ձո եղբայրը պիտի յառնէ»՝ այսինքն՝ նորէն պիտի կենդանանայ, «Գիտեմ, կ'ըսէ Մարթա, կը յառնէ յարութեան ժամանակ, յաւուրն յետնում»: Յիսուս կ'ըսէ, «Ես լո՛ւսն եմ յարութիւն և կեանք. ինձի

հաւատացողը թէպէտ մեռնի ալ, կ'ապրի։ Եթէ մէկ մարդ մը ալ որ կենդանի է ու ինծի կը հաւատայ, անիկայ բնաւ երբէք չմեռնիր. կը հաւատա՞ս սա բանին». (ՅՈՎՀ. ԺԱ. 23.26)։

Յարութիւն առնելու մասին սա ըսածներս աւելի մեր մարմնաւոր կեանքին կը վերաբերուին։ Մարդու բարոյական կեանքի փոփոխման համար ալ՝ յարութիւն առնելը իր նշանակութիւնն ունի, օրինակ, — երբ մէկ ոգեշ մարդ մը իր անդիտութենէն դիտութեան հասնի, կը նշանակէ որ նա յարութիւն առաւ, այսինքն՝ մէկ վիճակէ ուրիշ վիճակի փոխուեցաւ, կամ խաւարի մէջէն լոյսի մէջ։ Բարոյական կեանքէ դուրս ընկած մէկը, եթէ որ իր այնպիսի ընթացքէն յանկարծ ետ մնայ ու բարւոք կենցաղավարութեան դառնայ, կը նշանակէ՝ որ նա մեռած տեղէն կենդանացաւ, մեռած գործերուն մէջէն յարութիւն առաւ ու նոր կեանք առացաւ։ «Ձեզի կ'առնեմ հեթանոսներու մէջէն, կ'ըսէ Աստուած Եզեկիէլի բերանով, ու կը տանիմ ձեզի ձեր երկիրը. եւ կը ցանեմ ձեր վրայ մաքուր ջուր ու կը սրբուիք ձեր բոլոր պղծութիւններէն, ու ձեր բոլոր կուռքերէն կը սրբեմ ձեզի։ Եւ ձեզի կուտամ նոր սիրտ, ու ձեր մէջ կը նորոգեմ նոր հոգի, ու ձեր մարմիններու մէջէն կը հանեմ քարեղէն սիրտը և ձեզի կուտամ մարմնեղէն սիրտ։ Եւ ձեր մէջ կուտամ հոգիս, ու այնպէս կ'ընեմ, որ դուք իմ պատուիրաններովս երթաք և իմ օրէնքներս պահէք ու կատարէք անոնք, ու դուք ինծի

ժողովուրդ ըլլաք. ես ալ ձեզի Աստուած ըլլամ»։ (ԵԶԵԿ. Լ.Զ. 24.29)։ Ահա սա խօսքերու իմաստն ալ յարութիւն առնել, կամ հին մարդու մեռած գործերէն նոր կեանքի մը մէջ կենդանանալ կը նշանակէ։ — Թէպէտ լաւ ու բարի կեանքէն դէպի վատը ընկնելն ալ փոփոխութիւն է. սակայն այս կորուստական փոփոխութիւնը յարութիւն առնել չըսուիր, այլ սոսկալի անկում, կամ բարոյական մեռելութիւն, — ինչպէս որ գրուած կայ. «Թէ՛ Միաք ըն՛ր. թէ ինչ տեղէ ընկար՝ ու ապաշաւէ, և քո առաջին գործերդ ըրէ, ասպա թէ ոչ կուգամ, վաղվաղակի ու կը շարժեմ քո աշտանակիներդ իրենց տեղէն, եթէ չապաշխարես»։ (ՅԱՅՏ. Բ. 5)։

Մենք քրիստոնեաներս երկու տեսակ յարութիւն առնել ունինք. մէկն արդէն ըսինք, որ մեր բարոյական ու կրօնական յարութիւնն է, որով քրիստոնեայ կ'ըսուինք, մըս յարութիւնն ալ մեռնելէս յետոյ սիրտ առնենք, ինչպէս մեր հաւատոյ հանդանակին մէջ գրուած է, «Կը հաւատանք... մեռելներու յարութեան, յաւիտենական դատաստանին՝ հոգիներու ու մարմիններու, երկնքի արքայութեան ու յաւիտենական կեանքին»։

Մեր բարոյա-կրօնական յարութիւնը անմիջական կապ ունի մեռելներու վերջին յարութեան հետ, զի մեր սա առաջին յարութիւնը մեր ճանապարհն է, որով մենք իրր ճանապարհորդներ երթալով կը մըտնենք դերեզման, մարմիններս կը մնան այն տեղ Աստուծոյ վճռին համաձայն թէ, «Հող էիր ու հող

դառնաս» . — իսկ հոգիները կը վերանան առ Աստուած . Աստուծմէ անոնց համար որոշուած կայանները մէջ՝ մինչեւ հանդերձեն յարութեան ժամանակ , երբ մարմիններու ալ՝ Աստուծոյ ամենակարող զօրութիւնով կը յառնեն ու հոգիներուն հետ միանալով՝ կը սառնան իրենց վճիռը . — «Արդարոց կեանք յաւիտենական , և մեղաւորաց տանջանք յաւիտենական » :

Քրիստոնեաներս ընա՛ւ երբէք դործ պէտք չէ ունենանք « յաւիտենական տանջանքի » հետ , այլ արդարները յաւիտենական կեանքը պիտի ըլլայ մեր վիճակը : Չի՛ մեր Փրկիչ Յիսուս Քրիստոս այսպէս է ըսեր , « Ամէն ամէն ասեմ , ով ո՛ր իմ խօսքը կը լսէ ու կը հաւատայ անոր՝ որ ինձի ղրկեց , կընդունի յաւիտենական կեանք , և դատաստան մէջ չմտներ , այլ մահուանէ կեանքի փոխուեցաւ » (ՅՈՎՀ. Ե. 24) : Թէեւ մեր քրիստոնէական սուրբ կրօնի սկզբունքը այս է , բայց մենք մեր կոչման , մեր բարոյական ու կրօնական առաջին յարութեան կանոններով պէտք է կենցաղավարինք , ապա թէ ոչ այլապէս անկարելի է ըլլալ : Ապա թէ ոչ , — ո՛հ սարսափելի է ըսել , — մենք մեր Փրկչի մեզի համար երած ա՛յնքան զօրութիւնները ապահոված ըլլալով , Բորգիայի , Բենեդիկտեան ու Կափուճնաւոյի նահատակները մեր վրայ բերած կ՚ըլլանք , ու Տիւրոսի , Սիդոնի և Սոդոմացւոց վիճակէն աւելի ծանր դատաստաններուն պիտի ենթարկուինք , — ինչպէս կ՚ըսէ Փրկիչը (ՄԱՏԹ. ԺԱ.

20-24) . կ՚ըսէ և սրբազան առաքեալն Պետրոս , — « Չի եթէ մեր Տէր և Փրկիչ Յիսուս Քրիստոսի գիտութիւնով , — այսինքն քրիստոնէական ճշմարիտ կրօնի լուսաւոր վարդապետութիւնով , — աշխարհի պղծութիւններէն փախչելով , ու նորէն դէպի անոնց դառնալով չաղապատուին մի և նոյն պղծութիւններով , անոնցմէ մարդոց վախճանը առաջինէն աւելի չար եղաւ : Որովհետեւ լա՛ւ էր անոնց , թէ չգիտնային իսկ ճանապհը չըլլային արդարութեան ճանապարհը , քան թէ ճանչցան ու ետ կեցան այն սուրբ պատուիրանէն , որ անոնց աւանդեցաւ» : (Բ. ՊԵՏ. Բ. 20-21). — Օ՜հ , որքան սարսափեցուցիչ են սերունդական ու առաքելական այս խօսքերը քրիստոնէի մը համար , որ իր սուրբ կոչումը չի ճանչնար : Ուրեմն ինչ պիտի ընէ քրիստոնեան որ այսպիսի ապագայ ամենադառն վիճակէ մը ինքզինքը աղատ կացուցանէ :

Այսպիսի հարցում մը ես ընելով՝ թերեւս կը պնդուիմ , դի սա կը նմանի այնպիսի հարցման մը , երբ մէկը կանդնած ըլլալով արքունական ճանապարհի վրայ , որի ճակատին անջնջելի գրուած ըլլայ Աստուծոյ ձեռքով՝ ու անոր բերանով ալ վկայուած թէ , Ահա այս ճանապարհով առանց երկնչելու գնա , ո՛վ մարդ , և դու անվնաս կը հասնիս ցանկացածդ տեղը , չըլլայ թէ խոտորիս դէպի աջ ու ահեակ , այլ միշտ ուղղակի գնա , — այնու ամենայնիւ նոյն ճանապարհորդը , դարձեալ չուարած մնալով պատահողի մը հարցնէ թէ ո՞րն

է իր երկիր երթալու ճանապարհը. կարծեմ այսպիսի մարդ մը բաւական ծիծաղելի կըլլայ, իրեն աչքերի առջեւ արդէն յայտնի եղած բանի մը համար տեղեկութիւն հարցնելովը, ինչպէս այժմ ես կ'ըլլամ, ամենքիդ լոյսի պէս յայտնի եղած գործի մասին հարց տալովս: Եւ ճիշդ որ այսպէս ալ է, դի Տէրը ըսել է, — «Եւ չը կոչուիք ուսուցիչներ, դի ձեր ուսուցիչը Քրիստոս է»: Եւ դարձեալ թէ. «Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտութիւն և կեանք, մէկ մը ուրիշ կերպ չէ կարող գալ Հօրս քով, այլ միայն ինձմով»: Ահա այսպէս՝ Տիրոջ խրատները կը բանան մեր ականջները, և մենք չպիտի խոստանանք ու ընդդէմ գտնանք, ինչպէս կ'ըսէ Եսային, (Ծ. 5). այլ ամենքս ալ պետք է ըլլանք Աստուծմէ սորվողներ:

Հոգին սուրբ Աստուած առաքեալներու ձեռքով առաւաւտցեր է անոնց դիրքերը մեր հոգիներու փրկութեան ու մեր քրիստոնէական կենցաղավարութեան համար ամենահանդիսաւոր՝ լուսաւոր և կենդանարար խրատներով: Որոնցմէ մէկն ալ ահա այս քարոզիս բնաբան առած Սրբազան Պօղոս առաքեալի բառերն են թէ, «Եթէ յարութիւն առաք Քրիստոսի հետ. ուրեմն վերինը խնդրեցէք, այսինքն՝ երկնաւոր կեանքը, ուր Քրիստոս կը նստի Աստուծոյ աջ կողմը, այսինքն՝ որպէս Աստուած ճշմարիտ և Հօր ու սուրբ Հոգւոյ էակից, որ մարդացաւ մեր փրկութեան համար, ուսուց մեզի փրկութեան ճանապարհներ ու աստուածպետու-

թեան ճշմարիտ և փրկարար խորհուրդներ. եւ իրեն անարատ արիւնը հեղլով՝ ջնջեց մարդկային սկզբնական մեղքի դատակնիքը, և այժմ մարդկային փառաւորեալ մարմնով Հօր աջ կողմը նստած բարեխօս է իր հաւատացեալ և պինդ արեալ եկեղեցւոյ համար: Մ՛ն, որքան երջանի՛կ ենք քրիստոնեաներս, որ Փրկչի չնորհիւ հասել ենք այսպիսի լուսաւոր և փառաւորեալ վիճակի, որքա՛ն ապահով է մեր հոգիներու փրկութեան ճանապարհը, որքա՛ն մեծ է մեր հաւատոյ հիմնադիրը, որքա՛ն անբասիկ է անոր սէրը՝ իրեն հետեւողներու վրայ և անճառելի ու անմերժելի անոր բարեխօսութիւնը, — բարեխօսութի՛ւն, որի մէջ կը պարունակուի Աստուծոյ անքննելի մարդասիրութեան խորհուրդը: — «Երանի՛ քեզ, Սիմոն որդի Յովնանու, դի մարմինն ու արիւնը չյայտնեց քեզի՝ այլ իմ երկնաւոր Հայրս». ըսաց Տէրը Պետրոսի, երբ սա անոր դաւանեց՝ թէ «Դու ես Քրիստոսը, Աստուծոյ որդին»: (ՄԱՏ. Ժ.Զ. 17-18):

Ահա այս երանութեան հաղորդակից է ամեն մի քրիստոնեայ, ով որ Փրկչին կը դաւանի Որդի Աստուծոյ ու անոր խօսքերուն կը հետեւի որպէս Աստուծոյ բերնով խօսուած անսուտ պատուէրներու:

Այո մենք յարութիւն ենք առել Քրիստոսի հետ և պիտի միշտ վերինները խնդրենք, և այս յարութիւնը որ մենք առել ենք, դեռ հոս մեր՝ բարոյական ու կրօնական կեանքի մէջ վերածնելու առաջին յարութիւնն է, որ յաւիտենական կեանքի

առնաւաւչեան է: Ա.յս յարութիւնով մենք կը բաժնուինք մարմնական բոլոր արատակրդ ցանկութիւններէն: Ա.յս յարութիւնով մեր անձերը պիտի արբուին հին աչխարհի ամէն մի աստուածընդդէմ մեղքերէ և նորոգուելով տաճար կազմուին ամենատուր Երրորդութեան, «Զի հինը անցաւ և այժմ նոր եղաւ ամենը», կ'ըսէ առաքեալը: (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ե. 18) կ'ըսէ և Եսայի. «Զի ես ահաւասիկ նոր գործ կ'ընեմ, որ այժմ կը յայտնուի և դուք կը ճանչնաք, անապատի մէջով ճանապարհ կը բանամ ու անջրդի երկրի մէջ գետեր կը բղխեցնեմ: Դուք այլ եւս մի՛ յիշէք առաջիններդը ու հինը միտք մի՛ բերէք», (ԵՍ. ԽԳ. 18-19)»: Ա.յս յարութիւնով մենք անձերնուս վրայ կը կրենք երկնաւոր Հօր որդեգրութեան կնիքը՝ և այս յարութիւնը մենք առել ենք սուրբ աւազանէն վերսին ծննդեամբ: «Զի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի մկրտուողներդ, կ'ըսէ առաքեալը, անոր մահուան խորհրդով մկրտուեցաք, այսինքն մկրտութիւնով թաղուեցաք անոր հետ մեռելութեան մէջ, և ինչպէս որ Քրիստոս մեռելներու մէջէն յարութիւն առաւ Հօր փառքով, նոյնպէս ալ մենք կեանքի նորոգութիւնով, այսինքն՝ մեռած գործերու մէջէն յարութիւն առած ու նորոգուած կեանքով ապրինք այսուհետեւ՝ ի փառս Աստուծոյ Հօր: Եւ եթէ որ անկակից, այսինքն՝ հաղորդակից եղանք անոր մահուան օրինակին, հաղորդակից կ'ըլլանք նաեւ անոր յարութեանը»: (ՀՌՈՎ. Զ. 3-8): Ա.յս խօսքերէն կը

հասկցուի որ, քրիստոնեան մեղք գործելու համար մեռած կը համարուի, մեղքը չպիտի առաջնորդէ նորոգուած կեանքի մէջ, այլ անոր կեանքը միշտ պիտի ըլլայ արբուելով, արդարութիւնով, ու փայլի Քրիստի ցոյց տուած առաքինական գործերով:

«Վերինը խորհեցէք, կ'ըսէ առաքեալը, և ո՛չ այն՝ որ այս աչխարհի մէջ է: Որովհետեւ դուք մեռաք, և ձեր կեանքը ծածկուած են Քրիստոսի հետ Աստուծոյ մէջ. իսկ երբ յայտնուի Քրիստոս ձեր կեանքը՝ — այսինքն, երբ նա պայ դասելու կենդանիներն ու մեռածները, — այն ժամանակ դուք ալ անոր հետ կը յայտնուիք ձեր փառքերով»: Ա.յսինքն թէ՝ այժմ այս աչխարհի մէջ դուք, որ նորոգուած կեանքով կապրիք, երկնային փառքերը կը խնդրէք, վերինը կը խորհիք, ու ձեր բարեգործութիւններով ձեր գանձերը երկինքը կը դանէք, ահա ձեր այս առաքինութիւնները՝ որ կընէք ոչ ի փառս մարդկան, այլ Աստուծոյ, դեռ եւս ծածկուած կը մնան անոր քով, որի անունով որ երդել էք, և երբ յայտնուի Քրիստոս՝ այն ժամանակ անոր հետ դուք ալ կը յայտնուիք ձեր փառքերով, այսինքն՝ ձեր այնպիսի առաքինական գործերով, ու կը մանէք ձեր երկնաւոր սիրոյ ուրախութեանը մէջ՝ որպէս աղնիւ, բարի և հաւատարիմ ծառաներ. (ՄԱՏ. ԻԵ. 21), որովհետեւ դուք այս անցաւոր փոքր կեանքերուդ մէջ հաւատարիմ էք եղել, ուստի արժանաւոր էք յաւիտենական կեանքի բազմութեան երջանկութիւններուն:

«Մեռուցէք այսուհետեւ, կ'ըսէ առաքեալը, ձեր երկրաւոր անդամները, ի բաց ձգեցէք պոռնկութիւնը, բիծը, չար բաներուն ցանկանալը, ագահութիւնը՝ որ հաւասար է կռապաշտութեան։ Որոյ համար ալ կուգայ Աստուծոյ բարկութիւնը անհաւանութեան որդոց վրայ։ Դուք ալ, կ'ըսէ, ժամանակ մը այսպիսի չար գործերով կը թաւալէք, երբ դեռ կենդանի էիք անոնց մէջ. բայց այժմ մեռած էք այսպիսի գործերու համար։ Ուրեմն ի բաց թօթափեցէք ձեր բերաններէն այն ամենը, բարկութիւնը, սրամտութիւնը, չարութիւնը, հայհոյութիւնը, խեղկատակութիւնը։ Իրարու մի՛ սուտ, հին մարդը մերկացէք իրեն բոլոր գործերով։ Եւ զգեցէք նոր մարդը, որ գիտութիւնով նորոգուած է՝ ըստ պատկերի Արարչին։ Դուք Աստուծոյ ընտրեալներ, սուրբեր, սիրելեալներ էք, այսուհետեւ զգեցէք գութ, ողորմութիւն, քաղցրութիւն, խոնարհութիւն հեզութիւն, երկայնմտութիւն։ Իրարու նեղել, իրարու չնորհել, եթէ մէկ մը մէկի վրայով պատճառ ունենայ, ինչպէս Աստուած Քրիստոսով չնորհեց ձեզի՝ այնպէս ալ դուք չնորհեցէք միմեանց։ Եւ այս ամենի վրայ թագաւորեցուցէք սէրը, որ ամեն առաքինութիւններու կապանքն է». (ԿՈՂ. Գ. 5–15)։— Այսինքն՝ սէրն է մարդոց դէմդուը իրարու անկեղծօրէն բարութիւններ ընելու, այն ինչ ատելութիւնը կը կասեցնէ մարդոց, ու անոնք ալ կը սկսին ամէն տեսակ չարութիւններ իրարու ընել։

«Կանայք, հնազանդ եղէք ձեր այրերուն։ Այրեր, սիրեցէք ձեր կանանց ու անոնց մի՛ դառնացնէք։ Որդիք, հնազանդ եղէք ձեր ծնողներուն։ Հայրեր, մի՛ գայրացնէք ձեր որդիները՝ որ չտրտմին։ Ծառաներ, հնազանդ եղէք ձեր տէրերուն, կեղծաւորաբար մի՛ ծառայէք անոնց՝ որպէս մարդահաճոներ, այլ միամիտ սրտով ու անոնցմէ պատկառելով։ Ինչ բան որ ընէք սրտի մտօք, գիտցէք որ Աստուծոյ կ'ընէք և ոչ թէ մարդոց։ Գիտցէք, որ Աստուծմէ պիտի առնէք [ձեր ժառանգութեան հատուցումը. այսինքն՝ ձեր գործերուն վարձքը. որովհետեւ Քրիստոս տիրոջ կը ծառայէք» (ԿՈՂ.ՈՍ. Գ. 18–14) — այսինքն՝ թէեւ մարմնով երկրաւոր տէրերու կը ծառայէք, իսկ հոգւով Քրիստոսի ծառաներն էք։ — Եթէ երկրաւոր ծառայութեան մէջ անհաւատարիմ ըլլաք, երկնաւոր ծառայութեան մէջ ալ անհաւատարիմ կ'ըլլաք։ — «Զի որ քիչի մէջ անհաւատարիմ է, նա չատի մէջ ալ անհաւատարիմ է», կ'ըսէ Փրկիչը. (Ղ.ՈՒԿ. ԺԶ. 10.)։ Հետեւաբար՝ ինչ ծառայ որ մարմնաւոր տիրոջ ծառայելու մէջ անհաւատարիմ ըլլայ, նա երբէք հաւատարիմ չէ կարող ըլլալ Աստուծոյ ծառայութեան մէջ, որովհետեւ վեր չէն խաղալ չի քաղուիր։ Եւ այսպիսի ապիրատ ծառաները, կ'ըսէ առաքեալը, պիտի առնեն իրենց անպիտանութեան պատիժները, զի Աստուծոյ առջեւ չկայ անիրաւութիւն։ Այլ նա արդար դատաստան կ'ընէ. ոչ ծառային կը խնայէ՝ ոչ տիրոջը, ոչ աղքատին՝ ոչ հարուստին, ոչ առող-

ջին՝ ոչ հիւանդին, այլ առնն մի մարդու անոր սրտի ուղղութեան՝ կամ թիւրութեան համեմատ կը դատէ։

«Տէրեր, իրաւունք և հաւասարութիւն ջնորհեցէք ձեր ծառաներուն», այսինքն՝ նախ գիտցէք, որ անոնք ալ ձեզի պէս մարդիկ են, և մէկիկ ծառայ միւսիդ տէր լինելը մարդկային ձիրքերը ու բնական հաւասարութիւնը երբէք չի վերցներ ձեր մէջէն։ Կամ թէ, մէկին սիրել միւսին մի՛ առէք, մէկին ղրկել՝ միւսին մի վարձատրէք, անոնց հետ վարուեցէք մարդավայել կերպերով։ «Գիտցած եղիք, որ դուք ալ ձեզի համար տէր մը ունիք երկինքը ու անոր ծառաներն էք։ Աղօթքի առէք կացէք, այսինքն՝ առնն ժամանակ աղօթք արէք ու գոհացէք Աստուծմէ»։

Ահա սրբազան առաքեալի վերեւ յիշուած խօսքերը համարեա թէ ճշմարիտ քրիստոնէի մը նորոգուած կեանքի համառօտ ծրագիրն է, և այս խօսքերի իմաստները հասկացողը խոկոյն կը գիտնայ, որ յի՛րաւի ինքը մեռած պիտի ըլլայ անոնց հակադիր անմարդավայել գործերու, կամ անասնական կեանքի մը համար, և ինչպէս որ մեռած մարդը այլ եւս չէ՛ կարող գործել, ինքն ալ նոյնպէս չէ կարող ընել նոյն հնացեալ կեանքին վերաբերուած անբանական գործերը։ Կը հասկնայ, որ այն հին կեանքը իր բոլոր չար ցանկութիւններով ու մոլութիւններով, քրիստոնէի մը վերստին ծնելու պահուն չնորհիւ ի բաց թօթափած հին ու աղտեղեալ

հանդերձներն են. ուստի իրեն ա՛լ չպատկանիր իր անձէն մերկանալ Քրիստի որդեգրութեան առթիւ ու չնորհալի նոր հանդերձները՝ ու զարձեալ այն հինը հագնիլ։ Իսկ եթէ, Աստուած մի՛ արասցէ, այնպէս ընելու ըլլայ, ապա այնուհետեւ վա՛յ է իրեն, զի դատաստանի օրը Տէրը կը կարէ անոր մէջտեղէն, ու անոր բաժինը, անհաւատներուն հետ կը դնէ։ (ՄԱՏ. 24.51.)։

«Սպաննեցէք այսուհետեւ, կ'ըսէ առաքեալը, ձեր երկրաւոր անդամները, որոնցմէ կը յառաջանայ պոռնկութիւն, պղծութիւն, բիծ, չար ցանկութիւն ու ագահութիւն»։ — Այո՛, քրիստոնեան այս բաներու մէջ պէտք է մեչտ զգաստ ու արթուն ըլլայ. և իր անձի վրայ լա՛ւ հսկէ։ Պէտք է իր անձի մէջ երբ և իցէ երեւան եկած այն տեսակ չար խլրտումները խոկոյն սպաննէ ու բաց ձգէ, եթէ մինչեւ անգամ անոր այնպիսի խլրտման դրդողը, իրեն գայթակղեցնողը իր անձի ամենակարեւոր անդամներէն մէկն եղած ըլլայ, զի՝ ինչպէս կ'ըսէ Փրկիչը, լաւ է անոր որ և է պակաս անդամով մը արքայութիւն երթալ, քան թէ անպակաս անդամներով հրոյ գեհենի մէջ ընկնիլ։ (ՄԱՏ. Ե. 29.)։

Պիտի գիտցած ըլլայ, որ այնպիսի անբարոյական խլրտումները որքան ալ փոքր ու անվնաս կարծուին, այնու ամենայնիւ անոնք չուտով կը մեծնան ու իրեն կը վճասընեն։ «Բռնեցէք ու ոչնչացուցէք, կ'ըսէ Սողոմոն, փոքրիկ աղուէսները՝

մեր այգիները ապականիչները, և Թող ծաղկին մեր այգիները » (ԵՐԳ. Բ. 15)։ Եւ ոչ միայն իրեն կը վճռեն, այլ և մարդկային կենցաղավարութեան արբազան հիմունքները կը խախտեն՝ կը տապանեն և անոր ամբողջ կազմը կը թուլատրեն։ Չի Փրկչին մեզի համար ստեղծած այս նոր կեանքը՝ մարդոց հաներաչխ կրօնական ու բարոյական կեցութեան վրայ կը սիրէ, որով մարդկութիւնը ամբողջապէս թէ այս անգատոր կեանքի մէջ երջանիկ կըլլայ և թէ հանդերձեալի։ « Մերկացէք հին կեանքը իրեն բոլոր գործերով » — կը գոչէ առաքեալը։ — Չի հին մարդով՝ մարդոց կեանքը բնաւ երբէք երջանիկ չէ եղած և չի ալ կարող ըլլալ, որովհետեւ անիկայ սկզբնական մեղքերով ապականուած ու Աստուծմէ անիծուած կեանք մըն էր, որի մէջ մարդը դերի էր ընկած, մեռած էր, և միայն իր մարմնական չար ցանկութիւններուն կը ծառայէր։ Անոր համար ալ Աստուած ահագին պատիժներով ամեն ժամանակ կը պատժէր այն թշուառ մարդոց։ Սկզբի պատժուողը մեր նախահայր Ադամն է եղած, որ չկրցաւ բռնել ու պատժել այն խոհեմանկ փոքրիկ աղուէսին, որը սակայն կրցաւ ապականել անոր այգին ու անոր արտաքսել տունեցան տեղէն։ (ԾՆՆԴ. Գ. 23). Ա՛ս աղուէսը մեր Փրկչին ալ մօտեցաւ, բայց ոչինչ կրցաւ ընել, չի անորմէն յանդիմանուելով քաշուեցաւ գնաց։ Այժմ մեր Փրկիչը մեր առջեւ մերկացուցեր է ան մարդախարխորամանկին բոլոր հնարները, և մեզի հասկցուցեր

է, թէ ի՛նչպէս կրնանք ատնակոխ ընել և վճռանել անոր լարած որոգայթները։

Պէտք է այստեղ որպէս միջանկեալ աւելցնել, թէ այս փոքրիկ խորամանկ աղուէսներու պաշտօնը չատ անգամ կը կատարեն դայթակղիչ մարդիկ, որոնք իրենց զանազան մոլի ցանկութիւններուն կամ փառասիրութիւններուն բաւականութիւն տալու համար՝ չատ մը մտամիտներու և անմեղներու հաւատը կը տապալեն, ու անոնց հոգիներու կորուստեան պատճառ կը դառնան։ Ա՛հ, որքան տարտաւիղի մեղք է դայթակղեցնելը։ Եթէ որ մէկ կորուսած ոչխարի մը համար, տէրը լիմնատուն լիներ հատը կը թողու լեռներու վրայ ու կերթայ մոլորուածը գտնելու, և որչա՛փ կուբախանայ երբ գտնէ. եթէ որ տասը դրամներէն մէկ կորուսածը գտնելու համար, կինը ճրագը կը վառէ, տան անկիւնները կաւլէ ու ստէպ կտրտնէ՝ մինչեւ որ գտնէ, եթէ որ մէկ մեղաւոր մարդու մը ապաշխարելուն ու դարձի գալուն համար՝ հրեշտակներն երկինքը կուբախանան. — հապա ինչ պատասխան պիտի տայ դայթակղիչ մարդը Աստուծոյ առջեւ՝ այնքան հոգիներ կորցնելուն համար։ Կարելի է թէ հողն ալ չի հանդուրժէր այնպիսի մարդուն դիակը իր մէջ ընդունելու. և ասոր համար ալ Փրկիչը կը վճռէ, « լաւ էր ան մարդուն որ ջրաղացի քարը պարանոցը կապուէր ու ընկնէր ծովի ամենախոր տեղը, քան թէ դայթակղեցնէր իմնի հաւատացող ամենափոքրիկ մէկ մը ». (ՂՈՒԿ. ԺԷ. 1-2)։ Կարելի է

թէ, ջրհեղեղով պատժուած մարդոց պէս, Աստուծոյ հոգին վերցուած կ'ըլլայ գայթակղիչ մարդոց մէջէն, ու լոկ մարմիններն ու ղգայական չունչը մնացած, կամ Դերզեասցոց երկրի մէջ պատահած, դևերէն կառաղուած խոզերու պէս կըլլան, որոնց դառաստանն ալ խոր ջրերու մէջ կորնչելով ըրաւ Աստուած. արդարեւ խիստ սարսափելի է: — Աւոր հակառակ ալ, հապա յաւիտենական որչափ մեծ վաստքի պիտի արժանանան ա՛նպիսի հոգեկաղ մարդիկ, որոնք թէ խօսքով թէ գործով ջանք կընեն մարդոց հոգիները ապրեցնելու համար, դպրոցներ կը բանան, աղանիներ կը կրթեն, որբեր կը խնամեն, ու անոնց բարոյապէս ու կրօնապէս դաստիարակելով, բարի մարդ ու բարի քրիստոնեայներ կընեն: Իրաւ է որ այսպիսի մարդիկ ճիշտ Փրկչի մարդասիրութեան կիսիքը կը կրեն իրենց լուսաւիայլ ու անմահ ճակատներուն վրայ: Ա՛յժմ դառնանք մեր խօսքին, որ պէտք է ըսէինք, թէ երկրորդ պատժուողը կայէնն է եղել որ չկրցաւ իրեն ազատութիւնը մնացնել, կարծե՛ց որ եթէ իր սպանած քի լաւ մասը զոհէ իր Աբարչին, սա չէ կարող անոր վոխարէնը հատուցանել իրեն: Ազատութիւնէն իր մէջ առաջացած նախանձն ալ չկրցաւ մնացնել, այլ Թողուց կնդանի և ի վերջոյ Աբելը մեռուց:

Եւ ահա այսպէս աշխարհի մէջ հետզհետէ տարածուելով անթիւ մեղքեր, ապականութիւնը ընդհանրացաւ, և բայի քանի մը արդար մարդ

դոցմէ, աշխարհը ջրհեղեղով ջնջուեցաւ իր բոլոր բնակիչներով: Բայց աշխարհը այս պատժով ալ չնորոգեցաւ, դարձեալ բազմացան մարդոց անօրէնութիւնները, դարձեալ պատժուեցան մարդիկ և չհասան մէկ վերջնական ուղղութեան, և այս մասին ա՛լ չէ պէտք երկարացնել, այլ կարճն ըսելով անցնիլ՝ թէ մնացին մինչեւ եկաւ Աստուածորդին՝ Փրկիչն աշխարհի, ու իր արարչական լուսով լուսաւորեց աշխարհը: Նա նոր կեանք պարգեւեց մարդկան ազգին, ապականացուէն անապականի մէջ յարուցանելով մարդուն, և մարդիկ խառնուեցան հրեշտակներու հետ՝ Փրկչի պարգեւած երկնային կրօնի զօրութիւնով ու չնորհիւ:

Փրկչական կրօնը մարդոց համար եղաւ Յակոբ նահապետի զարմանալի տեսլեան այն սանդուղքը, որի պատուանդանը հաստատուած էր երկրի վրայ՝ իսկ գլուխը կը հասնէր մինչեւ երկինք, մինչեւ Հոր Աստուծոյ աթոռը, որի աչ կողմը նստած է մարդացեալ Աստուածորդին: Եւ աս սանդուղքով է որ հրեշտակները վար կ'իջնեն ու մարդկի վեր կ'ելլեն ու իրարու հետ կը միաբանուին: (Ծննդ. Իջ. 12.):

Քարոզիս վերջաբանը, օրհնեալ ժողովուրդ Աստուծոյ, կ'ընեմ սրբազան Աւետարանի խօսքերով՝ թէ «Այսուհետեւ թող մեղքեր չտիրեն ձեր մահկանացու մարմիններու մէջ և դուք որպէս հպատակներ՝ չհնազանդիք մարմնական ցանկութիւններուն: Ու ձեր անդամներն ալ զէնք մի՛

պատրաստէք անիրաւութեան մեղքերու համար, այլ ձեր անձերը պատրաստեցէք Աստուծոյ, որպէս մեռելոտի գործերէ հեռացած ու կենդանի գործեր կատարող մարդիկ, ու ձեր անդամները ալ պատրաստեցէք Աստուծոյ արդարութեան համար աշխատող զէնքեր։ Որպէս զի ձեզի բնաւ չտիրեն մեղքերը, որովհետեւ դուք մարմնի օրէնքներով ապրողներ չէք, այլ Աստուծոյ շնորհներով։

«Պէտք է գիտնաք, որ մարդը ինչ բանի որ հնազանդի՝ անոր ծառան կ'ըլլայ, եթէ մեղքերու ծառայէ, անոր բաժինը մահն է, իսկ եթէ արդարութեան ծառայէ՝ անոր վարձատրութիւնը կեանքն է, ըլի մեղքի թոշակը, այսինքն՝ մեղքերու ծառայող մարդու ոռճիկը՝ մահն է. իսկ Աստուծոյ շնորհը, այսինքն՝ Քրիստոս Յիսուսով՝ հոգւոյն ու բարոյականին ծառայողներու թոշակը՝ կեանքն է. — ի Քրիստոս Յիսուս Տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս ամէն»։ (ՀՌՈՎ. Զ.)։

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՔՀՆՑ. ՏԻՒՐԿԷՐԵԱՆ
(Դանձա)

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԴԿԱՆ

Մայիս է, ամիսներուն ամենագեղեցիկն ու սիրելին։ Ի զուր բանաստեղծները չեն կարծում, որ Արարչագործ Աստուածը այս ամսում ստեղծեց աշխարհը։ Ո՞վ չէ փորձել իւր կեանքում՝ երբ և իցէ այդ ամսում, պայծառ արեւի չողերը պատռելով դուրս գալ դէպի ծով բնութեան, դէպի գիւղի անքուն պահապան լերան լանջը։ Ինչ սքանչելիքներ, ինչ քաղցրութիւններ։ Բնութիւնն իւր ամէն պերճանքներով ու զարդերով արթնացել է, և տիեզերքի զարթօնքն է կատարում, դաշտերն ու վեհները իրենց երեւելիներանգ գոյներով, թռչունք իրենց սքանչելի մեղեդիներով, տեսարանք ու հանդիսարանք իրենց աստուածային գեղեցկութիւններով, հրճուում և ցնծում են։ Խեղճ մարդ, կամայ ակամայ խոնարհայնում ես անզօր ճակատդ տիեզերական սեղանի առաջ, Աստուծոյ անհունութեան առաջ, և քո խեղճութիւնը խոստովանում։ Եւ ինչո՞ւ չխոնարհուիս՝ երբ գաշտի ու լերան պէս ծովի ալիքները վէտ-վէտ կը խաղան, երկնից ալա-

խօսիկ թեւաւորք թիու թիու կը թռչին, երկրի չաղն ու ցօղը բիւր-բիւր ադամանդներ դարձած աչքեր կը խաղըտան, առուներ և վտակներ ուրախ չրչիւնով քնութեան վերանորոգում կ'աւետեն։ Երկնքի օրէնքն է իշխում, որ վերջ չունի։ Անհուն խորհրդաւորութեամբ համակուած սրտիդ հեռաւոր անկիւններից ուրախական բաբախիւններ կը թնդան։ Մարդ կը ցնծայ, կը զմայլի։

Բայց ինչ սարսափելի է դառնում մեր ուրախական թռիչները, մեր մաքի պայծառ պատկերները երբ այդ պահուն լերան լանջից դիտունք մեր ոտների տակ փռուած գերեզմանատան, անձայն և անխօս չերիմների կոյտերին, ուր և կիսաւեր արձաններին։ Որտեղ՛ք այդ տեղ ձեր սիրելիների չերիմները։ աչքով փնտռեցէք ձեր սրտերի արձանդանդները, ձեր հոգւոյ հարազատներին։ Մի քանի օր առաջ, նրա ոսկեթել խոպոպիքներն էին համբուրում, նրա չրթունքներից քաղցրահնչիւն մաղեդիներ լսում, նրա չունչը չնչում, նրա կանաչ-կարմիր արեւով խնդում, այժմ քնութեան անողոք հարուածով սառը հողի տակ կը պառկէ մինակ, հեռու սրտիդ, հոգւոդ, գրկիդ։

Մայիսն ու արեւը անզօր են քեզ յետ կանգնելու, երկրի չաղերն ու ցօղերը այժ չունին սրբելիդ վրայ, երկնքի դալարիկները իրենց հրաշալիքները կը կորցնեն։ Շոաւոտում ես, չոաւոտում ես — գրկելու այդ չերիմը և քո աչքերիդ անչափ չաղերն ու ցօղերը թաւիլու, խառնելու երկրի

թափած արցունքներին։ Ինչ հառաչանքներ ասես՝ որ չես թափում, ինչ հեծկլտանքներ ասես՝ որ դուրս չի թափուում հոգւոյդ խորերէն, սիրտդ հրաւում է դառնում այդ րոպէին։ Արար աչխարհն ահա են հաղնում, ամեն ինչ սարսափ և սառուռ աղղում վիրաւոր ղգացմանց վրայ։

Հաղար անգամ օրհնեալ լինի այն հաւատն ու վարդապետութիւնը, որ յանկարծ օգնութեան կը գայ, բիւր անգամ սպրի այն յոյսն ու չունչը, որ մեռնաւոր անչարժութեանդ ապաւէն կը դառնայ։ Ձայներ կը դան միխիթարական «Յաւոց հովից», որ գերեզմանից անդին էլ կեանք կայ, անմահութիւն կայ։ Չե՞ս տեսնում երկրի վերայ կեանքի յաւիտենականութեան ստուերական պատկերը։ Չե՞ս նկատում կեանքի անմահութիւնը երկրի ծոցից, երկրի խորքերից սկսող դէպի երկինք աստուածակերտ տաճարը դիմելիս։

Մարդկային ազգի գերեզմանն ու երկրաւոր կեանքը յարութեան գրաւականն են։ Յարութեան ձայներ են գալիս մեր ականջին, մեր հաւատն ու քնութիւնը սրբում են մեր աչքերի ցօղերը, մեզ ոտի են կանգնեցնում և հարց են տալիս. Ուրեմն կա՞յ յարութիւն։ Բայց ինչ է յարութիւնը և ինչ խորհուրդ ունի։

Յարութիւն կը նչանակէ վեր կենալ, յառնիլ. մեռած մարդը կենդանանայ, կամ աւ հասարակ ամեն մի անչարժութեան դատապարտուած՝ չարժուն դառնայ, կեանք ստանայ։ Մարդիկ մահկանացու

դրկից դուրս կը գան, կաղաղանչն, յարութիւն կառնեն։ Ա՛յս է բղխում սիրեղերքի ծոցից, երկրի ներսից։ «Քրիստոս յարեաւ» այսպէս երգուեց սրբազան կամարների տակ։ Ինչ ծանր բան կը լինէր եթէ սարսափի և ահի բոլէներից յետոյ, Քրիստոս յարութիւն չառնէր։ Ինչ կը լինէր մեր դրութեան հետեւանքը, եթէ մեր գրկած, մեր փարուած չերմի վրայ երկնային լոյսը չգար օգնութեան. — բայց մեր Տէրը յարեաւ։ Աստուածային պարգեւների ամենաանծն ու ամենասքանչելին՝ մեր կեանքի արեւը, արժէք և գին երբէք և երբէք չէր ունենալ «եթէ Քրիստոս չլոյծ յարուցեալ». այլ չեմ ասում որ «ընդունայն է քարոզութիւնն մեր», այլ աւելի առաջ գնալով՝ «ընդունայն են հաւատքն ձեր»։

Ա՛յս մարմնի համար կայ յարութիւն, իսկ հոգւոյ համար անմահութիւն. — առաջինն երկրին է, որ մեզ կը զրաղեցնէ։

Իսկապէս ինչի նման կը լիներ մեր կեանքը, մեր նեղութիւնները, մեր կրթութիւնները, մեր առացած ուսմունքները, եթէ Քրիստոս յարութիւն առած չլինէր. Մեր չուրջը՝ մեր անձը՝ մեր հոգին մշտ խոցեր ու վէրքեր, Քրիստոսի ամրողջ քարոզութիւնը զուր կ'անցնէր։ Եւ երբէք քրիստոնէութիւնը հիմք չէր առնալ, եթէ յարութեան խորհուրդը չընդունէինք։ Ինչ էր Քրիստոսի առաքեալների քարոզը, մրթէ անզովը յարութեան քարոզ չէր. և մրթէ դրանից չէ կախուած մեր ճշմարիտ քրիստոնեայ լինելը կամ չլինելը. թէ և առաքեալները չնայած քանիցս անգամ Տիրոջից զգուշացուած էին առացել՝ չվախենալ, բայց մահուան բոպէին թողեցին ու փախան, ամենաքաջ առաքեալն անգամ մինչեւ հաւախօսը երեք անգամ ուրացաւ։

Եթէ այս այսպէս է, ապա ինչպէս պատահեց որ վախկոտ և կասկածոտ առաքեալներ և ուրացող հրեաները յանկարծ համոզուեցին որ Քրիստոս յարեաւ։

Նրանք տեսան իրենց վարդապետը՝ իրենց հզօր կարծած ուսուցիչը, գերի՝ խեղճութեան դատապարտուած՝ կալանաւոր իրրեւ մի յանցաւոր, մի քանի ողորմելի զինուորներ միայն թոկերով կապկպած էին Նրա ձեռները և ոտները, և երկինքը լուռ էր, ձայն ծպտուն չկար, հրեշտակների գնդեր չէին իջնում օդնելու և արձակելու։ Փարիսեցիներ՝ կեղծաւորներ, նրան ատելում են՝ դատում են, երկնքի դռները փակուել են՝ արդարութեան որոտ և կայծակներ չեն թափուում չարագործաց գլխին։ Թուլացան սրտերը առաքեալների, յուսահատ եղան, թողեցին ու փախան։ Կարծես միայն երկիրը չէր որ իրենց վարդապետին կապանքների մէջ թողեցին, այլ՝ այն որ տեսան, նրանց ճանաչած կամ աւելի ճիշտ ասած հակացած Աստուծոյ Որդին՝ գերի, կամ կեանքի և մահուան տէրը՝ մահուան դատապարտուած։ Եւ ինքը իրեն չի կարողանում պաշտպանել. և իրենց երեւակայած զօրութիւնները ու զօրքերը օգնութեան չեն եկել։ Ուրեմն ինչ

պիսի անեղծ — մրմնջում էին Թերահաւատները — վախչիլ, պահուըտիլ քաղաքի անկիւններուն, մեկուսացած մնալ, մոր ամօթը ծածկել, մոր կարմրած երեսները չցոյց տալ:

Բայց յանկարծ այդ անվանելի յուսահատութեան մէջ, մտքերի թանձրացած մշուշի մէջ, Յարուցեալ Փրկիչը, իրենց Տէրը երեւաց մէկին կամ միւսին: Մի երեւոյթ բնաւ բաւական չէր, Թերահաւատութեան թանձր քօղը պատռելու, և կատարեալ հաւատի բերելու: Յարուցեալ Փրկիչը շատ լաւ էր ճանաչում նրանց Թերութիւնները, և ահա աւիթը բաց չէ թողնում մխիթարներ տալու իր աշակերտներին համոզուելու իր յարութեան:

Զարմանալի անօրինութեամբ ամենից առաջ այն փառաւոր պատուին՝ յարուցեալ Յիսուսին տեսնելուն արժանացան, ո՛չ թէ փախած պահուըտած աշակերտները — այլ այն կինը՝ մեղքերի ոտքի մէջ թաթախուած, դեւերով և սատանաներով լեցուն — որ չոքած Յիսուսի ոտների առաջ քաւութեան արցունքներ և նարդեան իւղեր թափելով աստուածային ոտերի վրայ՝ իր գեղանի վարսերով սրբում էր և ողորմութիւն և թողութիւն հայցում: Այժմ չկա՛ր ո՛չ մի սեւ բիծ անցեալի, բիւրեղի նման մաքուր էր, աստուածային սիրոյ կրակով լեցուն, նրան միայն փափաքը Նրան տեսութեան կարօտ էր, բոց և կրակ դառել այն իր սրտի մէջ, հրեշտակի տեսքն, երեւոյթն անգամ անղօր էր նրան մխիթարելու. ուստի և թախանձագին հարց տուեց.

«Ո՞ւր դիտեմ ուր եղին դնա»: Մագդաղենացի Մարիամը իր աղբերաբար թափուղ արցունքները ծածկելով, քաշուելով մեկուսի խնդրում էր անծանօթից տալ իրեն իր Տիրոջ մարմինը, որի համար և չատպել եկել էր: Ով հրաշք, փոխանակ դիակ գտնելու և ուսանելու, իր ծանօթ Տէր Յիսուսը կանդնեց իր առաջին և իր սիրելի քնքոյշ ձայնը հնչեց իր ականջում, «Մարիամ». ուրախութիւնից կարկամեց և փչացաւ, դի ամենամեծ փառքը դառաւ, իր Տիրոջը յարուցեալ տեսաւ, միմիայն մի բան դարս թռաւ անզգայ չրթունքից, «Բարունի». և ապա պատանեաց ու լուեց: Մեռելը վեր է կացել, գերեզմանը կանդնել է, կամեցաւ փարուիլ, դրկել, լիզել նրա ոտները, չորերի քղանցքները, բայց յարուցեալի «Մի մերձենար ինձ» հրամանը՝ յետ կանգնեցրեց այրուող սիրտն ու դողդողացող ձեռքերը: Երկիւղածութենից ու ուրախութենից ապուշ կարած հնազանդուեց և չատպեց աշակերտներին յայտնելու և ասելու, «Տեսի զՏէր»: Ուրախական զգացումները պաշարեցին ամենքին, աստուածային մխիթարիչ կայծակը անկուեց բոլորին սրտերում, և քաղցր ժպիտներ արձակեցին: Տխուր ու սարսափահար Թերահաւատները լցուեցան անսահման ցնծութեամբ: Եւ մինէ այս բոպէիս, համարեա քսան դար գերեզմանից եղական դէպքից, չէ՞ փառաւորում ձեր սրտերը, հաւատի կայծը չի՞ շողում ձեր հոգիների մէջ:

Վասահ չէ՛ր մեր Տէրը առաքեալների հաւատի կատարելութեան, ուստի անհնազանդ ենք նրան կանգնած իւղարեր և ղպայուն կանանց առաջ, որոնք եկել էին հրէական ձէս կատարելու, մեռեալ մարմինն օծելու, և հարց է տալիս յարուցեալ չրթունքներով ասելի մեղմ քան Գեթսեմանիի վիճակը, «Ո՞ղջ է՛ք»: Փախել էին ապաստիանարար պահապանները և պատմել հրեշտակի երեւան գալը, ծանր քարի չարժուիլը ու գերեզմանը: Սակայն սարսափահար բաբբինները դիմեցին մահմանայի ոյժին, լռեցնելու համար. բայց ո՞ր ծածուկն է գաղտնի մնացել: Սուտ հռչակուած լուրը կամաց կամաց տարածուեց և իւղարեր կանանց տեսածին ոյժ և զօրութիւն տուեց: Կանայք չսասկցին հաղորդելու առաքեալներին, որ հաւատքուին Գալիլեա բուն իւր նախկին որոշման:

«Եւ ասին թէ արդարեւ յարեաւ Տէր և երեւեցաւ Սիմոնի». բայց թէ ինչպէս երեւաց և ինչ խօսքերով կուեց հաւատի գունները ուրացող առաքեալի սրտում՝ մնաց մութ աւետարանիչներից:

Իսկ այսպէս մութ և աննկատ չանցաւ չորրորդ յայտնութիւնը կամ չորրորդ անգամ երեւնալը ըստ գրոց: Տխուր և մտամոլոր առաքեալներից երկուսը՝ կարծես մեծ քաղաքի աղմուկներից, կամ թէ չէ՝ տարածած լուրերից ազատուելու և կամ չլսելու համար գուրս էին եկել քաղաքից և գնում էին դէպի մի գիւղ: Յանկարծ մի անծանօթ մարդ հանդիպեց տխրադէմ ուղեւորներին և նախ-

նաւանդ սովորութեամբ հարցրեց տխրութեան պատճառը: Կասկածը տրեց առաքեալներին, և անկարող լինելով անպատասխան թողնել ասացին, «Դո՞ւ միայն կաս յերուսաղէմ»: «Ինչ» զարմացական հարցին՝ ներահաւատ ուղեւորները պատմեցին քաղաքում խօսուղ և տարածուած բոլոր լուրերը: Եւ երբ նկատեց անծանօթ օտարականը խեղճերի թերութիւնն իրենց հաւատի մէջ «տրտում ծանրութեան» պատճառով, յիշեցրեց հին մարգարէականը Աստուծոյ փառքի մասին: Եւ ապա նստելով հացի՝ իրենց ցամաք պարունի չուրջը, անծանօթը կոտրեց հացը և բաժանեց, խեղճ առաքեալների աչքերը այժմ միայն բացուեցան և տեսան իրենց Տէրոջ, կարծես վերնատուն նստած ահեղ ընթրեաց երկրորդ օրինակն էր ցոյց տալիս, միայն այս անգամ նիհար և աւելի գունատ: Ձմեռց երկար իրենց մօտ՝ իրենց կարօտն առնէին, չտապեցին ուրախ և զգացուած հաղորդելու միւս առաքեալներին: Նրանց տեսքը խրոխտ էր և հաստատուն: Մի՛ ևս թախիծ, մի՛ տուք և մի՛ կասկած:

Յայժմ յարուցեալ Փրկիչը բոլոր առաքեալներին խմբովին երեւաց. կարծես դիտմամբ փորձելու և համոզուելու թէ արդեօք որն «ի նոցանէ» աւելի հաստատուն հաւատ ունի իւրեանց վարդապետի վերարերութեամբ: Այս անգամ Յիսուս երեւաց առանձին մտանձին, հէնց այն պահուն երբ անիկ և վախից սարսռուած փախել և փակուել էին մի անհնակում, և կարծես նոր յայտնութեան էին

ապաում: Յանկարծ Յիսուս կանգնեց խմբի առաջ և իր աստուածային բարբառով ասաց, «Խաղաղութիւն ընդ ձեզ»: Նորա մարմնի անսովոր տեսքը և մեռելներից յարութիւն առնելու սարսափելի և անսովոր իրողութիւնը վախ և չփոթմունք առաջ բերաւ: Յիսուս ցոյց տուեց իր ծակծկուած ձեռքերն ու ոտքերը, նրանց ամաչցնելու և հաւատի մէջ ամրապնդելու համար: Հաւատի և զարմանքի և սրախոսթեան յոյզերը խառնուեցան նրանց հոգւոյ մէջ: Ներկայ չէր խմբում Թովմասը, այս աննկատմամբ կասկածանն ու թերահաւատը, ուսաի և վարանում էր հաւատալու աչխարհիս այս աննկատմամբ իրողութեան, որը արտայայտելու անզօր են մեզ նման խեղճուկ լեզուները և իմ թոյլ բառերը. Ուսաի և երեւաց անգամ մի եւս աչակերտներին, և խնդրելով աստուածամարմնոյ մարքով Թովմասին սիրտը, կոչեց նրան և հրաւիրեց մատը դնել իր վէրքերին ու խոցուած ու դեղարդախոց կողերին՝ ասելով, «Մի՛ լինիր անհաւատ այլ հաւատացեալ»: Կասկածոտ առաքեալը չօչափեց, հաւատաց և բնկաւ դէմքին, «Տէր իմ, Աստուած իմ» բարբառելով: Տէրը չկարող իր այցերը առաքեալներին վստահութիւն և հոգի ներչնչելու համար, հանդիպեց ձուկ որսալու ժամանակ, հանդիպեց Սիմոնին և երեք նչանաւոր աւետարանական խօսքերն ուղղեց, «Սիրե՞ս դիս».

Այսպէս լինն անգամ երեւալով, աչակերտները ձեռքերով չօչափեցին, աչքերով տեսան. իսկ տաս-

ներորդ անգամ երեւաց Զիմինեաց դալարագեղ ափի լանջերի վրայ, բայց այդ չէ մտնում իմ ծրագրի մէջ: Ահա, եղբարք սիրեցեալք, այն վկայութիւնները ու փաստերը որոնցով համոզուեցան թերահաւատ առաքեալները և հաւատի անչէջ կրակով լցուեցան, ու ընդ հար և ընդ սար անցնելով աներկիւղ հերոսաբար քարոզեցին իրենց տեսածն ու լսածն: Նրանք չէին կարող ընդ դրսանաւ պահել լոյսի յաղթանակը, Յիսուսի փառաւոր յաղթանակը մահուան վրայ:

Եթէ այսքան խաւարով պատած առաքեալները, թերահաւատ աչակերտները համոզուեցան ու հաւատացին, որչափ եւս առաւել մենք պիտի համոզուինք ու հաւատանք, քանի որ մենք իմանկութիւնէ լոյս և միայն լոյս ենք տեսել և յարութեան քարոզը լսել: Բաւական չէ՞ մտքէ յիշել Յիսուսի դառարկացեալ դերեզմանը, որ մեր բոլոր սիրելի ննջեցեալները կը զարթնին. նման նմին յարութիւն կ'առնեն: Յուշ լիցի Քրիստոսի խօսքերը թէ, Նշան է՞ք խնդրում, տեսէ՛ք թաղման և յարութեանը նչանը: Դարեր չարունակ մահը հարուածներ է տուել, բայց յարութեան հաւատն ու յոյսը վերակենդանութեան չրջանի մէջ է մոյնում մահացող մարդկութիւնն: Մտքէ Քրիստոսի յարութիւնը մարդկային հոգիների փառաւոր պատկերը չէ՞, և կամ նրանով չէ՞ հաստատում մարդու կչման խոստիւնը, և կամ նրանով չէ՞ վերանում հոգեւոր և մարմնաւոր կեանքի հակասութիւնը,

եւ հետեւապէս հոգեկէս և մարմնապէս կրնամ մեռելային չրջանէն: Ինչ քաղցր յոյս, ինչ անմահ յերկրութիւն: Յերկրութիւն է ամէն ապագ, Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց, սուտ է բանաստեղծը: Ուրեմն աներկիւղ և համարձակ գնացէք կեանքի մռայլ հովտի միջով: Կը գան ձեր առաջ մռայլ և սեւ ուրուականներ. մի՛ք վախնալ, մի՛ք վախնալ — դրանք չեն կեանքի պարագաները, այլ այդ երկարաձիգ ճանապարհի ծայրին անմահ դռների կը հանդիպիք, վերան ոչ թէ մռայլութեան և յուսահատութեան բուն է թեւատարած, այլ «Քրիստոս յարեաւ», երկիր չարժող, երկինք զմայլեցնող լոյսն է ծագած:

Այս է ահա յարութեան յոյսը, որ պիտի կրակէ բոլոր քրիստոնեայ սրտերը: Յարութեան գործութիւնը ո՛չ տեղ, ո՛չ ժամանակ, ո՛չ երկիր, ոչինչ չէ իմանում, այլ ազգում և թափ է անցնում ամէն մի լեռ քարով, ամէն մի կարծր սրտով, միայն գիտակցական անհատատութիւն է, որ կարող է թուլացնել լոյսի ճառագայթների անարատութիւնը, բայց մարել ո՛չ երբէք:

Յարութեան հաւատքն է մեր կեանքի հիմքն ու ապագայ երաչխիքը, ուստի և եկեղեցական իմաստուն Հայրեր անծայրածիր չնորհքով իւրաքանչիւր տարի այս մշոցը հատուցել են միշտ և միշտ քարոզելու, լսելու և ցնծալու, այլ և իւրաքանչիւր նօթնակի գլխին պէտք է յիշենք: Երկիւղած սրտեր, ջերմեռանդ քրիստոնեաներ, ես

կարծեմ ձեզ բաւ է այսչափս, ոչ թէ միայն համոզելու, այլ զօրացնելու և յիշեցնելու: Բայց ինչ ասենք նշան խնդրողներին:

Գուցէ չէ բաւական այս բացարձակ ճշմարտութիւնը, որ քրիստոնէական հաւատի հիմքն ու պատանեքը Քրիստոսի յարութիւնն է, հետեւապէս և մեռելոց ընդհանուր յարութիւնն է: Այսպէս է ընդունում Հայոց Եկեղեցին, այսպէս է դաւանում:

Նախ՝ որ Յիսուս ինքը յարեաւ, հետեւապէս «մահուամբ զմահ կոխեաց և յարութեամբն իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց»: Երկրորդ չէ՞ որ մարդը ստեղծուած է ըստ պատկերի Աստուծոյ և նրա անմահական էութեան: Իսկ ինչպէս կարող է մարդը լինել Աստուծոյ «պատկեր» եթէ անմահական չէ, հետեւապէս և յարութեան ակն ի խորհրդին ենթակայ և ընդունակ. երրորդ՝ դաւանեցէք, քննեցէք մարդուն արարչագործութեան բոլէներում, նայեցէք բոլոր փիլիսոփայական տեսակէտներից և կը գտնէք միայն յարութեան խորհրդի պատկերը, հանդերձեալ կեանքի նախապատկերը: Չորրորդ՝ Աստուած սիրեղերքի սիրոյ թագաւորութեան լրիւ բովանդակութիւնը ու Տէրը լինելով, մի միայն սիրոյ հաղորդակցութիւն ունի իր արարածների հետ, հետեւապէս և այդ անսահման սիրով պիտի քաչէ ձգէ աչխարհի բոլոր ելեւթարական հոսանքների միաւորումից առնի հզօր չաւղով դէպի իրեն, միայն և նի իր անցած ճանապարհով, քանի որ Նա է Աստուած մահկանացուների. «Աստուած չէ՛ մեռելոց, այլ

կենդանանաց»: Հինգերորդ՝ մինչ՛ իրագործուած կը լինէր Աստուածային կամաց ամենալսեմ խորհրդաւորութիւնը ու ամենափառաւոր նպատակը, եթէ մարդիկ անմահութեան և յարութեան ընդունակ չլինէին, այլ անցական և ժամանակաւորի ենթակայ: Ո՛վ հաւատում է աչխարհի գիտութեանց և լուսաւորութեանց կատարեալ յառաջադիմութեան, նա չպէտք է վարանի հաւատալու գիտութեան ամենամեծ ազդիւրին, յարութեան:

Վերջապէս ինչ էք կարծում, հնար կը լինէր հաւատալու յարութեան և ճշմարտութեան յաղթանակին, եթէ չհաւատայինք յարութեան ամենափառաւոր պահին, մեռելոց յարութեան: Կա՞յ արդեօք մէկը՝ որ չհաւատայ արդարութեան թագաւորութեան երբ և իցէ իրագործման ճակատագրոյ վեհապետի անօրինութեամբ, հեռուսպէս և չպէտք է լինի ոք թերացող հաւատի մէջ: Եթէ մի քիչ աւելի գնանք առաջ, աւելի պրպտանք նիւթապաշտների, բնազանցական անտեսութիւնների զբաղող գիտունների գիրքերը, կը գտնենք մի օրէնք, որ մարդու գիտակցութիւնը և բնական էութիւնը չի ոչնչանում, յաւիտենական է և պիտի մնայ: Սրտի և խղճի մաօք իմաստասիրելով յիշեալ տեսութիւնը՝ ո՛չ այլ ինչ եզրակացութեան ենք գալիս, եթէ ո՛չ յարութեան և յաւիտենական կեանքի պատկերացման: Կան բանաէրներ անգամ, որոնք ժամանակակից լեթարգիական քունը համարած են առաւերական ապացոյցներ յարութեան

խոստման: Արդեօք սիզերքի մէջ այս եզական իրողութիւնը, այս փառաւոր գաղափարը ունի՞ իր պատմական բաժինը՝ թէ ոչ. այսինքն կա՞ն նշաններ պատմութեան էջերում հաստատող յարութեան լինելութիւնը եթէ ո՛չ: կա՛ն, և ամենագրական կերպով արտայայտած և ո՛չ թէական կամ կասկածաւոր: Թերթեցէք բոլոր հին ազգերի քաղաքակրթութեան սկզբնական էջերը և կը գտնէք համոզիչ ապացոյցներ յարութեան վերաբերութեամբ, բայց ես կանգ կ՝առնեմ միայն Աստուծոյ ընտրեալ ազգի պատմութեան վրայ, քանզի ընդունուած է՝ այս սրբազան կամարների տակ առաւելապէս սրբագործուած պատմութեան վրայ յենուիլ: Յիշում էք որ տառապող աչխարհի ժամանակաւոր չարչարանաց գառապարտուած և մարդկային աչքից հեռու ընկած ժամանակն խոկ՝ արդար Յովբը մրմնջում էր. կը գան բողկներ «Յարուցանել զմորթ իմ, որ կրեաց զայս ամենայն». կոպիտ է արտայայտութեան ձեւը, բայց պարզ է և անչուչտ մարդաբչական: Կամ չէ՞ք մոռացել քնարերգակ բանաստեղծ Թագաւորի հեռաւոր ակնարկութիւնը, «Կարգացեալ առ իս յաւուր նեղութեան քո, ես փրկեցից զքեզ, և դու փառաւոր արարցես զիս»: Իսկ նայելն ուղղակի և պարզ է յիշում, առանց ակնարկութիւնների կամ նուրբ ասացուածքների. «Յարիցեն մեռեալք և կանգնեսցին որ իցեն ի գերեզմանս»: Նոյնպէս է արտայայտում և առիւծների ճանկերից հրաչափառ ազատուած մար-

դարէն, «Եւ բազումք ի ննջեցելոց ի հող երկրի յարիցեն, ոմանք ի կեանս յաւիտենական և ոմանք ի նախատինս»: Եւ այսպէս ուշիմ և չնորհալի իմաստասէրը չատ կէտեր կարող է գտնել հնդամատեանի մէջ, իսկ նոր կեանքի մատեանը ամբողջապէս լի է յարութիւն հաստատող, յարութիւն քարոզող պատմութիւններով. «Բանդի վող հարկանի և մեռեալք յարիցին», կամ «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, եթէ ո՛չ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի, ինքն միայն կայ, ապա թէ մեռանիցի բազում արդիւնս առնէ»: Ինչ խորհրդաւոր և պատկերաւոր հրաւանդ յարութեան: Այնպէս և չարունակեցին նրա բոլոր աշակերտները թէ՛ առաքեալները և թէ՛ կրօնականները. «Զայրագնեալք վասն ուսուցանելոյ նոցա զժողովուրդն և պատմելոյ Յիսուսիս զյարութիւն մեռելոց». կամ թէ՝ «Օտարոտի իմն ղից թուի պատմիչ լինելոց, քանզի զՅիսուս և զյարութիւնն աւետարանէր»: Չձանձրանալու համար կարճենք փաստերի և աւետարանական վկայութիւնների թիւը:

Այժմ ինչ է քո կարծում, ունկնդիր և յարութեան ձայնով՝ յարութեան քարոզով յուզուած և ակնապիշ չուած հասարակութիւն, միթէ ինքը մեր Տէրը միայն իւր անձի միջոցով աչխարհին աւետարեցրեց, ո՞չ նա ինքը և անհուն բազմութեան առաջ օրինակներով ապացուցեց: Յուշ լեցի ձեզ Նայինի այրու յարուցեալ զաւակը և Բեթանիայի այրում որոտացող ձայնը բազմաթիւ պաւոր և

հետաքրքրող բազմութեան առաջ՝ «Ղա՛զարէ արի՛. և՛կ արտաքս»: Չորս օրուայ մեռած Ղազարոսը վերացաւ, պատանները քանդուեց և ողջ առողջ ման եկաւ ննջեցեալը: Բա չէ՞ն արդեօք փաստերը և օրինակները: Կարծես հէնց այս պատմական և վկայեալ դէպքերի համար է որ քրիստոնեայ վերածանողը ասում է, — Նա որ զմի մեռեալ յարուցանէ, կարէ յարուցանել նա և զամենայն ննջեցեալս: — Այս ձայնն է, որ արձագանգ է գտնում անհուն չնորհների տէր Շնորհալու քնարի թրթիռների վրայ. «Որ ի դժոխս իջեր ներքին, ի բանտ մահու և խաւարին, կապեալ պնչանն մահաժին, հաներ զհոգիս որ ի բանտին»:

Ուրեմն կասկած չկայ, «քանզի վող հարկանի և մեռեալք յարիցին», կասկած չկայ, որովհետեւ քրիստոնէութիւնը համայն է մեզ վկայ: Ուրեմն հաւատացեալ եղբայրներ, զօրացրէ՛ք ձեր հոգիները, ամրացէ՛ք և վերանորոգուեցէ՛ք յարութեան կատարելութեամբ: Իսկ դուք թերահաւատներ, որ սովոր էք աչխարհի կեղծ և ապի աղբիւրներից լցնելու ձեր սափորը, թող այսուհետեւ լցուի այն յաւակ և ակնապարար աղբիւրից, որի ակն կրում է իւր վրայ «Քրիստոս յարեաւ» սքանչելի բառերը: Այն յարութիւնը, որը արտայայտելու համար երկնքի և երկրի համայն երաժչտութիւնն է հարկաւոր: Մխիթարուեցէք ուրեմն որդեկորոյս հայրեր և մայրեր, դի ձեր սիրասուն զաւակները վեր կը կենան, դուք կը տեսնէք ձեր անձկալուն երեսը: Այն մանները և

անհրաժեշտ ձեռնները, որ երկաթէ դռները փշրեց, սալէ դարպասները քանդեց, այն նաեւ կը փշրէ ձեր բազմամեայ վաթսնամեայ հոգեախտանները, և դուռ հոգի փոխանակ նրան կը փարուկա և նրան կը պահանջ։ Այրիացեալ կին, մի՛ լար այն պահակի կորսնեամբ, որն այնքան չկարաց անել եւ կրծքիդ։ Ո՛րբիկներ, մի՛ լայք՝ ձեր ալիսասուն մայրիկի անոյշ և անոյշ համբոյրները կը սահանաք և կը հովանան ձեր մատաղ սրտերը։ Անցան ազգ և լալոց ժամանակները, եղբայրներ և քոյրեր, այժմ յարութեան ուրախ մէջն ենք և Նրա կենդանարար ճառագայթներով ապրում և զուարճանում։ Ո՛վ բարեհոգ սրտեր, զոր այս պահուս ձեր այրուած աչքերից արտասուքների չրթեր էք թափում, տարէ՛ք այս մեծ համբաւը, տարէ՛ք, շուտ տարէք, քարոզեցէ՛ք վշտահար սպասուհիներին, որ սրբեն իրենց արտասուքները, մի յարութիւն է ամեն տեղ, ամեն կողմ։

Ասացէ՛ք ամեն ուրեք, որ ձեր մեռելները կը յառնեն, բաց կ՚անեն ծալած թեւերը, վերստին վե՛ր կը կենան, և կը թռչեն արեգակի լոյսի մէջ։ Ո՜հ, այս լոյսը տարէք վառեցէք այն հանգած օջախներում, որ տեղ ճրագը վաղուց է մարել։ վառեցէք լապտերը այն պատրի, որ մահուան սառնութեան հովից խարխափելով և լալահառաչ անցնում է։

Հաւատացրէ՛ք ամենին, որ կը փչէ փոթը, և կրած՝ անհետ կորած սրերկինները յարութիւն կառ-

նեն, ծովի անյատակ անդունդներից, արծաթ որոկորներից, աւերած կողերից, հողմերի ծալքերից, կը կենդանանան և երկինքի փառքը կը տեսնեն։ Ասացէ՛ք ամենին, Քրիստոս ինքը՝ մարդ եղած է, իր խաչով մարդն է խաչուած, մահուամբ մարդն է մեռնում, յարութեամբ մարդն է յառնում։ Ուրեմն մեռնում, յարութեամբ մարդն է յառնում։ Ուրեմն Քող հեռանայ, անհետ և անդարձ հեռանայ տարաշխարհութեան մոլեգին պոյն։

Տուէ՛ք այս աւետիսը բոլոր դասակարգների անխտիր, տուէ՛ք հարսին և աղքատին, տնանկին և մեծատան, արդարին և մեղաւորին, մեծին և պզտիկին։

Միայն և միայն այն ժամանակ մեր կեանքը պզնիւ և երջանիկ կը լինի։ Եւ այն ժամանակ յարութեան շնորհը, որպէս մայիսեան ցօղ զուարթ կը ցօղէ մեր արեւակէզ ճակատների վրայ, քանի որ մեր սրտերում յարութեան լոյս կը վառուի, աստուածային շնորհներն ու պարգեւները միշտ անպակաս կը լինեն մեզնից թէ այժմ և թէ յաւիտեան, ամէն։

ՆԵՐՍԷՍ ՔՀՆԾ. ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

(Բաւու)

ՀԱՅՈՑ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

«Եւ վասն նախկին լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի սրբազան առաքելոցն, եւ երկրորդ լուսաւորչին մերոյ Սրբոյն Գրիգորի Հայրապետին» (Մաղաքիա, Քրիստոս Ասուած մեր։)

Առաջին դարը քրիստոնէութեան՝ տակն ու վրայ եղած տեսաւ զաչխարհ այն անօրինակ պատմափարներու հոսանքով, որ ամենէն հեռաւոր անկիւններու մէջ իսկ հետք մը ձգեց, ըստ երեւութին չատ տակաւ արարածներու՝ ձկնորսներու չնորհիւ։

Այդ հոսանքը երբ Հայերուն հասաւ բաղխեցաւ քառն ընդդիմութեան մը։ Տանուտէրութիւնն՝ որ իր պաշարումը և չահչահումը ընդհնչմարեց ամենամահկանացուի հոգիները հաւաստացնող աւետարանական ոգիէն, քրմութիւնն՝ որ կառաւներու դռոյնելովը՝ անօթի մնալու և ժողովուրդին վրայ ունեցած ազդեցութենէն զրկուելու հարցը պատրաստած տեսաւ իր դիմաց, պետութիւնը խուժանին՝ որ իմաստասիրական տեսութեանց ու երկնաւոր

Աստուծոյ մը մարդացումին ու խաչելութեան փառքը չէր ճաչակած ու չէր իսկ հասկնար, մոլութիւնը՝ որ ապերասան ժողովուրդի մը մարմնական թելադրութեանց զսպումը կը տեսնէր, պղտիկ մը գայթակղեցնելը՝ մորս և չմար կոչելը՝ ցանկանալու համար նայելը՝ մեղք համարող Աւետարանին խստակրօն պահանջմանց մէջ, և մեղնեայ ազգապիղծ մարմնապաչտութիւնը՝ որ հակազդեցութեան մը կ'ենթարկուէր կուսական կենցաղին տրուած նախապատուութենէն առուներոր վիճակին վրայ, ուր կը մնայ սանձարձակ խառնակելու վատախտարակ զգացումին վրայ՝ առանց նայելու արհնակցական կապերու նուիրականութեան, այո՛, առնուտիրութիւնը, քրմութիւնը, պետութիւնն ու մեղնեայ մարմնապաչտութիւնը ձեռք ձեռքի տուած՝ սար ու ձորերու ետեն թումբեր կանգնած էին Հրէաստանէն եկող խիղախ գործիչներու առջեւ, որ քրիստոնէութեամբ հաւասարութիւն կը բերէին, կը բերէին բարոյականի և իմաստասիրութեան վերջին նորութիւնները ու փոխոխութիւնները, և մանաւանդ երկնաւոր կոչուած թագաւորութեան լուծը երկրի մնծամնծներու վրայ։

Քանիցն բարի ու արի ըլլալու էր ոգի, բարբարոս ժողովուրդ մը քաղաքակրթելու և հոգեպէս ու բարոյապէս փրկելու՝ ոչխտ ու ապերախտ գործ տանձնելու տեսն։ Քանի կատր ըլլալու էր մարդ բազմապիսի պէտքերու հասնելու համար։ Հաւատոյ այսպիսի գործիչներու վրայ թող վկայեն, բացատրեն,

դրուագներ յօրինեն՝ մասնագրութիւնը և դպրութիւնը։ Հետաքրքրութիւնը պարզէ՝ եթէ կան միջոցնե՛ր, որոց սակայն՝ մեր ձեռք պակսելուն ազատ չենք կրնար ճշդել նոյն իսկ, թէ ո՛ր դիծով մտաւ ու գործեց առաքեալներէն մին Թադէոս, որ Յուդա-Ղեբէոս ալ կը կոչուի, և որ նոյն չէ եօթանասուններէն եղող Թադէոսին հետ, որ Թովմայի եղբայրն էր և Եդեսիոյ առաքեալը եղաւ և Եդեսիոյ մէջ վախճանեցաւ խաղաղական մահուամբ, ինչպէս վերջին հետազօտութիւնք կը լուսաբանեն։ Ուստի մեր առաջին առաքեալը Յուդա-Թադէոսը՝ յանկարծ առ մեզ քրիստոնէութիւնը քարոզելու ակած կը տեսնենք։ Նախ Ոսկեանք (Խրիւսոս և ընկերք) որք Արեւմուտքի մէջ Հռոմէական կայսրութեան մէջ ծնած, խմաստասիրական վարժարաններ տեսած, բարձրագոյն ըմբռնումներով մնած ու մինչեւ դասախոսութեան պաշտօնին հասած էին, կը դնահատեն քրիստոնէական կրօնքին բարձրութիւնը, բարոյականին դերը, և հոգիին պարգեւած չինութիւնը, պայման անհրաժեշտ քրիստոնէացման։ Ապա Սանդուխտ կայսն՝ Թադէոսի պիտակից քարոզութենէն, Ոսկեանց բարձր օրինակէն ու անմեղ զգացումներուն արձագանգէն կը յարի քրիստոնէութեան. բայց յայտնի կը լինի առաքելական գաղտնի գործը, որուն վրայ կը սրբատիպ Սանտարուկ, նայելով որ իր տան մէջ մտած էր Հրեից կրօնը, առաջարներուն մէջ իսկ՝ որոնցմէ ևս չատեր հետեւած էին նոյն հատատքին մեծ գործին, և ժողովուր-

դին մէջ ալ՝ որ անշուշտ անդրադարձած կամ արձագանգուած էր մեծամեծներու ու բարձր օրինակներու հետեւողութենէն։ Ու կ'որոշէ անհետացնել այս նոր հոսանքին սկզբնապատճառը, Թադէոսը՝ որ ոսկիվրայ կը համարուի օտար ու արտաքին հատատքին, Սանդուխտ կոյսը՝ իր սրբատուն զաւակը՝ որ գործիք դարձած հրէից՝ կը մոռնար հայրենի կարգն ու սարքը ու կը յարէր խաչեալի մը յիշատակին։ Թադէոս Առաքեալին մեզ բերած ու կտակած Քրիստոսի Ս. Գեղարդը, այսօր անխօս վկայն է այս անցեալ դէպքերուն՝ որ տեղի ունեցան այն տանն յանուն քրիստոնէութեան։ Բայց, ինչպէս կ'ազազակէ հրաշունչ բերան մը՝ Տերտուղիանոս, «Արիւն մարտիրոսաց սերմն է քրիստոնէութեան». այն կը յարուցանէ այդ սարսռազդեցիկ տեսարանէն երկու հանդիսատես վկայներ ճչմարտութեան, մին՝ առաջաւոր մը Սամոսէ՝ և միւսը բամբիչ մը՝ Զարմանդուխտ։

Անհասանելի կամքն Աստուծոյ որ իր նուիրական առաքելութեան գործը կը հովանաւորէ, իսկոյն կը անօրինէ առաքեալ մ'ևս՝ Բարթողիմէոսը՝ Հայոց քարոզութեան փութալու, սկսած ձեռնարկը բեղմնաւորելու և թափած սերմերուն ծիլն արձակելու։ Օրհնեալ ըլլայ այդ մեծ կամքը։

Նաթանայէլ Բարթողիմէոս կրկնանուն առաքեալներէն մէկն է, որուն դարձին վերաբերեալ հատուածը՝ Յովհաննու Աւետարանչի պատմութեան մէջն է, որով աննենգ իսրայելացի մը կը վկայուի

Նոյն իսկ մեր Տիրոջ նշանակալից յայտարարութեան համաձայն, ի փոխարէն սա դատաստութեան. «Ի՞արդի, դո՛ւ ես Որդի Աստուծոյ, դո՛ւ ես Թագաւոր Իսրայելի» (ՅՈՎՀ. Ա. 49)։ Բարթողիմէոս այս խօսքերը արտասանած էր ամէն առաքեալներէն առաջ, նոյն իսկ Սիմոն Պետրոսին երանի կոչուելու վարձքը վաստկացնող դատաստական յայտարարութենէն շատ առաջ։ Փառք մեր Եկեղեցւոյն, Պետրոսը դատաստութեամբ կանխող առաքեալ մը ունեցաւ։ Այս անկեղծ անձը, որ Թադէոսի Աբգարու քարոզութեան ելած միջոցին աւետարանած է ինքն ալ երջանիկ Աբգարոյ սահմանակից դաւառները, (Հընդկաստան ու Պարսկաստան ըսողներ ալ կան), և առաքելական առաջին չրջանէն դարձին յերուսաղէմ՝ Աստուածամօր ննջման ու փոխման ներկայ չկարենալ լինելուն, իր անձկութիւնը փարատելու և իր կարօտը առնելու մտօք, նուէր ընդունած էր Ս. Յովհաննու Աւետարանչի գծած Տիրամօր պատկերը, այս անկեղծ անձը կը փութայ կը ճեպէ ձեռնարկելու իր երկրորդ առաքելութեան, որ կը յանդի Հայոց մէջ, ըստ միաձայն վկայութեան նոյն իսկ օտար եկեղեցւոյ։ Սանտարուկի Ոգուհի քոյրը կը մկրտէ, առ ափամբ Տիգրիսի՝ Հոգւոյ վանքը կը հաստատէ, կուռ տաճարի վիճակէն հանելով զայն Աստուծոյ տաճար կը կազմէ և կը զետեղէ Տիրամօր պատկերը, իր քարոզութեան առպարէզը կ'ընդարձակէ և իւր նահատակութիւնը տեղի կ'ունենայ Աղբակի մէջ, այն տեղը՝ ուր ցայ-

սօր Ս. Բարթողիմէոս առաքեալի անունով վանք մը բազմաթիւ ուխտաւորներ կը քաշէ կը տանի՝ «Զերկիւղածս տեառն փառաւոր առնէ»։

Առաջին Լուսաւորիչէ իրենց գործը չարունակողներ ունեցան, թէ Իրիստոսի աշակերտներէն Եղիշէն ու Եւստաթէոսը՝ որք Հայոց համար գործեցին և մարախրոսացան, և թէ իրենց ձեռնասուն յաջորդներէն Զաքարիա, Զեմինդոս, Կումսի և ուրիշներ մինչեւ Մեհրուժան հայրապետը. որ հազիւ երեսուն տարի յառաջ վախճանեցաւ Գրիգոր Լուսաւորչի պաշտօնավարութեան սկսելէն։ Սակայն երբ դպրութենէ զուրկ ժողովրդեան մը մէջ են թափուած քիրան ու յոռնութիւնք, ակռաներ չեն պարզեր Իրիստոսի հոգեւոր անդաստաններուն, յեղինք չեն ունենար ճշդիւ տեղեկութիւն իրողութեանց մասին, և միայն արտաքին եկեղեցական պատմիչներու աւանդութիւնք կուգան լեցունել թերին։ Թէ հալածանքի երեք դարերուն մէջ քրիստոնէութիւնը կենդանի և կանգուն ու գործօն էր Հայոց մէջ, յայտ է նաև Գործք Առաքելոցէն (Բ. 9. 10), որ ըստ Տերտուղիանոսի հայերու դաւթականութիւն մը (Իրէաստան բառին տեղ) ներկայ կը ցուցնէ Հոգեգալստեան օրը վերնատունին մէջ։ Երկրորդ Լատինաց վկայաբանութենէն, որ բնաբուղ նահատակութիւնը կը յիշատակէ երկրորդ դարուն սկիզբները։ Երրորդ Աղեքսանդրիոյ Դիոնեսիոս հայրապետէն որ երրորդ դարուն մէջ Հայոց Մեհրուժան հայրապետին հետ կը թղթակցի

եկեղեցական կարեւոր խնդրոց վերաբերութեամբ։ Զորրորդ ընդհանուր նեղութենէն որ առաքացաւ եկեղեցւոյ թշնամիներուն կողմէ քրիստոնեաներուն դէմ նոյն իսկ երրորդ դարուն վերջերը, ինչպէս թէոդորոս Սալահունին 296ին և Հռիփսիմեանք 301ին։ Եւ վերջապէս յետ Լուսաւորչին ձեռնադրութեան՝ անոր գործած արագ յաջողութենէն, որ երկրին մէջ դարձ ցնծութիւն՝ աւետարանական սերմին արգասաւորումին վերագրելի է, և արդէն բազմացած քրիստոնեաներուն դէմ տեղի ունեցած դժուարութեան դադարման արդիւնքն է։ Սակայն ճշմարտութիւնը թշնամիներ կ'ունենայ միշտ. «Արեւ դակն խաւարեցաւ և լուսինն ոչ տացե զլոյս իւր»։ Քրիստոսի եկեղեցին, որչափ ալ մեծ յայտնութիւն մը, կը մթագնի ժամանակի մը համար մեզմէ աւելի, թէեւ փարատին անոնք չարունակ արեւին լոյսէն։ Եթէ ցայսմայր եկեղեցւոյ հալածանքը հեթանոս ու կռապաշտ մեծամեծներէն էր, անոնց քրիստոնեայ դառնալովը նոյն իսկ քրիստոնէութեան ներկայացուցիչներն սկսան այս անգամ հակառակիլ իրենց մէջ, և փառասիրական ձգտումներով խեղդել Աւետարանի վճիտ գաղափարները. ուրիշ եկեղեցիներ յաւակնութիւն ունեցան ընդդիմութիւն յարուցանել Հայ Եկեղեցւոյ աւետքեքանութեան դէմ։

Կ'ըսեն ոմանք թէ կեսարիոյ եկեղեցին յունական է, և Լուսաւորիչ ու իր մաս մը յաջորդներն հոն ձեռնադրուած ըլլալով ընդունած կ'ըլլան

անոր գերիշխանութիւնը։ Կեսարիոյ աթոռին Կ. Պոլսոյ պատրիարքական իրաւասութեան ենթարկուելու թուականէն չատ առաջ կատարուած էր Հայոց Լուսաւորչին ու իր յաջորդներէն մէկ երկուքին ձեռնադրութիւնը, և չատ առաջ ալ ձեռնադրութեամբ չինուած կապը խզուած էր զգուշական և իրաւացի պատճառներով։ Արդեօք անիրաւա՞ծ կ'ըլլանք յիշելով թէ կեսարիոյ աթոռէն մեծ չէր յառաջադէմն Կ. Պոլսոյ աթոռը, որ եթէ կրցաւ բարձրանալ ինքնուրոյն ըլլալու աստիճան և պատրիարքութիւն կազմելով ուրիշ աթոռներու վրայ ընդարձակուեցաւ, ինչո՞ւ առանց այդ արտաքին միջոցին դիմելու իսկ Հայ Եկեղեցին չբարձրանայր, մինչ արդէն առաքեալց և անոնց յաջորդներուն աթոռը ճանչցուած էր։ Աւելցուցէք որ նախնի եկեղեցին ազգի խառը չէր դներ ու չէր դրած ո՛ւ է անձի մը Ս. Հոգւոյն մը մատակարարած աստն, անանկ որ յոյն մը կարելի էր յիշմիածին հայ քահանայէ մը հաղորդուէր կամ պատկուէր, ինչպէս յոյն եպիսկոպոսէ մը ի կեսարիա կրնար հայ մը ձեռնադրուիլ ի քահանայ առանց խղճահարութեան, դի եկեղեցին այն միջոցին քրիստոնէական ոգւով ներչնչուած էր և չէր «խառը ոչ հրեի և ոչ հեթանոսի»։ Բայց ասոի կեսարիա ըստ պատմագրաց առաջինն Հայոց աթոռ էր, և հետեւաբար հայ թեմ մ'էր որուն եպիսկոպոսէն ուրիշ հայ թեմի մը եպիսկոպոսին ձեռնադրութիւնը համաձայն էր ընկալեալ ոգւոյն։ Երբ յիշենք մանաւանդ թէ կեսարիոյ արքեպիսկո-

պոան աթոռակալն էր այն աթոռին զոր հիմնած է Հայոց Սուրբ Թադէոս, ըստ այսմ եղբայրութեան պարտք մը կ'ըլլար հաստուցածը հոգեւոր հօր մը յաջորդող գաւառներուն մէջ։ Մենք պիտենք զարձեալ թէ Լուսաւորիչ ընտրուեցաւ եւ ձեռնադրուեցաւ «ի տեղի ընտրելոց սրբոց առաքելոց Բարթողիմէոսի եւ Թադէոսի», ըստ յայտարարութեան ձեռնադրող Դեւոնդիոս արքեպիսկոպոսին։ Իսկ Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի յաջորդները հասան մինչեւ երրորդ դարուն վերջերը, մինչեւ Լուսաւորչի մօտ ժամանակները։ Բայց «գիտութիւն, (թէ իսկ աստուածարանական ու պատմական) հալարտացուցանէ, այլ սէր չինէ»։ Եւ երբ քրիստոնէական սիրոյ ու անձնուիրութեան անուամբ չէ որ եկեղեցւոյ միութիւն մը կը պահանջուի, այլ իրաւանց անուամբ, եթէ այդպիսի մի իրաւունք իսկ կայ, իրերը կը մնան միշտ միեւնոյն տեղը, եւ վաստահանութիւններն հոն կը գտնեն միայն ուրկայ ունկնդրութիւն եւ անկեղծութիւն յ քրիստոնէական ոգի եւ սէր, եւ ոչ անձնական կիրք։

Բայց այս կանխակալ կարծիքով եղած վէճերը պատմութեան կը վերաբերին այլ եւս, եւ իրաց արդի վիճակը կայուն է եւ անսասան, չնորհիւ երկրիս կայսերական տէրութեան, որ ինքն իսկ պատճառ եղաւ կրօնական վէճերը դադրեցնելու. սակայն եթէ յիշեցինք՝ ու թուեցինք սոսկ հաստատելու համար է այն մեծ չարքը զոր Սուրբ Լուսաւորիչ

անմիջական յաջորդները մինչեւ Մեհրուժան հայրապետ կը հասցնեն եւ կը կապեն երկրորդ Լուսաւորչին, որոյ յիշատակութեան անվիճելի արժէքը մեծ է մեր եկեղեցւոյն համար։ Սակայն եթէ սոսկ եկեղեցական պատմութեան մէկ էջը ձեր հետաքրքրութեան յանձնած ըլլալով աւարտած համարէինք մեր պաշտօնը, պիտի անտեսած ըլլայինք նեւթին հետաքրքրաշարժ եւ գործնական մէկ կողմը, որ կրօնական դոյզովը չատերուն միտքը տանջող, եւ նոյն իսկ մեր Հայ ժողովուրդին մէկ մասին՝ անշուշտ ընդունած եւ յեղյեղած մէկ դրութիւն է։

Պետրոս, կ'ըսեն, հաւատոյ վէմ է կոչուած, եկեղեցւոյ գլուխ եղած, եւ Հռոմայ եպիսկոպոսը անոր իրաւունքները ժառանգած։ Զարմանք թէ ըստ Ս. Գրոց Պետրոսի քարոզութեան ու նահատակութեան տեղին Բաբելոնը ցուցուած է (Ա. ՊԵՏՐ. Ե. 13), եւ ըսենք պահ մը թէ Հռոմը եղած ըլլայ. և չգիտեմ և խոչընդոտութեան բուռ և գերեզման ալ արժէք ունենան այս մասին։ Բայց ինչ է իսկապէս այդ կոչումը։ Աւետարանի յունարէն բնագիրը և Հռոմայեցւոց լատինական թարգմանութիւնը ՊԵՏՐՈՍ կը գրեն և ոչ ՊԵՏՐԱ, յատուկ անուն մը առանց իմաստին նշանակութեան, և ոչ հասարակ անուն մը իրի մը նշանակութեամբ. ուստի մերինին մէջ ալ նոյն կերպով իբր յատուկ անուն պիտի իմացուի հայերէն ՎԷՄԸ, ինչպէս կ'իմացուի աստրերէն ԿԵՓԱՍԸ։ Թող որ եթէ իրի իմաստով առնուած ըլլար, ըսելէ առքը թէ

«Դու ես վէմ», պէտք էր ըսել «Եւ ի վերայ ՔՈ չինեցից զեկեղեցի իմ», մինչ ընդհակառակն ըսուած է «Եւ ի վերայ ԱՅԴՐ ՎԻՄԻ» ևայլն։ Իսկ վէմը միւս կողմէ լաւ բացատրած է՝ «Վէմն էր ինքն Քրիստոս» (Ա. ԿՈՐՆԹ. ժ. 4) խօսքը։ Եւ եթէ անպատճառ կոչումէ բան մը կ'ելնէ, ինչո՞ւ բան մ'ալ չելնէ մի և նոյն Պետրոսին աստանայ կոչուելէն (ՄԱԹՏ. ԺԶ. 23)։ Եւ եթէ մինուոյն առնն աստանայ կոչումը վէմ կոչումին չափ արժէք չունենայ, ինչո՞ւ ծանր կշռաց Յուդային աստանայ անուանումը (ՅՈՎՀ. Զ. 71)։ Ուրեմն չատ տկար է այդ փաստը՝ Պետրոսը իբր տարբեր մըն ներկայելու և անով պանծացող ամբոխին ալ կարեւորութիւնը բարձրացնելու։ Քրիստոս երեք անգամ, կը յարեն հակառակը հաստատողներ, հարցուց Պետրոսին թէ զինքը կը սիրէ՞, և անոր առաքելական պատասխաններուն վրայ հրամայեց իր ոչխարներն արածել։ Ահա, կ'ըսեն, ամբողջ քրիստոնեաներուն՝ Պետրոսի և անոր յաջորդներուն յանձնուած ըլլալն հաստատութիւնը։ Բայց երեք հարցումներուն և երեք հրամաններուն իմաստը եթէ նպաստաւոր ըլլար Պետրոսին գերագանցութեան, միւսի հրճուէր Պետրոս՝ սիրացած ըլլալով բացառիկ պատուոյ մը, որուն համար դիտնք թէ որչա՜փ սիրտ հատցուցեր էին Զեբեդեան որդիք, և որչա՜փ աղաչեց Սողոմէ՝ անոնց մայրը՝ առոր համար։ Ընդհակառակն «սրտմնացաւ Պետրոս» կ'ըսէ Զեբեդեան որդին Յովհաննէս աւետարանիչ (ՅՈՎՀ. ԻԱ. 17), որ անոր

ուրացութեան ներկայ էր, և անոր ու Քրիստոսի միջեւ փոխանակուած խորհրդաւոր խօսքերուն արժէքը լաւ կը կռահէր։ Հակառակը պաշտպանողներ Աւետարանէն դուրս ալ՝ Աւետարանի մէջ երեւակայածնուն համար կռուաններ ու փաստեր կ'որոնեն։ Առանք Լուսաւորչական կ'ըսեն մեր եկեղեցւոյն, ոչ թէ Լուսաւորչին պատիւ մը ընծայելու նպատակաւ, այլ որպէս զի ուրանան Սուտքեւանկանութիւնը մեր եկեղեցւոյն, որուն հիմնադիր կը կարծեցուննն Գրիգոր Լուսաւորիչը. միւս կողմէ Լուսաւորիչը Հռոմի կը տանին որ այն տեղէն քահանայապետութիւնը։ Դաշանց Թուղթ կոչուածը իբր հիմ կը ծառայէ այս ըրոյցներուն, սակայն ոճն ու բառերն իսկ կը մատնեն՝ թէ որ դարուն մէջ երկնուած է այն։ Մտնելիր չէ փնտռել թէ Հռոմի եպիսկոպոսներն յաւակնո՞ւտ էին արդեօք չորրորդ դարուն ընդդէմ Քրիստոսի փոխանորդ և աշխարհի վրայ միակ Քրիստոսի յաջորդ համարելու չափ, և ոչ ալ խնդիր է դիտնալ թէ այդ յաւակնութիւնը կրնա՞ր արդեօք մոռցնել Գրիգոր Լուսաւորչին՝ կեսարիոյ Ղեւոնդիոսէն ուղղակի եղբայրական խօսքն. «Դու ընտրեցար ի տեղի ընտրելոց սրբոց առաքելոցն Բարթողիմէոսի և Թադէոսի». սակայն խնդիր է միշտ թէ Գրիգոր Լուսաւորիչ Հռոմի գնա՞ց արդեօք, և ո՞ր Հռոմը. և ինչո՞ւ Դաշանց Թուղթն կ'ուզէ որ Լուսաւորիչ Հռոմի գացած ըլլայ. Հռոմայեց գերագահութի՞ւնը ճանչնալու համար, թէ Կոստանդիանոս կայսեր քրիստո-

նէական կրօնքը ճանչնալուն ու իբր պետական կրօնք ընդունուն առթիւ։ Բայց այդ առթիւ Հռոմի գացած ըլլալու չէր, այլ ի Կ. Պոլիս որ նոր Հռոմի կը կոչուէր եւ ուր Կոստանդիանոս կը բնակէր, մինչ Նորա հակառակորդները ի Հռոմի էին։ Դարձեալ վերապետական այցելութիւն մը եթէ կրնար առ մեզ մոռցուիլ դպրութեան չգոյութեամբը, սակայն Յունաց մէջ՝ ո՛չ, որք անթիւ մատենադիրներ ունէին որոց մէջ ոչինչ կը գտնենք արձանագրուած, մինչ կ՚արժէր որ այս մասին բան մը ըսուած ըլլար։ Բայց ասոնք Գրիգոր ծերացած էր արդէն Կոստանդիանոսի 313ի հրովարտակէն առաջ, եւ ամբողջ հովուապետական գործերն իր Սրբուհիէս որդւոյն յանձնած ըլլալով քաշուած էր Մանեայ այրն՝ ուր յանդէս իսկ վախճանեցաւ։ Ուրեմն Լուսաւորչի վերագրուած ուղեւորութիւնն ու Հռոմի պապերուն տուչութեան խօսքերն՝ պարզամիտներն իսկ չեն համոզեր այլ եւս, ինչպէս հակառակորդք ալ չեն կրնար այլ եւս չատ պնդել այս մասին։

Շատերը քար գայթակղութեան կը հատարէին կիլիկիոյ մէջ դարեր առաջ ընդհանրական հայրապետներէն ոմանց լատինասէր ընթացքը։ Թղթակցութիւններ կը ցուցուին Հայոց հայրապետներուն եւ պապերուն միջեւ փոխանակուած, բայց վաւերականութիւնը կեղակարծ, որոնց մէջ Հայք ընդունած ըլլան պապերուն գերագահութիւնը։ Մենք ընդունելով պահ մը, թէպէտ անհերքելի փաստեր եւ ապացոյցներ կը պակսին ամբողջին այս մասին,

թէ հայ կաթողիկոսներէ ոմանք՝ ազդուած կամ սուիզուած այն առենի աշխարհական ազդեցութենէն՝ ընդունելու տրամադիր եղած ըլլան Հռոմին պապերուն մեծութիւնն, ասկաւին հարկ կը համարիմ յայտնել, թէ ոչ մի կաթողիկոս ինքնին եկեղեցւոյն հաւատքը չկրնար փոխել, եւ առանց բացարձակ միաձայնութեան բոլոր եպիսկոպոսական ու վարդապետական դասուն՝ չէր կրնար լուծել այնպիսի կենսական եւ հաւատոյ ու եկեղեցւոյ հիմնական խնդիրներ։

Մեր եկեղեցին՝ որ հալածուած է չարունակ «ի սուտ եղբարց» (Բ. ԿՈՐՆԹ. ԺԱ. 26), ունի միշտ իրեն դէմ հակառակորդներ՝ որք իրենց նպատակին գործադրութեան յամառաբար կը տքնին, եւ պատմական փաստ եւ օրինաւոր միջոց ու կրօնական ոգի ցոյց տալէ հրաժարած են չատոնց. գորս այլ եւս իբր անբաւական միջոցներ կը համարին, եւ լուսաւորութեան տարածման պատրուակի տակ, կը ճգնին նորէն Հայ եկեղեցին պատակել, եւ իրենց գաղափարակիցները ատուարացնելու համար, պզտիկ համայնքներուն մեծերէն կընտրելուն օրէնքը կը յեղյեղեն։ Բայց աստուածային օրէնք մ՚ալ կայ անդին որ կը հաստատէ, թէ «Տեառն է երկիր լրիւ իւրով, աշխարհ եւ ամենայն բնակիչք նորա»։ Բայց աւելի քան զայդ Քրիստոս յանձնարարեց փոքրինքրուն չերկիւղիլ, եւ զօտեպնդեց իրեն սակաւաթիւ հետեւողները. «Մի երկնչիր հօտ փոքրիկ դու հաճեցաւ Հայր ձեր՝ տալ ձեզ զարքայութիւն» (ՂՈՒԿ. ԺԲ. 32)։

Եւ եթէ բաւական չըլլայ աւետարանաչունչ այս մեծ պատգամը, մենք ցոյց կուտանք մեր մըշտաչարչար Եկեղեցին՝ որ իր հալածանքներուն մէջ ալ կանգուն մնացած է, և կը հնչեցնէ հաճոյքով այն ոգւոյն փառքը, զոր մեր հարք արտայայտած են չարունակ, օտարներուն կողմէ եղած մեղմիկ հրաւէրներուն և հրապոյրներուն ի պատասխանի, եթէ Թադէոսի և Բարթողիմէոսի՝ և ասոնց անմիջական յաջորդներուն արդիւնքը՝ զոր հաղորդեց Փրկիչը և զոր հաստատեց Միածինն՝ Գրիգորի և իր զաւակներուն բազմաքրտան մէկ գործն է, զոր պահեց մինչեւ ցայսօր, և պիտի պահէ ցվախճան աշխարհի:

Մ՚ն. ուրանալու չենք մեծ ու վեհ ու հնաւանդ Հայ Եկեղեցին, և Սաղմոսերգուին հետ ուխտելու ենք. «Թէ մոռացայց զքեզ, Երուսաղէմ, մոռասցի զիս աջ իմ. կցեսցի լեզու իմ ի քիմս իմ, թէ ոչ յիշեցից զքեզ թէ ոչ նախ նուագեցից զքեզ, Երուսաղէմ, սկիզբն ուրախութեան իմոյ» (ՍԱՂՄ. ճԲ. 2.5.6): Յիշելու, փառաբանելու, քնարերգելու ենք այն մեծագործ գործը՝ որ ոտն ոտն այնչափ քրտինք արժեց նախկին Լուսաւորչային մերոց, որք թէեւ Պողոսի պէս «Անճանաչելին Աստուծոյ» բացին մ՚իսկ չկրցան գտնել հոն տեղաւորելու Քրիստոսը, և ոչ ալ իմաստուն ու աւետարանի սկզբունքներուն մօտէն հետեւէն վարժ մնացեր գտան հոն, բայց նաեւ քարանձաւ ժայռերու եւ անվարժ սիրտերու, խիստ ժողովուրդի մը վրայ ալ յաղթական ցոլացնել Աւետարանի չողն ու լոյսը:

Այդ առաքելութեան մեծ գործին յիշատակն է զոր մեր Եկեղեցին կը ցուցնէ իր նախկին լուսաւորչաց անունով, Թադէոսով և Բարթողիմէոսով, որոց հետ մըշտ պէտք է յիշել և դասել ու ուսանիլ այն երջանկայիշատակ Հայրապետները՝ որք հաւատոյ ամուլ երկու առաքելոց անմիջական յաջորդներն եղան մինչեւ ցՍ. Մեհրուժան հայրապետն, նախորդք Հայոց երկրորդ լուսաւորչին Սբրբոյն Գրիգորի: Ա՚ն, քանիւն բեղմնաւոր եղան այս երջանկայիշատակ արբոց արիւններն և որչափ ուժգին հեղուսեցին Հայոց մէջ քրիստոնէական ոգին: Քրիստոսի չունչը ո՛ր աստիճան տաքցուց հայ քրիստոնէին սիրտը՝ որուն հաճեցաւ ալ Աստուած: Անանկ որ երբ մարդ աչքի առջեւ կը բերէ պահ մը հայ քրիստոնեաներուն մինչեւ Լուսաւորիչն Գրիգոր և անկէ ալ ասդին՝ արտաքինները, և ներքինները, թշնամիները և սուտ եղբայրները, և նոյն իսկ սխալ դասիարակութիւնէ, և անուղղայ հրատարակութիւններէ յաջորդաբար քաշածները, վաղուց ջնջուած՝ անհետացած՝ անճառացած՝ սոսկ պատմական դարձած պիտի համարէր Հայ Եկեղեցին, Աստուծոյ փոքրիկ այս հօտը, եթէ Աստուած պահպանած չըլլար զայն, փրկած չըլլար գահավիժումէ, չնայելով անոր յանցանքներուն, որպէս զի ամէն դարերու մէջ հռչակ գտնէ իր անբաւ ղօրութիւնն ու գթութիւնը:

Թող մեր գթած ու հզօր Աստուածը, «Վանն նախկին լուսաւորչացն մերոց Թադէոսի և Բարթո-

ղմէջսի սրբազան առաքելոյն, և երկրորդ Լուսաւորչին մերոյ Սրբոյն Գրիգորի հայրապետին», չնորհէ զերկարութիւն կենաց Հօր մերոյ աստուածազգեաց՝ պետին մերոյ հարց, Հայրապետին և Տեառն, Եպիսկոպոսաց, Վարդապետաց, Քահանայից, և ամենայն հաւատացեալ ժողովրդեան որպէս զի չերկնչի «Հօտն փոքրիկ» իր հաւատքին զօրութեամբն, ու իր երկնաւոր Հօր արքայութիւնը ժառանգելու յուսովն, որում լիցի մեզ ամենեցուն հասանել չնորհօք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, այժմ և միշտ և յաւիտեանս. Ամէն:

ՎԱՇՐԻՃ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵԱՇԼԱՄԵԱՆ
(Կոստանդնուպոլիս)

Ի ԾՆԵ ԿՈՅՐԸ

«Լոյս եմ աշխարհի»
(Յովհ. Ը. 5)

Կեանքին խաւարը լուսաւորող այն պայծառ Ջահն է Յիսուս, որ կը չրջէր Հրէաստանի մէջ մահուան սառնութեան տակ նստողները լուսաւորելու և տգիտութեան խաւարը փարատելու: Իր կեանքն անդողդողութեանը մէջ միշտ քաղցր՝ իր օրերը նուիրեց միայն բարերարելու և լուսաւորելու, մեծարեց, դասախոսակից, մարդը սրտով ու մտքով բարձրացուց, արդարացուց և սրբեց զայն իր Հօրը ընծայելու համար: Երբէք այնքան զբաղկոտ չեղաւ մեր Փրկիչն իր անձնական անհրաժեշտութիւններով, իր սեփական չահերով, որչափ ուշադիր պիտի ըլլար մահկանացուներու երջանկութիւնը և անոնց պէտքերը հոգալուն մէջ: Իր աստուածային սիրտը լեցուած՝ մարդոց տկարութիւնն ու ցաւերը սիրելու անհուն խանդաղատանքով՝ կը մօտենար հոգւով ու մարմնով հիւանդներուն, մեղաւորներուն, մաքսաւորներուն, կաղերուն, բո-

բոնութիւն, ցաւագարնութիւն, առ հասարակ ամենայն, ամէն ախտաւորութիւն:

Յիսուսի անսահման բարութեան ու մարդասիրութեան գործը ցոյց տալու համար կը փափաքիմ ձեր ուշադրութեան ներկայել այսօր ի ծնե կոյրին պատմութեան գլխաւոր դիծերը. տեսարան մը ուր՝ ուրոյն և պատահական և մարմնական բժշկութիւնը կարծես խորհրդանշանն է այն յաւերժական և իսկական և բարոյական հրաշքին, զոր կը գործէ Աւետարանը՝ կեանքն ու աչխարհը լուսաւորելու համար:

Ս. Իր երկրաւոր կեանքին վերջին ամիսներուն մէջ Յիսուս, իրեններուն հետ օր մը կ'անցնէր տաճարին առջեւէն, ուր աշակերտները հանդիպեցան ի ծնե կոյրին: Այս տխուր պատահարին առջեւ անոնք կը յուզուին պատճառը գիտնալ. « Ռաբբի, ո՞վր վնաս է, սորա թէ հօր և մօր իւրոյ, զի կոյր ծնցի »: Յիսուսի ուղղուած հարցումին մէջ դիտաւորութիւն կայ:

Հրէական աստուածաբանութեան համեմատ տառապանքն ուրիշ բան չէր կրնար ըլլալ եթէ ոչ մեղքի հատուցման տրամաբանական մէկ հետեւանքը, գազափար մը որ այնքան ուժգին կը չեշտուի Ծորի գիրքին մէջ: Արդ, ինչպէս պէտք էր պաչտպանել այն օրէնքը ներկայ պարագային հետ: Կը թուի թէ առաքեալներուն մէջ երկու գաղափարներ արթնցան, բայց երկուքն ալ հաւատա-

րապէս անհաճոյ կ'երեւար իրենց.— հոգիներու նախագոյութիւնը և հոգեփոխութեան վարդապետութիւնը: Սակայն այդ վարդապետութիւնները, մանաւանդ վերջինը, թէեւ օտար չէր բարբիններու ուսուցումէն, այսու հանդերձ ժողովրդական համոզմանք մը չէր սոսգած:

Դեռ ինչ կրնային մտածած ըլլալ: Արդեօք այդ մարդուն դժբաղդութիւնը կանխո՞ւմ մըն էր իր ապագայ մեղքերուն համար, կամ թէ սաղմնային վիճակի մը մէջ գործուած յանցանքի մը քաւութիւնն էր իր պատուհասը, կամ ելլեց մէկ կողմէն համաձայն, իր ծնողաց մեղքին համա՞ր կը տառապէր թշուառը՝ ինչպէս կը կարծէին. թէեւ այս բռնութիւն ալ անկրաւ թուէր իրենց՝ Աստուծոյ արդարութեան հանդէպ: Վերջապէս աչակերտները բանաւոր լուծում մը չէին գտած, ուստի ապաչնին Յիսուսի որ այս մասին իր վճիռն արձակէ: — « Աւոր թշուառութիւնը, կ'ըսէ Յիսուս, ձեր կարծիքներուն, ձեր ունեցած սարսուռ և անստոյգ գաղափարներուն մարմնացումը չէ, այլ բարոյական խանգարումի մը հետեւանք՝ որ մուտք գործած է մարդկային ծուծին ու ոսկորներուն մէջ, և զայն վերիվայր չրջած իր ամէն սահմաններուն մէջ: Ես աչխարհ եկած եմ մեղքը բառնալու, և այդ եղանակաւ տառապանքի ճշմարիտ ակը ցամքեցնելու համար. կ'ուզեմ բժչկել այդ ի ծնե կոյրը ձեր առջեւ, իմ պաչտօնիս և դիս առաքողին փառացը համար, անոր գործերուն վկայելու համար»:

Յայտնի է թէ Յիսուս իր խօսքերով ո՛չ նպատակ ունի ի ձնէ կոյրին կամ անոր ծնողքին անձնական մեղսաթիւնը ջատագովելու, ո՛չ ալ հարկաւոր և բարոյական առընչութիւն մը դնելու այդ անհատին կամ ժառանգական մեղքին և կոյրութեան միջեւ. ընդհակառակը աշակերտներուն կ՛ուսուցանէ՝ թէ պարտաւորեալ են լրիւոյ ուշադրութիւնը սեւեռելու ո՛չ թէ տառապանքի խորհրդաւոր պատճառին վրայ, այլ ա՛յն նպատակին մասին որուն համար Աստուած զայն կը թոյլատրէ, և ա՛յն վերջ կարար արդիւնքին նկատմամբ զոր ասկէ կրնաք քաղել։ Բացայայտ է թէ Յիսուս չարիքին պատճառը չվնտռեր, կը գործնայ զայն Աստուծոյ վերագրելէ, կ՛ընդունի զայն պարզապէս իբրեւ փորձառութեան դործ մը։ Արդ՝ ինչ գործնական դասեր կրնանք անկէ ընդունիլ մենք։ Ա՛նա միայն այն հարցը զոր պարտինք ունենալ մեր առջեւ, ինչպէս Յիսուս կը վարուի։

Աստուած կ՛ուզէ որ իր գործին յայտնութեանը ծառայէ ան, այսինքն, իր գործութեանը և բարութեանը համար. « Զի յայտնի լիցին գործք Աստուծոյ ի դմա »։ Թէեւ իր կամքի ծնունդը չըլլայ չարիքը, սակայն արդեամբ կը մանէ ան Աստուծոյ վարչական ծրագրին մէջ, այս պատճառաւ պէտք է որ արհամարհը, և առ հասարակ ամեն ոք, աշխատի պարտաւորութենէ ընայլինչ ընել չարիքը աչխատին երեսէն, խորին կեանքը նուաղ յաւադին գործելու միջոցներու վրայ։ Հանդէպ չարիքին

պէտք չէ պատմաբանել, պատճառաբանել, այլ չարժիլ, գործել։ Ա՛նա ինչ որ Յիսուս կ՛ուզէ մեզի ուսուցանել ի ծնէ կոյրին պատմութեանը մէջ։

Ա՛յս սկզբունքը հանդիսաւոր կերպով ատանդելէն վերջ, մարդկային տառապանքին հանդէպ կարեկցութեամբ լցուած Յիսուս կ՛աղաղակէ. « Մինդեռ յայխարհի եմ, լոյս եմ աշխարհի », — և ապա իր սպսուածային ձեռքովը գետնէն հող կ՛առնէ, որով չվնուած էր մարդը, կը չաղուէ զայն իր լորձունքովը, կ՛օծէ անով կոյրին աչքերը, և կը հրամայէ երթալ Սիլոամի աւազանը լուացուելու համար։ Յիսուս լժշկած էր նաեւ ուրիշ կոյր մը ձեռքի պարզ հպումով մը, հետեւաբար այս կերպ վարուելուն մէջ աւելորդ է նշմարել դարմանումի կամ դեղական միջոցի մը արտաքին տարրերը։

Բ. Ի ծնէ կոյրին լժշկութեան պարագային մէջ հրաշքէն աւելի հրաշալի բան մը կայ, դրացիներուն կասկածը, մանաւանդ փարիսեցիներուն յամառ ընդդիմութիւնը՝ որ անհաւատութեան կ՛առաջնորդէ։ Առաջինները իրաւունք ունէին կասկածելու այդ նորօրինակ երեւոյթին առջեւ, անունդ կասկածը հիացումի խառնուած արտայայտութիւն մը ցոյց կուտայ, « Ի յաւիտենից ոք ոչ լուաւ եթէ եղայց ոք զաչս կուրի ի ծնէ կոյր ծնելոյ »։ Անոնք իրարու կ՛ըսէին, « Ո՞չ սա էր որ նստէրն և մուրա նայր. կէսքն ասէին՝ նա է. այլքն ասէին՝ ոչ, այլ նման նմա է, և ինքն ասէր թէ՝ ես եմ »։ Կոյրին

դրացիները տգէտ են ճշմարտութեան մասին, բայց կը փափաքին զայն ճանչնալ, կ'ուզեն զՅիսուս անձամբ տեսնել. «Ո՞ւր է նա». բժշկական տուած բացատրութիւնները զիրենք չդոհացուցին:

Մեր ժամանակին մէջ ալ կան մարդիկ որոնք զՅիսուս անձամբ չեն ճանչնար, չեն ուզեր զայն այնպէս դնահատել ինչպէս որ արժան է, այս պատճառն արդիւնք է կամ տգիտութեան կամ նախապաշարումի: Բայց անոր գործերը խորապէս կ'ազդեն անկեղծ սրտերու և ուղիղ մտքերու վրայ: Քրիստոնէութիւնը օրհնութեան դէտ մըն է որ պըտղաբեր կ'ընէ իր գնացքին վրայ հաստատուած երջանիկ երկիրները, կը լեցնէ այն աշխարհները իր առատ պարգեւներովը: Ջնջած է սորկութիւնը, բարձրացուցած ընտանեկան կեանքը, մարդոց արժանապատուութիւնը, դոհացուցած արդարութեան և հաւասարութեան օրէնքով մը, սիրոյ և եղբայրութեան փողը հնչեցուցած է երկրի վրայ՝ ընկերութեանց սրտին մէջ, զմեզ տեսական բարոյականին բարձրացուցած: Յիսուս փրկութեան այն լոյսն է՝ որ իր կրօնքին հիմնարկութեամբը ծագեցաւ նոր ընկերութեան, նոր աշխարհ հորիզոնին վրայ: Իր ձեռքերը դրաւ մեղաւոր մարդկութեան խաւարած աչքերուն վրայ և ըսաւ. «Եփփաթա», բացուի՛ր, առանց իրեն չէ կարելի տեւական և հիմնական գործ մը տեսնել, կեանքին կեփը մղելու համար հաստատուն սկզբունքներու և համոզումներու պէտք ունինք, Աւետարանը մեզի կուտայ

զանոնք, միայն Յիսուս Քրիստոսի անձն ու գործերը բաւական զօրաւոր են կեանքին վրայ ներգործելու, մեր բարոյական կեանքը պահպանելու. Քրիստոս լոյսն է աշխարհին, լոյսն է կեանքին:

Գ. Դրացիներու հետ խօսակցութենէ վերջ ի ծնէ կոյրը տարուեցաւ Փարիսեցիներուն, որոնք ժամանակին գիտնականներն էին և Յիսուսի դէմ սաստիկ տեսլութեան ոգիով մը մտած էին: Նա որ ի ծնէ կոյր էր, ի զուր կը վկայէր իր և իր բարերարի մասին թէ առաջ կոյր էր և հիմա կը տեսնէ, թէ գինքը բժշկող անձը մարգարէ մըն է: Ընդունայն էր նաեւ իր ծնողացը բացատրական վկայութիւնը, թէ իրենց զաւակը կոյր ծնած էր և հիմա կը տեսնէ: Ցամբնայն դէպս Փարիսեցիները ուխտած էին ուրանալ հրաշքին գոյութիւնը այնպիսի խախուտ և ձրի փաստերով, այնպիսի յամառութեամբ մը, որ միայն անհաւատ ոգին կը յատկանչէ: Էհ, հաւատքը բարոյական խնդիր մըն է, կամքի գործ ու բռնութիւն չներեր:

Երկրորդ անգամ ըլլալով իրենց ներկայութեան կը կոչեն զարձեալ ի ծնէ կոյրը, որպէս զի գինքը համոզեն կամ խարեբայ մը հռչակեն որ և է կերպով: Մարդը կ'ըսէ՝ կոյր ծնած եմ, անոնք կը պընդեն՝ ո՛չ, մեղքին մէջ ծնած ես, ահա քու ծնունդդ, զքեզ բուժողը մեղաւոր մըն է, վասն զի չարաթը պղծեց, դուն ամբողջ կեանքիդ մէջ խաբեբայ մըն ես: Այսպէս կը խաղան բառին հետ, ճշմարտու-

թիւնը կը խեղաթիւրեն։ — Փարիսեցիներու կողմէ ցոյց տրուած ընդդիմութիւնը ուրիշ տեղ Հոգւոյն Սրբոյ դէմ հայհոյութիւն կոչուած է, որ կը կայանայ սատանան և չարիք տեսնել միայն այն իրողութեանց մէջ՝ ուր բարութիւնը կը թագաւորէ անվիճելի եղանակաւ, ու ճշմարտութիւնը կը ճառագայթէ չողշողուն դիծերով։ Վերջապէս կատարուած իրողութիւնը չեն կրնար հերքել հակառակ իրենց սատանան, վարդապետական մտածողութեան և քննադատութիւններուն. ու տեսնելով թէ իրենց ընդդիմութիւնը եւս աւելի կը հաստատէ ի ծնէ կոյրը իր համոզումներուն մէջ՝ հայհոյանքներով կը վռնտեն զայն իրենց ընկերութենէն։

Այսպէս անհատատութիւնը վերջ կը դնէ իր դոյութեան դէմ իսկ անուղղակի հերքումով մը։

Կը տեսնէք, եղբայրներ, անհատատութիւնը երբէք չյաղթուիր, չհամոզուիր ապացոյցներով։ Ամենէն զօրաւոր փաստերն անդամ երբեմն բաւական չեն յամառ ընդդիմութիւն մը չախչախելու, վասն զի այն փաստերը դուրս կը պահանջէ անոնցմէ՝ որոց հետ կը վիճի, աւելի իր սրամտութեանը, իր մտքին կ'ուղղուին քան թէ սրտին։ Սրդ՝ սրտամտութեամբ չատ դժուար կը գոհանայ մարդ այն խնդիրներուն մէջ որոնք հոգեկան են, միայն սիրտն ունի կրօնական ճշմարտութեանց բնազդը։ Միւս կողմէ անհատատութիւնը սրտի ազատութենէն կը վիժի և մարդուն հայհոյութիւնը մեծ դեր կը խաղայ անոր մէջ։ Լոյսի պա-

տութիւնը, լոյսի նուազումը չէ որ չատ անդամներ զինքնք այդ ազատատոր ճամբան կ'առաջնորդէ այլ այն հպարտ տրամադրութիւնը զոր ունէին Փարիսեցիք։ Եթէ հաւատքը ազդէ կամքին վրայ, կամքն ալ իր կողմէ կ'ազդէ հաւատքին վրայ, հերիք որ մեր մէջ վախաք մը դանենք՝ Աստուծոյ պատկանելու փափաքը, հաւատքն ընդհատ պիտի զարթնուի մեր մէջ իր ընդարմացումէն. բայց երբ այդ տուրը բաղձանքը, ներքին այն կարեւոր անկեղծութիւնը դոյութիւն չունենայ, ի գո՞ւր է որ ճշմարտութիւնը զմեզ չրջապատէ իր ճառագայթումներովը, անտարբերութեան, ցրտութեան, հեգնութեան թափով մը մշտ պիտի վերադառնանք ճշմարտութիւնը քաշկռտելու կամ քօղարկելու։ Բայց ատոր հաւատքը պէտք չէ նկատել իբրեւ դրութիւն մը՝ որուն կը յարի մարդ։ Հաւատալը առանց վերապահումի վատահութիւն մ'է առ Աստուած, ինչպէս կ'ըսէ աստուածաբանը, որ կը ներէ ու կը սիրէ, և մենք բնութեամբ կը սիրենք վըստահիլ մեր անձին։ Հաւատալը խոնարհիլ է, և մենք հպարտութեամբ կը տանքանանք, հաւատալը սիրել է, և մենք անձնասէր ենք. ահա այս է այն անհատատութեան չչկանքը զոր ցոյց կուտային Փարիսեցիք իրենց անձերուն վրայ։

Սակայն այդ պատմութեան ամէն իրագործութեանց մէջ բան մը չնչմարեցի՞ք, բան մը, որ կուրութեան, հոգիով կուրութեան նշան է։ Որքան ալ Փարիսեցիները ճշմարտութեան հանդէպ, Յի-

սուսի հանդէպ ուխտակալ թշնամիները ըլլային, կարծես այնքան սասակութեամբ փարած կը մնային կրօնքի արտաքին ձեւերուն։ Այն ամբաստանութիւնը թէ Յիսուս մեղաւոր մըն է, վասն զի օրհնեալ չէ, չաբաթը պղծեց, (մինչդեռ Յիսուս Մովսիսական չաբաթը աւանդաբար չէր կոխտաներ, այլ Փարիսեցիական ծաղրանկարը, աւելորդապաշտութիւնները), կրօնական պատրուակներ էին միմիայն խուժանը Յիսուսի դէմ հանելու, իսկ այդ ծայրայեղ ձեւապաշտութիւնները հաւատքին ոգին և բարոյականը կը սպաննեն։

Դ. Այս պատմութեան մէջ ուրիշ կարեւոր կէտ մըն ալ կայ որուն վրայէն պէտք չէ հարեւանցի անցնիլ։

Որքան Փարիսեցիները անհաւատութեան ներկայացուցիչներ կրնան երեւիլ մեզի իրենց պահանջկանութեամբ և վարդապետի համբաւովը, նոյնչափ և աւելին կը հանդիսանայ մեզի իրրեւ հաւատացեալ ի ծնէ կոյրը՝ իր ապիտութեանը մէջ։ Այս անոսրանի կարկառուն դիծերէն մին է նաեւ կոյրին վրան կանգ առնել անոր նկարագիրը դիտելու համար։ Փարիսեցիները՝ ինչպէս անոնք՝ մինչեւ վերջ կը պնդեն Յիսուսի համար թէ մեղաւոր մըն է, օրինազանց մըն է, «Թէ մեղաւոր իցէ, կը պատասխանէ անոնց բժիշկեալը, ես ոչ գիտեմ, բայց զայս գիտեմ, զի կոյր էի և արդ տեսանեմ»։ Ահռելի և յստակ պատասխան, ահա հաւատքն իր

անկեղծութեանը ու անբծութեանը մէջ։ Կոյրը ընկերութեան սամիկ դասակարգին կը պատկանի, դպրոցին չեմին վրայ ոտք չէ դրած, սակայն ուղիղ միտք և անկեղծ սիրտ մը կը կրէ։ Սրտին հաւատքը ինքնաճին պզտուկ մըն է, հաւատալու համար ոչ գիտնական ըլլալ պէտք է և ոչ փիլիսոփայ։ Ուսում չէ տասած, բայց չկրնար ուրանալ ճշմարտութիւնը, չկրնար ծածկել աչխարհի լոյսը նենգամիտ և հպարտ փարիսեցիներուն պէս, որոնք գիտութեան նրբութիւններով և մտաւորականութեան խաւարով հոգի ի բուն կ'աչխատէին կատարած իրողութիւն մը ժխտելու։ «Ո՛չ, կ'ըսէ, բան մը միայն գիտեմ, կոյր էի և հիմա կը տեսնեմ, իմ հաւատքս փոփոխութեան վրայ հաստատուած է, տեսնելու վախճանէն առաջիկ կը տառապէի. Քրիստոս, աչխարհի լոյսը, գիս լուսաւորեց, այս մասին հաւատքս ամուր է, ձեր իչխանական սասիկները, վարդապետական մեկնութիւնները բան մը չեն արժեր»։

Կոյրին արտայայտութեանը մէջ, եղբայրնե՛ր, մեզի համար կենդանի դասեր կան, մեր դարուն մէջ ուր հաւատքը կը տառապի անաստուածութեան և անհաւատութեան եղերքուն վրայ, մարդիկ կը խաղան հաւատալիքներու հետ, դիտութիւնն ու քննադատութիւնը կուգան ամէն օր զմեզ դայթակղեցնել, լեցնել մեր սիրտը տարակոյսի և ժխտումի սոսկումներով. իրաւք է թէ կը տառապինք, բայց չատ քիչ անգամ կը բուժուինք։ Միշտ կոյրին

պատասխանն ունենանք մեր չուբմնեռուն վրայ, «Ոչ դիտեմ»։ Դիտութեան պատգամները — այո՛, սիրենք դիտութիւնը, վասն զի աշխարհի մէջ ամենէն լուրջ բանն է. — դիտութեան պատգամները վերապահութեամբ ընդունինք, վասն զի չատ անգամներ ոչ պահանք մտէն ճանչելու բաղդն ունինք, և ոչ հաւինալու կարողութիւնը՝ թէ չկայ ճշմարտութիւն մը հակառակ ճշմարտութեան, վասն զի կրօնք և դիտութիւն մինչեւ վերջ չեն կրնար իրար հակառակ, երբու ճշմարտութեանց աղբիւրն ալ Աստուած է, թէ դիտութիւնները մեծ մասով հաստատած են կրօնքին, թէ դիտութեան ճշմարիտ կարծուած սկզբունքներէն և դրութիւններէն չատեր, յաճախ իրենց հեղինակներուն հետ միասին ապրած ու թաղուած են, թէ մարդիկ իրենց խելքովը յիսուն անգամ ժխտած ու յիսուն անգամ հաստատած են։ Ի ծնէ կույրին հետ բանք մը չունինք. «Բան մը միայն դիտեմ, կույր էի և հիմա կը տեսնեմ», գՔրիստոս ընդունինք, բարութիւնը, փրկութիւնը, լոյսը կուգան քին, տեղերքին, ահա այս է մեր քան դարերու փորձառութիւնը։ Եթէ այս մեծ հեռակէտէն դիտենք իրերը, մեր հաւատքն մինչեւ վերջ անսասան պիտի մնար, մեր ժամանակի չլսուիչ դաղափարներու հասանքէն պիտի չքաշուէինք։

Թէ ինչպէս Քրիստոս լոյսն է կեանքին, աշխարհին, այս մասին մեր Տիրոջ անգին բարիքներէն քանի մը հատ եւս յիշենք կույրին հետ կրկնե-

լու համար թէ բան մը միայն դիտնք։ — Ամենուս չանքն է յաղթել չարին, զարգացնել կատարելագործել մեր բնութիւնը։ Խիղճ մը ունինք որ մեզի կ'ըսէ, արդութեան, արդարութեան, կատարելագործումը կոչուած էք։ Մարդն ինքնին անկարող է այդ աշխատութիւնը կատարելու։ Շնորհայ, ներումի պէտք ունինք։ Արդ ո՞ր պէտք է գանել գանինք. — ո՛չ այլուր բայց միայն Յիսուս Քրիստոսի խաչի պատուանդանին առ։ Յիսուսի խաչը չատ պերճախօս է, եղբայրնե՛ր, մեզի այնպիսի բաներ կը խօսի, այն տեսակ բաներ կը խոստանայ զորս ոչ մէկ մահկանացու լեզու կրնայ ճառել, ոչ մէկ երկրածին հանճար կրնայ տալ, մեզի կը պարզեւէ հաղկան խաղաղութիւնն ու ուրախութիւնը։

Տիար Նս, ոգաւոր կը տառապիս, Հոգեբեղին պէս չես ուզեր մխիթարուիլ, Յորին պէս կ'անիծես ծնած օրդ, երկրաւոր ոչ մէկ մէջդ այլ եւս չեն կարող գքեզ սիսիկել և կոտրատած ուրախութիւնը վերահաստատել քայքայուած մարմնոյդ մէջ. բարեկամ մը խօսքերն ու գործերդ նեղը, խոստումներն ու պարգեւները ոչինչ չեն արժեր յուխտ անհանգստութեանդ առջեւ։ Ըսէք ինձի, այն ո՞ր գիրքն է որ մեր հոգւոյն կը խօսի և երկնային օրհնութեան յոգերով կը յոգէ մեր ամայացած սիրտը, կը գոսարձանէ այրուցած հոգին, ըսէ՛ք, այն ինչ ազդու խօսքեր են զորս կ'ըսէք ձեր սարսափի վայրկեաններուն մէջ՝ ուր մարդ չուզեր մխիթարութեան խօսք մը անգամ ընել։ Յի-

աւսի խօսքն է այն, Յիսուսի Աւետարանը՝ որ մեր հոգւոյն կը խօսի և մեր ներսը համակերպութեան ոգին կը զօրացնէ, վէշտն անդամ սիրելի կ'ընէ մեզի, թոխմներ կուտայ մեր հոգւոյն, լուսաւորութեւրով կը սաւառնինք ամպերէն վեր, աստղերէն վեր, երկնային գաւառներուն մէջ մեր սիրելիները պտնելու։ Հո՛ն, մեր արտասուքները յաւիտենական ուրախութեան կը փոխուի։

— Նոյն բանը չե՞նք կրնար նաեւ պապաշճեցնել մեր մահուան ժամերուն, ուր երկրաւոր բոլոր յոյսերն ու երազանքները օդը կը ցնդին, կեղծիքը աւութիւնը այլեւս կը չքանայ պայծառ իրականութեան առջեւ, ուր մարդ երբէք չկարենար իր կրծնական համոզումները պահպանելուն, Աստուծոյ կամքին ծառայելուն. ուր աւանց կրօնի մարդը թերեւս հանդարտութեամբ հոգին աւանդէ, բայց ո՛չ երբէք կարենայ վակիլ աչքերը վերջալոյսի ճառագայթներուն հոգեկան ցնծութեան և անդորրութեան մէջ, որ կեանքին պսակը կը կազմէ։

Ահա այն անգին բարիքները, այն առաւելութիւնները զորոնք Քրիստոնէութիւնը, Քրիստոսի Աւետարանը կ'ընծայէ լացող մարդկութեան։ Քրիստոս լոյսն է կեանքին, լոյսն է աշխարհին, լոյսն է գերեզմանին։ Կոյրին հետ միշտ կրկնենք. Բան մը միայն գիտենք։

Ե. Վերջապէս պատմութեան թելը չկտրտնելով, եզրայրնե՛ր, կոյրը վարձատրուեցաւ իր ուղղամտութեան և քաջասրտութեանը համար զոր

ցուցուց իր բարեբարին թշնամիներուն դէմ։ Յիսուս, որպէս գի իր առաջադրած նպատակին հասնի, ազգակիցներէն լքուած մնալիկին կը մօտենայ, և կ'ուզէ զայն նաեւ հոգւով լուսաւորել։ Մարմնոյ բժշկութիւնը պատճառ պիտի ըլլար նաեւ անոր փրկութեանը, բարոյական բուժումին ալ։ Արդէն Յիսուսի բժշկութեան գերը կը կայանար մեծ մասով հոգիի բժշկութեան մէջ քան մարմինին։ Ուստի կը հարցնէ անոր. «Դու հաւատա՞ս Որդին Աստուծոյ»։ — «Տէր ո՞վ է գի հաւատացեմ ի նա», կը պատասխանէ անխուսափ. — «Որ խօսի ընդ քեզ նա է»։ Յիսուսի այս պատասխանին վրայ կոյրին մէջ հաւատքը կը զարթնու զգայնութեան ամենէն ստոյգ չափանիշը, «Հաւատամ տէր», կ'աղաղակէ, իր խոնարհ երկրպագութիւնը մատուցանելով։ — Ի ծնէ կոյրը կանուխէն ճանչցած էր զՅիսուս իբրեւ մարգարէ մը, և այս մասին իր դաւանութիւնը արհեստար լրած էր հրապարակին վրայ, հիմա, այս երկրորդ հանդիպումով, Քրիստոս կը լուսաւորէ անոր հոգւոյն աչքերը՝ կը խոստովանի զայն Աստուծոյ Որդին։ Ահա նոր չնորհք մըն ալ որուն կ'արժանանայ։

Իսկ թէ մեզի օրինակ ծառայէր կոյրին հաւատքը, կոյրին հաստատամտութիւնը, կրնայինք մեր Տիրոջ նկատմամբ բարւոք դաւանութիւն տալ մեր բարոյական ու մտաւոր կեանքի խնդիրներուն, մեր կեանքի պայմաններուն մէջ։ Երանի թէ հետևող

ՀԱՒԱՏՔ

Մխիթարեցէ՛ք, մխիթարեցէք զժողովուրդ իմ, ասէ Աստուած, բահանայքդ խօսեցարո՛ւք ի սիրտ Երուսաղեմի եւ մխիթարեցէ՛ք զդա, զի լի՛ եղեւ տառապանօք։ Թողեալ լիցին դմա մեղք իւր, զի ընկալաւ ի ձեռանէ Տեառն կրկին զհատուցումն մեղաց իւրոց։

(Եսայի Ես. Խ.2)

Աստուած՝ *իւր ժողովուրդը հոգեւորապէս մխիթարելու և սփոփելու պաշտօնը կը յանձնէ իւր եկեղեցւոյ պաշտօնէից՝ որք են քահանայք, այսինքն քահանայական նուիրապետութիւնն բովանդակ, վերին աստիճանէն սկսեալ մինչեւ յետինն, և կը պատուիրէ անոնց որ խօսին Եսայի մարգարէին առած պատուէրին համեմատ։ Պատճառ. — զի լի՛ եղեւ տառապանօք, զի ընկալաւ ի ձեռանէ Տեառն կրկին զհատուցումն մեղաց իւրոց։*

Եւ յիրաւի, Աստուծոյ ժողովուրդն հոգեւոր մխիթարութեան պէտք ունի, ոչ միայն անոր հա-

յինք սկեպտիկութենէ. այն վարխեցիական թեթեւամտութենէ՝ որ կեանքը կը թունաւորէ իր արմատին մէջ, կը սպաննէ զայն, զմեզ հոգւոյ հիւանդներ և յաւիտենական յոռետեսներ կ'ընէ։ բայց երբեք չլինեք, չկազդուրեր, չյուժեր, մանաւանդ չմխիթարեր զմեզ, մինչդեռ մարդիկ, եղբայրներ, հայի չափ մխիթարութեան կը կարօտէին։ Իսկ թէ կարելի պէտ ընդունելիք զիրենք իբրեւ մեր բարերարը, մեր փրկիչը, լոյսը, ճանապարհն ու ճշմարտութիւնը կեանքին և աշխարհին, որպէս զի այս երկրի վրայ մեր սակաւօրեայ բնակութիւնը անցնելով Քրիստի ծրագրած անպարր ու երջանիկ կեանքի պայմաններուն մէջ՝ երթայինք փառաւորելու զինքն յերկինս ընդ Հօր և ընդ Սուրբ Հոգւոյն այժմ և յաւիտեանս աւրն։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՓԵՐՏԱՀՃԵԱՆ
(Բոլի)

մար որ՝ աշխարհի բնական և ամենօրեայ փորձութիւնք, բնական և անխուսափելի գայթակղութիւնք են, և միշտ առիթ և պատճառ կ'ըլլան անոր միտքն ու սիրտն յորաժամ տագնապել աշխարհային սէս սէս հոգերով ու ցանկութիւններով, այլ և իրրեւ անհուն ու յեղյեղուկ ծով կը սաստըկին մերթ յոյս և մերթ յոյս կոյս, երբեմն յաջ և երբեմն յահեակ: Մանաւանդ որ՝ Աստուծոյ ժողովուրդը մոռանալով կամ անուսեալով աստուածային ուսուցչական օրէնքներն ու պատուէրներն՝ իր իսկ ազատ կամօք և յօժարութեամբ կը մեղանչէ միշտ, և աստանդալի ազգութեաց և բազմաճոխ մեքենայութեանց ու վհատակար թելադրութեանց անսալով՝ հակառէս և վոյթ կը լինի ի չարիս, որովք և աստիճապէս կը տագնապի հոգեկան զանազան վշտակրութեանց և տառապանաց նշաւակ ըլլալով: Առանցին զերծ մնալու և խղճի ու մտաց անդորրութիւն և խաղաղութիւն վայելելու համար՝ Աստուծոյ ժողովուրդն պէտք ունի հանապազ Աւետարանի պաշտօնէից հոգեկան խրատներուն և քարոզներուն, յԱստուածատուռ ներշնչեալ առաքելական և մարգարէական պատգամներու ամեն ժամանակ և յամենայն դէպս ունկնդրութեան և լսելութեան: Այս իսկ պատճառաւ ասա՛, Աստուած մարգարէին բերանով միսիթարութեան պաշտօնն կը յանձնէ Եկեղեցւոյ պաշտօնէից, որոց վրայ կը ծանրանայ մեծ պատասխանատուութիւն՝ ըստ բանի Աստուածային թէ՝ «Վա՛յ է ինձ եթէ ոչ

աւետարանեմ» (Ա. Կոր. Թ. 16): Վայ է եթէ չը կատարեն երկնից սոյն նուիրական և սուրբ պատականութիւնն, խօսելու, քարոզելու, մխիթարելու, սփոփելու, և մի բան՝ աւետարանելու Աստուծոյ սուրհական ժողովուրդն՝ Յիսուսի փրկաէտ և հրաշապատում մատնանին՝ Աւետարանին՝ երկնաքաղ պատգամաց կենսարեր և չինիչ վարդապետութիւններուն, եթէ ցոյց չտան անո՛ր՝ հատապ մրակ և քաջ առաջնորդին երկնադնաց և լուսաչափիլ ուղին, ուրկէ ընթանալով միայն կարո՛ղ կը լինի Աստուածոյ ժողովուրդն՝ յաղթելու մարմնոյ, աշխարհի և սատանայի սէս սէս և բազմաբնական փորձութեանց և որոգայթից, եթէ մատնանիչ չլինին Յիսուսի դծած և ընդհատած այն վսեմական խաչին ճանապարհն, որո՛վ միա՛յն կա՛յ և մնա՛յ Քրիստոնէին երանելի երկինք՝ անդրդիմելիան խաղաղիկ և երջանկաւէտ կենաց անջոյկ անալեկոծ նաւահանգիստն, ու՛ր դիմած են սիրայօժար և մտադիր՝ առաքեալաց բոլոր դասերն, ու մեզաց դէմ կռուելէ յետոյ քաջապէս զբաւուած մարտն, պահելէ յետոյ արիաբար աւետարանական անսասերիւր վարդապետութեան վճիռ ու պայծառ հանապազն, որով և ընդունած են յաղթութեան բրաբիոնն Ջօրութեանց Տիրոջ ձեռքէն ի վարձ իւրեանց լուսաւոր հաւատոյ և բազմադիմի ճգանց և առաքինական հանդիսից:

Այո՛, եղբա՛րք, Աստուծոյ ժողովուրդն ունի առ պատերազմ այս ապիրատ, սղցաւոր և ան-

ցաւոր աչխարհի մէջ՝ ընդդէմ երկ՛ը զօրաւոր Թշնամեաց՝ այսինքն մարմնոյ, աչխարհի և սատանայի, այս պատերազմին մէջ յաղթական հղնելու միա՛կ միջոցն և անվկանդ ղէնքն է Հաւա՛տքն Յաչին, Հաւա՛տքն Յաչեցելոյն, Հաւա՛տքն ի միակ Փրկիչն Յիսուս, առանց որոյ չէք փրկութիւն։ Քանզի առանց Յաչի վչռա և դժուարակոխ ճանապարհին յանձնառութեան, առանց ի Յաչեցեալն անսասան և անբակտելի հաւատոյ և յաւիտենական անկեղծ սիրոյ առ Աստուած, չէք և չէք փրկութիւն, և չկա՛յ վերջնական յաղթութիւն ի վերայ երեցուն Թշնամեաց՝ մարմնոյ և աչխարհի և սատանայի։ Որովհետեւ, հարկ է ըսել և յիշեցնել թէ, բազում դժուարութեամբ կա՛յ և մնա՛յ քրիստոնեայ Հաւատացելոյն մտանել այն երկնային հանգիստն՝ ո՛ր վերջացած են խոպան, ուրկէ վտարուած են յաւէտ տառապանք և ցաւ, վիչտ և նեղութիւնք, հոգ և տառապանք աչխարհիս, յորում տառապեալ մարդկութիւնն՝ մանաւանդ ճչմարիտ քրիստոնեայ հաւատացեալն՝ նչանակ եղած է միչտ ալեծուփ յորձանաց և բազմաեռակ վչտաց ու նեղութեանց, որովհետեւ ըստ մարգարէին բացատրութեան՝ մի՛ եղեւ տառապանօք։

Յիչեցէ՛ք, եղբա՛րք, յիչեցէ՛ք որ Պետրոս՝ վէմ հաւատոյ անուանեալ, ա՛յն խիզախ և ջերմ սիրոյ տէր՝ Բեթսայիդացի աչակերտն Յիսուսի, ամենէ՛ն աւելի ունեցաւ իր դժուարութիւններն ու փորձութիւնները. մերթ Տիբերեական ծովուն վրայ՝

երբ անոր ալեկոծեալ ջուրէ վրայէն ուզեց հետիոտն Փրկչին քով երթալ ու դեգերեցաւ, մերթ Թաբորական սուրբ լերան վրայ՝ երբ կարծեց թէ՝ առանց աչխարհային փորձութեանց յաղթելու և առանց Գողգոթայի ըլրոյն վրայ կանգնուած քառանկիւն խաչի սեղանին դժնդակ ու քաւիչառաջ վչտակրութեանց բովէն ու զոհարանէն անցնելու՝ հնար էր երկին և իր ընկերաց և հաւատարմութեան՝ վայելել կամ ըմբչխնել լիաչունչ երկնային անճառ խնդութեանց և երանութեանց զեղուն բաժակն, զոր չկրցաւ ըմպել, և տագնապեցաւ ու առաւպեցաւ յոյժ յոյժ, երբ Տեառն մերոյ սիրեղերապարապատ մատնութեան առաջր դիչերուան մէջ ուրացաւ իր ամենողորմ և բազմագութ Տէրն ու վարդապետը։ Սակայն դժութեանց անապատ աղբիւր՝ Յիսուսի ամենագորով սրտին աչքն ու պաղատագին հայցուածքն ու աղաչանք առ Հայրն երկնաւոր, չթողին՝ որ խոպան պահաւէին, անհետ ըլլային այդ մեծ առաքելոյն, հաւատոյ վէմ կոչեցեալ Պետրոսի հաւատքն ու ջերմագին սէրն, որք՝ իրր երկու անխորտակելի թիակներ կամ թեւաձկներ կենցաղոյս յարաժամ ծփեալ ալեկոծեալ ծովուն ամենի ծփանաց և ահեղամռունչ կոհակաց վրայէն՝ յաւիտենական կենաց անքոյթ նաւահանգիստն անվտանգ անցնելու համար՝ անհրաժեչտ զարծիներ են հաւատացեալ քրիստոնէին հոգւոյ և մարմնոյ աստուածաձկերտ հաւատքին, կամ թէ Աստուծոյ առաջ անուանեալ

և ասեն Աստուծոյ կրչուած քրիստոնէից համար են իբր երկու անպրկուելի և հաստատուն սիւներ՝ որոց վրայ պէտք է միշտ կառուցուած մնայ Քրիստոնէական եկեղեցւոյ չէնքն ու բարոյական մարմինն:

Միխիթարեցէ՛ք, միխիթարեցի՛ք զժողովուրդ իմ, ասէ Աստուած, խանութ՛իդ խօսեցարո՛ւք ի սիրտ Երուսաղէմի, զի լի՛ եղեւ տառապանօք: Իմ ժողովրդս միխիթարեցէ՛ք, ի՛ըսէ Աստուած, դուք՝ քահանաներդ՝ Երուսաղէմի պատով՝ Երուսաղէմի պարին հանգիստ խօսեցէ՛ք, վասնզի նա մեզայ տառապանօք լեցուեցաւ:

Ինչ պիտի խօսին պղհօք քահանայք, և ի՛նչ է պղհօք Երուսաղէմի պատով կամ պարին հանգիստ խօսիլը: Եղբարք իմ, Երուսաղէմ ի սկզբանէ անուն ներաւուած է իրրեւ քաղաք սուրբ, իրրեւ քաղաք մեծի արքայի, իրրեւ տեղի ճշմարիտ հաւատոյ և սուրբ օրինաց. ի Սոխնէ եղեկի օրեմ, իրրեւ ի տանէ Աստուծոյ՝ վասնզի Երուսաղէմ եւ եր է տեղի՝ ո՛ւր արժանի երկիրպագանել Աստուծոյ (ՅՈՎՀ. Դ. 30), ըստ հրեական բարեպաշտիկ և այլամերժ կարծեաց: Միւս կողմէն Երուսաղէմ է նշանակ և օրինակ վերին Երուսաղէմի՝ աստուածակերտ խորանին՝ անձեռագործ քաղաքին, որ բնակավայրն է երանելեաց, և որոյ քաղաքի պահապանն է և իշխան Քրիստոս՝ զօրագլուխն հաւատոյ և առաջնորդն ամենայն վերկելոց: Երկրաւոր Երուսաղէմն ա՛յն քաղաքն է,

ինչպէս գիտէք, ո՛ւր Հին և Նոր Ուխտի միջնորդ՝ մեծ առաքեալն և քահանայապետն յաւիտենից՝ մատոյց իւր վրիպական մեզաբաքիչ պատարագը, և վերընծայեց Հօր յաւիտենականի իւր հաչտարար զոհն՝ որոյ ի տան անուն հաստատեցաւ Աստուածն Հա՛յր, և հաճեցաւ ընդ նա՛ առաւել քան զառաւել, և զաւարճացաւ, ներկրեցաւ ու հրճուեցաւ ընդա՛ն առաւել քան ընդ զոն Հին ուխտի արդարոց և պրոց և առաքինեաց: Այդ՝ ա՛յն քաղաքն է ցանկալի, ա՛յն վայրն է անձկալի սուրբ Աստուած բնակեցաւ և մարմնացեալ անեղ Որդին յաւիտենականին Հօր Աստուծոյ՝ չընկեցաւ մարդոյ հետ, և իւր մարմնաւոր անօրէնութեան աչխարհանորոշ կիներաւոր զրծներն զրծելէ յետոյ՝ վերացաւ փառօք անդր՝ ուսոի իջեալն էր: Հետեւաբար՝ առաւածընկալ քաղաքին և առիթական սուրբ երկրին բնակչաց տի առաջին և գլխաւոր խղճ ու զգայութիւն ա՛չ ուրիչ բան հնար է լլալ՝ եթէ ոչ՝ հաւա՛տք միայն և սէր առ Աստուած, զի ըստ առաքելոյն Պօղոսի Հաւատալ արժան է այնմ որ մերձենայ առ Աստուած թէ է Աստուած (ԵԲՐ. ԺԱ. 6), այսինքն այն անձին՝ որ Աստուծոյ մերձենալ կը փափաքի, պարտ և արժան է հաւա՛տք ունենալ, հաւատալ թէ կայ Աստուած: Երուսաղէմի բնակիչներէն՝ որ Աստուծոյ ժողովուրդն էին ի հնումն՝ պահանջուեցաւ հաւատք և սէր, որ, ասա՛ղ, պակսեցաւ անոնց մէջ չատ չատերուն դով. և երբ Աստուածորդւոյն Յիսուսի՝ ըստ մարմնոյ ազգականին՝ Հրէայք

կամ իրեններեն չառնուն հաւատոյ և սիրոյ պատուին՝ որ կը պահանջուէր անոնցմէ, այն առանն Թողութեան, բարձի Թողի եղան Աստուծմէ և հեռանալով անկէ՝ նեղութեան, տառապեցան, ի՛ լեռնի stառապաliօf: Վասն դի, ինչ կ'արժէ մարդն առանց հաւատքի, և առանց սիրոյ առ Աստուած, հաւատք և սէր, որ առեղծուած բանական էակին՝ Աստուծոյ հետ միութեան, Արարչին հետ յարաբերութեան միակ ձօղն և մէկ հաւասիկ կապն է:

Երբ աղէմի պատով կամ պատին համեմատ խօսելէ՛ք դուք քահանայքդ՝ պաշտօնեայքդ Աստուծոյ ապրանի, Աստուծոյ ժողովուրդը մխիթարելու համար, այնինքն զօրացուցէ՛ք Աստուծոյ ժողովուրդին հաւատքը, միաժելէ՛ք, վանելէ՛ք, հեռացուցէ՛ք, ի բաց վտարելէ՛ք, բացէ ի բաց հալածելէ՛ք Աստուծոյ ժողովուրդին հոգւոյն, մարքին և պատին ապահովացող անհաւատութեան, անկրօնութեան, մէկ խօսքով, անաստուածութեան ապականապար և թունաւորիչ զգայութիներն ու գաղափարներն, մի՛ խնայէ՛ք, մի՛ ափաէ՛ք՝ ո՛վ ոք և լինի այն՝ սատկելու, յանդիմանելու, խրատելու, որպէս զի ի բաց կենայ անհաւատութեան կործանարար և հոգւոյ ու մարմնոյ կորստաբեր գաղափարներէն, քանզի թէ՛ այս աշխարհի և թէ անապատ յաւիտենականութեան մէջ անգամ հաւատքն է փրկարար, հաւատքն է միայն սփոփիչ, մխիթարիչ, երջանկաւէտ և անճառ խնդութեանց ու երանութեանց միակ պատճառ: Այո՛, հաւատքն է միայն

որդ արեւ՝ քրիստոնէին գերազանցապէս յատուկ և յատուկ միակ առաքն բնաւորին, յո՛ր անքթիթ ակնկատոյց պարտի նա դիտել և յառել արիաբար և զուարթագէմ: Երբ մարմնոյ և աշխարհի և սատանայի բիւրազան ցանկութիւններով և մեղանչական թելադրութեամբ հանապազ ալեկոծուելով իր հոգին՝ փորձութեանց և նեղութեանց լեռնակուտակ կոհակներ՝ աշխարհային հոգերու և մտատանջութեանց ծովուն վրայ՝ կուգան ընդհարել զա՛յն, և սին հրապոյրներ մեծութեան և իշխանութեան, հարստութեան և վաղանցիկ փառաց կ'ուզեն ընկղմել հաւատացելոյն հոգին, հաւատքն է նորա ապաւէնը: Մարդն Քրիստոսի արեամբն է գնուած, խաչին ուսկանաւն է որսացուած, բարձրադիտակ քառաթեւին համայնաձիգ մաղնիսութիւն է յանկուցուած, սիրելեական սիրոյ ամենազօրաւոր ակզբնիկ չղթայքն է պարաւանդուած, և որ թանկագին է յոյժ և մեծարժէք քան բոլոր աշխարհ: Մարդն բնաւից Արարչէն է վիճառուած, դի ամենակալ ստեղծողն ամեներայ՝ երկինից երկինքներու անհասանելի բարձրութիւնները չէն յանձն առաւ իր անճառելի սիրոյ խորութեամբն և անսահման մեծութեամբ խոնարհիլ, իջանել այս ստորին աշխարհս գտնելու սրբելու, մաքրելու, վեր բառնալու, իր աստուածային ուսոց վրայ դնելու մարդկային այդ հոգին՝ որ առաքեալ է յԱստուածոյ եղծեալ և ժանդոտեալ դրամի և մոլորեալ ոչխարի ա՛յնքան յուզիչ և այնքան սրտաչարժ պատկերներով:

Ա՛յո՛, այնչափ թանկագին և մեծարժէ՛ք է մարդու հոգին՝ և այնքան յարգելի մարդու անձն իսկ բովանդակ՝ որ մեր Փրկիչն կ՚ապրարարէ և և կը պատուիրէ մեզ իբր աւետարանապատում վարդապետութեանց մէջ չանարգել, չարհամարհել, չանպատուել և չանգոռանալ մարդոց փոքրիկներէն անդամ մէկին, զի, կ՚ըսէ, հրեշտակք նոցա յերկինս տեսանեն զերեսս Հօր իմոյ՝ որ յերկինս է (ՄԱՏԹ. ԺԸ. 10)։ Ահա այդչափ մեծ է մարդն և այնչափ թանկագին է արժէքն ու գինն մարդոյ հոգւոյն, որովհետև ի պատկեր Աստուծոյ ստեղծուած է, և թէև վառօք և պատուով փոքր ինչ նսեմարո՛ք քան զհրեշտակս՝ այլ ակր և իշխան դրուած է նա՛ ի վերայ բոլոր ստեղծուածոց որ կան և կ՚երեւին այս հողագնդիս ա՛ջ և վրան։

Հապա՛, քահանա՛յդ, պաշտօնեա՛յք Աստուծոյ Եկեղեցւոյն, ո՛րպիսի զգուշութեամբ և ո՛րպիսի վախկաարութեամբ պարտի՛ք վերաբերուիլ իւրաքանչիւր հաւատացեալ քրիստոնէի հոգւոյն փրկութեան նկատմամբ։ Եւ ի՞նչպէս կարելի է նպաստել փրկութեան մէն մի քրիստոնեայ հաւատացեալի, եթէ ոչ խօսելով անոնց ի սիրտ Երուսաղէմի, ի սիրտ բնակչաց սրբոյ քաղաքին, որուն մէջ աստուածային վառաց հոյակապ տաճարն՝ աչխարհի եօթն հրաշալիքներէն գերազանց համարուող չքնաղակերտ նախշական տունն Աստուծոյ՝ կանգնեցաւ ի ձեռն գերահրաչ իմաստնոյն Սողոմոնի, որ հանճարեղ արդիւն էր հաւատացեալ և հոգեկիր աստուա-

ծահայր մարգարէին Դաւթի։ Եւ ահա այդ սրբատեսիլ տաճարին մէջ բիւրաւոր բարեպաշտ և ջերմեռանդն սրտերէ վեր առաքուած և ջերմագին հաւատոյ բուրվառով ընծայուած աղօթից մրմունջներն և սրտաբուղխ հառաչներն ու պաղատանքներ վեր կը բարձրանային գօրութեանց Տեառն՝ ամենակարող Աստուծոյ երկնային սրբարանը, և ահա դարձեալ նոյն այդ քաղաքին մէջ՝ չոքիլ երկու հազար տարիներէ ի վեր աստուածային յաւիտենական վառաց ճառագայթին՝ միածին Որդւոյն՝ մարմնացելոյ Բանին Հօր՝ Յիսուսի՝ յաւէտ երկրպագելի անուան ի պատիւ կառուցուած կը մնայ և պիտի մնայ տաճար անմոռանալի՝ երկնամոռան՝ հոյակապ՝ առաւելեալ յոյժ վառօք քան զվառս Սողոմոնեան աստուերագիծ տաճարին։ Որովհետև հոն՝ այդ լուսակերտ խորանին՝ այդ երկնամոռան տաճարին մէջ կա՛յ և կը մնա՛յ գերեզմանն Աստուծոյ անմահ Որդւոյն, որ իր տիեզերակեցոյց սքանչելաւէտ յարութեամբն բացաւ մեզ դճանապարհն անմահութեան և ի կոյս գերեզմանէ անտի լոյս ծագելով արարածոց՝ լուսաւորեց մարդոց խաւարեալ միտքն, նորոգեց ապականեալ սիրտն, և տուաւ ու պարգեւեց աստուածական մարդկութեան յոյսն անմահ և անեղծ կենաց և հանգերձեալ աչխարհի անճառ խնդութեանց, ու երանութեանց երանաւէտ յոյսն հետ՝ ըմբոչխնեց մեզ զճաշակն անապական և անդրաւական վայելից և ուրախութեանց։

Ա՛յո՛, Աստուածորդւոյն՝ յարուցեալ Յիսուսի

այն այս կենսատու գերեզմանէն վերարուսաւ ծաղիկ պայծառ հաւատոյ և նորահրաշ սիրոյ առ Աստուած: Այնմ միայն և Անկից զուարթացան, նորոգեցան, ուռճացան, նորահիւսուր զարդարեցան և նորահրաշ ծաղկամբք պաղաբերեցին բոյսերն հաւատոյ և սիրոյ, և անուշ՝ Աստուծոյ որդւոյն լուսափայլ յարութեան չնորհիւ՝ հաստատմամբ ցընծութեամբ գնացաւ երկիրս և բերկրեցան հաւատացեալք: Անմ միայն Յակոբեանցն՝ կործանեցան անհաւատութեան վէմասակար ամբարտակներն, զոր Թշնամին Աստուծոյ և մարդկան՝ ատոքանկեալ փայլակն յերկնից՝ ատամնան ամենաչար՝ Յանդիր կ'ըլլայ զոհս և զգիչեր, զցայգ և ցկրկեկ, նորոգել, կանգնել, կառուցանել, և բարձրացնել՝ որպէս համար ի կորուստ՝ հաղարաւոր և բիւրաւոր մարդոց հոգիներն՝ որք, աւա՛ղ, իրօք զուրկ մնացած են Աստուածանի լուսափիւռ և կենսանորոգ ճառագայթներէն, որք թէև վերածնեալ ի սուրբ աւազանէ և օժանդակեալք յանապատ պարգեւաց Ս. Հոգւոյն, սակայն՝ ախտ՛ս որ՝ կամովին խեղդած են՝ իրենց սիրաերու մէջ Աստուածանի պայծառնեցից ձեռօք սերմանուած ճշմարիտ հաւատոյ և սուրբ սիրոյ զեղեցիկ և արդիւնալից սերմերն, և տեղի տուած են մարմնոյ, աշխարհի և սատանայի խլել, հանել, ի բաց տանիլ նոյն երկու աստուածանուէր առաքինութիւններն, այսինքն հաւատքն ու սէրն, զորս յատկացուցած են Աստուծոյ ուխտեալ Թշնամւոյն՝ սատանայի և աշխարհի և մարմնոյ կորստական ցանկութեանց:

Ըսի ի սկզբան քարոզիս, թէ աշխարհի բնաջինջ փորձութիւնք, դժնդակ և սոսկալի պատահարք և աղէտք բաւական են տառապեցնելու զմարդկութիւնն, սակայն մեղանչական գործերն՝ զոր կը գործեն մարդիկ՝ հակառակ գերագոյն օրէնսդրին և արդար Աստուծոյ սուրբ և անեղլի օրինաց՝ առաւել ևս պատճառ կը լինին անմ հոգևական և բարոյական տառապանաց, որովք լի եղած է և կը լինի մարդկութիւնն, ըստ բանի մարգարէին, չի եղեւ տառապանօք: Բայց ահա՛, կ'աւելցնէ մարգարէն. Թողեալ ինձի դնա մեղք իւր, զի ընկալաւ ի ձեռանէ տեառն կրկին գիտացուցանմն մեղաց իւրոց: Աստուածային արդարութիւնն, այո՛, կը պատժէ մեղաւոր մարդկութիւնն այս աշխարհի մէջ իսկ, հանդերձելոյն վերապահուած պատիժներն՝ յաւիտենական աշխարհին մէջ հատուցանելու անողոք ազդարարութեամբ, եթէ, սակայն, չապաշխարին մարդիկ և ինան, յարատեւեն իրենց չարեաց ու մեղաց մէջ, և եթէ՝ հաւատոյ և սիրոյ աստուածանուէր կրկին առաքինութիւններով չը փութան դիմել, մերձենալ ամենողորմ և ամենաբարեբեր Աստուծոյն: Մարդիկ իրենց մեղաց հատուցումն կը սահման կրկնակի աստ աշխարհի Տիրոջ ձեռքէն, նախ՝ երբ մեղանչելուն պէս՝ խղճի դատն խայթերով կը տառապին, և երկրորդ՝ երբ այդ մեղաց անխուսափելի հետեւանքներն կը կրեն իրենց և իրենց որդւոց և ապագայ սերնդոց վրայ, ըստ այնմ թէ «Հատուցանեմ զմեղս հարց՝ որդւոց

խրեանց՝ յերից և ի չորս ազգս առելոյ խոց»,
և դարձեալ՝ «Առնեմ ողորմութիւն ի հազար ազգս
սիրելոյս խոց, և որոց պահիցեն զպատանս իմ:
(Բ. ՕՐ. Ե. 9):

Արդար է, այո՛, Աստուած և ամենողորմ, երբ
մի կողմէ՝ անպատիժ չթողուր մեղաւորն և երբ
միւս կողմէ ալ կ'ողորմի արդարոյն որդւոց և սե-
րընդեան ցհազար ազգ, հարց և նախահարց սի-
րոյն և ի սրտէ ղղջացող մեղաւորին անկեղծ դար-
ձին ու ապաշխարանաց համար:

Եւ սակայն, մարդն որ կը մեղանչէ, ե՞րբ կըր-
նայ դարձի գալ, ե՞րբ կրնայ ապաշխարել՝ եթէ
չունենայ հաւատք և սէր առ Աստուած: Այո՛, եղ-
բարք, հաւատք անհրաժեշտ են առ Աստուած մեր-
կանալու համար ի մեզաց՝ անուամբն Յիսուսի
Քրիստոսի. հաւատք կարեւոր են յոյժ անոր ան-
հուն ողորմութեանը ապաւինելու համար: Իսկ
սէրն առ Աստուած՝ է առաջին պատուիրան, զոր
պարտիմք ի գործ դնել մեր բոլոր էութեամբն,
բոլոր մտքովն և բոլանդակ զօրութեամբ: Եւ սա-
կայն, ունենալու համար այս կեցուցիչ հաւատքն
և վերկարար սէրն, զոնել պէտք է մեր մասց ամ-
բարտաւանութիւնն՝ որ կը յաւակնի և կը յան-
ղգնի ամեն բան գիտնալ և վերահասու ըլլալ
ամենայնի, որուն երբ չկրնար հասնիլ, քանի որ
սահմանած մի էակ է մնքն, կ'ելնայ դժբաղդա-
բար անհաւատութեան մէջ: Եւ միթէ այս չէ՞ր
սկզբնաւորին միտքը. «Եղից յերկինս, ի վերոյ քան

զաստեղս երկնից. արկից զաթոռ իմ, եղից ի վեր քան
զամպս, եղեց նմանող Բարձրելոյն (ԵՍ. ԺԴ. 13.14)
Ամբարտաւան և գոռոզացեալ Սրբասահկին՝ Սա-
գայել-Էրնշտակապետին ալ առաջին և աննե-
րելի մեղքն էր այս, որ էր ամբարտաւանութիւն
և գոռոզութիւն՝ յաւէտ եպերելի և սահմի մեյ-
նոյ Բարձրելոյն Աստուծոյ, որ կ'սահէ յոյժ այդ
մեղքն՝ առաւել քան զայլ մեղս: Զի՝ ըստ սաս-
կելոյն՝ «Տէր ամբարտաւանից հակառակ կայ»
(ԱՒԱԿ. Գ. 34):

Զոհել պէտք է, այո՛, մեր միտքն ու դատա-
վարութիւնն, մեր սիրտն ու յօժարութիւնները, մեր
էութիւն ու անձն համակ՝ միոյն Աստուծոյ, որ
միայն է փառաւորեալ և բարձրեալ, որ օրէնք
յաւիտենական դրած է սահմնուած էակին համար
զոհը, առանց որոյ չիք փրկութիւն, և սակայն
հաւիտեան չէ այս զոհն իրր պետութեան անդամ-
նոյ միայն, զոր օրինադրած էր Աստուած ի հնումն,
այլ իրր նշանակ ճշմարիտ և միակ ընդունելի և
հաճոյական Զոհին՝ որ մատուցաւ Golgothայի
բարձանց վրայ, և ո՛ւր յաւիտենական Բանն Ծո-
ցածին, միածին Որդին յաւիտենականին Հօր՝ իր-
րեւ անմեղ Գառն՝ պատարագեցաւ մարմնոյն առ-
ցելով ի մէնջ՝ ի փրկութիւն մեղաւոր մարդկու-
թեան: Այո՛, այս զոհով միա՛յն եղաւ փրկութիւնը՝
որ յաստուածակոյս կողմանէ պարգեւեցաւ մարդ-
կութեան, և որոյ համար եւս առաւել մարդիկ
պարտաւորեցան զոհել Աստուծոյ ամեն ինչ որ ու-

նեին, միաք, սիրտ, գաղափար, ղպացում և անձնական բովանդակ, առ որով՝ նկարագիր ինչք և առացուածք, պերճանք և ճոխութիւնք և մնծութիւն՝ երկրորդական գոներ են և նուազ արժէքաւոր: Արդ՝ հաւատքի գոնն է, զոր բանական էակին պարտի ընծայել իւր Արարչին, իսկ սրտի և զգացմանց և մեր բովանդակ էութեան և անձին գոնէ՝ սէրն առ Աստուած, զոր պարտիմք նուիրել նմա միայնոյ՝ մտադիւր և յօժարակամ: Եւ երբ՝ այս երկու հաճոյական գոներն՝ կը գիտակամիմք մատուցանել առ Էն ինքնագոյ և առ ստեղծողն ընաւից՝ կ'իմանամք միեւնոյն մոլորութեան և մեղայ մէջ՝ ո՛չ ինկաւ սկզբնաչարն, և ո՛չ կայ և կը մնայ անդրդուելի և անկանգնելի:

Զինչ են հաւատք, կը բացատրէ Սրբազան առաքեալն, եթէ ոչ յուսացեալոց իրաց հաստատութիւն և յանիրևանութիւն՝ որոց ոչն երեւին: (ԵԲՐ. ԺԱ. 1): Հաւատքը, կ'ըսէ, յուսացուած իրերու հաստատութիւն և չերեւցած բաներու ակն յայտնի երեւոմ, դէմ առ դէմ տեսութիւն է:

Այո՛, եղբարք, յուսացուած իրերու հաստատութեան և չերեւցած բաներու յայտ յանդիման երեւնալու գաղափարին ընդունելութիւնն է հաւատքն, զոր չունենալ ուզողն իւր մտքի ամբարտաւան վէտութիւնն և գոռոզ նկարագիրն յայտնելէ զատ՝ հեռեւած կ'ըլլայ այն մոլար և բոլոր բովին թիւր ճանապարհէն, որուն առաջին ոտնահարդն եղաւ բանասիրուն, և զոր ընթացան և կ'ընթանան չարունակ այն պակասաւիտ մարդիկ՝ որք առանձն դիտութեամբ պարծելով՝ անձին փառք կամ պարծանք կը համարին երեւիլ անհաւատ կամ անկրօն: Եւ սակայն՝ ըստ գեղիցիկ և վեհիմաստ բացատրութեան՝ դարձեալ խորախորհուրդ Առաքելոյն Պօղոսի՝ այդպիսի անկրօն՝ անհաւատ խմաստակներն կ'ըմբռնէ Աստուած իրենց խորագիտութեան մէջ, և կը յիմարեցնէ իրենց կարծեցեալ խմաստութեան մէջ: «Զիմաստս աշխարհիս ընտրեաց Աստուած, զի յաւէտ արասցէ գիմաստունս» (Ա. ԿՈՐՆԹ. Ա. 27): Մինչ խոնարհամիտ և ճշմարիտ գիտնականներն՝ որ հաւատացեալ են, կը բանձրանան փառօք և պատուով և խմաստութեան պանծալի լուսապսակն կը զարդարուի թէ հոս և թէ ի հանդերձեալսն. խոնարհամտութիւն և խմաստութիւն՝ զոր գովեց և գնահատեց Յիսուս, և որք անկասկած՝ պատճառ են ճշմարիտ բարձրութեան և արժանաւոր ուսեալ և հաւատացեալ քրիստոնէին: Հաւատքի մասին մանկան անմեղանուն միամտութիւնն կը պահանջէ մինչ Աստուած, և մանկութեան սրտի անխարդախ ու անկեղծ սէրն կը պարտիմք առ Յիսուս, «Գոհանամ զքեզ, Հա՛յր, տէր երկնի եւ երկրի, զի ծածկեցեր զայս յիմաստնոց եւ ի գիտնոց եւ յայտնեցեր տղայոց, այո՛, Հա՛յր, զի այսպէս հաճոյ եղեւ առաջի քո:» (ՄԱՏԹ. ԺԱ. 24.25): Թողեալ յիցիւ դնա մեզի իւր, կը թողուին, այո՛, կը թողուին Աստուծոյ ժողովուրդին բազում մեղքերն, եթէ նա սիրայօժար և մտադիւր դիմէ առ Աստուած յի՛ հաւատքով և

սիրով, ղղջայ իւր մեղաց վրայ՝ որոց հաստուցումն կրկնակի ընդունած է Տիրոջը ձեռքէն: Բայց եթէ արհամարհէ նա այս հաւատքն ու սէրը, եթէ ծիծաղի սոյն երկու առաքինութեանց գործած և գործելիք հրաշալի արդեանց վրայ, եթէ սուտա- նուն գիտնականի հովեր առնելով քամահէ և այ- պանէ խոնարհամտութիւնն և ճշմարիտ խոհեմու- թիւնն, ու յամառելով անդրդուելի ու անդրդելի մնայ իր մտքի ամբարտաւանութեան մէջ, և չը ճանչնայ մանաւանդ իր մեղաւոր լինելն առաջի Աստուծոյ, և հետեւաբար չընդունի թէ ի՛նք կարօտ է միշտ մեր Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի անհուն գթութեան և անբաւ մարդասիրութեան ու ողոր- մութեան, ցաւալի է ըսել, թէ մեծապէս կը մե- ղանչէ յայնժամ, և իր մեղաց տառապանքներէն փրկուելու յոյսն կը կորսնցնէ խաչառ: Այն ատեն, աւաղ, սուգ և արտօսրութիւն պիտի պատճառէ ա՛չ միայն Եկեղեցւոյ պաշտօնէից՝ որ իրրեւ հովիւք՝ մոլորեալ ոչխարներու դարձին աշխատելու պար- տականութիւնն ունին, այլ և պիտի սխրեցնէ յոյժ հրեշտակները իսկ և արդարոց հոգիները՝ որոնք կ'ուրախանան, կը հրճուին երբ մի մարդ՝ թո՛ղ թէ ժողովուրդք՝ դարձի կուգայ ու կ'ապաշաւէ:

Թո՛ղ Աստուծոյ ժողովրդեան պաշտօնեաները չվհատին երբէք քարոզելէ, ուսուցանելէ և յիշե- ցնելէ ժողովուրդին՝ թէ ի՛նք պէտք ունի միշտ հաւատքի և սիրոյ, որովք նա պիտի մխիթարուի: Թո՛ղ եկեղեցւոյ հովիւք կամ քահանայք մխի-

թարեն Աստուծոյ ժողովուրդն այս անցաւոր աշ- խարհի բազմապիսի և բազմատարբեր փորձու- թեանց, ցաւոց և տառապանաց մէջ: Թո՛ղ խօսին անոր՝ Երուսաղէմի սրտին համեմատ, այսինքն աստուածային յայտնեալ վարդապետութեան, ներ- չընչելով մտածնին՝ Ս. Գրոց ուսուցած ճշմարիտ հաւատքին և սիրոյն համեմատ, և ժողովուրդն ալ թո՛ղ ամեն բանէ աւելի պինդ բռնէ՛, ամո՛ւր պահէ ի՛ր սրտին մէջ հաւատոյ սուրբ աւանդն և աստուա- ծանուէր սիրոյ անգին գանձն. աւանդ և գանձ՝ զոր խլելու, մեր սրտէն վտարելու և՝ ի բաց տա- նելու կը ջանայ, գուն կը գործէ ամեն ժամանակ՝ մեր ոսոխն՝ սատանայ ուխտեալ թշնամին Աստուծոյ և մարդկան:

Յիշեցէ՛ք, ժողովուրդք Աստուծոյ, Աւետա- րանի այն պարզ, միանգամայն սրտայոյզ առակ- ները՝ որոնք մեր հաւատքն ու սէրն առ Աստուած ամրապնդելու և մեր վստահութիւնն զօրացնելու համար խօսուած են մեր գթած և ամենողորմ Փրկչէն: Անառակ որդւոյն առակին՝ ինչ սրտաչարժ կերպիւ կը նկարագրէ զղջացող որդւոյն հաւատքն ու սէրն առ իւր հայրն, ա՛ն ինչ խոնարհամտու- թիւն, ա՛ն ինչ զոհողութիւն մտաց, սրտի, ար- ժանապատուութեան և բովանդակ իսկ անձին. Հա՛յր, մեղայ յերկինս եւ առաջի քո, եւ ոչ ևս եմ արժանի կոչիլ որդի քո, արա՛ զիս իբրեւ զմի ի վարձկանաց քոց (ՂՈՒԿ. ԺԵ. 9): Կը տեսնէ՞ք զօրաւոր հաւատքն իր հօր ներողամտութեան, գթութեան

և վեհանձն ու ազնուական բնաւորութեան վրայ, կը տեսնէ՞ք, թէ՝ ինչպէս խորհակելով ամբարտաւանութեան ամէն ամբարտավներն և մարդկային սին ու անոգի՝ սիրոյ ըմբռնուած արժանապատուութեան անօգուտ ու անչահ նկատումներն ու թիւր սկզբունքներն, կը խոնարհի, կը ղիջանի, առաքինութեամբ կը կոխոտէ ամէն հպարտութիւն, և կ'ինչպէս ծառը կը դնէ իւր հօր առջեւ և արտասուին ու սրբատարուղիս ապաշաւ ու ողջոյն կը յայտնէ։ Կ'ընդունուի իւր անկեղծ ողջոյնն ու ապաշաւն, և կը բարձրանայ իւր նախկին պատուոյն և փառաց. ահա գեղեցիկ արդարութիւն խոնարհամտութեան և սրտաբուղխ ապաշխարանաց։ Դարձեալ՝ ուշադրութեամբ դիտեցէ՛ք և մանրակրկիտ նայեցէ՛ք երկնաւոր Հօր անկիչաչարութեան և ազնուական այնքան յայտնի և վսեմագիտ պատկերներուն, «Աձէ՛ք զերկնն պարարակ, զնէ՛ք, կերկցո՛ւք և ուրախ լերուք, զի այս որդի իմ մեռեալ էր և եկեաց, կորուսեալ էր և գտաւ» (Ղ.ՈՒԿ. ԺԵ. 23-24)։ Ո՜հ, սրբոյն ակնյայտնի և վսեմ ցոյցք և հատատութիւք։

Ահա՛, սիրելի՛ք, հատատքի և առ Աստուած սիրոյ ու վստահութեան գեղեցիկ և հրաշալի արդիւնքն։ Անառակին անկեղծ զղջումն և զօրաւոր հատատքի պատկերացումն այս սրտայոյզ առակին մէջ, չքաղաքակրթո՞ր, չմխիթարո՞ր, չսփո՞փուր մեղաւոր մարդկութիւնն, որպէս զի չվհատի, չընկճի նա մեղայ ծանր բեռին տակ, այլ հատատքի

ու սիրոյ աստուածանուէր առաքինութեանց կրկին և զօրաւոր թեւերով վերականգնելով՝ դէպ ի վեր առ Աստուած վերաթեւէ հոգւով և մտօք և սրտիւ, և այնու յաղթանակ տանի մարմնոյ, աշխարհի և սատանայի վրայ։ Ո՞չ ապաքէն սիրելի աշակերտն Յովհաննէս՝ ցոյց տուած է աշխարհն, թէ մեղայ յաղթելու միակ միջոցն եւ անպարտելի և անխորտակելի մէկ հաստիկ գէնքը, հատատքն է առ Աստուած և առ Որդի նորին՝ Փրկիչն Յիսուս, «Այս է յաղթութիւնն՝ որ յաղթէ աշխարհի՝ հատատքն մեր» (Ա. ՅՈՎՀ. Ե. 4)։

Հա՞րկ է միթէ յիշեցնել ձեզ, ժողովո՛ւրդ Աստուծոյ, թէ՝ աստուածահաճոյ և աստուածամերձ բոլոր մարդիկ, Հին Ուխտի և Նոր Ուխտի սրբազան և աստուածարեալ բոլոր անձնաւորութիւնք, այսինքն նահապետք, մարգարէք, առաքեալք, մարտիրոսք և ամենայն սուրբք և արդարք, բոլորն ալ միմիայն հատատքով բարձրացան, հատատքով զօրացան և կոփածանեցին, պարտեցին մարմնոյ՝ աշխարհի և սատանայի կառուցած մեղայ ամբարտաւանութիւնն և հասին երկնաւոր աւետեաց, որպէս գեղեցիկ և վսեմ կերպով մանրամասն կը թուէ և կը պատկերացնէ մեզ Երբայեցւոց թղթոյն ճարտարախօս հեղինակ և սրբազան գրիչն։

Ուրեմն, եղբա՛րք, Աստուծոյ՝ մարգարէին բերանով իր ժողովրդեան համար յանձնարարած միխիթարութեան հաղորդ ըլլա՛նք, միխիթարե՛նք միմեանս և միխիթարուի՛նք ի միմեանց. Միխիթարե-

ցեք, միխթարեցե՛ք զժողովուրդ իւր, ասէ Աստուած, խանդագին խօսեցարո՛ւք ի սիրտ Երուսաղէմի, զի լի եղեւ տառապանօք: Տառապանքներ անպակաս պիտի լինին այս աշխարհի մէջ մեղաւոր մարդկութեան համար. մարդկութիւնն՝ եթէ չունենայ իսկ նոքա թական ո՛րևէ տառապանք, որ անկարելի է, պիտի ունենայ տակաւին բարոյական և հոգևկան մեծամեծ տառապանքներ, ըստ որում համօրէն մարդկութիւնն՝ մանաւանդ քրիստոնեայ հաւատացեալն՝ է աքսորեալն այն փառակենցաղ դրախտէն զոր կորուսանելէ յետոյ խաբմամբ կամ ապրանօք նախաչարին՝ ունեցաւ իրեն բաժին՝ այս անիծեալ և վշաբեր աշխարհի մէջ՝ մարքի պայծառ լուսոյն տեղ խաւարումն, սրտի բարի յօժարութեանց փոխանակ՝ միշտ ի չարն հակամիտութիւն, կամ ուրիշ բացատրութեամբ՝ սրտի ապականութիւն, և անմահական կենաց փոխարէն՝ ապականացու և ախտաժէտ մարմին՝ զգածեալ զանազան ակարութեամբք, և վերջապէս մահուամբ: Ատացաւ այո՛, ոյն այս ախտակիր մարմնոյն և ցաւալից կենաց ի տունդ և յերկարաձգումն՝ չարաչար և դժուարաբերն ու ծանրաւաստակ աշխատութեան դատավճիռ, և ոչ այսչափ միայն՝ այլ և՝ որ չատ ու չատ անհանդուրժելի է, ունեցաւ իրմէ անբաժան մտահոգութիւններ, սրտի և հոգւոյ բարոյական տառապանքներ, այնպէս որ և ոչ մէկ բան յաշխարհի չեզոք միխթարիչ իւր հոգևկան վշաց, փարատիչ իւր սրտի անձկութեանց և գոհացուցիչ

իր անվերջ բաղձանաց և ցանկութեանց: Այո՛, աշխարհային բարեաց ոչ մէկ վայելք, ոչ պերճանք, ոչ ճոխութիւնք և ոչ իսկ բարձք և աւագութիւնք, չկրցան և չունին տալ ըղձացուած երկանչութիւնն աքսորեալ մարդուն, որ իր նախածնողէն սկսեալ կը տենչայ միշտ և հանապազ վերադառնալու անթովթելական բոցավառ սուրերով չրջափակուած Եդեմական դրախտն: Ա՛յն է միակ երանաւէտ, երջանկաւիթ և իւր սրտի ամենաղղի բաղձանաց և տենչանաց գոհացում տուող արբալար կայանն, որոյ մուտքն սակայն, արդիւնեցաւ մեղաւոր մարդոյն, մինչեւ որ Աստուծոյ անմեղ Գառնն՝ Հին եւ Նոր Ուխտի միակ և բաւական միջնորդն՝ Յիսուս Քրիստոս, իւր մեղսաքաւիչ՝ հաչտարար պատարագաւն բացաւ վերստին դայն, նոյն իսկ զղջացող աջակողմեան աւազակին՝ որ խաչակից էր Լրեն, և ուսոյց ապա՝ իւր խաչակիր հետեւողաց մտանել հո՛ն՝ միա՛յն և միայն հաւատով և սիրով առ Աստուած: «Որ հաւատայ ի նա ոչ դատապարտեցի, եւ որ ոչ հաւատայ ի նա՝ արդեն իսկ դատապարտեալ է» (ՅՈՎՀ. Գ. 18):

Հա՛պա, ժողովուրդք Աստուծոյ և հաւատացեալք Քրիստոսի, ունենա՛նք միշտ առ Աստուած և առ Փրկիչն մեր՝ սոյն անսնանգ և անկեղծաւոր Հաւատք ու սէրն, որոնցմով միայն կարող պիտի ըլլանք յաղթելու մարմնոյ, աշխարհի և սատանայի պէս պէս և բազմօրինակ փորձութեանց և բազմահնար որոգայթից, համբերե՛նք անվհատ և անյողդողդ սիրով

և հաւատքով մեր վրայ եկած հոգեկան զանազան նեղութեանց: Հաւատա՛նք, այո՛, աներկմիտ թէ ամենազօրիմ և անհնազանդ դիմած է մեր Տէրն և Փրկիչն Յիսուս Քրիստոս, և յոյժ տա՛նք մինչ մեր հաւատքին արժանաւոր սիրոյ և քրիստոնէական գիտութեան և կարեկցութեան, նեղութեան և մարտիրոսութեան վայելուչ առաքինական գործեր, և վաստա՛հ ըլլանք թէ պիտի մխիթարուինք այն առեն և պիտի սիրուինք յաւէտ, և պիտի վայելենք, որչափ հնար է այս աշխարհի մէջ, խղճի և հոգւոյ անդորրութիւն և խաղաղութիւն, որ գոնէնաքեայ ճաշակն է յաւիտենական անանց և անճառելի երանութեանց և անդրաւական ուրախութեանց. որոց արժանիս արասցէ զմեզ զամենակալն Տէրն մեր և Փրկիչն Յիսուս Քրիստոս, ողորմութեամբ Հօրն երկնաւորի և չնորհօք ամենասուրբ Հոգւոյն, որում միանական՝ երկրակ և անբաժանելի մի Աստուածութեանն վայել են յաւերժ փառք և իշխանութիւն և պատիւ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամեն:

ՄԵՍՐՈՊ ՔԱՇԱՆԱՑ ԹՈՐՈՍԵԱՆ
(Երզնկա)

ՀԱՒԱՏՔ ԵՒ ՍԷՐ

Հաւատք սիրով աջողեալը:
(Գաղ. Ե. 6.)

ՀԱՒԱՏՔ և սէր, զոյգ ճառագայթներ են, որ կը լուսաւորեն աշխարհն ու կեանքը: Կրօնը իր էութեամբ հաւատքի այժ մըն է, սէրը նոյնպէս կեանքն է: Ով որ այդ երկու գօրութիւնները չի միացներ իր մէջ, նա ամուլ գետին մըն է կրօնական կեանքին համար, ուր չի զարգանար հոգեւոր մարդը: Ո՛չ մէկ կրօն այնքան խորապէս միութիւն մը, դրկախառնում մըն է այդ կրկնակ աղբիւրներուն որքան Քրիստոնէութիւնը: Աւետարանը հրաշալի, զմայլելի դրուագն է այդ երկու աստուածային ձայներուն՝ որ ուժգին և հնչուն ներդաշնակութիւններով կը լեցնեն ամէնքին ու մարդկային կեանքը:

Իսրայէլի պատմութեան սեմին վրայ կը հանդիպինք մեծ հաւատաւորին՝ Աբրահամու, որ չի վարանիր սուրը մեկնել իր սիրոյն մէջ՝ Բարձրագոյն կամքի մը հնազանդելու համար: Սիրոյ այդ

դոնաբերութիւնը հաւատոյ անդանին վրայ, որուն իսր նշանակութիւնը Յիսուսի սիրոյն մէջ կը գըտնենք, իբրեւ գերագոյն հաւատքի մը անզուգական օրինակը, հաւատոյ հայր փառապսակեալը անմահացուցած է մեծ նահապետը: Աստուծոյ ժողովուրդին պատմութիւնը հաւատքի մեծագործութեան հրաշալիք մըն է, ուր Իսրայէլի ընտրեալ պետերը իբրեւ հաւատքի դիւցազներ ի հանդէս կուգան. «Որք հաւատով գործեցին զարդարութիւն, հասին աւետեաց, խցին զբերանս առիւծուց, չիջուցին զզօրութիւն հրոյ, զօրացան ի պարտութենէ, ապրեցան ի բերանոյ սրոյ... քարկոծեցան, ազոցեցան, փորձեցան, սպանմամբ սրոյ մեռան»:

Հաւատքը աշխարհի մեծագոյն ոյժ մ'է, իրմով կը չինուին պատմութիւնները: Զգալի են իր զօրութիւնները ամենուրէք, ուր կը կատարուին մեծ գործեր, որոնք ամբողջ ժողովուրդներու ճակատագրին վրայ բարերար ազդեցութիւն մը կ'ընեն: Հաւատքն է որ կը բացատրէ և կը լեցնէ ամբողջ կեանքը, մեծ մարդիկ մեծ հաւատքի արդիւնքն են: Անբռնաբարելի են հաւատքին իրականութիւնները որ ուղղակի հոգիին, սրտին կը խօսին:

Հաւատքը կարեւոր է դիտութեան և ընկերական բոլոր յարաբերութիւններու համար: Աչքն ու միտքը, կամ տեսողութիւնն ու տրամաբանութիւնը՝ բաւական եղած չեն երբէք մարդուն, ամեն ջանք, որքան ամեն թռիչք, ամեն հաստատուն գործ հաւատքի մաս մ'ունի իր մէջ: Գիտութիւնը չէ որ ստեղծած է հասարակաց կեանքը, կացութիւնները, պաշտամունքները և յիշատակարանները, և մարդը երկրագունտին սիրազեղը ըրած, այլ հաւատքը: Ծորնուրդի աշխարհի մը մէջ կ'ապրինք, ուր իրականութեան մասին կը խարեն զմեզ մեր զգայարանքները, որոնք իրենց անկարողութեամբ սիեզերական կեանքը արտայայտող չարժումներէն փոքրիկ մաս մը միայն մեզի կը բերեն: Արեւը, լուսինը, աստղերը մեր չուրջը կը դառնան և երկիրը անշարժ կը թուի, խաբուսիկ է երեւոյթը. ներդաշնակ ձայներ կը լսենք, սակայն իրապէս օդի լուռ ծածանումն էր, ծիւանքներ միայն կը փոխանցէ մեր ականջին. կը հիանանք լոյսի և գոյներու արդիւնքներու վրայ որ աչքերնուս առջեւ կը պարզեն բնութեան կենդանի և փայլուն տեսարանները, բայց իսկապէս չկայ ո'չ լոյս և ոչ գոյն, այլ չարժումներ են՝ որ մեր տեսողական ջիղին վրայ ազդելով լոյսի զգացումը կ'ուտան մեզի: Ըստ այմ, գիտութեան ջանը միայն փոքրիկ նշոյլներ կ'արձակէ մեր ճամբուն վրայ, որուն մեծ մասը դեռ խաւարի մէջ կը մնայ: Հաւատքն է որ իր պայծառ՝ արեւափառ հնոցէն չատ աւելի հեռուն կ'արձակէ իր չերմիկ ճառագայթները, որ միեւնոյն ատեն կ'ուրախացնեն սիրտը և կը զոհացնեն միտքը: Հաւատքը միտքէն ատրեր, բայց աւելի ապահով ճամբով մը կ'ընդգրկէ ճչմարտութիւնը, որուն կը նպատակ ամբողջ հոգին: Հաւատքն է որ բանականութեան սխալած գործը կ'ուտարակ: Կը սխալին անոնք որ կ'ըսեն թէ մարդկութիւնը օր

մը պիտի բաւականայ մեզի դիտումնեան և արուեստի և առաքինութեան անչափահնդիր պաշտամունքովը, որ իր ձեռքին մէջ ունի ոչ միայն մարդուն նիւթական բարօրութեան, այլ և բարոյական կրջանկութեան բանալիները։ Ամենազաւակ դիտասէրները կը չափազանցեն դիտումեան դերը, մինչ իր սկզբունքներն ալ հաւատքին վրայ հիմնուած են։

Դիտումեան համար երկինքը թափուր անմարդութիւն մըն է, ուր կը մոլորին անհունին ծարաւն զգացող հոգիները. դիտումիւնը մարդուն մէջ ջիղերու և զնդերներու և միսի կոյտ մը և հիւսուածք մը կը տեսնէ, զոր չի չարժեր անմահ հոգի մը. դիտումիւնը աստղերու մէջ անծայրածիր հեռաւորութիւններ, երկրագունտին վրայ անհուի խորութիւններ կը ցուցնէ, և չի կրնար հասկնալ խորունկ ներդաշնակութիւնը՝ զեղեցկութիւնը՝ մնծ վայելչութիւնը բնութեան զոր կ'ոգեւորէ Աստուծոյ չունչը։ Դիտուննները համաքայլ զեղուլ մը կը խոստանան սիրելի մարդուն վիշտերը և բառնալ ճակատագրին թշուառութիւնը, սակայն այն հրապուրիչ՝ չողչողուն բաժակը զոր կը կարկառեն՝ դառարկ է, և յաւակը պարապանք ու յուսախաբութիւն կը գտնես։ Հին դիտումիւնը Հերակլեան արձաններու վրայ գրած էր, «Հոս կը վերջանայ աշխարհը». ինչ կարճատեսութիւն և սիեզերական ինչ կոյրութա, երբէ ժե. դարու մարդը չփորձեր այդ կոթողներէն անդին անցնիլ և սրտնալ ովկիանոսի

անծանօթ ալիքներուն վրայ, ողջունելու համար նոր աշխարհը։ Դիտումեան հորիզոնին վրայ մութ ամպեր կան, որ կը նսեմացնեն իր պայծառութիւնը, մինչ հաւատքին չքեղ լոյսը կ'ողեղօծէ ամբողջ կեանքը։

Յիսուս ինչ խնամատարից և վճռական պատասխան մը կուտայ անոնց որ կը տարակուսին, անոնց որ երկնային նչաններու և արտաքին առարկանելու և տեսանելի երեւումներու վրայ կ'ուզեն չինել իրենց հաւատքը. «Եթէ Մովսէսի և մարգարէից ա՛չ լանն, և ա՛չ եթէ ի մեռելոց ոք յառնիցէ հաւատասցին»։ Այսպէս կը խորհին անոնք որ չեն ապրիր կրօնական կեանք մը՝ որ նիւթական ձեւերու մէջ չի չօշափուիր, այլ հոգւոյ ազատ վերաթեւուն է հաւատքի լոյս բարձունքներու վրայ։ Ինչպէս կրնայ այն գօրութիւնը որ ծաւալ չունի, ինչպէս խոյանալ երկնային վերնագաւառները՝ երբ թեւեր կը պակսին, մինչ կրնան պահանջել փիղէն որ դէպի արծիւներու բոյնը վերանայ։ Երկրաքաշ սողսկող արարած մը պիտի մնայ այն որուն հաւատքը սակար է։ Հաւատքի կայծ մը աւելի կ'արժէ քան իմաստասիրական դրութիւնները և մարդկային հանճարին գլուխ գործոցները։ Ով որ ներքնապէս սերտիւ միացած է Յիսուսի հետ, անոր հաւատքը ժայռի մը պէս հաստատուն է և անդրդուելի, որուն սաստրոտը կուգան կը փշրուին տարակոյսի ալիքները, անուշադիր և անգիտակից մնալով վարը մռնչող կիրքերուն, վայրագ ոռ-

նուիրեալն և խաւարային խորութեան: Անգամ մը հաւատքի այդ բարձունքին վրայ հշնողը առաքեալին հետ սա վսեմ աղաղակը պիտի արձակէ, որ սուրբ սրտի մը սիրոյ խօսքերէն կը բարձրանայ. «Կենդանի եմ այսուհետեւ, ո՛չ ես, այլ կենդանի է ինձ Քրիստոս»: Ուսուցիչ և անամիջ բացատրութիւն մը չէ այս խօսքը, այլ կրօնական գիտութեան ձայնը, իր առաքելական կեանքին խմաստը, Յիսուսի հետ իր հոգեւոր միութեան փորձառութիւնը, որ ամէն քրիստոնէի օրինակը, մտածելակերպը պէտք է ըլլայ, այսինքն՝ զՔրիստոս նկատել հոգիին մէջ, իր պատկերը այնքան կենդանի դրոշմել, որ մեղքը և մահը չկարենան ջնջել մեր սիրտէն: Աւազանին չնորհած քրիստոնեայ անունը չարդարացներ զմեզ, եթէ Քրիստոսի ոգիով չլեցուած չէ մեր ներքին կեանքը, ինչպէս որ օրինաց պահ վարիչներն չարդարացաւ բաղդատմամբ մեղաւոր մաքսաւորին՝ որ խորունկ զղջումի տագ տագ արցունքներ կը թափէր: Սուրբ ձեւական, աշխարհին սկզբունքներուն համեմատ ապրուած կեանքը՝ փարիսեցիներուն նման, բոլորովին հակառակ է կենդանի բարեպաշտութեան և հոգիի կեանքին, զոր չի կաշկանդեր ո՛չ մէկ բանաձեւ, ոչ մէկ արարողութիւն և պայմանագրութիւն: Նորոգուած կեանքին հիմը Տիրոջ հետ եղած կենդանի հաղորդակցութիւնն է, ճշմարիտ հաւատքով և անկեղծ սիրով. «Հաւատովք և սիրով որ ի Քրիստոս Յիսուս:»

Հաւատքը սակայն ունայն և պարապ ձեւ մըն է առանց գործի. քրիստոնէի մը կեանքը պէտք է որ իր հաւատքին յստուկ ցոլացումն ըլլայ և բարի գործերով ծաղկի ու պտղաբերի: «Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են». ինչ փոյթ, կը յարէ առաքեալը, որ դուն կ'ըսես թէ հաւատք ունիմ, եթէ աղքատ եղբայրդ մերկ և անօթի կը թողուս, եթէ ընկերիդ վիշտերուն՝ տառապանքներուն համար մխիթարութեան արցունք մը չունիս, եթէ հիւանդի մը անկողինին քովը պժգանք կը զգաս, և եթէ բոլոր գործերդ անխիղճ չահախնդրութեան մը չափովը՝ անձնասիրութեանդ կը ծառայեն: Մինչ ամէն օր մեր սրտի և մտքի ազնիւ չարժումներուն մէջ անմաքուր և անձնասէր մտածութիւններ չե՞ն խառնուիր, այնպէս որ մեր լարած բարիքն թէեւ արտաքին գեղեցկութեամբ կը փայլի, սակայն յաճախ զուրկ է իր ազնիւ բողբոջումէն: Հաւատքը արմատն է որ գործերով կ'ածի ու ծառի մը չքեղութեամբ կը բարձրանայ, եթէ արմատը փտած չէ, եթէ հաւատքը մեռած չէ' թարմ քաղցրահամ պտուղներ պիտի տայ:

Հաւատքին կեանքը լայն և անհուն է, որքան մէկը զօսանդի և արիանայ ընթանալու հոգեւոր զարգացման ճամբուն մէջ, այնքան կ'ընդարձակի իր պարտականութեան սահմանները: Հաւատոյ ստացման առաջին և գործնական պայմանն է մերկանալ հին մարդը իր բոլոր գործերով, սրտագին ղղջումով մը հրաժարիլ յոռի անցեալէ մը

և գիտակցութեան մէջ խօսող բարոյական օրէնքը իրականացնել. և ասի յարատեւ՝ եռանդուն՝ անխոնջ կեանք մը կը պահանջէ մեզմէ, նոյն իսկ մեր եսասիրութեան դէմ: Այսու հանդերձ չատ անգամ ուրքան թոյլ և թեթեւ կ'ըմբռնեմք քրիստոնեայ ըլլալը, որքան անհոգ դանդաղութեամբ մը կը վերաբերուինք դէպի այդ բարձրագոյն կեանքը: Ճիշտ ինչպէս որ երբեմն իրիկուան դէմ, վերջալոյսի պահուն, դաշտին մէջ կամ բլուրի մը գագաթը նստած, կը թողուս որ աչքերդ յածին՝ թարթափին հորիզոնին մարմրող լոյսերուն՝ ծիրանի չողերուն վրայ, ու անուշաբոյր զեփիւռին հետ, անծանօթ՝ գրեթէ աստուածային՝ ներշնչում մը կը լեցնէ կ'ողեւորէ զքեզ, կեանքի սորվին գեղեցիկութիւններէն վեր եղնելու վառ բաղձանքը, երկինքի և սուրբ կեանքի մը կարօտը կոտայ քեզի: Բայց ընդհատ գիշերը վրայ կը հասնի, հարկ է տուն վերադառնալ, ու դուն կը ծաղրես քու այդ տարտամ և ծոյլ երազանքդ: Կը պատահի որ մինչեւ վերջը, ամբողջ կեանքիդ մէջ, այս ամէնը ինչ որ նշմարած ես՝ կարծես իրրեւ աստուածային, իրրեւ հզօր կեանքի բարձր երանութիւն, այսինքն՝ վերջալոյսի քանի մը կարմրափայլ ճառագայթներ, կարճ և վաղանցիկ յափշտակութեան մը հեշտանքներ հոգեկան զմայլումի քանի մը երջանիկ րոպէներ, սրտիդ եղած քանի մը խոր հառաչանքներ և ցընծաղ սարսուռներ: Ահա՛ ամբողջութիւնը այն ճիգերուն զորս կ'ընեինք զերագոյն բարիին հասնելու

համար. այս չէ՞ մեր կեանքին ճշգրիտ պատկերը: Մէն մի առաւօտը առաջադրած ծրագիրներիդ և դիտումներիդ քանիէն իրագործած ես իրիկունը: Բարոյական կատարելութեան, ներքին աղնուացման, սիրոյ և հաւատքի աճման համար միշտ նոր զգացում՝ նոր եռանդ կ'ունենաս, մինչ միւս կողմէ անսոդդ կը սարսափեցնես ըլլալու և երեւնալու տարտամութեան մէջ: Ո՛րքան յաճախ եկեղեցւոյ մէջ, սենեակիդ մէջ՝ մաքուր կեանք մը վարելու խոստումը կ'ընես, բայց երբ փորձութեան ժամը կը հասնի, երբ աչխարհի ծանրութիւնը կը ճնշէ վրադ, ներշնչումի ժամերուդ մէջ ունեցած խորհուրդներդ և զգացումներդ կը չոգիանան, կը ցնդին, այնքան անհիմն և օդային են սրբատեսիլ բաղձանքներդ. նուագածութեան մը հեշտ և անոյշ հնչիւններուն պէս՝ որ քիչ ետքը աղօտ ծանոթի երեսանքը կը թողուն մտքիդ վրայ:

Վատն ալ, երբ հաւատքին չընկերանար գործը, սոսկ փափաք մըն է ան առանց կամքի: Այլ է կամիլը, այլ է կատարելը: Մարդիկ առ հասարակ բարիին կը բաղձան, նոյն իսկ չարերն ալ ուղիղ կը դատեն՝ երբ բան մը հարցուի իրենց. բայց չատ քիչերն են որ կամքի այժ մը կը չհնեն և կ'իրագործեն իրենց բարի դիտաւորութիւնները և մարմին կուտան իրենց ազնիւ փափաքներուն. «Ո՛չ եթէ զոր կամիմ զբարին զայն առնեմ, այլ զոր ոչն կամիմ զչարն՝ զայն գործեմ»: Ամենուս ալ փորձառութենէն կը վկայուի առաքեալին խօսած ճշմար-

սութիւնը: Հաւատքի մարդը իր բարձր զգայուն-
ներուն համապատասխան կեանք մը կ'ապրի, կը
զգայ թէ իր սիրտը պարապութիւններ ունի, և թէ
Յիսուսի Ներկան միայն կրնայ դնել վինքը այն-
պիսի ուղղութեան մը վրայ, որ աստիճանաբար
լոյսէ լոյս, զօրութենէ զօրութիւն ընթանալով՝
հասնի հաստատուն և իրական բարձրութեան մը,
ուր պայծառ կամք մը պիտի պահէ իր սուրբ
մտածութիւնները: Հոգևոր կեանքը անդադար գոր-
ծունէութիւն մը, այնպիսի պատերազմ մըն է, ուր
ձախողութիւնը ամեն խոհական հաւատացեալի հա-
մար պէտք է որ ակնկալուած ըլլայ: Աստուծոյ հաճո-
յական զոհերը տապնապալից և խռնարհ էակները,
սուրբ և խորտակուած սիրտերն են, որոնցմով Տէրը
բարիք պիտի ընէ Սիոնին և Երուսաղէմի պա-
րիսպները պիտի չվնասէ, «Պատարագ Աստուծոյ
հոգի խռնարհ»: Սրբութեան և խռնարհութեան
մէջ կը փթթի կը հասունցայ այն զօրութիւնը՝ որ
մարդը հրեշտակային աշխարհը կը վերացնէ:

Հաւատքը կ'իրագործէ բարիին յաղթութիւնը:
Ներքին և գիտակցական հաւատքը մեր զգալի
փորձառութիւններէն չա՛տ աւելի խոր, փառաւոր-
ապէս Քրիստոսի կեանքին մէջ կ'ներկարէ իր արմատ-
ները: Այդ հաւատքը կը տանայ նոյն քաջու-
թիւնը՝ որ աշխարհը յաղթահարելու չափ հզօր կը
զգայ ինքզինքը: Քրիստոնէութեան ամենէն լու-
սաւոր կէտումն է հաւատքին այն անչէջ ջերմու-

թիւնը, այն ներքին կրակը, որ այժ՝ համբերու-
թիւն՝ արդարարութիւն և գթութիւն կը ներշնչէ
մարդուն ակարութեան, և ուրիշին օգնելու համար
կը զոհէ ինքզինքը:

Աշխարհի իրականութիւնը յուսահատական է
խոովելու սրտին համար: Ամեն տեղ ուր դժբաղդ
ճակատագիր մը կ'սպառնայ, հոն խաւարը կը
ծածկէ հոգին՝ կեանքին կորովը և հաւատքը: Ոչ
ոք բնականէն ինքզինքը լքուած կ'զգայ իր կո-
չումին աշխատութեան մէջ, բայց կը սրտաբեկի երբ
չարը յաղթական կը տեսնէ. աշխարհը չարին որս
մ'է. կեանքը կարճ և դիւրաբեկ, ուր անողոք
մահը կը բաժնէ սիրակցորդ միութիւնները և հզօր
գիտակցութեան մը վրայ չնուազած բարեկամու-
թիւնները, ուր արժանիքը և առաւելութիւնը չեն
պահուիր, ուր բարին և գեղեցիկը չեն իշխեր
իրենց ամբողջ ոյժովը, ուր յիմարութիւնը՝ չարու-
թիւնը միայն ծանօթ են, ուր ամբոխին ծաիւերը
և հասարակաց կարծիքը կը խաղան գիտակցու-
թիւնը, ուր փարթամ ճոխութիւնը չկրնար փրկել
Նաբաղ մը որ չանթառար չմեռնի, կամ մեծ Ա-
դարը որ աղբիւրին վրայ չհիւծի անմխիթար: Ո՛չ
առողջութեան գեղը և կրիտասարդական կորովը
կրնան դիմանալ մահուան խորշակին: Ուստի ամ-
բողջ մարդը կը փսսնի իր մէջ, երբ կը տեսնէ բա-
րիին և չարին միջև եղած այդ մեծ կռիւը որ կը
լեցնէ աշխարհը:

Ո՛վ պիտի լուսաւորէ զմեզ բարձր և արժա-

նաւար կեանքի մը համար, մարդը միայնակ կրնա՞յ ապահով ճամբայ մը ընտրել որ զանի դէպի ճշմարտութիւն եւ փրկութիւն: Անտառները, լեռները, դաշտերը որոնց գեղեցկութիւնը կը վայելենք, անբաղձալի բնութիւնը իր բիւր առաղերով, միթէ կարարեալ գոհացում մը կրնա՞ն տալ մեր հոգիին խլրտումներուն, կրնա՞ն պատասխանել այն հարցումներուն որ ինքնաբերաբար կը յղանայրին մեր չրթներուն վրայ, հանգստացուցիչ ունի՞ն մեր ներքին տառապանքներուն. — Ո՛չ երբեք: Լուռ եւ համր են անոնք մեր անձկութիւններուն, մեր տարակոյսներուն հանդէպ: Փրկչին հառաջը միայն ճշմարիտ առաջնորդն է մեր կեանքին, ինչպէս կողմնացոյցը նաւավարին, որ ոչ թէ առատութեամբ եւ հովին հոսանքովը կը վարէ զայն, այլ այն փոքրիկ առեղովը, որ անսխալ կը ցուցնէ երկրին չորս կողմերը, թէ ծովը մրրկի կամ խաղաղ, թէ չանթերը ճայթին եւ հովը ալիքները յուզէ: Նաւապետը այդ սլաքին կը վստահի իր հոգիով նաւը եւ հոն գտնուող կեանքերու գումարութիւնը: Հառաջ աչքին համար բարիկն յաղթական դրօշն է որ կը ծածանի աչխարհի վրայ. որքան ալ արիւնոտ խաչ մը ըլլայ այդ յաղթութեան նշանը, չարը դարձեալ կը չանայ այն պայծառ լոյսէն որ քառաթեւէն կը նչուլէ: Հառաջ աչքը՝ անդունդին մէջ կործանող դեւերուն եւ երկինք խառնող ամպերուն վրայ կը տեսնէ Փրկիչը՝ որ խաղաղութիւն կ'աւետէ նոր աչխարհի որդիներուն, որոնք կ'ա-

ռաջնորդուին Աստուծոյ արդարութեան լոյսով, այն տանն պաշտումի՝ երկրպագութեան աղաղակ մը կը փրթի հոգիէն Թովմասին պէս. «Տէր իմ եւ Աստուած իմ»: Երանի՛ անոնց որ չտեսած կը հաւատան. մեղաւոր աչքը չտեսներ բարին, դիտակցութեան լոյսը միայն կրնայ ողջունել զայն: Հառաջքն է որ կ'արժանանայ Աստուծոյ տեսութեան. «Երանի որ սուրբ սրտիւք՝ զի նոքա զԱստուած տեսցեն». ահա ամբողջ հառաջքը: Մաքուր սիրտն է Աստուծոյ հայելին, լերան քարոզին խնդիրները երանելիներէն այս չորչորան գոհարը միայն՝ յաւիտենական կրօնքի մը արժէքը՝ լայնութիւնն եւ խորութիւնը ունի: Մարդկային ամէն ճիգ ամէն հնարամտութիւն, հանճարի ամէն սլացք ունայն փորձեր են, աստուածատեսութեան գերագոյն երանութիւնը սուրբ սիրտերուն տրուած է:

Ինչ փոյթ թէ բաժակը կամ պնակը դուրսէն մաքուր եւ փայլուն կ'երեւի, երբ մէջինը անմաքուր է եւ անհամ: Լաւ լուացուած մարմին մը ընդունելի չընար արտաստուր հոգի մը: Կեանքին օրէնքն է ամէն ներսէն դէպի դուրս, հիմքը բուն մէջէն վեր կը բարձրանայ եւ կը ճիւղաւորի, նախ մաքրէ՛ բաժակին ներսը եւ ահա դուրսէն կը փայլի ան գեղեցիկ եւ չորչորան: Սրբէ՛ նախ սիրտիդ ներքին զգացումները, եւ ահա անդիմադրելի ոյժով մը սիրտիդ խորէն երեւան կուգայ ինչ որ Քրիստոսէն հաստած է իր մէջ, այսինքն՝ գութ, ողորմութիւն, քաղցրութիւն, խոնարհութիւն, որք

քան առաքելոյն՝ հաւատն պատուիրեն նորոգուած մարդուն։

Ամենէն աւելի կենդանի հաւատքը այն է զոր կ'ոգեւորէ սէրը. «Հաւատք սիրով աշխատեալ»։ Նոր կեանքին բոլոր պահակները սիրոյ մէջ է։ Սէրը ոգին և խնամատն է մեր հաւատքին, փրկագործութիւնը սիրոյ մեծ խորհուրդը կը պարզէ մեզի։ Սէրը իր մէջ կ'ընդգրկէ ամբողջ ուխտերքը. Աստուած սէր է, այս խօսքը կ'իյնէ դարերու, կրօնքներու վրայ։ Քրիստոնէական դիտակցութեան էական զգացումը որ անոր յատկանիշական կողմը կը բացատրէ՝ սէրն է, քրիստոնէական կեանքին ներքին էութիւնը և աւետական հիմը՝ սէրն է։ Սէրը նոյն իսկ Աստուծոյ կեանքն է։ Աստուած ինքզինքը մեզի տուած է, որ մենք ալ աղատօրէն ինքզինքնիս տանք իրեն։ Աստուծոյ սէրը մարդուն համար՝ քրիստոնէական փրկագործութեան սկիզբն և կեդրոնը կը կազմէ, մարդուն փոխադարձ սէրը Աստուծոյ համար՝ քրիստոնէական բարոյականի հիմը և աղբիւրն է։

Ամբողջ Աւետարանը սիրոյ դիւցազներգութիւնն է, որուն ամենէն վսեմ տեսարանը Գողգոթայի դագաթը կը պարզուի, ուր մարդկութեան մեծ զոհը — Փրկիչ սէրը — ինքնանուէր կ'արիւնի խաչին վրայ, իր յաղթութեան գահոյքին վրայ։ Սիրոյ բոցերուն փայլակները կը լուսաւորեն տիեզերական խաւարը։ Այդ արիւնազանգ խաչը, այդ խողխողուած սէրն է՝ կեդրոնը մեր հաւատքին,

հոգիներու աչխարհը դէպի Գողգոթա կը բարձրանայ, խաչին տեսքը ձիւնի պէս կը հալեցնէ ամենէն կարծր սիրտերը։ Ճշմարտութեան համար մեռնողները, անձնուէրները խաչին առջեւ մխիթարութիւն կը գտնեն. անմեղներու՝ անժառանգներու կարօտակէզ աչքերը կը նային խաչեալին, որ կանգնումի և դլորումի, յաղթութեան և կեանքի յաւիտենական նչանակը պիտի ըլլայ, մարդկութեան անկիւնադարը, առանց որուն աչխարհը իր հիմերուն մէջ պիտի սասանի։

Գողգոթայի զոհաբերութեան խորանին վրայ մեր հաւատքն ու սէրը իրարու կը միանան և կը նոյնանան։ Մարէլա լեռը հին ուխտն է, Գողգոթա նոր ուխտը, այդ նուիրական դագաթները դարեր մէջէն գիրար կ'ողջունեն։ Մարէլայի վրայ Աբրահամ իր հաւատոյ զոհը կ'ընծայէ Եհովայի, Գողգոթայի վրայ Աստուծոյ որդին՝ իրրեւ փրկութեան ողջակէզ՝ Հօր բազուկներուն մէջ կը դնէ ինքզինքը։ Աստուած իմ. խաչին կեանքը, խաչեալին պահակը, ինչ վեհ ներչնչումներով կը խօսին հաւատքի սէր մարդուն. հաւատքի նայուածք մը միայն ուշադիր, լուրջ և երկարաձիգ. հոգիի պարզ՝ զուարթ նայուածք մը՝ որ առանց տարբաղադրելու իր առարկան՝ ամբողջովին կ'ընդունի զայն իր մէջ։

Սիրոյ կեանքը հաւատքին փիթիումն է։ Հաւատքը սիրով կը գործէ և կեանքին մէջ կը ծաւալի, ինչպէս արիւնը մարմնոյ մէջ։ Ամուլ է հա-

տառքը նթէ զուգընթաց չէ իրեն սէրը՝ կեանքի երջանկութիւնը: Ամեն ոք պէտք է իր անձէն, իր տաղանդէն, իր հարստութենէն բան մը զոհէ, նուիրէ իր ընկերին:

Ո՛րքան լուսաւոր պիտի ըլլար աշխարհն ու կեանքը, նթէ իւրաքանչիւր ոք իր ունեցած բարոյական կամ նիւթական ճոխութենէն բաժին մը հանէր իր եղբօրը: Անասնական նայուածք մըն է կեանքին վրայ, երբ մէկը կը նկատէ զայն իբրեւ հաճոյքի անոյշ ժամանց մը, ծաղիկի մը բոյրովը՝ առուտրի մը թեթեւ առուծախով ըմբռնուած: Ապրելու գիտութիւնը մեր կարծածէն չատ աւելի լուրջ եւ դժուարին գործ մըն է, հաւատքի եւ սիրոյ գործ մը: Երկրաւոր զօրութիւնները կը վրդովուին զմեզ, կ'արգիլեն մեր հոգեկան ամբարձումները դէպի բարութեան Աբարիչը: Պէտք է ակաթացնել մեր անձնասիրութիւնը դղուող այդ այժերը, որ երկրաւորին տենչանքը կը չեչտեն եւ կ'ուժաւորուին մեր մէջ: Չէ՞ որ որթատունկին կամ ծառին աւելորդ ճիւղերը կտրած առնը, հիւթը դուրս կը ծորի եւ ծառը կ'արցունքոտի, բայց աւելի զօրանալով դեղեցիկ եւ համեղ պտուղներ կուտայ: Զոհողութիւնը դերազանցապէս սիրոյ օրէնքն է: Ինչ զոհեր կը ճնճղերին սիրոյ աստուածային սառճարին մէջ, երբ սիրտերու խորհուրդներու վրայ սուրբ զգացումներ կը բարձրանան խունկի բոյրերով դէպի Փրկիչը. երբ Մարիամներ, Սանդուխտներ, Հռիփսիմեներ իրենց կուսական սէրը՝ արցունքներով՝

համբոյրներով Յիսուսի ոտքը կը դնեն, երբ ըստ աշխարհի տգէտ ապիկար համարուածները Փրկչին սիրովը կը գիւցազնանան, երբ անմեղ մաքուր արիւնները մարդոց ատելութեան բոցերը կը մարեն, երբ ծնողքները իրենց սիրոյն զարնանային ծաղիկները մահուան ատար կուտան, երբ անբուժելի հիւանդութեան մը մատնուողները Փրկչին սիրովը կը մնանին, եւ երբ բարձր եւ ազնիւ նպատակներու իրենց կեանքը նուիրողները՝ խաչար ժամերու մէջ Տիրոջ սիրոյն ճառագայթներով կը լուսաւորուին:

Քրիստոնէական սէրը անձին նուիրուած է հառնող մահուն պէս, որ լոյս տալու համար կ'ոպատէ ինքզինքը: Ո՛չ մէկ սէր առանց զոհի. Յիսուսի հետեւող մարտիրոսները խաչով բարձրացան երկնային գահերու, որոնց համար Փրկչին սէրը աւելի հզօր էր քան զմահ: Իսկ անոնք որ մեղքով մնած ըլլալով՝ համր՝ խուլ եւ կոյր են հաւատքին համար, եւ մարմնոյ հաճոյքովը՝ աչքին հաճոյքը՝ հպարտութիւնը եւ մեղքին աւերմոյ արատութիւնը թունաւորած է իրենց սէրը, որոնք մահացու վէրք մը ընդունած պէս զետին ինկած՝ տառապալից եւ վշտահար, չեն խնդրեր փրկարար այժ մը Յիսուսէն, անոնց համար մահը հզօր է քան զսէր, վասն զի մեղքը կրծած թառամեցուցած է իրենց կեանքին ծաղիկը:

Հաւատքին աչքը սրտին վրայ է. բանականութիւնը մտնական վայրկենական նուիրում մը ունի, սիրտը միայն աղջակէզներ ունի: Առանց սիրոյ կեանքը դատարկ է եւ ապերջանիկ, մարդկային

բոլոր կապերը թեթեւ երջանկութեամբ մը հիւսուած՝ անշօր և անասպատ են, կեանքին փոթորկալից ալիքներու վրայ տարուբեր. մինչ անչահախնդիր սէրը յաւիտենական խաղաղի մը վրայ կը հանդչի: Սէրը բարեացակամութիւն և ներողամտութիւն կը պահանջէ, ինչո՞ւ կը դառնայ եղբայրդ, երբ չես կրնար թափանցել անոր ուղեղի և սրտի բոլոր գաղտնիքներուն: Ինչ որ քու մթագնած աչքիդ համար սրատ կը թուի, Աստուծոյ մաքուր լոյսին առջեւ կրնայ սպի մը եղած ըլլալ այն, զոր դժնդակ և յաղթական կռիւ մը թողած է ճակտի մը վրայ:

Քրիստոնէական հաւատքը՝ աստուածային չունչով մը՝ հոգեկան բարեկրթութեամբ մը կերպարանափոխեց աշխարհը, աղնուացուց մարդոց զգացումները, սահմանեց բարձր բարոյականը, և սիրոյ լայնածաւալ չրջանակի մը մէջ մարդկութեան եղբայրութիւնն աւետեաց հնչեցուց: Աւետարանը քարոզեց թէ բոլոր մարդիկ նոյն ծագումն ու բնութիւնը ունին:

Մեր պարտականութիւնն է ուրիշին ապրիլ կեանքը Յիսուսի ոգիով: Ո՛չ աշխատութեան, ոչ առաջադիմի, ոչ դիտութեան և ոչ արուեստի մէջ պէտք է փրկութիւն փնտռենք, աշխարհային բաները միջոցներ են Աստուծմէ ծնած բարձրագոյն կեանք մը չնելու համար մեր մէջ: Կեանքի ներդաշնակ զարգացման անհրաժեշտ այժն է հաւատքը, որ սիրոյ գործունէութեան մը մէջ փթթելով՝ կը վերածնի զմեզ յաւիտենական կեանքին համար: Հաւատքը յիմարութիւն մըն է անոնց՝ որ

պիտի կորսուին, դայթակղութիւն մը՝ երդիծանք մը անկրօններուն համար, սակայն զօրութիւն և փրկութիւն հաւատացեալներու համար: Անապատին մէջ ո՛վ որ հաւատքով նայեր պղնձէ օձին՝ նա կը բուժուէր, հաւատքով նայինք Golgotha յի խաչին վրայ, ուր պիտի կարդանք ոսկի տառերով մեր հոգւոյ փրկութեան պատգամը. «Այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ, մինչեւ զՈրդին իւր միածին եա, զի ամենայն որ հաւատայ ի նա մի կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենական»: Ո՛վ որ զՅիսուս ունի, ալ չի հարցաքններ երկինքն ու երկիրը: Զկայ խաղաղութիւն մինչեւ որ Յիսուսի սէրը չյաղթանակէ, մինչեւ որ ամբողջ աշխարհ՝ խաչին առքը չերկրպագէ:

Հաւատք և սէր մէկ ազբիւրէ կը հոսին, հաւատք և սէր, երկու զօրութիւններ՝ որով Ս. Հոգին կը վերաստեղծէ աշխարհը: Հաւատքը մարդը աստուածային բարձունքներու կը հանէ, սէրը զԱստուած մարդկային խաւերու մէջ կ'իջեցնէ: Հաւատքով և սիրով կը զարգանայ և կը կոչուի քրիստոնեայ նոր մարդկութիւն մը, ուր կը ճառագայթէ հաւատքին փառքը, և ուր կը ծաղկի սիրով յաղթած երանութիւնը:

ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՆԱՐՈՅԵԱՆ
(Արմաւ)

ՀԱԻԱՏՔ ԵՒ ԳՈՐԾ

«Ոչ ամենայն որ ասէ ցիս Տէ՛ր, Տէ՛ր, մտցէ յարքայութիւն երկնից, այլ որ առնէ զկամս Հօր իմոյ որ յերկինս է։

(Մատթ. Է. 21)

ՅԻՍՈՒՍ, մարմնաւորած անձնուրացութիւնը եւ մեծագոյն առաքեալը սիրոյ, երանութեանց լեռան բարձունքներուն վրայ, ձիթենիներու լանջն ու խաղաղաւէտ պուրակներու ներքեւ, երբ գառաջինն չրջապատուած իր աշակերտաց նորակազմ խմբակէն կը վարդապետէր եւ կը հրահանգէր զանոնք՝ սկսելու հոգիներու փրկութեան այս փառաւոր եւ դժուարակիր գործին, որուն համար եկած էր, ի միջի այլոց ըսաւ. «Առնեն զիս Տէ՛ր, Տէ՛ր, կանչողները չեն որ երկինքի արքայութիւնը պիտի մտնեն, հապա՝ անոնք՝ որ կը կատարեն երկինքի մէջ նստող Հօրս կամքը»։

Հոս սկսայ կը թելադրուինք խորհրդածել եւ հանչնալ՝ «Տէ՛ր» կանչող եւ երկինքի փառքին ան-

արժանները եւ արժանաւորները, եւ հետեւաբար երկինքի Հօր կամքը։

Իրօք ականատեսներ ենք մարդ-էակ, ըլլայ իր հոգիին եւ զգացումին էն ներս, էն ծիծաղաւատ խոսքերով առջի մէկ վիճակին մէջ, ըլլայ վայելքներու, հաճոյքներու եւ երանութեանց վէմալեսաւոր յղիացած, ի՛ունենայ կամ կորսուած է ունենալ վայրկեաններ, ուր ինքնաբերաբար հոգեկան անթիւ եւ անթաւայարելի աղբիւրներ ներքին, կամաւ կամ կամքէ անկախ, մտովի կամ բարձրաձայն՝ կը փնտռէ անտեսանելի զօրութիւնը, գերագոյն պատճառը իր եւ համայն գոյացութեանց, աղերսելու, օրհնելու, հայցելու, ներում խնդրելու կամ նորոգ հիւանդելու, ինքնաբուխ՝ յանախ անդիտակից ներշնչումով։

Եւ ա՛յս երեւոյթը՝ աւելն անբնական արարածներու քով, «Տէ՛ր, Տէ՛ր» աղաղակի մրմունջ մըն է, երախտագարտ խոստովանութիւն մը, օրհնութիւն մը, նկատելով բոլոր բիւրաղէղ պէսպիսութիւնը, երկնաբոյս գոյները, անոթժանդի բոյրերը, քաղցրաձայն հառնիրը, ամենատարբեր հրաշալիքները եւ իրենցմով ձեւացած մեծաւայելուչ տեսարանները։ Փառաբանութեան օրհներգութիւններ ձեն ու մանրադիտակային զեւուններէն մինչեւ վիթխարի եւ հսկայաոսիկ կենդանիներու գոյութիւնը եւ այլազանութիւնները, անոնց ընծայած օգտակարութիւնը, դեղձանիկին գայլայլին ու առիւծին ալէչունն, եւ ա՛յս բուսական եւ կենդանական թագա-

ւորութեան մէջ, մշտանուէր աղօթք մըն է առ-
ղաւեալ ծովուն անարկու կոհակներուն վրիպուն-
գոռը և հեզասահ առուակին մեղմոլոր կարկաջը.
տիեզերաց կենսատու արփիին չողը և դիւերային
աղջամուղջը վարատող լուսնակին աղօտ նշոյլը:
Եւ սակայն այս ամէն գործարանաւոր և անգոր-
ծարանաւոր մարմիններու աղօթանման վաւաբա-
նութիւններուն համար չէ Փրկչին խօսքը. այս
ամէնը կը կազմեն իրենց Ստեղծողին վառքը,
բայց առանք չեն որ պիտի կազմեն Հօրը արքայու-
թեան արժանաւորները կամ անարժանաւորները:
Հապա մա՛րդը:

Երկրագունակս մէկ ծայրէն միւսը, ակռելով
մարդակերպ վայրենիէն մինչեւ քաղաքակիրթ ազ-
գերուն մէջ կանգնուած, խոնարհ ու ամլուկ
այրերէն ու հիւղակներէն մինչեւ երկնամբարձ ու
փառաչեղ Արարչի մը անուան նուիրուած տաճար-
ները՝ և անոնց ներքին որոտացող ձայները, բու-
րող խունկերն ու անուշահոտութիւնները՝ նոյն
Արարչին անուան ձօնուած օրհնաբանութեանց ապա-
ցոյցներն են: Բանականութեան լուսով բացուած
աչքն չերթայ, ականջն ալ, ջիղ ու արիւն կրող
հոգի, ի սկզբանէ անոնք իր ապրած միջավայ-
րին ու կլիմային, իր աղգապահական, բնախօսա-
կան և հոգեբանական խառնուածով, իր քաղա-
քակրթութեան ու զարգացման աստիճանով՝ եղած
է ի խնդիր անտեսանելի զօրութեանց և գաղա-
նիքներու հեղինակին. յաժապահամ մատուցեր է

պաշտօն և երկրպագութիւն Անոր, սպասելով Ան-
վէ իր խաղաղութիւնն ու երջանկութիւնն այս
կեանքին մէջ, յաւիտենական անանց երանութեան
մը հանդերձեալ կեանքին մէջ: Ծնած է այս յոյսն
ու հաւատքը առաջին մարդուն հետ, անած ու
զարգացած է այս՝ եկող սերող ու անցնող մար-
դուն հետ, սլիտի սլրի՝ աճի ու բարգաւաճի այս՝
այսօրուան վաղուան ու յաջորդ օրերուն գալիք՝
սպասող մարդուն հետ: Սակայն ամէն « Տէ՛ր, Տէ՛ր »
աղաղակող հոգիները չեն որ պիտի մտնեն երկինքի
արքայութիւնը, Հօրը Թագաւորութեան մէջ:

Մեր կարողութեան սահմանէն վեր եղած կրօ-
նական անթիւ բաժանումներու և սորտարաժա-
նումներու՝ քառասնից սկզբունքներու և վարդա-
պետութիւններու վերլուծումը մէկդի դնելով,
պիտի առնենք յայտնակալ կրօնքով առաջնորդուած,
նախապրիւսական միակ աստուածընտիր ժողո-
վուրդը, Իսրայէլը, որուն մանաւորապէս կ'ուղ-
ղէր Ցիսուս իր խօսքը, տեսնելու համար թէ ո՞ր
աստիճան քննադատելի էր անոր « Տէ՛ր, Տէր »
աղաղակը:

Պատմական և հնագոյն ազգերէն առնուէն
աւելի նպաստաւորեալն հանդիսացաւ Իսրայէլ:
Աբրահամի և Իսահակի յաջորդող սերունդը, որ,
ինչպէս կը տարվեցնէ և կը ճանչցնէ մեզ Ս. Գիրքը,
վերկուեցաւ ձեռամբ Մովսէսի, որ կը գործէր
յանուն իր նահապետներու Աստուծոյն՝ Եհովայի,
անոր ներչնչումով՝ անոր հրամանով ու աղեցու-

թիւնով, որ ունեցաւ երկնապարգեւ օրէնքներ, կառոյցներու թիւն, կրօնական վարչութիւն, կամ ու մեղր բղխող երկիր, փառք՝ որով ամենուն հիացումը կը գրաւէր, մարգարէներ՝ որոնց ներկայութիւնը առաւածային անապատ սիրոյն գրաւականն էր, և ամեն ինչ՝ յայտնի պաշտպանութեամբ և հրաշալի յայտնութեամբ, երջանիկ Իսրայէլ վայելեց այնպիսի չնորհներ, զոր երբէք տեսած կամ վայելած չէ մարդկային ո և է հասուած։

Իսրայէլ, սակայն, դիտցած՝ գնահատել արժէքը այնքան չնորհներու և բարութեանց որ իրեն չտայլուեցան։ Ժխտական է դժբաղդաբար պատասխանը, որպէս կը հաստատէ հին կտակարանը։ Անքան խանդաղատանքով ու զգուշութեամբ չափահասութեան հասած Իսրայէլ՝ իր մանկութեան առաջին օրերէն սկսեալ մինչեւ կատարելութեան վերջին օրը՝ չարունակական մղութիւններէ և մոլորութիւնէ ոչ միայն չկրցաւ զերծ մնալ, այլ հակառակ իր կոչման իրր ընտրեալ ժողովուրդ, բոլորովին անարժան հեաք մը թողուց իր ետեւէն. իրեն չատ արուած էր, չատ պիտի պահանջուէր, չատ աւանդուած էր, աւելի չատ պիտի ուզուէր (Ղ.Ա.Կ. ԺԲ. 48)։ Հաղիւ ճողոպրած Փարաւոնեան անուրէն, բարձրացուց իր արտաւնչի ձայնը, ընդդէմ իր ազատարար մարգարէին, ընդդէմ իրեն պաշտպան Եհովայի, մոռցաւ հին վիշտերը, յիշեց Եգիպտոսի սոխն ու ախտերը, դարերու երկարատեւ ընթացքին մէջ ցոյց

տուաւ դայթակղութիւններ և դայթակղելոյ տեսարաններ։ Խարխափեց, սղոցեց, տանջեց և սպանեց զինքը վարող՝ ներչնչող՝ խրախուսող՝ երկնաղղեցիկ անձերը, մարգարէները։ Երկնաւոր պատուհասներով պատժուեցաւ. զարձաւ առ Տէր, օգնութիւն աղաղակեց, լսելի եղաւ այդ աղաղակը, վերադարձաւ իր գերութենէն։ Մշտ, առ՛ղ, մարդկային անհատաւոր, յեղյեղուկ բնաւորութեան. Իսրայէլ կրկին մոռցաւ իր բարերար Եհովան, Դաւիթն ու անոր քնարը. խառնակեցաւ հեթանոսներու հետ, ապականեցաւ և պղծուեցաւ իր անօրէնութեանը մէջ (ՍԱՂՄ. ՃԲ.), ճչմարիտ Աստուծոյ տաճարը եղաւ տեղի պաշտաման Բահաղեան և Մողոքեան պիղծ աստուածութեանց (Բահաղ = ԴԱՏ. Բ. 13, Զ. 25-32, ԹՈՒ. ԻԼ. 3։ Մողոք = Դ. ԹԱԳ. ԻԲ. 10, ԵԶԵԿ. Ի. 26, 3), հանդիսական եղերական երկրպագութեանց, մարգախոչոչ զոհերու և ձնձեղտոտ պատարագներու. «Եւ փոխեցին զփառս անեղին Աստուծոյ՝ ի նման նկարի պատկերի եղծանելոյ մարդոյ և թռչնոց և չորքոտանեաց և սողնոց»։... Եւ որովհետեւ «Ոչ ընտրեցին զԱստուած ունել ի գիտութեան, մատնեաց զնոսա Աստուած ի միտս անարգութեան՝ գործել զանպարժանս»։ (ՀՌՈՎՄ. Ա. 23, 28)։ Դարձեալ պատուհաս, սուր և սրածութիւն, զարձեալ չղթայ և գերութիւն (Գ. ԹԱԳ. ԺԴ. 25, 28։ Բ. ՄՆԱՑ. 2-12 ԺԶ. 1-6 Դ. ԺԼ. 1-3, 6-23, ԺԸ. 10-12)։ Ու կը տեւէ այսպէս մինչեւ կը հասնի

այն ժամանակը, երբ պարտ էին կատարուիլ Օրէնք և Մարգարէք. և առ այս՝ գթութեամբ և ողորմութեամբ Ամենակարողին կը վերադառնայ ողջունելու Սիոնը (ՍԱՂՄ. ԽԸ. ՁԱ. ՃԽՂ. ՃԾ.), դիմաւորելու Մեսիան, որ պիտի գար ըստ կանխասացութեան մարգարէից (ԳԱՆ. Բ. 34, 35, 44, 45, ԵՍԱՅ. Է. 14, ՄԻՔԻԱ. Ե. 2, ԶԱՔ.)։ Եկաւ խոստացեալ Մեսիան իրեն համար ու իրենները զինքը չը ճանչցան (ՅՈՎՀ. Ա. 11)։ Քարոզեց, հրաշագործեց նա՛ ամկայն կուրացաւ իր աչքը ու չտեսաւ, իր ականջներով ծանր բաներ լսեց, սակայն փակեց աչքերը՝ որպէս զի աչքովն ալ չտեսնէ, չզգայ ու դառնայ և բժշկուի (ՄԱՏԹ. ԺԳ. 15)։ Ասով Իսրայէլ անգամ մ'եւս տուաւ ապացոյցը թէ իրեն «ՏԷ՛Ր, ՏԷ՛Ր» աղաղակին իրը արդիւնք կապասէր Տիրոջ մը որ իրեն բերէր նիւթական մեծութիւն, ճոխութիւն, առանց կարենալ ըմբռնելու թէ իրեն մեծութիւնն ու փառքը հոգեկան բարոյական և իմացական կեանքին մէջ պարտաւոր էր փնտռել, մեկնակէտ ունենալով իրեն աննկուն կամքը, արդարութիւնը, ճշմարտութիւնը, ուղղամտութիւնը և առաքինութիւնը։

Իսրայէլ տակաւ օտարացաւ, ուծացաւ իր նահապետ հաւատքէն, բարքէն ու կենցաղէն։ Հիւսէական և Շամմայեան դպրոցներ կը մուտցանէին փարիսեցիական ազանդը, որով աւանդութիւն և արտաքին ձեւակերպութիւններ նախադաս կը համարուէին յաչս Իսրայէլի, քան Գիրքերու և Օրէնք-

ներու լայն ու չինող վարդապետութիւնները։ Փարիսեցիական դպրոցին մէջ տառապէս կը մեկնուէին դրուածներ, որով անած հետեւողները կը ձգնէին չացնել միամիտ հաւատացեալը, լայնցնելով իրենց դրապանակները և երկարելով իրենց քղանցքները, ամեն այս անվեղծութիւն միմիայն նպատակակէտ ունենալով գոհացնելու իրենց անյագ և մնամէջ փառասիրութիւնը (ՄԱՏԹ. Զ. 2, 5, ՂՈՒԿ. ԺԶ. 14, ՅՈՎՀ. Ե. 48)։ Կար կեղծիքի և ամբարչտութեան այս դպրոցին կից և միեւնոյն առեն մի ուրիշ դպրոց, Սադովկեանը, բացարձակ ոչինչը, որուն համար չկային ո՛չ հրեշտակ, ո՛չ յարութիւն, ո՛չ դատաստան, ո՛չ յաւիտենական կեանք (ՄԱՏԹ. ԻԲ. 23)։ Ա՛յս կրնակ դպրոցներն էին որ կառավարին Իսրայէլի դպիրներ. վարդապետներ, օրէնսդիրներ, որոնք անտեսելով իրենց աչքին գերանը, կը մատնանիշէին ուրիշներուն աչքին չիւղը։

Եւ այս ամենը մինչեւ Յիսուսի օրերուն, և անո՛ր ներկայութեանը։ Մոլութեան ժողովուրդի կեանքին այս ամիսի ուրուագծութիւնը, կարծեմ, բաւական պիտի ըլլայ մեզ համոզելու թէ որքան հեռի և անարժան է անոր «ՏԷ՛Ր, ՏԷ՛Ր» աղաղակը, աղօթքն ու երկրպագութիւնը։ Ժողովուրդ մը չրթունքներով կը պատուէ Տէրը, մինչդեռ իրենց ներսը ապականութիւնով լի է։

Նազովրեցին Յիսուս, խորապէս գիտակ իրաց այս վիճակին, քաջածանօթ իսրայէլեան ներքին մարդուն հոգեկան այս ապականութեան, պէտք

առաւ պարզել, մերկացնել իրականութիւնը և խմացնել. ա՛յն խմակին, զոր ընտրած էր իւր աչակերտ՝ առաքեալ և յաջորդ իրեն, ա՛յն խրմքանակին, որուն միջոցաւ իր օրէն սկսեալ և իրմէն ետք պիտի աւետաբանուէին ի սիւնուս աշխարհի իր երկրային վարդապետութիւնը, սիրոյ և դիմաբերման և ներողութեան մեծ խորհուրդները, կեանքի ու հաւատքի բարձրագոյն սկզբունքները, թէ ի՛նչ է երկինքի Հօր կամքը, զայն պարզելու ճշմարիտ եղանակը։

Հայրը, արարիչն և նախախնամողն երկնի և երկրի, երեւելեաց և աներեւութից, իւր գերագոյն բարութիւնն և սղութիւր բարութեան կը կամի բոլոր քիւն և երջանկութիւն իր ամեն կարգի արարածոց։ Ի՛արձամարհ Նա կեղծը, նենգը, քօղարկեալը, իրր արեգակ արդարութեան կը կամի անոնել յանձին իր արարածոց լարին և ճշմարիտը։ Ո՛չ մի արուեստագէտ կրնայ գոհ մնալ իր ձեռակերտէն, որուն ինքնատարութիւնը՝ կատարելութիւնը կասկածի ներքեւ կ՛իյնայ, թէպէտ և ըլլայ ան արդիւնք իրեն նման սահմանաւոր իմացականութեան մը տէր մահկանացուի մը։ Այդ, քանի՛ ուժի խիտ, քանի՛ ուժի դժուարահաճ և նախանձախնդիր կարելի է երեւակայել վարպետը մեծ ամբաւութեան, հնարնակ-արուեստագէտը համայն գոյացութեանց, հանդէպ իր այն ձեռակերտներուն, որոնց յօրինուածքին ու կազմուորութեան հիանալի և անհասանելի կատարելութիւնը ապշեցուցիչ կը դառնայ նաեւ առնէն սկսնպիկը։ Ո՛վ առանց հիացումի և խորհրդածութեան կրնայ կարդալ Ցիսուսի մէկ առակը (Ղուկ. ԺԵ.) ուր պարզ և անսեթեւեթ, այլ կուռ ու կտրուկ եղանակով մը կը ջանայ նեն գաւոր հաւատքը դիմակալոր վարիսեցիին. երբ ան, ոմիսարուածանօրէն՝ անպատկառ ինքնախոքութեամբ, կը թուէր տաճարին մէջ իր աստքնական դործերը, չարաչար երկիցս պահելը, տառապանոթ տալը, պատուիրանները հնազանդ գործելը եւայլն։ Աւրարեւ փարիսեցին կը հատասար Աւրարչին դոյութեան, սակայն կեղծիքը՝ ամբարշտութիւնը այն աստիճան զօրացած էր, քան դրած իր մէջը որ չէր կրնար նկատել ըրքնին եղանակը, զոր ունէր աստաբին մէջ աղօթելու միջոցին աստուց դիտելու թէ այդ խակ հերիք էր պինքը պատապարելու, իր աղօթքն ու խնդրուստը անկսկի թողելու, իր ներքին մարդը մերկացնելու, եթէ ապաշաքուստ քան ամենայնի օրհնապահ մըն ալ եղած ըլլար։ Այս կերպով դիւերն ալ կը հաւատան։ Կը նշանակէ Ցիսուս այսօրինակ պարզամունքը՝ երկրպագութիւնը, կը խոյաստակէ նաեւ այս հաւատքը։ Ու անմիջապէս, ասոր քովիկը, իրր միւս եղբ բազդատութեան, կը ներկայացնէ մաքսաւոր մը, աստուածապաշտ հրէութենէ արհամարհուած դէմք մը. կոյսքանակ, այ՛ք ի խոնարհ, «Չի ոչ կամէր դարձեալ ընդ երկինս ամբառնալ, այլ կոծէր զկուրծս իւր և ասէր. Աստուա՛ծ՝ քաւեա դիս զմեղաւորս»

(Ղ.ՈՒԿ. ԺԲ. 13)։ Համակ պարզութիւն, համակ անկեղծութիւն, համակ վճիտ հաւատք մը պատկերացնող այս օրինակը՝ լիովին կը բաւէ և արժանի իսկ է ծառայել մեզ իբր հարազատ՝ իսկատիպ և ազնիւ ափսար, որուն վրայ կարելի ըլլայ միայն կաղապարել մեր ուղղութիւնը, որուն հետեողն և եթ իրաւունք ունենայ ապառել երկինքի Հօր պարտաւած անվախճան վարձքին։

Ամենէն առելի ինկած, ամենէն առելի նախատուած մեղաւորն իսկ երբ կղգայ և կ'ըմբռնէ իր կացութիւնը, երբ կը լինի առակ չափելու անյատակ խորութիւնը վիհին՝ ուր գլորուած է, ախ՜ մին՝ որով պչկուած է, երբ, կ'ըսեմ, այսքան դժբաղդ հոգի մը ճանչնալով իր անկումին սարսափելիութիւնը և իր բոլոր հոգիովն ու համոզումով կը ղղյայ, կը դիմէ իր Արարչին գթութեան, որ անհուն է և անսահման, կը փարի Անոր պատուանդանին՝ լալագին աչքերով և կը գոչէ «Տէ՛ր, Տէ՛ր, մի՛ դատապարտեր զիս», հառաչապէս կրնանք հաւատալ թէ ալիսի արժանանայ ան Անոր անսպառ գթութեան և ներողամտութեան։

Մինչ այսպէս եղած չէ՞ դարերու ընթացքին մէջ ալ, չի՞ն եղած սկեպտիկ և յոռետես տեսնաներ, հաւատքով թաթախուր ինկած հոգիներ, որոնք միմիայն դիտելով կեանքի խոչերն ու խութերը, յոռի ու նեխուկ կողմերը, դժբաղդ և չատ անգամ յուսահատ վախճան մը ունեցած են։ Չի՞ն եղած ծայրայեղ լաւատեսներ, մակերեսութեային

դիտողներ, անձնասէր՝ զուարճասէր՝ չուայտ ու մոլի մարդեր, որոնք ապրելով կեանք մը խոսմի ու կերի, կեանք մը ցոփ ու խոզենի, կեանք մը անհոգ ու աննախատես, ունեցեր են վախճան մը ախտաւոր ու ողբալի։ Այո՛, եղած են և այսօր իսկ մեր աչքին առջեւ, մեր չուրջը, եղած են՝ կան ու կ'ըլլան այս երկու դասակարգներէն ալ։ Եւ ասկայն եղած ալ են դիտող՝ զննող՝ դատող ու կշռող, հաւատքի՝ կամքի պտի մարդեր, որոնք մտանանիչելով հանդերձ և կեանքի յոռետեսիններ տղմաթաթաւ իրողութիւններ, բայց այդ ամենուն ետին ընդնշմարելով հեռաւոր պայծառ հորիզոններ, իրագործութիւնը կարելի կատարելութիւններ, և հետապնդելով անոնց իրենց հոգիին բոլոր թափով, կուրծք տալով ամեն դժուարութեանց, իրենց ամբողջ ուժովն ու կորովով, յաջողած են հասնիլ իրենց նպատակին, և հոգեւոր պսակ առաջնորդել հասնող սերունդներ միշտ դէպի բարձրագոյնը, ազնիւը։ Երջանիկ և անմահ հոգիներ։

Հոս, ուրեմն, կրնանք դնել Հաւատքը, անկեղծ հաւատքը, իբր սրբող ու ազնուացնող հոգ մարդէական, իբր մէկը առաջին և գլխաւոր միջոցներէն, որով միայն կարելի ըլլայ կատարել հօրը կամքը, որով միայն կարելի ըլլայ համարձակօրէն վերցնել մեր աչքերը դէպի վեր և «Տէ՛ր, Տէ՛ր» աղաղակելու, որով միայն կարելի ըլլայ ինչպէս ներկայ վաղանցուկ, նոյնպէս ապառնի՝ անանց՝ երկնային և երանաւետ կեանքը վայելելու համար իրական յոյս մը տածելու։

Ինչպէս յաւիտենականութեան, նոյնպէս աշխարհային՝ անցաւոր այս կեանքին մէջ ապրելու, գործելու, յաջողելու եւ արդիւնաւէտ չրջան մը ըլլորելու առաջին պայման կը հանդիսանայ հաւատքը. որքան հոգիին, նոյնքան մարմինին իրենք եւթեան համար անհրաժեշտ է այս կենդանատար հուրը, ա՛չ մի արհեստաւոր կրնայ յաջողիլ ի գլուխ հանել իր ստանձնած մէկ գործը, եթէ թերանայ հաւատալու: Ամենէն աւելի կը տառապի մահիճին մէջ պառկող հիւանդը, երբ անյոյս անստոյգ կը նկատէ իր վերապրումը: Ամենէն շուտ կը յուսահատի եւ կը լքէ ինքզինքը ակռաւիկը ամենաչնչին ձախորդութեան մը առջեւ, երբ հաւատքով զօրացած չէ: Անհաւատը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ, անջիլ՝ անարիւն՝ անդիտալար չարժող մեքենայ մը:

Ինչ էր Յիսուսի վճռաւածը ամէն անոնցմէ որ կը ներկայանային իրեն իբրեւ ախտաւոր՝ ցաւագար կամ հաշմանդամ. — Ունի՞ս հաւատք. կը հաւատա՞ս թէ կրնամ դքեզ բժշկել. քու հաւատքիդ համեմատ թո՛ղ ըլլայ քեզի: Հարցեր՝ վճռաւորութիւններ, որոնց օրինակներով լեցուն է Աւետարանը: Այո՛, հաւատքը կը կազմաւորէ անհատի մը ճակատագիրը. հաւատքի մարդերը եղած են ապրողներու ոգեշնչները, առաքեալներն ու մարգարէները: Փարաւոնի մը դէմ Մովսէս մը, Աքաաբի մը՝ Յեզաբելի մը դէմ Եղիա մը, Նաբուգոդոնոսորի մը դէմ, Բաղտասարի մը դէմ Դանիէլ մը, հնոցի խարոյկներու դէմ մանուկներ՝ դեռատի կոյսեր, դահիճի սուրին դէմ նահատակներ հանողը եղած է հաւատքը, կենդանի հաւատքը, որ կը բոցավառէր, կը տրտնջէր այն դիրքով եւ աստիճանով նկուն ու տկար, այլ հոգիով ու նկարագիրով վեհ արարածները՝ դիմադրաւելու, խրատելու, յանդիմանելու, սաստելու: Յիսուս, այդ անուշն՝ անուէր՝ անպատասպար վարդապետը, որ գլխուն դնելիք քար մը անգամ չունէր, միթէ չէ՞ր կենդանի հաւատքի մը կարկառուն մարմնացումը: Այն ինչ կորովի, ինչ ուժգին եւ ո՛րքան վստահութեամբ դեղուն չէ՞տոռ մըն է երբ կ՚ըսէ. «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, մինչեւ անցցին երկինք եւ երկիր՝ յօտ մի, որ նչանաւոր մի է, ա՛չ անցցէ յօրինացն եւ ի մարգարէից՝ մինչեւ ամենայն եղիցի» (ՄԱՏԹ. Ե. 18): Եւ ա՛չ ալ իր խօսքը պիտի անցնի, իրո՛նը, որ լրումն էր օրինաց եւ մարգարէից: Աղօթքի եւ օրհնաբանութեան արժանապատուութիւնը ուրմն, կրկնենք դարձեալ, կախում ունի անսահման եւ անպայման հաւատքէ, անկեղծ ինքնաբուխ հաւատքէ:

Բարոյականութեան հոմանիշ, կամ նոյն ինքն բարոյականութիւնը խտացնող քրիստոնէական եկեղեցւոյ հոգեւոր որդեգրութեան միջոցներէն մին ընդունելով հաւատքը, հարկ կը զգանք յառաջ բերել նաեւ անմիջական լրացուցիչը, Գործը:

«Հաւատք քո կեցուցին զքեզ»ը, ունի տարբեր էջի մը մէջ ալ, «եթէ ասիցէ ոք հաւատս ունել, և

գործս ոչ ունիցի, միթէ կարիցի՞ն հաւատքն ապրեցուցանել զնա: Եթէ եղբայր ոք կամ քոյր՝ իցեն մերկք կամ կարօտեալք աւուրն կերակրոյ, ասիցէ ոք ի ձէնջ ցնսա, գնացէ՛ք խաղաղութեամբ, ջեռարո՛ւք և յագեցարո՛ւք, և տայցէք ո՛չ նոցա ղպէտս մարմնոյն, ի՞նչ օգուտ իցէ... այլ թերեւս ասիցէ ոք, եթէ դու հաւատս ունիս, և ես գործս ունիմ. ցո՛ց ինձ զհաւատան քո առանց գործոց և ես ցուցից քեզ ի գործոց իմոց զհաւատան: Դու հաւատաս՝ զի մի է Աստուած, բարւոք առնես, և դեւք հաւատան և սարսին: Կամի՞ս գիտել, ո՛վ մարդ անոտի, զի հաւատք առանց գործոց մեռեալ են: Աբրահամ հայր մեր ո՞չ ապաքէն ի գործոց արդարացաւ՝ հանեալ ի սեղան զորդին իւր զԻսահակ պատարագ» (ՅԱԿԲ. Բ. 14-21): Գիտունը չընդունիր այսօր նիւթը առանց զօրութեան և փոխադարձաբար, ուր նիւթ՝ անդ զօրութիւն կը պօռայ, երկուքն ալ անբաժանելի, երկուքն ալ անհրաժեշտ՝ կեանք կոչուած գոյացութեան մէջ, մին պատճառ՝ միւսը արդիւնք, զիրար ջրդող զիրար թելադրող, զիրար ամբողջացնող հաւասարապէս: Սոյն օրէնքէն բացառութիւն մը չէ մարդէական կենսականութիւնը, անվիճելի և անխուսափելի կերպով: Մանուկը իւր ապրումառութեան առաջին օրէն կ'ունենայ անդադարութիւն, չարժում և աճում, ծնած՝ լոյս աշխարհ տեսած օրէն կը յաւելու ճիչ և աղաղակ, զրեթէ որոշակ չրջանների մէջ կը սկսի զարգանալ, երեկուան մսի

կոյտը, այսօրուան չարժող՝ դիտող՝ քալող էակը կը դառնայ, երեկուան խմորը, այսօրուան հաստատուն մարմինը, երէկուան կակուղ՝ ոճիւռ ոճառը, այսօրուան կարծր, ճիւաւոր և տակուն ոսկորներուն կը վերածուի, երէկուան մօր գրկին մէջ պատրաստ մնացող խնդրող ճպուռը, այսօրուան մտածող՝ աշխատող՝ մարդը կը դառնայ, որ կը գործէ իր ձեռքով, կը հայթայթէ իր մնունդն ու պէտքերը իր ունեցած բնական միջոցներով: Եւ այս ամէնը բաւական չե՞ն ճանչցնելու մեզ մարդու մարմին կոչուած նիւթին մէջ գոյութիւնը զօրութեան, որուն ի՛նչ անուն ալ տան նիւթապաշտք կամ բնապաշտք, մենք կը ճանչնանք և կը հաւատանք Հոգի անուանով, որ միւս գործարանաւոր մարմիններու մէջ տեսնուած զօրութիւններէն բոլորովին տարբեր ու չատ վեր գոյութիւն մըն է իր խորհելու՝ տրամաբանելու՝ դատելու կարողութիւնով. բանականութիւն, իմաստութիւն, աստուածածանօթութիւն, բարիի և չարի ընտրողութիւն, գաղափար անմահութեան և յաւիտենական կեանքի, պատիժի և վարձատրութեան, կապացուցանելն ի մեզ այդ Հոգի կոչուած, աննիւթ՝ անչօշափելի զօրութեան գոյութիւնը (ԾՆՆԴ. ԻԹ. 49, Ա. ԹԱԳ. ԻՐ. 13-15, ԵՒՐ. ԺԱ. 13-16, ՄԱՏԹ. ԺԶ. 16, Բ. ՏԻՄ. Ա. 10):

Արդ, եթէ հոգին է Աստուծոյ չունչը և Անոր պատկերին համեմատ (ԾՆՆԴ. Ա. 27) մարմինն ալ Անոր ձեռագործը, եթէ Հոգին է զգացող,

դիզող ու կամիրող պատճառ, մարմինն է անոր ձգտումներն ու հակումները յարդիւնս ածող պատճառ և ընդունարան. ըստ այսմ, երբ Հոգիի մեռնիդը և փուռքն է Հաւատքը, մարմնի մեռնիդը և փուռքն է գործը: Ջի՛ որ յաճախ ալ կը կըրկնուի. «Հաւատք առանց գործոց մեռեալ են» (Հնովմ. Ա.. 8):

Դարը ուր կ'ապրինք, սանն դարերէ ասկի չտառաւոր հոգիներն մը լացած է Աւետարանի վերակարար լոյսին գեղեցկագոյն և բարձրագոյն գաղափարային կեանքին, որով կը նոյնչնչուինք: Ներկայ դարը, անցեալին մէջ թաղուող և անհետացող սանն դարերէ ասկի և լայնօրէն յեղաշրջած է մարդկային միտքն ու ըմբռնումները: Երբ քըրքրինք նիհիլիստական պատմութիւնները, հարուածոյն ակնարկով մը որոշապէս պիտի տեսնինք անցած ընկերական բարքերու, առօրութեանց և ըմբռնումներու յատկանիշը բացատրող մըտա էջեր ու երեւոյթներ: Հնթանոս Հռոմը, ամբարտաւան Նինուէն ու մեծատիրթիամ Բաբելոնը կը տեսնենք մէկ կողմէ նիւթական բարգաւառման գագաթը հասած, միեւնոյն միւս կողմէ բարոյապէս վճռացած է չուտյատութեամբ, մեծամիտութեան զարիր և նողկալի ապականութեամբ պղծուած: Նախկին քաղաքակրթութեան այդ երեսակ ոսոսմունքներուն ալ փուռքը կը կազմէին մարդկային անասնական ղգայութիւնը հրահրող լսկերչ արձաններ և լկտի անդրիներ և ասոնք՝ անոնց սանն մէկ անկիւնը, հրա-

պարակներուն, պալատներուն և տաճարներուն մէջ: Ջգայուպաշտութեան, մարմնական կրօնքի իշխանութիւնն էր այս:

Կուգայ քրիստոնէական դարաշրջանը, հոգիի՝ կուստութեան՝ պրուտիան և ամբծութեան կրօնքի թագաւորութիւնը, երբ երկու հակառակամարտ ուղղութիւններ, սկզբունքներ ու վարդապետութիւններ ճակատ առ ճակատ իրարու կը բաղխին, չարի և բարիի անխուսափելի բաղխումը, ուր դիւտատապատ ինկող նահատակներու արիւնով կը նոսկիտ երկիրը, և սակայն ուր վերջապէս կը փայփայի Պողոսիայի խաչը, մեծ անձնազոհին՝ հաւատքի վկային դրօշը, որ կը խորտակէ ստրկանութիւնը, կը նուաճէ աւիւնէն անյաղթող և ապերասան կամքերն ու կիրքեր և կը պարգէ նուիրեալ՝ խաչատրամած մարդկութեան նուիրէն անդին՝ չա՛տ անդին՝ հոգիին ճանաչուելու կիրանքը: Հայրապետներ, վարդապետներ, մինուհեցիներ, երիտասարդներ և մատաղատի կոյսեր, իրենց իսկ անձին զոհաբերութեամբ հուսկ ատեն կը հանգին իրենց փուռքի պատկին, և այսպէս կը յաղթանակէ հոգիի կրօնը:

Երբ քաղաքակրթութեան տակաւ զարգացումով, դարերու ատատպոյին երկունքներու իրր արդիւնք՝ հնչքի ատիճանական լուսաւորութեամբ, երեւան եկան պրսական կամ գաղափարային հայեցանքներ, ընդդէմ խիճանի, ընդդէմ ճշմարտութեան աքցողներ, որոնք դրսեցին, թեր ու դէմ փաստերին, հերքեցին, հաստատեցին, հիացան ալ

վերջապէս ի տես անբացատրելիին, մեծ անճանաչելիին, այն առեն ալ անճրկած լուսեղին առեն այդ ընդդիմախօս չրթունքներ ու առեն առենէ առելի չհաւատացած, վեհ ու կարկառուն կանգնեցած խօսքը մեծխոհառատ առաքեալին. «Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստուած, և Աստուած էր բանն: Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, և առանց նորա եղեւ և ոչինչ՝ որ ինչ եղեւն: Նովաւ կեանք էր, և կեանքն էր լոյս մարդկան: Եւ լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւոր է, և խաւար նմա ոչ եղեւ հասու»: (ՅՈՎՀ. Ա. 1-5): Ամենէն հոյակապ հանճարներ խոնարհեցան այս փառաւորութեան առջեւ՝ որ երկինք կը պատմեն, այն հաստատութեան առջեւ՝ որ Աստո ձեռքի արարածները կը պատմեն: (ՍԱՂՄ. ԺԹ.): Այսօր առարկայական բարեփոխուած՝ աղնուացած են իրերն ու երեւոյթներ: Խորհելու և իրաւաբանելու ընդունակ ամեն միտք կը տքնի այսօր դործնականապէս բացատրել բնազանցականը՝ տեսականը, կը քննեն՝ կը վերածեն, կը պատճառաբանեն երեւակայութեան և զգայարանաց ներքեւ ինկող երեւոյթները, իրերն ու առարկաները, ու տակաւ քայլ առ քայլ նոր նոր յայտնութիւններով երեւան կը բերեն բիւրաւոր ու բիւրաւոր և այլազան կերպափոխութիւններ, մէկմէկէ հիանալի, մէկմէկէ ապշեցուցիչ, մէկմէկէ առելի վսեմ յայտնութիւններ, որոնց իւրաքանչիւրը օրհնութիւն մըն է նոյն Արարչին նուիրուած:

Այսօրուան կրօնը նոյնն է քան դարեր առաջ

Նազովրեցի վարդապետին քարոզած կրօնին, մարմինով ալ բացատրուած հոգիի կրօնին, կամ ինչպէս ի դէպ է ըսել, այսօրուան կրօնն է հաւատքի եւ գործի կրօնը, երկուքն ալ ի մի ձուլուած, ի մի ազուցուած, մին միւսով ամբողջացուած, կամ իրարմով բացատրուած: Ահա այս սկզբունքով, այս ներչնչումով առլցեալ ճշմարիտ հոգիներն են, որոնք կոչուած են ըլլալ ռահվիրայ՝ ազդակ և պատճառ յաւիտենական անմահութեան, երկնային նոր անվախճան թագաւորութեան առաջնորդները, քրանաչեան վաստակաւորները:

Իրենց նմաններուն, մարդկային մեծ ընտանիքին ապագայ երջանկութեան՝ բարօրութեան և խաղաղութեան հեռապատկերը հաւատքի գեղադիտակով ընդչնչմարող բարի, անձնուրաց և հանճարեղ միտքեր — ահա իրենց հոգիներն — վառուած ընկերասիրական կենսապարգեւ հուրով, կը սպառեն՝ կը հատցնեն ինքզինքին, այլոց՝ ներկայ և յաջորդ սերունդներու պարգեւելու սիրոյ՝ ճշմարտութեան՝ անկեղծութեան և անեղծութեան կեանքին ներչնչումը, ոգին ու թռիչը: Գիտուններ, գեղարուեստագէտներ, դրագէտներ, բանաստեղծներ, օրէնսդիրներ, մարդասէրներ, վարժապետներ ու վարդապետներ, հեւիհեւ չնչասպառ աննկուն կը խոյանան դէպ ի արդարութեան Արեգակը, անոր մէն մի ճառագայթը ընտրելով իրենց ուղի՝ ուղեցոյց, երկրագունդիս մէկ ծայրէն միւսը ամենէն ծանօթ վայրը ամենէն անծանօթ և ան-

կամ վայրենաբար հետ հաղորդակցութիւնն դնելու եւ քաղաքակրթութեան անթիւ բարիքները վտանգելու մէջ ոգիներ ստեղծելով, ախտաւոր տասնամեակները բռնժելու դարման որոնելով, գեղեցիկին՝ վսեմին ճաշակը արթնցնելու եւ մարդկային առաջին ձգելու հրապոյրները պլպտելով, մարդկային մտքին ու սրտին նոր քին մուխ ու անծանօթ անկիւնները ու անունդ պարունակած եւ անուշած ապագայ աւանդութիւններու յայտնութեամբ հնարաւոր դարմանն ազալակելով, հրաշագեղ բնութիւնն ու անոր գեղեցկութիւնը տարփողելով, մարդկային երեւակայութիւնը ոգեղէն հեւացնելու մէջդ հայթայթելով, օրհասականներ եւ անկեալներ տիրապետելով, անսահ եւ անոգայ մտքերն յղկելով, կեանց բանին քարող եւ ուսուցիչ լինելով։ Այո՛, ամէն այս ազնիւ եւ վեհանձն հոգիներ, իրենց անձին պատարագովը, նոր քին՝ ինքնամոռ՝ ինքնաբուխ անճառելի եւ թագուն թելադրութեամբ կոչուած հաստատելով ու դործով իրական իմաստը տալ, միակողմանի եւ անձուկ իմաստով ըմբռնուած՝ «Ամենայն ինչ ընդունայն է»՝ վաղուն մէկ առացուածքին։ Հետզհետէ իրարու յաջորդող եւ դարերու անվերջանալի շարքին մէջ անմահութեան՝ անկորնչելիութեան հաստատի հուրը անչէջ պահելու համար աքնող անմահ հոգիներ, գործնականապէս ի՛ապացուցանեն թէ չկայ ունայնութիւնն, բացի անկէ որ դիւթ է, պարզ կամ բարդ մարմիններէ բաղադրեալ դիւթ, եւ որ նիւթին չուրջը կը գառնայ,

նիւթին որ գարձեալ ունայնութիւն չէ բոլորովին, որ չկորսուիր, այլ որ կը կերպափոխուի միայն, եւ որմէ անդին, որմէ վեր կայ հոգին, անմահութիւնը, յաւիտենականութիւնը որ ուրիշ քան չէ եթէ ոչ ներկայ կեանքին՝ ժամանակաւորին չափ բռնակութիւնը անժամանակին՝ անվախճանին մէջ. միայն աւելի ճոխ՝ աւելի չքեղ՝ երանաւէտ եւ անթառամ, եւ որ ներկայէն ունի այն տարբերութիւնը զոր ունի ահամմանաւոր եւ ժամանակաւոր մարմնոյն հետ ապրող հոգիին կեանքը՝ անսահմանութեան մէջ ապրող հոգիին կեանքէն։

Գրիչը, վրձինը, քնարը, մին միւսէն բարձրանան, մին միւսէն թրթռուն, մին միւսէն ուժգին՝ անսահման՝ անվրդով կը սուրան՝ կը սահին, կը թըռչտուն թղթին՝ կտաւին ու գործիքին վրայ. ձեռք ձեռքի տուած հիւսելու ներկող բարիին, ճշմարտին եւ գեղեցիկին, խտացնելով եւ ներկայացնելով յինքնանս անսահմանութիւնը՝ անհունութիւնը ընդգրկող պարփակող եւ լեցնող յաւիտենական Հայրը, անժամանակ Որդին եւ նորոգող Ս. Հոգին, անքաժանելի Երրորդութիւնը, անդ, անսկիզբն եւ անվախճան։ Անձնիւր հանճար, անձնիւր տրոփող սիրտ, անձնիւր իմացող միտք, Ներսէս, Սահակ, Մեսրոպ, Նարեկացի, Շնորհալի, Ոսկիփայէլ, Անճէլօ, Բասիէօն, Հիւկօ, Լամարթին, Դազաղ, Մօզարտ իրենց հոգիին բոլոր խանդովն բոլոր սիրնովը եղած են ու կ'ըլլան երկրպագու եւ օրհներգու ամենքրքը ստեղծող գօրութեան, կը ցոլացնեն

իրենց բանին՝ գումի՝ սիրոյ և զգացման այնպիսի չոզեր ու ճառագայթներ, որոնք առանց ո՛և է օժանդակութեան կը բաւեն ապացուցանելու գոյութիւնը Ամենակալին, և իրենց գործերը են կոչը՝ Անոր չնորհաց: Ու ժամանակը, անհուն ու անվերջ ժամանակը, ո՛վ սիրելի հաւատացեալք Հայ. Եկեղեցւոյ, երկնածու հոգին ներչնչած է իր Արարչին դրուագները յօրինող այս անմահ հոգիները, որոնք կրցած են ըլլալ տաճար և բնակարան Հոգւոյն Սրբոյ, որոնք իրենց հաւատքով ու գործով ունեցեր են արթնութիւնը ճանչնալու և գնահատելու այն ձիրքերն ու կարողութիւն, որոնցմով՝ աւելի կամ նուազ չափով՝ օժտած է մեզ մի արատ՝ արարող Հայրը:

Քրիստոնէութեան նախնական և միջին դարերու մէջ հաւատքի նորահաստատ երկնային կրօնի մշակնջնաւորութեան՝ տեւականութեան համար եկեղեցին պէտք ունէր անձնուրաց նահատակներու, որոնք անպայման կերպով արհամարհէին աշխարհը, անոր փառքերն ու հրապոյրները, և իրենց անձը յօժարակամ նուիրէին ծոմի աղօթքի և սաղմոսերգութեան, երեւոյթ մը և պէտք մը որ ուրիշ բան չէր եթէ ոչ տարապայման հակադրեցութիւնը՝ անկէ առաջ անցնող դարերու ծայրայեղ նիւթականութեան, մարմնապաշտ և ցանկամոլ կրօնականութեան: Այդ երեւոյթը բնական էր և անհրաժեշտ, դարաւոր անբարոյական աւանդութիւնները, ուռնակութիւնները չեղոքացնելու՝ ջնջելու և անհետացնելու համար: Եկեղեցին առաջին օրէն նուի-

րագործեց անունն ու յիշատակը անոնց, որոնք խոսելով՝ գրելով և անձին օրինակով առակային ամեն հալածանաց և զոհողութեանց, պատարագելին իրենց անձը փրկելու համար ուրիշներուն, ըստ օրինակի երկնային վարդապետին: Եկեղեցին ամեն առեն հանդիսաւորապէս կը ծանէ՝ կ'անմահացնէ յիշատակը անձնուրաց հոգիներուն, որոնց աղօթքի՝ երգոց և պաղատանաց դեղեցկահիւս և երկնաչունչ օրհներգութիւնները կը կազմեն իր փառքը մինչեւ այսօր և պիտի կազմեն առաքեն, ցորչափ մնան նեն և բառախեն առոնցմով մէն մի հաւատացեալի միտքն ու սիրտը: Օրհնեալ յիշատակներ: Եւ սակայն այսօր փոխուած են նախկին առեն իրերն ու երեւոյթներ չնորհիւ զարգացման քաղաքական բարւոք և իմաստուն կազմակերպութեանց, չնորհիւ պետական արդարութեան և ուղղամտութեան, եկեղեցին՝ իր դարաւոր գոյութեան նուիրագործումով՝ այլ եւս հասատատուն և առաւ իր հիման վրայ, չի պահանջեր և պէտք չունի այլեւս պահանջելու այն զոհողութիւնները, որոնք երբեմն պէտքեր էին իրեն պաշտպանութեանը համար, արդիւնի պէտքը չէ որ ունի եկեղեցին՝ այլ միմիայն կը պահանջէ սէր, եթէ կը կրէք սիրտ՝ հաւատք, եթէ ունիք հոգի՝ գործ, և կենդանի մեռեալներ՝ մեքենաներ չէք: Եւ այս ամենը գարձեալ ձեր օգուտին, ձեր բարւոյն համար: Իրրեւ քրիստոնեայ և լուսաւորչական ծնունդ Ս. Աւազանին բաւական չէ դոչել՝ «Տէ՛ր, Տէ՛ր», եթէ դուք որ ընկերական առեղծուածներ էք, դուք որ փրկուածներ և հե-

առաջնոր կը դառնիք ինքզինքնիդ ձեզի համար պրկուող-փրկչին, դուք որ ժառանգորդ կը համարվիք ինքզինքնիդ Հօրը թագաւորութեան՝ անմահական կեանքին։ Երբ անմահութեան յոյսը և հաւատքը, առնուա մչտավառ՝ միշտ կենդանի ակնկալութիւնը ըլլայ, և հարկ է որ ըլլայ, այն առնն արթուն աչքերով պիտի հսկունք չը փախցնելու առիթը որ կը ներկայանայ և որ առնն օր կը ներկայանայ։ Երբ մեր աւետաւոր մտածումը ըլլայ անմահութիւն, պիտի առնունք մեր չուրջը թէ որքան միջոցներ կան այդ բարձր՝ որքան դժուարին նպատքան քաղցր՝ նպատակին հասնելու։ Առնն օր մեր քովը՝ բոլորակը՝ առջեւը կը առնունք որքեր որոնք պէտք ունին պատապարանի, աղբատներ՝ կարօտ հացի, մոլիներ՝ կարօտ ուղղութեան, կոյրեր՝ կարօտ առնկնդանոցի, մատաղ սերունդ մը՝ կարօտ կրթութեան, բիւրտ բարքեր՝ կարօտ նկարի ու նուագի, ևկեղեցիներ՝ առնի փառաւորութեան և օրհնութեան։

Ահա միջոցներ, որոնցմով միայն կարելի կ'ըլլայ պատրաստել մարդուն իր մէջ ճշմարիտ՝ անխարդախ հաւատացեալը, ծառայութիւններ՝ որոց իւրաքանչիւրը կոչուած է ըլլալ ուղղակի և անուղղակի միջոցը պատրաստելու պատրաստող՝ դիտող՝ քննող ու դնահատող մարդը, որ չափելով դինքը չուրջպատող բնութեան և այս առնունն Աբարչին մեծութեանը հետ, դիմէ դէպի բարին՝ մնծը՝ վսեմը, արհամարհէ մոլութիւնն ու նուաստ կիրքը, որոնք մարմինին հետ կը նուաստացնեն հոգին ալ, պղտոչանայ չափանդամութիւններէ և այլանդակութիւն-

ներէ որոնք բնական կարդէն դուրս հանելու կը ծառայեն բանաւոր մարդը։

Արդ, եղրակացնելով խօսքս, Սիրելի ժողովուրդ, կ'ըսեմ, բարձր է մարդուն կոչումը՝ նպատակը՝ որուն կոչուած ենք, վսեմ է, և այդ վսեմ նպատակին հասնելու համար հարկ է ունենալ հաւատք և գործ, կամ այլապէս, գիտակցութիւն պարտաց, աշխատիլ ընդունայն չը թացնելու այն իմաստական և բնական կարողութիւնները, որոնցմով օժտուած ենք. գործնք, և հաւատքով արուսպնդենք գիրար։ Հաւատքով ու քրտինքի գինով կոչենք Տիրոջ անունը, հաւատքով՝ որ կը լուսաւորէ և ցոյց կուտայ ուղին ընդ որ պարտինք ընթանալ, գործով՝ որ արդիւնքին ու պսակը պիտի ըլլայ մեր հաւատքին։ Գործով ապացուցուած հաւատքի կոչն է որ լսելի կը լինի մեր երկնաւոր Հօր, որուն առնն կարդի չնորհներովը ողողուած ենք, ձանչնանք բարձր արժէքը այս չնորհաց, մեր անձին, մեր ընկերին, մեր Աստուծոյն փառքին ծառայեցնելով պարտնք։ Հաւատքով ու գործով կենդանք մեր ժամանակաւոր կեանքը, փակենք վերջին անդամ մեր չրթունքը աղաղակելով. «Ես յաղթութիւնս քո տէր յուսացայ, ցնծացաւ սիրտ իմ ի փրկութիւնս քումմ, օրհնեցից զՏէր, որ բարերար է ինձ»։ (ՍԱՂՄ. ԺԲ. 5)։

ԿԱՐԱՊԵՏ ՔԱՀԱՆԱՑ ԹՈՒԽՄԱՆԵԱՆ
(Կիւրասոն)

Ա.

«Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ»։

(Ա. Կորնթ. ԺԳ. 4)

«Թողեալ լիցին սմա մեղք իւր բազում զի յոյժ սիրեաց»։

(Ղուկ. Է. 47)

Ինձմէ ամեն Քրիստոնեայ գիտէ, Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և իր կրօնին և Աւետարանին ամենաամէծ վարդապետութիւնն ու բարոյականը հիմնուած են գաղափարի մը վրայ և անոր չուրջը կը դառնան, գաղափար մը որ բոլոր աշխարհի արարածոց կապն է և ոգին, որով կը մագնիսանան ամենքն ալ և իրարու կը կցուին գերբնական ամենէն անխմանալի բնազդմամբը, այժ մըն է այնքան մեծ և այնքան բարձր, որուն որակումը, բուն Ս. Յովհաննէս առաքեալի բերնին մէջ՝ բարոյական գաղափարներէ ամենէն մեծին և ամենէն բացարձակին հաւասարած է, այսինքն Աստուծոյ, զի «Աստուած սէր է» (Ա. Յովհ. Դ. 8)։ Եւ երբ մենք մեր ամեն հանրային և ընկերական անյաջողութեանց գաղափարական պատճառ մը կը վնտռունք, պակասութեան մէջ կը գտնանք գայն։ Հետեւաբար — որքան յաճախ եղած ըլլայ այդ — կ'արժէ որ այդ աստուածային գաղափարը միշտ քարոզներու նիւթ լինի և վերածուի իր ամեն տարբերներուն մէջ։ Տարբերներ՝ որք Պօղոս Ս. Առաքեալի Կորնթացւոց, Ա. Թղթոյն ԺԳ. գլխի մէջ աքանչելի կերպով դասակարգուած են։ Կառնենք այս անգամ առնցմէ գլխաւորները մի առ մի, և խրատքանչիւրի հետ կը ջանանք համեմատել Ս. Գրոց պատմական և խրատական հատուածներէն մի քանին, առ թէ՛ Ս. Գիրքը բացատրած կը լինինք, և թէ անկէց կը հանենք իր ամենէն մեծ գաղափարականը, բարոյական խրատներ տալով հնոտասէր ժողովրդեանդ։

Նախապէս այդ տարբերներէն առաջինը երկուքը վերլուծելու համար ձեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ մեջադէպի մը վրայ որ պատահեցաւ Քրիստոսին՝ Փարիսեցիի մը տունը ճաշի հրաւիրուած ժամուն։ Արեւելեան հին սովորութեան համեմատ ամեն ոք բազմած էր գետնի վրայ՝ կիսակուրծ սիւռոցին չուրջը, կամ աւելի ճիշտ՝ ընկողմանած, ոտքերնին երկնցուցած։ Ամեն ոք կը ջանար խօսք մը առնել մեծ վարդապետին բերնէն և ամենուն աչքը անոր շրթունքներէն կախուած էր, երբ անո-

օրինակ երեւոյթ մը առնուն ուշադրութիւնը դարձուց ուրիշ կէտի մը վրայ։ Ցանդուդն կին մըն էր, նոյն քաղաքին մէջ հանգրաժեցած էր ու « Մեղաւոր », ինչ կուգար ընելու հոն։ Եւ ահա կը դիմէ դէպի Յիսուս, Սնոր ոտքը կ'ինայ, արտասուքը իր աչքերէն կը հոսի Քրիստոսի մերկ ոտքերուն վրայ, իր պարանոցի չուրջը սփռուած երկար ծամերը կը սրբեն այդ դառն կոմիկականը եւ անոնց տեղ համբոյրներ կը տեղան, անուշահոտ ու թանկագին իւղ մը կը տարածուի Սնոր ոտքերուն վրայ։ Թերեւս ո՛չ ոք այդքանը տեսած լինէր աղմկալից վիճաբանութեանց մէջ, եթէ մչկային տեսարանութիւն մը չպարարէր բարքականներու հոսոսելիքը։ Ինչ էր այդ։ — Բնականաբար մէն մի բազմակաս իր մտքի տրամադրութեան համաձայն ստորոգութիւններ կը տառար այդ երեւոյթէն։ Ոմն կ'ափսոսար այդ թանկագին իւղը, որ կրնար վաճառուիլ եւ աղքատաց բաժնուիլ։ Ոմն ոժգանք եւ զայրոյթ կը զգար որ իրենց ընկերակցութիւնը կը պղծուէր այդպիսի վատահամբաւ կնոջ մը ներկայութեամբ։ Ուրիշ մը հեգնաբար եւ սկեպտութեամբ Քրիստոսի վրայ կը նետէր սիմարիկ մը, զարմանալով՝ որ « Թէ մարգարէ ոք էր, տուա դիտէր թէ ո՞վ եւ ո՞րպիսի ոք կին մեզմէնայ ի սա»։ Քուն խակ տանուտէր Փարիսեցի Սիմոն էր այդ վերջինը մտածողը։ Ինչ տարաւորութիւն առացաւ հինը Քրիստոս, հետաքրքիր էր տիմն ոք իմանալ։

Յիսուսի դէմքը տրամադրչ վիճութիւն մը առացած էր։

« Սիմոն, քեզ ըսելիք մը ունիմ »։

« Ասա, վարդապետ »։

« Փոխատու մը — սկսաւ իր առակախօս բերանը բանալ Յիսուս — երկու պարտապան ունէր, մին 500 դահեկանի եւ միւսն 50ի. բնականաբար անոնք չատ կը նեղուէին եւ չէին կրնար վճարել, երբ տուտզ դրամատէրը բարեբախտութիւնն ունեցաւ երկուքի պարտքերն ալ չնորհելու։ Ըսէ՛, կը հարցնէ Յիսուս Սիմոնին, տեսնցմէ ո՞րը աւելի չատ պիտի սիրէր փոխատու բարերարը »։

« Բնականաբար ա՛յն որուն 500 դահեկան չնորհեց » ։ — կսմ, տարբեր առակ մը հարցնելով. « Տեսնցմէ ո՞վ աւելի սիրած եղաւ փոխատուն»։ — « Բնականաբար զանի որուն 500 դահեկան չնորհեց. » — Շնորհման սկզբունքը միեւնոյն է, սակայն փոխատուն եթէ հաւատար աչքով նայած լինէր երկուքին ալ, նախ՝ 50 աւ 500 համեմատութեամբ տատուկ փոխատուութիւն մը չէր ընէր մէկին, յետոյ՝ եթէ ուզէր չնորհումը հաւասարապէս բաշխել, կրնար 500ի տեղ 50 չնորհել երկուքին ալ հաւասարապէս եւ մնացեալը պահանջել։ Ընդ է 500ի պարտականը կա՛մ աւելի կարօտ էր, եւ փոխատուն տատով աւելի մեծ բարերարութիւն մը ըրաւ սկզբունքով, անոր ամբողջ պարտքը զեղչելով, եւ հետեւաբար աւելի չատ սիրելով ամենէն կարօտեալը. եւ փոխադարձաբար աւելի չատ երախտագիտութիւն զգացմամբ սիրուելով անկէց. եւ կա՛մ՝ այդ 500ի պարտականը աւելի արժանիք ցուցուցած էր իր սիրոյ զգացման մէջ, եւ այդ առաւելագոյն սէրը՝

առաւելագոյն չնորհով փոխարինուեցաւ։ Եւ այս խորհրդածութեամբ կը ջրուի անդադրիկ այդ «մեղաւոր» կնոջ հոգեբանութիւնը, և փարիսեցի Սիմոնի հիւրասիրութեան հետ կը բաղդատուի։ Յիսուս Սիմոնի տանը մէջն էր, ժողովրդական այդ հռչակ հանած վարդապետը պատուած էր զանի անոր ճաշին նախագահելով։ Մինչդեռ կինը անկեալ մըն էր, անառակ և անընտանիք, արհամարհուած ամենքէն, ընկերական յոռի կազմակերպութեան մը զոհը, որ թշուառութեան ադմին մէջ նրած էր։ Եւ սակայն պատուած փարիսեցին արհեղեան հիւրասէր սովորութեան համեմատ՝ Քրիստոսի ոտքերը լուանալու համար և ոչ իսկ ջուր բերել տուած էր, և ողջունի եղբայրական համբոյրն ալ ղացած էր, որովհետեւ Յիսուսը հրաւիրած էր լոկ վիճաբանութեան ընթացքին մէջ փառաւոր որակու անկէց, որպէս զի օր մը զԱնի Յուդայի մը համբուրել տար և կայիափայի մը դատարանին առջեւ թունքով լուանալ տար Անոր երեսը։ Ընդհակառակն այդ անկեալ կինը, որուն աղմաթաթախ մարմնոյն խորը անտեսանելի կերպով ծածկուած էր ադամանդ հոգի մը, հերոսային ճիգով մը ոտքմէն դուրս կը պոռթկար, կը բարձրանար ջուրին երեսը և փրկութեան երկնային օդակի մը կը հանդիպէր, կը փարէր անոր ոտքերուն, զղջական արցունքներով կը լուար զայն, ապաշաւի և հաչտութեան ձիթենի մազերովը կը սրբէր, և իր երկարժամանակեայ տառապանքի՝ երկայնամիտ սիրոյ քաղցրութիւնն ու անուշահոտութիւնը կը հասցնէր հոն։ Կը բուրէ այո՛, աստուածային սրբագործութեան հոտը, որ կը զգլխէ և կը դիւռվցնէ կեղծաւորութիւնը, այլ կ'երջանկացնէ յարատեւ և քաղցրանոյշ սէրը։ Քրիստոսի պատգամը կը կնքէ այդ փրկութիւնը, կը նաւիրագործէ այդ սէրը. «Թողեալ ի[ցի]ն նմա մեղք իւր բազումք, զի յոյժ սիրեաց»։ Ահա կատարած իրողութիւն մը, յաւերժական եղրակացութիւն քրիստոնէական անօրինակ բարեչքութեան։

Մենք ալ բազմականներուն հետ հարցնենք սակայն, «Ո՞վ է սա, որ զմեզս թողու»։ Ո՞վ էր Ա.ն՝ որ տարիներով սրբապղծուած կնոջ մը «բազում» մեղքերը մէկ ակնթարթի մէջ մէկ խօսքով կը ջնջէր, որ անուշահոտ օծանելիքը իր ոտքերուն համար նախադաս կը համարէր՝ քան աւար գնովը աղքատներու հոգատարութիւնը։ Ո՞վ էր Ա.ն՝ որ հինգ հարիւր առ յիսուն համեմատութեամբ նախամեծար կը համարէր անպատիւ անկեալ մը իր ոտքերուն տուած համբոյրները, քան մեծ և պատուաւոր անձի մը՝ Սիմոնին, իր ճակատին տալիք համբոյրը։ Սէրն էր այն, սէր մը՝ որ կենաց բազմամեզ ովկիանի մը անհատնում և չախչախիչ ալիքներէն անցած էր երկայնմտութեամբ առանց անէանալու, և հոտած տղմի մը մէջ ալ խորասուզուելով հանդերձ՝ դուրս ցոլացուցած էր ադամանդեայ սիրտ մը, որմէ բուրած էր փրկութեան քաղցրութիւնը, որմէ մեղաւորն ալ սիրտ արդա-

բանար, աղբատն ալ պիտի հոգայուէր, պան-
դուխտն ալ պիտի պատուուէր և հիւրասիրուէր,
ճչմարտութիւնն ալ՝ և իր վարդապետն ալ պիտի
հարթուէր. ահա աղբատներէ նախատածը։
«Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ»։ Անառասիկ
Ս. Պօղոս առաքեալի այսօրուան մեզ տուած դասը։
Այս պատմութիւնը միշտ յիշենք ամենքս ալ։

Երկայնմտութեան հանդէպ դնենք և բաղդա-
տենք մեր յարաբերութեանց մէջ ունեցած կարճմտու-
թիւնը, որով չուտ մը կը խրաչինք և կը պաղինք
իրարմէ, կը պաղինք ընտանիքէն, ընկերներէն,
Ս. Եկեղեցիէն։ Եւ ատոր դիւրաւ կը յաջորդէ դըժ-
բաղդաբար սիրոյ «քաղցրութեան» դէմ առկուա-
թեան դառնութիւնը։ Յուսահատութեան մահա-
բեր ժահրն է այն, որով սովոր են չատերը կրծկել.
«Ալ այս ժողովուրդէն խեր չկայ»... և ատոր կը
յաջորդէ եսասէր անտարբերութիւն մը։ Եւ ընդհա-
կառակն այդ ժողովուրդը, ովկիանոսի ալիքներէն
ասրուբերուած և մահահոտ ազմին մէջ խորասուզ-
ուած այդ ադամանդը, ի՛նքն իսկ օր մը ափերէն
կ'ելնէ և Ցիսուսի ոտք մը կը գտնայ փարելու,
մինչդեռ յուսահատ Սիմոնները, որոնք խաչեցին
ալ կը գոչեն այդ փրկութեան ապաստանարանին,
որոնք այդ անկեալները իրենց աստղական օրէնք-
ներով քարկոծած էին, իրենք վայերու արժանի
պիտի ըլլան, մինչ պիտի լուացուին սրբուին ադա-
մանդի վրայէն զանի ծածկող ափերը։

Այս այլաբանական ադամանդը կը հիմնեմ ծա-

նօթ առակի մը վրայ՝ զոր բանիմաց օտարականէ
մը լսած եմ։ Տիկինի մը մատանիին վրայէն վար
կ'իյնայ իր ամենէն սիրած և թանկագին ադա-
մանդը և դլորուելով կ'երթայ խրնալ մօտակայ ճա-
հիճի մը մէջ, որ չատ լաւ հոտեր ալ չունի ներս։
Այդ պերճաշուք տիկինը, անմիջապէս թեւերը
ոտքերը կը սոխաէ և կը մտնայ հոն. մոռցած է իր
թանկագին և մուտքսեայ զգեստները՝ որք կ'աղ-
տոտին, մոռցած է իր աչխատութեան անվարժ և
փափուկ ոտքերն ու ձեռքերը՝ որ կ'ապականին,
մոռցած է իր միշտ անուշահոտութեանց վարժուած
հոտառելիքը՝ որ կը կծուի, և երկար ժամեր կը
փորէ տիղմը, կը քրքրէ զայն և մէկդի կը նետէ,
և վերջապէս իր երկար և սրամաչուք աչխատու-
թիւնները կը պսակուին, կը գտնայ անգին ադա-
մանդը, կը լուայ զանի, և ահա մոռցաւ ամեն ինչ։
Անոր փայլը և փիւռւռուքին յաջողութիւնը՝ կը
քաղցրացնէ իր սիրտը։ Բանի՞մ այդ օտարականին
հետ թէ տեղական և ժամանակի չոսի և հոտած
քարքեր և ապականութիւններ մեր իրաքանչիւրին
վրայ ընկղմած են անգին ադամանդը. զոր սա-
կայն չեն կրցած հալեցնել։ Ո՛վ կը սիրէ այդ ան-
գին ադամանդը, թող առաջ անցնի. թող սոխաէ
իր նոյն իսկ անվարժ, նոյն իսկ սկար ոտքերն ու
ձեռքերը՝ ըլլայ այն միաք, թէ՛ դրամ, թէ՛ բնա-
կան ոյժ։ Գլուխ՝ ձեռք և ոտք ամենքն ալ իրենց
կարողութեան համեմատութեամբ երկար աչխա-
տանք մը ունին ընելիք, եթէ ունին երկայնամիտ

աեր՝ անջնջելի աեր այդ հնադարեան ազամանդ ժո-
ղովրդին նկատմամբ: Ցուսահատելնք, վարժե-
ցնենք մեր անընկճելի հոգւոյն զգայարանները դա-
չոնա բարքերուն ալ, աղտոտ արդելքներուն ալ,
Ջանանք այդ ազամանդին վրայ ճնշող դարչա-
հոտ ափշմերը ու ներքին ազեղ և արտաքին բոսո-
բագոյն անմաքրութիւնները սրբել, մեր եղունգ-
ներով փորել և մէկդի նետել, և վատահ լինինք
անոնց տակէն երեւան պիտի գայ քրիստոնէական
մաքուր և անպիղծ ազամանդը, զոր մեր աչխա-
տութեան և բոլոր աչխատասրտաց արցունք-քրը-
ւինքովը լուանանք. մեր Ս. Գրոց դրախտին և
սրբավայրերու հարուստ և բազմաճիւղ փայլուն
մաղերովը սրբենք, և դիտակից կրօնի և կրթու-
թեան անուչպարոյր խղովը օծենք: Այդ խղին
հոտը պիտի խաղցացնէ և վարճասրէ մեր եւրայ-
նահիս սէրը, վասն զի մեր սէրն ալ քաղցր է եղած
ատոր համար: «Սէր երկայնամիտ է, քաղցրանայ:

Մեր անհատական կեանքի մէջ ալ եկէք դաս
առնենք Քրիստոսի պատահած այս միջադէպէն,
երկայնամիտ լինինք իրարու պակասութեանց
նկատմամբ, քաղցր լինինք իրարու խակութեանց
դէմ, վասն զի ատոնց մէջ է սէրը, որ ինքնին
քրիստոնէութիւնն է: Իրրեւ կանան երկայնամտու-
թեան՝ նկատենք ընկերը ո՛չ թէ իրրեւ անհատ մը,
այլ իրրեւ ներկայացուցիչ մը հանրութեան, անոր
մէկ անդամը, զոր սիրելով է որ կը բարձրանանք
մինչեւ Աստուած, Ս. Յովհաննէս առաքեալ

պատճառաբանութեան հաւնեսած: Իսկ իրրեւ կա-
նոն քաղցրութեան կամ սիրոյ, լինինք բարեհամ-
բոյր և քաղաքավար իրարու նկատմամբ. սարդ
արտաքին ձեւ մը չէ քաղաքավարութիւնը, այլ
խորապէս կ'ազդէ մեր բարքերու վրայ, մեզ կը
քաղցրացնէ իրարու նկատմամբ, մեզ կը մեղմէ,
կը ներդաչնակէ, սիրոյ յատաչպատն է այն, նոյն
իսկ մեր մտերմութեանց մէջ կարեւոր:

Սէրը զօրացնենք երկայնամտութեամբ և քա-
ղաքավար քաղցրութեամբ, և սիրոյ Աստուածը
պիտի տայ մեզ այդ երկայնամտութեան և քաղց-
րութեան հատուցումը, վասն զի իր ատքին, իր
աթոռին առջեւ կը բերենք մենք զմեզ, և «Թողեալ
լիցին ամա մեղք իւր բազում» պատգամին կ'արժա-
նանանք, որպէս և մենք ալ յոյժ սիրելու արա-
մադիր ենք, կամ կը խոստանանք ըլլալ: Այդ
պատգամով Աստուած սրբէ մեր անհատական
և հանրային ազամանդի ափշմերը, որպէս զի ար-
ժանանանք մեր անուչահոտ երջանկութեամբ իր
սիրոյ և փառաց խունկերը բուրելու յաւիտեանս
յաւիտենից. Ամէն:

Բ. ՔԱՐՈԶ

«Սէր ոչ նախանձի, ոչ խնդրէ զիւրն»։

(Ա. Կորնթ. ԺԳ.)

«Որ կամիցի ի մէնջ առաջին լինել, եղիցի մեր ծառայ»։

(Մատթ. Ի. 27)

Սիրոյ յատկութեանց չարքին մէջ յառաջանալու համար՝ մեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ Զերեթեան երկու առաքեալներու դէմ իրենց առաքելական վարդապետութեան ունեցած բարկութեան վրայ։

Բրիւտոս իր շրջանը ապրած է ամբողջ Հրէաստանի մէջ, և վերջին անգամ ըլլալով կը վերադառնայ Երուսաղէմ։ Այդ ճամբորդութենէն առաջ՝ կը բղաւէ իր չորքը իր բոլոր առաքեալները և աշակերտները և հետեւողները. «Անասնակ, կ'ըսէ, եղանեմք յերուսաղէմ», ուր Որդի Մարդոյ քահանայապետներուն պիտի մատնուի, մահուան պիտի դատապարտուի, հեթանոսաց ձեռքը պիտի յանձնուի, պիտի հասխատուի, ծեծուի և վերջապէս խաչը պիտի հանուի։ Բայց այս ամէնը երեք օր պիտի տեւեն միայն, վերկութեան զոհաբերութիւնը պիտի կատարուի, իր անձը իբրեւ փրկանք պիտի տայ «փոխանակ բազմաց», այլ յաղթութիւնը վրայ պիտի հասնի, «և յերիր աւուր յարիցէ» (Մատթ. ԻԱ. 17-19). և ինչպէս քիչ առաջ պատմած էր իրենց՝ պիտի վերադառնայ «Որդի մարդոյ

վառօք Հօր իւրոյ՝ հանդերձ հրեշտակօք իւրովք, և յայնժամ հատուսցէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր» (Մատթ. ԺԶ. 27)։ Հրապուրիչ և փառաւոր հեռապատկեր մը կը նկատուէր աշակերտներու երեւակայութեան առջեւ. այդքան մեծ և հրաշալի յաղթանակի մը և անոր հետեւանք եղող ահռելի պատուհասի. մինչ իրենք անհասն պիտի մնային, իրենք՝ որ ամեն ինչ թողած և անոր հետեւած էին. իրե՛նք՝ որ անոր անունով հրաշքներ գործած էին և անոր առանձնաշնորհեալ առաքեալներն էին, նոյն իսկ իրենցմէ զատ ուրիշի մը չհաւատալ որ յանուն Յիսուսի քարոզէ և հրաշագործէ. հարկաւ այդ առանձնաշնորհումը պէտք էր որ Մեսիական «Արքայութեան» մէջ ալ վայելէին. բայց չէ՞ որ իրենք տեսած և լսած էին թէ թագաւորներու պալատին մէջ առաջին իշխանը կայ, երկրորդը կայ։ Արդեօք իրենց տաներկուքէն ո՞րը առաջին աթոռը պիտի գրաւէր։ Ահա այն մտմտուքը, որ դրաւեց ճշմարտութեան այդ դէմ խակ հետեւողներու մտահաս ուշադրութիւնը։

Բանխներ կան մեր մէջ ալ՝ որք կ'ուզեն փրկութիւններ և երջանկութիւններ ունենալ, և կը քաղճան որ իրենք ալ առաջին պատուղները իրարու բերնէն յափշտակեն, ամենէն մեծ պաշտօնեայն իրենք լինին։ Երկու հատ կային առաքելոց մէջ, ամենէն կրակտանները, Բանաերկէս՝ այսինքն Որդիք Որոտման կոչուածները, ամեն բանի կը նեռտէին. ներքին կորով ունէին՝ որ չափաւորութեան պէտք

ունէր, և Քրիստոսի հանդարտ վարդապետութիւնները լաւագոյն դէղն էին սոցա համար։ Ասենք, Զեբեդէոսի զաւակները՝ Յակովբոս և Յովհաննէս, իրենք անձամբ չէին համարձակիր իրենց սրտի փառասիրական ոգին ներկայացնելու Յիսուսի, իրենց մօրը միջնորդութեանը կը դիմեն։

Սողոմէ, Քրիստոսի կին հետեւողներէն մին, կը դիմէ Անոր համարձակ դէմքով մը և կ'աղերսէ որ իր այդ ապագայի արքայական փառաց աթոռին երկու կողմերը նստին իր երկու որդիքը. «Մի ընդ աջմէ քումմէ և մի ընդ ահեկէ յարքայութեան քում»։

Հայրական հանդիմանող ժպիտ մը երեւցաւ Քրիստոսի աստուածային դէմքին վրայ, յաւերժաւ անոնց մ'յղքան անգիտակից անկնկռտն համար, դարձաւ անոնց, «Ոչ գիտէք զինչ խնդրէք» ըսաւ նա աստեղով. «Տնտնինք, աւելցուց, պիտի կրնա՞ք ըմպել այն առնչանաց դառն բաժակը՝ զոր ես պիտի խմեմ. պիտի կրնա՞ք մկրտուիլ այն արիւնի մէջ՝ յորում ես պիտի մկրտուիմ, և այդպիսո՛վ միայն արիւնի յաղթութեանը մասնակից կ'ինէք»։ Ծանուցին՝ այլ անկեղծ երիտասարդները՝ իրենց վարդապետին ամենաբնիկ հետեւած էին և հոս ալ հետեւելու պատրաստական ցուցուցին ինքզինքնին, և յիրաւի ալ հետեւեցան. Յակոբոս՝ առաքեալներէն ամենէն առաջին նահատակուողը եղաւ՝ գլխատուելով Երուսաղէմի մէջ, և Յովհաննէս՝ միւսներէն ամենէն չատ ատատոզողը եղաւ Քրիս-

տոսի համար իր երկար կեանքովը, և Քրիստոսի ճշմարտութեան դարուն տակաւին հալածանքներուն ականատես՝ ամենէն վերջին ննջողը եղաւ աւետարանչութեան։ Եւ տակայն ատենք կը բաւէր որ ամենէն առաջինը լինէին անոնք։ Առաքինութիւնը անձնական արժանիքի մէջ է, այնպէտք է լինի աւելին՝ որ արժանիքն ունի ծառայելու, ահա սկզբունքը. «Որոց տուեալն է»։ Եւ միւս տասն աւետարանչները տակաւին հասկցած չէին գայդ։ Որդ մը սկսաւ կրծել իրենց ներսիդին. հապա իրե՞նք, վերջին աթոռները միայն պիտի դրաւէին, ինչո՞ւ այդ երկուքը յաւաչատան պիտի լինէին, իրենցմէ լո՞ւ աւտեղութիւն ունէին, ինչո՞ւ աւելի մեծարուէին և սիրուէին։ Ցաւկոբ նահատակի տատն որդւոց արիւնը հոսց իրենց սրտին մէջ, կը յիշէ՛ք հօրեղբայր Յովսէփ Գեղեցիկի պատմութիւնը. գոգցես տասնք ալ՝ առաջին պատեհութեամբ պատրաստ էին այդ երեսպատուս Յովսէփները ոսպնելու կամ վաճառելու, որպէս պի երկինքի մէջ դէմ իրենց չդրաւած աթոռները՝ անոնք ալ չդրուեին։ Նախանձի մոայլոտ մի քրտան էր որ պիտի ողողակէր իրենց հոգւոյն խորը, եթէ Քրիստոսի մանրազննուած հոգւոյն աչքերը չտեսնէին գայն, և իր երկնային խոհեմութեամբ հակակշռական չպատասխաներ անոնց վրայ։ Այդ տասները «յոյժ բարկացան ի վերայ երկուց եղբարց», այլ Յիսուս յանդիմանեց գատնք՝ ընկերակցական ամենաանձ սկզբունքները

պատգամելով անոնց, և անոնց միջոցաւ բոլոր ապագայ մարդկութեան: Տիրապետելու փառաւոր ենթակայութիւնը քրիստոնէութեան մէջ գործ չունի. տապալեցաւ այն խաչին տակ, որուն գոնը լուաց, միրուից զայն և վերածնեց հաւատար մարդկութիւնը. «Եւ որ կամիցի մեծ լինել՝ եղիցի ձեզ պաշտօնեայ, և որ կամիցի ի ձէնջ առաջին լինել՝ եղիցի ձեր ծառայ»: Ինչո՞ւ նախանձիլ մեծին վրայ, առաջինին վրայ: Անոնք՝ եթէ ճշմարտապէս մեծ են՝ ճշմարտապէս առաջին են, անոնք ձեզ համար պաշտօնեաներ են, ծառաներ են, անոնց «Տուեալ է ի Հօրէ» կարողութիւն ձեզ ծառայելու, իրենց ունեցած առաւելագոյն քանքարը ձեզ համար պիտի գործածուի: Իսկ եթէ անարժան են այդ մեծութեան և առաջնութեան՝ և «խնդրեն դիւրեանցն», այն առեն այդ ոյժը օր մը ինքնին պիտի տապալի, պիտի ցրուի. իրենք այսօր մէկ հատիկ են, վաղը տասնապատիկ սերունդ մը պիտի ունենան, և այդ սերունդին մէջ պիտի անհետանան հողի տակ պահուած քանքարները, և այդ սերունդը պիտի ձուլուի ամբողջութեան մէջ և այդ ամբողջութիւնը դուք էք: Ուրնին ծաղրելի և պարապուելի չէ՞ նախանձիլ այնպիսի բարիքի մը՝ մեծութեան մը որ մերն է կամ մերը պիտի լինի, ո՛չ միայն աստուածային նախախնամութեամբ, այլ և ընկերական և անատոմիական ամենապարզ օրէնքով: Մերը, ո՛չ թէ մեր եսին ըսել կ'ուզեմ, այլ ամբողջութեանը՝ հաւատեալը: Եսը չէ՛ որ կարեւորութիւն ունի

Աստուծոյ և աշխարհի առջեւ, այդ եսերէն կազմուած հանրութիւնը, թէեւ այդ եսերէն ոմն մեծ և ոմն փոքր, ոմն ղօրաւոր և ոմն տկար, ոմն հարուստ և ոմն աղքատ, ոմն դէղեցիկ և ոմն տգեղ: Ինչպէս Ս. Գիրքը, նոյնպէս մարդկային ընկերութեանց բոլոր պատմութիւնները ամեն ազգայ մէջ կը ցուցնեն այդպիսի նկարագիրներ: Այդ եսասիրութիւնը և նախանձը կարծես անասնական բնազդումի մըն է, ամեն անհատ աշխարհի վրայ առաջին անգամ ինքզինքը կը սիրէ: Անհատականութիւնը արդէն ինքնին եսասիրութեան սկզբունքի վրայ հիմնուած է: Ամեն անհատ՝ քանի որ ուրիշ անհատի հետ յարաբերութիւն ունի, և այդպէսով կազմուած են ընկերակցութիւնք՝ այսինքն ընտանիքներ, ցեղեր, ազգեր, բնական բերմամբ այդ անհատը ցանկան աչքով պիտի նայի իր ընկերի առաւելութեանց վրայ: Սակայն քրիստոնէութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը այդ անասնական հակումները բանականացուցած՝ աղնուացուցած են: Եսը ինքզինքը սիրելով՝ ո՛չ թէ ուրիշի ունեցածը կործանելու հակամէտ պէտք է լինի՝ ըստ քրիստոնէութեան, այլ ուրիշին ունեցածին ինքն ալ ձգտում պէտք է ունենայ: «Սիրեսցես զընկեր քոյ իբրեւ զանձն քո» սկզբունքին մէջ՝ անհատականութիւնը իր բարձր և հաւասար դիրքը ունի, և ուրիշին յաջողութեան դէմ կը դրուի իր անհատականութեան ղօրացումին, և չար նախանձի դէմ բարի նախանձի մրցումը: «Կարէ՞ք ըմպել զբաժակն՝ զոր ես ըմպե-

լոյն եմ, կամ զմկրտութիւնն զոր ես մկրտելոյ եմ՝ մկրտիլ»: Այն դժուարութիւնը և այն արեան մկրտութեամբ զոհարերութիւնը ընել կարո՞ղ ենք, ահա առաջին հարցումը մեր եսին հարցնելիք: Եթէ կարող ենք այդ բանական կորովը ունենալ, երկրորդ հարցում մըն ալ. «Պատրա՞ստ ենք ծառայել», այս հարցումն ալ մեր նախանձին ուղղենք. եթէ կարող ենք, մենք հաւասարապէս մեծ ենք, յաղող ենք և երջանիկ ենք՝ ինչպէս ուրիշները:

Ահա պատասխաններ՝ զորս ամենուս կուտայ Ս. Գիրքը, մեր ամենքն ալ մէկ մարմնոյ մը անդամներն ենք, և այդ մարմինը իրարու հետ կապուած է առաձգական այլ անբեկանելի ջղովը, որ սէր կը կոչուի: Ո՛չ ճկոյթը թող դանդաղի թէ ինչո՞ւ փոքր մնացեր է, և ո՛չ բազուկը թող հպարտանայ թէ ո՛րքան մեծ է: Միայն ա՛յն անդամները թող ցաւին որ ախտոտ են և օր մը չա՛ս երկարելով՝ նողկալի պէս պիտի կը սրուին և պիտի նետուին: Ամէն անդամ իր հասարակաց մարմնին օգտին համար այդ սիրոյ ջիղը զօրացնել պէտք է ջանայ իր կարողութեանը համեմատ: Այդ սէրը չսիրեր նախանձ, չսիրեր եսասիրութիւն. «Սէր ո՛չ նախանձի, ոչ խնդրէ զիւրն». Ահա Պօղոս առաքեալի մեզ տուած դասը:

Եսասիրութիւնը և նախանձը, որք Ս. Աւետարանի ընթերցուածին մէջ երեւան կուգան, դժբախտաբար մեր մէջ ալ քիչ ծառայ չեն գտած: Ըսե՞մ արդեօք թէ մեր սեփական ախտերէն են

առանք: Որքա՜ն աւերներ գործած են այդ վատչուէր նկարագիրները անցեալին մէջ:

Սակայն չկարծենք թէ, քանի որ այդպիսի նկարագիր մը արմատացած է մեր մէջ բաղում դարերէ ի վեր, չկրնար ակարանալ՝ ջնջուիլ: Եսասիրութեան դէմ, մեր նախանձին դէմ. պէտք է զոհողութիւն և ծառայելու պատրաստակամութիւն կամ կարողութիւն: Եթէ կարող չենք մնծը ընել, մնծը ընել կրցողին չնախանձինք, այլ մենք ալ մեր ունեցածովը զոհանանք և զայն գործածենք հանրութեան համար, եկեղեցւոյ համար, որով մեր եսին գործածած կը լինինք. այդպիսով կը ջնջուին այդ աղտոտ բարքերը: Եթէ կը սիրենք հանրութիւնը՝ մեր ընկերները, այդ սէրին մէջ ես չկայ. «Սէր ո՛չ խնդրէ զիւրն». Եթէ կը սիրենք մեր կրօնակիցները և հայրենակիցները ամրողջութեամբ, և ուրիշ ես մը չենք նկատեր անոնց մէջ բաւին չափ կիրառութեամբ, հոն նախանձ չկայ, վասն զի այդ միւս անհատին մեծութիւնն ալ՝ երջանկութիւնն ալ մերն են. «Սէր ո՛չ նախանձի». Եթէ մեծ է՝ մեր պաշտօնեայն է, եթէ առաջին է՝ մեր ծառայն է:

Եթէ կը սիրենք, հապա պէտք է ուրախ ըլլանք խնդամբ մեր ընկերին յաջողութեան՝ երջանկութեան վրայ, և ո՛չ թէ խանդամբ, այսինքն նախանձինք: Զուգադիպութեամբ մը հայերէն լեզուի մէջ «խնդալ»ը և «խանդալ»ը իրարու հակառակ նշանակութեամբ միեւնոյն արմատէ չաուաչ ելած բառեր են, որպէս զի չսրիբլին դար-

մանը ցուցնեն։ Իրարու յաջողութեան վրայ չա-
րութեամբ խանդաղը, այսինքն նախանձիլը, մեզ
կ'ատորնացնէ և կ'անասնացնէ. իսկ իրարու յաջո-
ղութեան վրայ խնդաղը, այսինքն ուրախանալը
մեզ կը բարձրացնէ, իսկ այդ յաջողները և մեծերը
կը խոնարհեցնէ և մեր պաչտօնեայն սպասաւորը
կ'ընէ։

Կը կիշնանք հարկաւ՝ ամենքս ալ Սաուղի նա-
խանձը Դաւիթի դէմ, ինչ խակաթով՝ նկարագրել և
յատկանշական պատմութիւն մըն է այդ Սաուղի
և Դաւիթի յարաբերութիւնը։ Դաւիթ՝ հակայական
Գողիաթը իր պարասուիկով զգետնելէ վերջ՝ երբ
Իսրայելացի կոյսերու չրթունքներէն գովեստի եր-
գեր կը լսէր թէ «Եհար Սաուղ զհազարս և Դա-
ւիթ զբիւրս», Իսրայէլի ամենամեծ ամենէն երջա-
նիկ՝ ամենէն առաջին մարդուն, Սաուղի, նա-
խանձն իսկ կը չարժէր, և քիչ էր մնացեր որ չար
նախանձով մղեզնեալ անոր գեղարդը խեղճ հո-
վիւ պատանիին սիրտը ցցուէր (Ա. ԹԱԳ. ԺԸ. 1–13)։
Սակայն հալածուած Դաւիթը ուրիշ օր մը կը հան-
դիպի Սաուղին, որ առանձինն՝ մարդի մը վրայ
կարկաչահոս աղբիւրի մը գլուխը քնացած էր, գե-
ղարդը մէկ կողմը գետնի վրայ ցցուած, և միւս
կողմը ջրի կուժ մը, անոր բոլոր թիկնապահներն
ալ խոր քունի մէջ ընկղմանած։ Բայց երբ Դա-
ւիթի թիկնապահը խորհուրդ կուտայ իրեն՝ սպան-
նել իր այդ երդուեալ նախանձորդ թշնամին ապա-
հովապէս, վեհանձն Դաւիթ կը յանդիմանէ զանի-

ընելով, «Քաւ լիցի ինձ ի Տեառնէ ձգել զձեռն
իմ յօծեալ Տեառն», և միայն գեղարդն ու կուժը
կը տանի և հեռանալով կ'արթնցնէ Սաուղը, կը
ցուցնէ իր սէրը անմախանձ (Ա. ԹԱԳ. ԻԶ.)։ Ան-
նախանձ սէրը բարձր է պսակաւոր յաջորդու-
թենէ մըն ալ, և կը բարձրացնէ հովիւ Դաւիթ մը
և կ'ընէ մարգարէ-թագաւոր և նախահայր Քրիստի,
նախահայր և ծնունդ Աստուծոյ, այսինքն սիրոյ,
ըլլ Աստուած սէր է։

Ուրեմն, սիրելի ժողովուրդ, այս գեղեցիկ
օրինակները թող մեր վրայ ազդեն, թող կամք
ունենանք գործադրել այդ ազդեցութիւնը. սի-
րենք անմախանձ, և մեր եսը հանրութեան ծառա-
յելու մէջ ձուլենք միացնենք, վառուինք երկայ-
նամիտ և քաղցր սիրով։ «Որ կամիցի ի ձէնջ առա-
ջին լինել եղիցի ձեզ ծառայ». ահա օրինակը
Քրիստոսի, որ Որդի Աստուծոյ լինելով հանդերձ
չեկաւ ուրիշի ծառայութիւնը ընդունելու՝ այլ ու-
րիշին ծառայելու, «Որդի մարդոյ ո՛չ եկն պաշտօն
առնուլ՝ այլ պաշտել, և տալ զանձն իւր փրկանս
փոխանակ բազմաց» (ՄԱՏԹ. Ի. 28)։ Շատ որոշ
կը տեսնուին այս խօսքերու մէջ այն երկու դար-
մանները՝ զոր առաջարկեցի ընդդէմ նախանձի և
եսասիրութեան, այսինքն պատրաստ և կարող կա-
ցութեան լինդրելը միշտ «երկայնամիտ» և առանց
չդնելու «քաղցր»՝ ընկերին և հանրութեան ծա-
ռայելու, մրցելով կարողին հետ, փոխանակ նա-
խանձելու անոր վրայ, և փոխանակ իր երջանկու-

թիւնը անոր կործանման մէջ վնասակար, այսինքն հանդարտ՝ վոխանակ խանդաղատ: Նոյնպէս անհատական թիւնը զօրացնել և այժմու կամք ունենալ զոհողութիւն ընելու ընկերին համար, հանրութեան համար, այսինքն իր մէկ անպատճը աշխատեցնել, յոգնեցնել, զոհել, խաչել, որ ամբողջ մարմինը ձեւի բերուի և երջանկանայ:

Աստուած ինքը՝ իր Որդւոյն պատկերը մեր հոգւոյն մէջ տպաւորէ և Անոր երկայնամիտ, քաղցր, անձնախանձ և ինքնազոհ սէրը ունենալու կամքը չնորհէ մեզ ի փառս իւր և ի պայծառութիւն Եկեղեցւոյ:

Գ. ԳԱՐՈՋ

«Սէր ո՛չ ամբարհատանէ, ո՛չ հպարտանայ, ո՛չ յանդգնի, ո՛չ գրգռի»:
(Ա. Կորնթ. ԺԳ.)

«ԵԹԷ մեղիցէ եղբայր քո, սաստեա՛ նմա, եւ ԵԹԷ ԵՕԻՆ անգամ մեղիցէ քեզ եւ... դարձցի.., Ողջոյնս նմա»:
(Ղուկ. ԺԷ. 1-4)

ՊՕՂՈՍԻ կոնթացւոց Ա. Թղթին ԺԳ. գլխի մէջ գերազանցապէս վերլուծուած սիրոյ առաքելները՝ մեր ընկերական յարաբերութեանց տեսակէտին վրայ յառաջացնելով, այժմ կը հանդիպինք այդ յարաբերութեանց մէկ ուրիշ պատահականութեանը:

Փառը կը քաղենք ըստ մեր սովորութեան Քրիստոսի կեանքէն, առակներէն կամ քարոզութիւններէն: Նախ բացատրենք այն խօսքերը զորս յառաջ բերինք Ս. Աւետարանին մէջէն:

Յիսուս իր աշակերտներուն կ'ըսէ և կը հաստատէ թէ անկարելի է որ ընկերական յարաբերութեանց մէջ գայթակղութիւններ՝ իրարու դէմ պակասութիւններ չպատահին: Մարքի, բարոյական նկարագրի, տարիքի, դասակարգի, պաշտօնի և այլ չատ մը տարբերութիւններ, որոնք ինքնաբերաբար յառաջ եկած են մարդկային ընկերութեանց մէջ՝ բնական և անհեռապիտական յեղաշրջումով,

յաճախ բաղխումներ յառաջ կը բերեն իրարու հետ ապրող ամենէն սիրելի անձերու միջեւ. իսկ։ Գուցէ անասնական բնազդ մըն է այդ, որ նախընթացն է զօրաւորին՝ առողջին՝ գեղեցկին և խնայեցին յաղթութեանը, և ակարին՝ հիւանդին՝ ագեղին ու ագէտին ջնջուելուն, որը այժմեան դիտական բացատրութեամբ ընտրականութիւն և բարելրջութիւն կը կոչուի։ Սակայն քրիստոնէութեան բարձրութիւնը հոն է, որ ո՛չ թէ ակարն ու հիւանդը, ագեղն ու ագէտը կ'արհամարհէ՝ կը ջնջէ, այլ զանոնք կը բարելրջէ ինքնիրենց մէջ, ակարը կը զօրացնէ, հիւանդը կ'առողջացնէ, ագեղը կը գեղեցկացնէ և ագէտը խմաստուն կ'ընէ։ Չի Քրիստոս չնկաւ զօրաւորներուն համար, այլ ակարներուն՝ անկեալներուն, կամ՝ աւելի աւետարանական բառով փորիկներուն համար, բառին ամենէն ընդարձակ նշանակութեան մէջ, ինչպէս որ բժիշկ մը առողջին վրայ չերթար՝ այլ հիւանդին։ Քրիստոնն է որ կ'ընէ այդ հրաշալի բարելրջութիւնը։

Լսեցիք թէ Քրիստոս գայթակղութեան ջրերը կարելի չնկատելով հանդերձ, վայ կոտայ անոր՝ որով ձեռքով և միջոցով այդպիսի գայթակղութիւն մը կը պատահի, գայթակղութիւնը փորիկներուն դէմ։ Քրիստոսի՝ Աւետարանի՝ Աստուծոյ փոքրիկներն են աստղք, որոնք հրեշտակներ ունին պահապան երկինք մէջ, և անոնց մէկ մաղէն սկսեալ մինչեւ վերջին կաթիլ արիւնը կըր-

նայ Աբելի արեան պէս բողոքել Աստուծոյ առջեւն առջեւ, և կայէնի պատիժը տալ յանցաւորներուն։ Այդպիսիներուն համար, կ'աւելցնէ Տէրն մեր, լաւագոյն է որ ջաղացի քար մը իրենց վիզերնին կապկպով ծովը նետուին և խեղդուին։ Ինչպէս հին ժամանակները, այժմ եւս աշխարհի մէջ մահուան պատիժը ամենածանր է որ կը պատուի յանցաւորներուն, աստուածպաշտութեան օրէնքները ըսել կ'ուզեն թէ այդ քրէական յանցաւորին դատապարտութիւնը օդտակար չըլլալէ զատ՝ վնասակար է աշխարհի, և այդ չարիքը մէջտեղէն կը վերցնեն։ Այդ պատմաբանութեամբ Քրիստոս՝ նախ՝ աշխարհը կը հոգայ և անկեալներու ու փոքրիկներու մէջ այդպիսի եղանակով ինկած մը բացառութիւն նկատելով, անոր՝ աշխարհի վրայէն ջրելջուիլը կ'ուզէ. և երկրորդ՝ մեր ընկերը գայթակղեցնելը մեր ամենէն մեծ յանցանքը կը նկատէ։ Ո՞ւր է այդ յանցանքին մեծութիւնը։

— Քրիստոս ինքն իսկ կը ցուցնէ զայդ. «Զգոյշ եղի՛ր, կ'ըսէ, եթէ եղբայրդ կը մեղանչէ յանդիմանէ զանի, ասասէ՛ զանի, և եթէ ղղջայ, իր յանցանքը քաւէ, ներէ անոր. եթէ նոյն իսկ եօթն անգամ — ըստ հրեայական ոճի — իսկ ըստ մեր ոճի՝ հազար անգամ ալ մեղանչէ և անկեղծապէս ղղջայ և քաւէ իր յանցանքը, պէ՛տք է որ ներես իրեն. ահա Քրիստոսի խօսքերը։ Շատ պարզութեամբ կրնանք հետեւցնել թէ այս մեծ յանցանքը, զոր գործելու վտանգին մէջն ենք, և որ Աւետա-

ըանին մէջ «գայթակղութիւն» կը կոչուի, կը վերաբերի անոնցող վարմունքին հանդէպ մեր ընկերի պակասութեանց. պակասութիւններ, որք որքան ալ ծանր լինին և պարբերաբար կրկնուած՝ աւելի ծանր չեն՝ քան մեր անոնցողամտութիւնը։

Ինչ կիրքեր են անոնք, որ զմեզ կը մղեն այդ մեծադոյն քրէական յանցանքը գործելու, այդ հարցման պատասխանը բուն իսկ մեր խօսքից նիւթն է։ Նախ և առաջ յաւակնութիւն մ'ունինք ամենէն ճշդրիտ, ամենէն արդարը, ամենէն խելացին երեւցնելու մենք զմեզ, առաջին բնազդը մեր հոգին մէջ. ինքզինքնիս արդարացնելու ճիգն է. նայն իսկ ինքզինքնիս կը հաւատանք չատ անգամ՝ մեր ներքին խորհրդածութեան մէջ՝ վատաբար ստեղծելու ինքնարդարացման։ Փարիսեցիին և մաքսաւորին առակը չատ անգամ մեր ներսիդին կը կրկնուի, և մեք մեր հոգեվին առջեւ քանի անգամներ՝ տաճարին մէջ կանգնած վարիսեցիին պէս կը խորհրդածենք, թէ «Աստուած իմ, դոհանամ ձեզմէն, զի ուրիշ մարդոց պէս չեմ. ո՛չ յափշտակող եմ, ո՛չ անիրաւ եմ, ո՛չ անբարոյական, և ո՛չ ալ քովս կանգնող մեղաւորը մաքսաւորին պէս», և եթէ խիղճը խայթոցներ ցուցնէ մեր դէմ, հազար տեսակ իմաստակ վատաբերով խայթոցին նետը բթացնելու համար կը չինենք ժանիքներ, որք սակայն միշտ չեն ազդեր և խայթոցը իր արդարացատ դերը կը կատարէ։ Աստիճ բացատական են։ —

Գրականն ալ ունինք, վարիսեցիին նման. «Շատերը երկու անգամ պահք կը պահեմ, իմ առաջաձքիս տասանորդը Ղեւտացիներուն կուտամ». ալ ազկէց աւելի աստուածաշնորհ մարդ կարելի՞ է ըլլալ։ Դժբաղդաբար այդ յաւակնութիւնը կամ Պօղոս առաքեալի բառով ամբարհաւանութիւնը՝ մեր մէջ ալ չատ հաղուագիւտ չէ, իր մի կամ միւս եղանակաւորման մէջ։ Առանց գիտնալու կը յաւակնինք ամեն բան գիտնալ, եկեղեցւոյն և ժողովրդեան ամենէ չատ սիրտարները կը յաւակնինք ըլլալ. և թերևս ոչինչ օգուտ հասցնել զատ՝ չատ վնասներ կուտանք անոնց, իրաւունքնիս միայն դործադրելով հոն և պարտքերնիս մոռնալով. մեր ընտանիքը, մեր դրացին, մեր հայրենակիցը սիրել կը յաւակնինք, և սակայն մեր ընթացքով սրիչի մը զանոնք առող ըլլալնուս գաղափարը կուտանք։ Բնականաբար ընդհանուրի վրայ չէ որ կը ցուցնեմ այդ տգեղութիւնները, քաւ լիցի, չատ մը յարգելի բացառութիւններ կան. — երանի թէ հակառակը բացառութիւն ըլլար. — իմ նպատակս է հոս ցուցնել թէ այն բարքերը որ կը գտնուին մեր մէջ. մինչ այն այս տեսակը ունի և այն այն։

Շարունակելով խօսքերնիս, ըսենք թէ երբ այդպիսի յաւակնութիւն մը մեր բարքին մէջ արմատ գտնէ, այսինքն մենք զմեզ միշտ լաւ տեսնելու՝ իսկ ուրիշը դէշ, բնականաբար ուրիշի մը պակասութեանց դէմ յոխորտանք պիտի ղգանք։

«Եւ ո՛չ եմ իրրեւ զայս մաքսաւոր», ըսած է վարիսեցին, այդ առակին մէջ։ Երեւակայեցէք, եթէ այդ խեղճ մաքսաւորը ճիշտ հոն պատկառելի մը ըրած ըլլար վարիսեցիին դէմ, չէ՞ք կարծեր որ վարիսեցին նոյն իսկ մոռնալով Աստուծոյ տաճարի մէջ գտնուիլը՝ ապտակ և նախատինք պիտի իջեցնէր անոր վրայ փոխանակ նեղելու։

Ահա առաջին պակասութիւնը՝ զոր պէտք է չտեսնենք, որպէս զի աննեղոտամտութեան քրէական յանցանքին մէջ չիյնանք։ Ադիէց դիւրին բան չկայ. խեղճ մը ունինք մեր ներքսիդին, որ Աստուծոյ փոխանորդն է, միշտ մտիկ ընենք անոր ձայնին մեր ամենէն պազարիւն ժամանակին մէջ, մանաւանդ մեր աղօթքներու միջոցին, նա պիտի ցուցնէ մեզ թէ ինչ պակասութիւններ ունինք, և երբ այդ ձայնը լսենք և հասկնանք մեր պակասութիւնը, առաջին քայլն է այդ, ո՛չ միայն զայն չտեսնելու կամ դարմանելու, այլ և մեր ողջմտութեամբ՝ անոնց իրական պատճառները քննելու՝ երբ նմանօրինակ պարագաներ մեր ընկերին վրայ կը տեսնենք, ներողամիտ աչքով նայելու անոր վրայ, և մեր փոքառութիւնէն քաղած խորհուրդներ տալու անոր, որպէս զի նա ալ դարմանէ իր սխալը, ինչպէս մենք դարմանեցինք։

Երկրորդ կէտ մը, որ յաւակնութեան հետ՝ կամ անկէց անկախ՝ պատճառ կը լինի մեր անողորմութեան դէպի մեր ընկերը և այդպիսով

զանի կը կոչտանէ, մեր հպարտութիւնն է։ Բառը ինքնին ա՛յնքան որոշ է՝ որ վերլուծման պէտք չունի։ Ջունեցածնիս երբ ունենալ կը ձեւացնենք՝ յաւակնութիւն է. իսկ երբ ունեցածնիս գործածելու մէջ անարգական վերաբերութիւն կ'ունենանք անոր նկատմամբ որ մեր ունեցածին չատ պէտք ունի, առոր հպարտութիւն կըսենք։ Ինչ կամ չատ, ինչ որ ունինք, խելքի կտոր մը, գրամի կտոր մը, ոյժի կտոր մը, առնք իրենց գոյութեան պատճառն ալ չեն արդարացներ զմեզ, որ արհամարհենք զանոնք որք չունին առանցմէ մին կամ միւսը։ «Եթէ մեղիւղ եղբայր քո սասեա՛ ևնա», կ'ըսէ Յիսուս. սասելը կարողութիւն մը կենթադրէ, բայց երբ այնքան հպարտ ըլլանք որ այդ մինչ ոչինչ եղբայրը սասելու չափ չդիջանինք, այլ արհամարհենք զանի, մեր այդ կարողութիւնը իր գոյութեան իրաւունքը կը կորսնցնէ մեր մէջ։ Հպարտութեան ամենէն մեծ և ամենէն վտանգաւոր հակազդեցութիւնը ինքն իսկ Քրիստոս ըրաւ։ Շատ լաւ գիտենք ամենքս ալ այդ օրինակը, և ինչ հիանալի տեսարան, որուն առջեւ կը փղձկինք։ Աւազ Հինգշաբթի երեկոյ, Քրիստոս, Աստուծոյ որդին, այդ մեծ վարդապետը, զենջակ մը կապած առջեւը, ծունկ կը չոքի և այդ խեղճ ու տգէտ ձկնորս աշակերտներուն աղաուոտ ոտքերը կը լուայ. «Լուացվելոյն չէ ինչ պիտոյ բայց զի զոտան լուանայցէ». այսինքն անոնց քայլը՝ ընթացքը դէպի ուղիղ ճամբան առաջ-

նորդելու համար՝ կը ճկի՝ կը խոնարհի, անոնց ոտքի առջեւ եղած քարերը ժողովելու, ագռաւը մաքրելու, որպէս զի իրենք ալ ուրիշին ընեն: Անոնց ներքինին մէջ՝ իրենց քայլերը յամրացնող ագռաւն ալ մաքրելու օրինակ տալ ուզեց այդպիսով:

Պատմութեան մէջ նուազ չեն այդպիսի օրինակները, օրինակներ թէ՛ մեծերու թէ՛ պզտիկներու, վասն զի մեզմէ մեծ ոյժերը չեն որ հպարտութեան կիրքէն ըմնուելու ենթակայ են, այլ չա՛ս պզտիկ ոյժեր ալ երբեմն պէտք եղած է աւելի հպարտ կըլլան իրենց անկեալ եղբօրը համար: Ոյժ մ'է քիչ մ'աւելի ուրիշէ մը կրթեալ՝ խելացի, ուրիշէ մը քիչ մ'աւելի տարիքոտ և փորձառու ըլլալը, ոյժ մ'է քիչ մ'աւելի մաքուր բարոյական ունենալը, պատահական ոյժ մ'է նաեւ երբ այսինչ կամ այնինչ խնդիրին մէջ մեր ընկերներէն աւելի իրաւունք ունինք: Բա՛յց իրաւունքը միթէ մեզ պիտի հպարտացնէ՞, չներելու մեր ընկերոջ: Երբ մանաւանդ դիմացինիս պարտադիր է ներել և իր պակասութիւնը դարմանելու: Դժբաղդաբար այդ կիրքը բաւական զօրաւոր է մեր մէջ, անոր համար երբ յաճախ պատահաբար հաշտարարի դեր կ'ունենայ մէկը ո և է խնդիր մը կարգադրելու երկուքի և աւելիի միջեւ, կը զգուշանայ յայտարարելու թէ անոնցմէ ո՛վ աւելի իրաւունք ունի, վասն զի, ո՛հ, դիտենք ամենքս ալ, բաւական է որ իրաւունքի մէկ փոքրիկ կէտը քօղի

տակէն տեսնենք, ալ կարծես չենք զսպուիր, կարծես անկիրաւորը մինչեւ ոտքերնիս համբուրել տալու չափ չը գիջանինք՝ չենք կշտանար: Կամ ընդհակառակը՝ եթէ անկիրաւ կողմն ենք, ամենաթոքիկ ակնարկէ մը կը զուշակենք որ անկիրաւութիւնս պիտի հատատուի կամ գէթ մեզ համար անպատասխանելի մը պիտի տրուի, ամէն բան կը խառնակենք, նոյն իսկ հաշտարարի անկողմնակալութիւնը կասկածի ենթարկելով:

Առանձին առնուելով իսկ՝ երբ այսքան վնասակար է հպարտութիւնը, հապա ո՛րքան աւելի գէշ կը լինի երբ յաւակնութեան հետ միանայ, այսինքն մէկը՝ գոյութիւն չունեցող՝ իր չունեցած կարողութեան կամ իրաւունքին վրայ հպարտանայ, այն ատեն չարի սեւ դէմքն է որ կ'երեւի հոն, և իր ընկերին զիջանելու խոնարհիլը՝ իրեն համար ինքնասպանութիւն կերեւի: Օճառի փրփո՛ւր մը:

Երկրորդ կիրքը, որ արգելք կը լինի մեր զիջողութեան և ներողամտութեան կամ կը դժուարացնէ մեր ընկերին գործած սխալներու դարմանը, յանդգնութիւնն է. «Զգոյշ կացէք, կ'ըսէ Քրիստոս, չատ փափուկ խնդիր է ընկերին պակասութիւնները չտեսնելը». ըլլայ այդ պակասութիւնը մեզ կամ ուրիշն նկատմամբ՝ միեւնոյն է: Վերջին աստիճան խոհեմութիւն, չափաւորութիւն և կենցաղավարութիւն կամ քաղաքավարութիւն կը պահանջէ այդ գործը: Որքան գէշ տպաւորութիւն և մեր յուսացածին հակառակ ազդեցութիւն կ'ընէ

դէմացինին վրայ, երբ մենք անոր երեսն ի վեր՝ կոչա կերպով իր սխալը կը ցուցնենք, բայց այդպէս կ'ընենք երբեմն դժբաղդաբար։ Սո՛ւտ է կը պոռանք իրարու երեսին, մինչդեռ եթէ աւոր տեղը ըսենք, «Ներեցէ՛ք, ըստ իմ կարծեաց կը սխալիք, կամ սխալ տեղեկութիւն առացած էք, կամ թերեւս մոռցած էք իրողութիւնը», և սկսինք աւոր ապացոյցները տալ, կարծեմ նոյն բանը ըսած կը լինինք աւելի՛ ազդու և աւելի չխնարար կերպով։ Վերջապէս փափկանկատութիւն բառը ամենէն լաւ կը բացատրէ ա՛յն ընթացքը՝ զոր մենք պարտինք ունենալ մեր ընկերին, սխալներու՝ պատկառելանց կամ ակարութեանց նկատմամբ։

Աւելորդ կը սեպեմ այս մասը ընդլայնել, կը յուսամ ամենքդ ալ լաւ կը հասկնաք կրթեալ չըրջանակներու մէջ սովորական եղող ա՛յդ գերազանցապէս բարձր և յառաջադէմ յատկութիւնը, որ կը կոչուի քաղաքավարութիւն, և որ ինքնին առաջին աղբակն է քաղաքակրթութեան։ Միայն չե՛մ մոռնար ձեր երեւակայութեան առջեւ դնել յատկութեան և հպարտութեան հետ միացած յանդգնութիւնը կամ անքաղաքավարութիւնն ալ, և այն աստեն երեւակայեցէք թէ այդ երկքը մէկտեղ ունեցող մը՝ ինչպէս կրնայ ներողամիտ և չինիչ ըլլալ։

Իսկ չորրորդ և վերջին կիրքը, որ կը վնասէ մեր ընկերին հետ վարուելու և անոր սխալները դարմանելու և կամ անոր իրաւունքը ճանաչելու

գործին մէջ, բարկացոտութիւնը, և կամ Պօղոս առաքեալի բառովը՝ զրգռուիլն է։ Մանաւանդ երբ անիրաւութիւնը մեր դէմ եղած է կամ այնպէս կը կարծենք եղած ըլլալ, առաջին սպաւորութիւնը բարկութեան զրգռուիլն է, և ճիշդ կամ կարծեցեալ անիրաւութեան սաստկութեանը համեմատ կը բորբոքինք, նոյն իսկ յաճախ ինքզինքնիս կը կորնչեցնենք։ Այս վերջին կիրքը՝ ամենէն սաստիկը և ամենէն գէշն է. անոր համար մանաւոյս մեղքերէն մին նկատուած է։ Բարկութեան մեր մէջ ըրած չարիքները ամենքս ալ գիտենք, և ո՛րքան պատահումներու պատճառ կ'ըլլայ այդ։ Իսկ երբ խնդիրը միացման գայ ջիջողութեամբ և նեղոզամտութեամբ, ո՜հ, հակոտնեայ են բարկութիւն և նեղոզութիւն, բարկութիւն և խաղաղութիւն։ Եթէ նախորդ կիրքերէն ո՛չ մին ալ ունենանք, այս կիրքը կը բաւէ արդէն՝ որ ընկերնիս գայթակղեցնենք — Քրիստոսի բառովը — և արժանի ըլլանք երկանաքարով ծովը նետուելու. — ահա մահացու մեղքը։ — Ուրեմն առաջին դարմանը վերջին կիրքէն սկսինք, այսինքն եթէ կ'ուզենք մեր ընկերին սխալը չտեսնել տալ, պէտք է նախ մենք չզրգռունք. պաղարիւնութիւնը ամեն սխալ կը դարմանէ, նոյն իսկ մերինը, զայն ցուցնելով մեզ՝ մեր խղճին առջեւ։

Իսկ հիմա երեւակայենք թէ ո՛րքան հրէշային կը լինի մէկը՝ երբ յատկնոտութեան կամ ամբարհաւաճութեան, հպարտութեան, և յանդգնութեան

հետ կը միացնէ բարեմտութիւնը կամ գրգռումը։ Այդպիսի մարդ մը բնականաբար երբ ընկերոջ վնաս կուտայ՝ կը դայթակղեցնէ զանի, այդպիսին վնասակար է մարդկային համերաշխութեան համար, ընկերութեան զոյութեանը և խաղաղ յառաջդիմութեան համար։ Իսկ ընդհակառակն երբ ամրապահաստութեան տեղ՝ ինքնագիտակցութիւն ունենանք, այսինքն Սոկրատ խմաստասիրի «Ծանիր զքեզ»ը սովրինք, հպարտութեան տեղ՝ քրիստոնէական խոնարհութիւնը, յանդգնութեան տեղ՝ քաղաքակրթեալ աչխարհներու փափկանկատութիւնը, և վերջապէս գրգռուելու տեղ՝ լուրջ մարդու մը արժանի պաղարիւնութիւնը ունենանք, այն ատեն դիմացի ընկերնիս ո՛չ թէ ևօթն, ևօթանասուն անգամ ևօթն ալ եթէ մեղանչէ, վինքը կրնանք դարձի բերել և իր ընկած ոխովմէն բարձրացնել, այսինքն ընկերական բարեկրթութիւնը ինքն իրեն մէջ կատարել տալ։ Եւ միակ կարճ բառը՝ որ այս ամենը կը ձուլէ իր մէջ և անկեալը կը վերածնեցնէ, նորէն ու նորէն կը կոչուի սէր, և ըստ Պօղոս առաքեալի մեզ տուած դասին, «Սէր ո՛չ ամբարտաւանի, ո՛չ հպարտանայ, ո՛չ յանդգնի, ո՛չ գրգռի»։ այդպիսի սէր մը հրաշքներ կը գործէ անկեալ ընկերի մը վերականգնման գործին մէջ։ կը տեսնէ՞ք թէ ինչպէս և ինչով կը յայտնուի, թէ քրիստոնէութեան տեսակէտովը կեանքի խընդիր բառը, այսինքն ընտրականութիւնը և բարեկրթութիւնը, ո՛չ թէ միայն ոչնչացնելով

կը լինի, այլ հաւասարապէս երջանիկ և արդար ընելով մեզ ալ մեր ընկերն ալ։ Եւ գիտցած ըլլանք որ մեր այդ չնորհար գործին համար պէտք չէ սպասենք որ միւսարէնը ընդունինք ընկերին, կամ դէթ երախտագիտութիւն մը, գոնէ չոր շնորհակալութիւն մը. — ո՛չ, ո՛չ. — Քրիստոս այդ մասն ալ յանձնութիւն կը նկատէ վարքիկ առակով մը աւետարանական պատգամներուն մէջ, թէ ծառայ մը չպատուր և պէտք չէ սպասէ որ իր տէրը գինքն իր հետը նստեցնէ, և մանաւանդ «Միթէ չնո՞ր ունիցի ծառային այնմիկ» որ ծառայութիւն ըրած է իրեն։ Մենք ալ կ'ըսէ, իրաւ. և հանրութեան ազատ ծառաները լինելով, ինչ որ ընենք՝ որ մեզի հրամայուած է Աստուծմէ, Ս. Գրքէն, բնութենէն, քաղաքակրթութենէն պէտք է ըսենք թէ «Ծառայք անպիտանք եմք, զոր պարտէաքն առնել՝ արարաք»։ Հոս տեղն է Պօղոս առաքեալի յիշեալ գլխոյն մէջ ըսած խօսքերը յառաջ բերել, որ «եթէ զլեզուս մարդկան խօսիցիմ և զհրեշտակաց, և սէր ո՛չ ունիցիմ», աշխարհի վրայ կզգիացնել և միօրինակ անախորժ ապաւորութիւնը կ'ընեմ, «Իբրեւ պղինձ որ հնչէ կամ իբրեւ ծնծղայս, որ զօղանչեն»։ Սակայն կը պահանջուի սէր մը՝ իրական սէր մը, որ զերծ ըլլայ ամբարտաւանութենէ, հպարտութենէ, յանդգնութենէ և բարկութենէ, իրենց դարմանն ունենալով ինքնագիտակցութիւն, խոնարհութիւն, փափկանկատութիւն և պաղարիւնութիւն։ Այդ չարիքները սակայն՝ իբրեւ երիտասարդութեան և կրթուի

կիրքեր, իրենց բարի գործածութիւններն ալ ունին զոր անտես ընելու չենք։

— Դիտենք ամբարտաւանութեան տեղ խոնարհութիւն, և կը լինինք ամենէն յարգող մարդը։ Դիտենք հպարտութեան տեղ անձնական արժանապատուութիւն յարգել տալով մենք զմեզ՝ մեր իսկ ընթացքովը, և կը լինինք աշխարհիս ամենէն պատուաւոր մարդը։ Դիտենք չանդգնութեան տեղ եռանդ և աշխոյժ, և կը լինինք աշխարհիս ամենէն յառաջադէմ մարդը։ Եւ վերջապէս՝ դիտենք բարկութեան չար կրքի տեղ՝ արդար զայրոյթը ստորնութեանց դէմ, և կը լինինք աշխարհիս ամենէն ուղղամիտ մարդը։

Կը տեսնենք թէ կիրքերէ ինչ լաւ հետեւանքներ կրնան յառաջ գալ։ Արդէն այս չորս կիրքերը ինքնին արժանի են երկար ուսումնասիրութեան իրենց բազմակողմանի երեւոյթներով և բարի ու չար հետեւանքներով, սակայն մենք բաւականանանք այս անգամ ինքնագիտակից, խոնարհ, փափկանկատ և պաղարիւն սիրոյ դասովը և վստահ ըլլանք որ մեր եղբայրը մեզ հետ բարձր դիրքի մէջ պահելով հանդերձ՝ մենք ալ կը լինինք յարգող, պատուաւոր, յառաջդիմական և ուղղամիտ անհատներ, եկեղեցւոյ և մարդկութեան մէջ։ Տերունական աղօթքին հրամայածին նման նոյնպէս աւելցնենք՝ «Որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց», և ապա աղօթենք «Թող մեզ զպարտիս մեր»։

Աստուած մեր գործին համեմատ լսէ մեզ և չնորհէ իր ողորմութիւնը մեր ամենուն առհասարակ. Ամէն։

Գ. ՔԱՐՈԶ

«Սէր ո՛չ խորհի զչար, ո՛չ խնդայ ընդ անիրաւութիւն. այլ խնդայ ընդ ստուգութիւն։»

(Ա. Կորնթ. ԺԳ.)

«Զամենայն զոր միանգամ կամիջիք՝ Ե՛ք առացեն ձեզ մարդիկ, այնպէս եւ դուք արարէք նոցա, զի այս իսկ են օրէնք եւ մարգարէք»։

(Մատթ. Է. 12)

Բարոյական գերազանց սկզբունքներ կան՝ որք միջավայր չունին՝ ամենաբարեկան են անոնք, ժամանակ չունին՝ յաւիտենական են անոնք։ Այդ կարգի սկզբունքներէն մին է մեր ընտրած բնաբանը։ Քրիստոնէական թուականէն դրեթէ վեց հարիւր տարիներ առաջ՝ Պուտտայ մը՝ ծայրագոյն արեւելքում՝ Հնդկաստանի մէջ՝ սկզբունք մը կը քարոզէր, որով միեւնոյն ուղղութեան կամ առաքինացման կ'ուզէր առաջնորդել մարդը բացառապէս, մինչ վեց հարիւր տարի վերջ՝ Տէրն մեր Քրիստոս՝ կը քարոզէր նման սկզբունք մը, նոյն առաքինացման առաջնորդելու համար մարդը՝ դրական կերպով։ Սակայն այդ դրականութեան մէջն է ինքնին քրիստոնէութեան աստուածային գերազանցութիւնը։

Պուտտա յաւիտենական ոչնչութիւնը իրեն դա-

զախալական ունենալով՝ Նիրվանայէն ոգեւորուած կը պատուիրէր իր հետեւողներուն, «Զննե՛լ ուրիշին ա՛յն, ինչ որ չէին ուզեր որ ուրիշը իրենց ընէ»։ Պուտտայի վարդապետութիւնը իր բարձրութեամբը հանդերձ եսասիրութեան յատկանիշը ունի. առանձինն բարձրանալ և առաքինանալ, ուրիշին դարձին չխառնուիլ, որպէս զի իր այդ առաքինացումը չվրդովուի՝ ուրիշին ալ իր դարձին խառնուելովը։ Սակայն քրիստոնէութիւնը առար հակառակ կերպով հասկցաւ և քարոզեց կառարկութեան ազդութիւնը. ընդհակառակն հրամայեց գործել, աշխատիլ ուրիշին համար. և առար մէջ փնտռել կեանքին բանական նպատակը։ Այսու ամենայնիւ, խնդիրը վերաբերութիւն ունենալով ընկերին, բնական կարգով՝ Քրիստոս ուշադրութիւն պէտք էր ընէր նաեւ բացառականին վրայ։ Այդպիսով նախ բացառականին մէջ կը հրահանգէ զմեզ, սահման մը կը դնէ առար, և ապա կ'անցնի պրականին։

Քրիստոսի ամենէն հիանալի և բարացուցական քարոզներէ մէկուն այդ հատուածը, լերան քարոզին վերջաբանն է, Մատթէոսի աւետարանին հինգ մարգարիտ փունջերէն մին։

«Մի՛ դատէք ուրիշը, կ'ըսէ Յիսուս, որպէս զի ուրիշներէն չդատուիք, վասն զի ինչ աւեակ դատաստանով որ ընկերնիդ դատէք, նոյն կերպով դուք ալ պիտի դատուիք. ինչ չափով որ չափէք՝ դուք ալ նոյն չափով պիտի չափուիք» (ՄԱՏԹ. Է. 1-2)։

Որքան մարդիկ կան մեր մէջ որ չափազանց կը սիրեն քննադատութիւնը, վասն զի լսած են որ ամեն ոք ազատ է դատողութիւն ընելու. բայց այսքան միայն. չատ անգամ ուրիշ ոչինչ գիտեն, թէ ո՞վ է որ կը դատեն, թէ ինչ է քննութեան նիւթը, թէ ինչ փաստեր և իրողութիւններ են՝ որոց չուրջը կը դառնայ խնդիրը, և թէ ինչ եզրակացումով է որ պէտք է դատեն։ Բնական է որ «իրաւունք չունի՛» որոտան, և ցուցնեն թէ իրենց ալ խելքը կը հասնի։

Քննադատութիւնն արդարեւ նոր քաղաքակրթեալ ժամանակի ամենէն յառաջդիմական քայլն է, որ անհրաժեշտութիւն մը եղած է բոլոր խնդիրներու համար։ Մանաւանդ այնպիսի խնդիրներ՝ որոց գիտական կամ թուաբանական ճշդութենէն կախումն ունին մարդկային և ընկերական կեանքի հետ վերաբերութիւն ունեցող երեւոյթներ, վնասին անունք պատմական կամ բնական, կամ տնտեսական կամ թէ քաղաքական։ Մեծի կատարեալ գործեալ ոյժերէն մին է քննադատութիւնը, երբ երեւոյթները նախածական մեթոտով մի առ մի կը դիտենք, նախ նոր երեւոյթները անցեալ երեւոյթներու հետ կը բաղդատենք, առանց տարբերութիւնները և նմանութիւնները կը զանենք, և եզրակացութիւն մը կը յառաջ բերենք, որ ճշմարտութիւն է։ Այսօր բնական գիտութիւնները, ընկերական բարքերը ու կազմակերպութիւնը, նոյնպէս պատմութիւնը, այդ դրութեան կը պարտին իրենց լու-

տարանութիւնը: Օրինակի համար, փոքրիկ կաթսային մէջ եռացուած ջուրին յառաջ բերած չոգիին ոյժովը անոր կափարիչին չարժիլը, պատճառ եղած է այսօրուան չոգեկառքերու՝ չոգենաւներու և ուրիշ մեծ գործարանաց հսկայ մեքենաներու գիւտին: Եւ սակայն փոքրիկ կաթսայի չոգիին մինչեւ չոգեկառքի ահագին կառարկագործուած վայրաչարժին հասնելու համար՝ բազմաթիւ փորձերու, երկար տարիներու և շատ մը գիտուններու ամբողջ կեանքին վրայէն անցած է: Փոքրիկ կաթսայի չոգիին ոյժը՝ փոքրէն մեծին, մանուածրէն ընդհանուրին վրայ փորձուելով, յառաջ եկած երեւոյթները զննուելով և քննադատուելով, վերջապէս կարելի եղած է անոր յատկանիշը և մեծութիւնը և մեր գործնական կեանքին մէջ ունեցած օգտակարութիւնը եղրակացնել: Քննադատութիւնը ընկերական կազմակերպութեանց մէջ ալ այժ և տեւական նպատակ կը բերէ:

Սակայն կարեւորագոյն խնդիրը և մեր նպատակն է ցուցնել՝ թէ ինչպէս պէտք է գործադրել այդ քննադատութիւնը:

Այդ խնդրին իրրեւ վաստ առնենք ընկերական մանուածարդ երեւոյթ մը. ենթադրենք թէ մարդ մը սպանուած գտնուեցաւ իր անկողնին մէջ. ոստիկանութիւնը ինչպէս կը գտնէ մարդասպանին հետքը: Կը սկսին զննել իրողութեան յաջորդութիւնը, օրինակ, բժշկական քննութեամբ առուգել մահուան ձիշդ առնը, և փնտռել թէ

ո՞վ եղած է այդ միջոցին՝ այդ անկնկին մէջ, թէ ինչ տեսակ գէնք մը անոր մահ պատճառած է, և այդպիսի գէնք մը այդ մարդուն վրայ կը գտնուի. թէ ինչ պատճառներ ունէր այդ մարդը սպանուելու զանի, և դեռ շատ մը ուրիշ քննութիւններ, որոնք սակայն միայն նախնութիւններ հաստատող երեւոյթներ են, և որոնք միայն հասարակաց անտարբեր հետաքրքրութեան կրնան գոհացում տալ: Այլ ոստիկանութիւնը ու դատաւորը առով չեն եղրակացներ, տարբերութիւններ ալ պարտաւոր են գտնել. այսինքն պէտք է ապացուցանեն նաեւ որ այդ ամեն երեւոյթները՝ այդ կատարեալ անձէն զատ ուրիշէն վրայ չեն տեսնուիր. միայն ա՛յդ մարդը հոն էր այդ միջոցին, միայն նա՛ ունէր մտնուան գործիքը, միայն նա՛ պատճառ ունէր սպանելու:

Կը տեսնենք թէ շատ մը նախնութիւններ և տարբերութիւններ գտնելո՛վ է միայն որ ճշմարտութիւն մը երեւան կուգայ, և մէկ երեւոյթ մը բաւական չէ՛ որ մենք ոեւէ գործ վերագրենք անձի մը:

Այդ մեթոդն է միայն և միայն քննադատութեան կերպը, և այդ մեթոդը գործածելու համար մենք տեղեկութիւն պէտք է ունենանք բնականաբար, թէ կատարելին հոն էր այդ միջոցին. կա՛մ թէ պէտք է մենք անոր հոն մտած ըլլալը տեսած ըլլանք, և կամ արժանահաւատ տեսնող անձէ մը լսած լինինք: Շատ անգամ քննադատութիւններ կան որոց աղբիւրը երբ փնտռենք,

«լսեցի» միայն կ'ըսեն. ղժուչանա՛նք, խնդրեմ, թէ որ մէկը հետաքրքրուի և քան գործ ընելով՝ այդ ղսեցիներու աղբիւրը ուզէ գտնել, չատ անգամ ապրիլ մէկի խաբեբայութիւն մը երեւան պիտի բերէ, կամ թէ սորին չարաչահութիւն մը։

Ահա այս վերջին տեսակ քննադատութեան համար է որ Յիսուս կը խստանայ մեր վրայ և կը հրամայէ զրադատութիւն չընել, որպէս զի մեզ ալ ուրիշները չզրադատեն։

Քննադատութեան մէջ, կը չեշտեմ, կը պահանջուի իրական և չօչափելի հմտութիւն։ Քննադատութիւնը, ինչպէս ըսի, այժ մըն է և կատարելագործեալ այժ, որ սակայն մտաւորական հմտութեան պաչարէ բաղկացած է. եթէ այդ հմտութիւնը մեզ պակսի՝ քննադատութիւնը կը լինի դատարկ իմաստակութիւն կամ զրաբանութիւն։

— Քննադատութեան մէջ կը պահանջուի նաեւ որ քննադատողը ինքն իսկ զերծ ըլլայ այն պակասութենէն՝ զոր ուրիշի վրայ կը տեսնէ և կը ցուցնէ։ «Չի՛ տեսանես զչիւղ ական եղբօր քո, և ի քում ական զգերանդ ո՛չ տեսանես»։ Քննադատութիւնը կ'ընէ մէկը՝ իրրեւ նախանձախնդիր արդարութեան և իրաւանց, այլ երբ ինքն իսկ ոտնակոխ ըրած է արդարութիւնն ու իրաւունք, ուրեմն կ'ուժ է իր նախանձախնդրութիւնը, և Քրիստոս իրաւամբ կը յանդիմանէ, ըսելով. «Կեղծաւո՛ր, ամենէ առաջ քո աչքին գերանը հանէ, յետոյ գնա ըսել ընկերիդ թէ աչքիդ մէջ չիւղ կայ,

զեր հանեմ». Թերեւս այդպիսին՝ եթէ այժ ունենայ, ո՛չ թէ ընկերոջ աչքին չիւղը պիտի հանէ, այլ նոյն իսկ իր աչքին գերանն ալ պիտի ճգնի անոր աչքին մէջ մնալ։

Ուրեմն, ով որ կ'ուզէ ընկերոջ պակասութիւնները քննադատել և չակել, ամենէն առաջ իր անձը փորձելու է. տեսնելու է թէ անոր պակասութեան ինքն ալ ենթակա՞յ է, և երբ կը տեսնէ թէ այդպէս է, նախ իրը չակելու է և յետոյ — եթէ ձեռնհաս կը զգայ ինքզինքը՝ — պէտք է նախընթաց քարոզիս մէջ վերլուծուած փսիխականութեամբ, իր փորձառութիւնը հաղորդէ իր ընկերոջ՝ որ ան ալ չակէ։

Կը յիչէ՛ք Քրիստոսի պատմած մի առակը, թէ ի՞նչպէս պարտապահանջ մը տեսնելով թէ իր պարտատուինը չատ կը նեղուի և իր բիւր քանքար պարտքը չպիտի կրնայ վճարել՝ կը ներէ անոր բոլոր պարտքը. սակայն այս վերջինը իր կարգին՝ իր ընկերներէն մէկուն վրայ առնելիք կ'ունենայ չատ քիչ բան մը, հարիւր դահեկան։ Անմիջապէս անոր կը վազէ. «Եւ կալեալ զնա՝ խեղդէր և ասէր, հատո՛ւր ինձ զոր պարտիս», և անոր բոլոր աղաչանքներուն չանսալով՝ բանտ նետել կուտար՝ մինչեւ որ իր առնելիքը առնար։ Այս իրողութիւնը զայրոյթի կը պատճառէ բիւր քանքար պահանջ ունեցողին, և նա կանչելով այդ անողորմ պարտապանը՝ դահիճներու կը մատնէ զանի, մինչեւ որ վճարէ իր պարտքը։ Ահա կը տեսնենք փոխարի-

նութիւն մը՝ որ արդարութիւն էր. ի՛նչ դատապարտանով որ դատած է այդ անողորմը՝ նոյն դատապարտանով ինքը դատուելու. և այն ներողութեան՝ զոր ազերսած էր պարտապահանջէն՝ արժանի չէր գտնուած, իսկ նա՝ լուսադէմ նկատած էր սրբութիւնը չունին՝ և մարգարիտը խոզին առջեւը չնետել։

Սակայն ծայրայեղութեան ալ պէտք չէ տանինք զգուշաւորութիւնը. դի այդ ծայրայեղութիւնն ալ դժբաղդաբար կայ մեր մէջ. որպէս զի ուրիշները մեր գլուխը չցաւցնեն մեզ քննադատելով, մենք ալ մեր աչքը կը դոցենք և թոյլ կուտանք որ ամէն զեղծում գործուին մեր ներկայութեամբ, նոյն իսկ մեր անուղղակի աջակցութեամբ։ Այդ ալ ուրիշ տեսակ մը կեղծաւորութիւն է. և չատ անկասկած աչքով կարելի չէ՛ նայիլ այդպիսի անձի մը վրայ, որ ամէնայնի զեղծում, անիրաւութիւն և անարդարութիւն տեսնելով՝ կը լռէ, երբ մանաւանդ դատելու կարողութիւն ունի և կչխե ունի իր դատողութիւնը։ Այդպիսի անձ մը կամ ինքն ալ մեղսակից է այդ չարիքին, և կամ տկարակամ անտարբեր մը՝ ոչխարամիտ մըն է, երկու պարագայի մէջ ալ մեղադրելի։ Զանց չեմ առներ յիշելու բացառութիւններ ալ, քանի որում անձին հոգը այդ տեսակ զգուշաւորութեանց մէջ ալ իր մեծ տեղն ունի։

Հո՛գ է սակայն Քրիստոսի ըրած փոխոխութեան մեծ նշանակութիւնը, ընկերին կամ հանրութեան օգուտը կը դնէ մեր վրայ ծանր պարտաւորութիւններ, որք աւելի բարձր՝ աւելի նուիրական են՝ քան հոգի խնդիրը։ Հոգի խնդիրը առժամանակեայ կերպով կրնայ դժուարանալ և նոյն իսկ վտանգի ենթարկուիլ. սակայն ընկերի խնդիրը հանրային գործը, եթէ անտարբերութեան մատնուի, այն աեսն մչտնջենապէս կը վտանգէ թէ՛ հանրութեան և թէ՛ մեր հոգին ալ, պատիւն ալ, գոյութիւնն ալ։ «Պէտք է ընենք ընկերին համար այն ամենը՝ ինչ որ կ'ուզենք որ ընկերը մեզ ընէ»։ ընել ընկերին բարիքին՝ ո՛չ թէ անոր չարիքին համար. դի այդ չարիքը անոր կամենալով՝ մեզ համար եւս կամեցած կը լինինք, եթէ կը սիրենք մեր անձին բարիքը, ուրեմն պէտք չէ՛ սիրենք մեր ընկերին չարիքը։

Ընկերական այդ սէրը հոս բոլորովին փոխադարձ է, և փոխադարձ սէրը չարիք չսեաածեր բնաւ ընկերին համար, չուրախանար՝ երբ անիրաւութիւն կը պատահի անոր, այլ կ'ուրախանայ երբ արդարութիւնը՝ իրաւունքը՝ ճշմարտութիւնը երեւան կուգան, և իր ընկերը առանց արդիւնքը կը վայելէ, ինչպէ՛ս որ իրեն համար նոյնը կը ցանկանար։

«Սէր ո՛չ խորին ղէար, ո՛չ խնդայ ընդ անիրաւութիւն, այլ խնդայ ընդ առուգութիւն.» — ահա Ս. Պօղոս առաքեալի կորնթացւոց Ա. Թղթոյն ԺԳ. գլուխի մէջ՝ մեզ համար տուած դասը։

Բամբասանքի ոգին է այն ճիւաղը՝ որ իր հեգնական և չողոմիչ հոսպիտութեամբ կը մանէ մեր

մէջ, երբեմն աւելի նախանձար սեպելով փափուկ սեռն, ու մարքերը կը չարչրկէ և մենք մեր ամենէն էական մտմտուքները ձգելով, մեր ընկերական խօսակցութեանց ամենէն թանկագին ու հրահանգիչ ժամերը կը վատնենք այսինչին կամ այնինչին պակասութիւնները մատնանիշ ընելու, և քաջութիւն կը սեպենք եթէ մենք ալ հատ մը աւելի ստեղծենք և վիպական հանգամանք տանք անոր՝ մեր ունկընդիրները աւելի հետաքրքրելու համար: Մինչդեռ եթէ ուրիշ սեռակ չար ոգի մը՝ բանակրկիտ արարած մը մեր ականջին փսփսայ թէ մեր վրայ այսինչը կամ այնինչը բաներ մը՛ խօսած է, կը զայրանանք, կ'այլայլինք, կը չղագրգռինք, և առանց քննելու ժամանակ ու միտում ունենալու՝ կը խզենք յարաբերութիւնները թէ՛ մեր և թէ հանրային այն ամէն գործերուն հետ՝ որ կը յիշեցնեն մեզ այդ բանբասողը: Կը տեսնե՞նք թէ մեզ և չատ անգամ հանրային գործերու ո՛րքան ծանր կը նստի այդ բանբասանքը: Ինչո՞ւ ընկերին չարը խորհինք, և մեր ընկերական զուարճութիւնները ալ թունաւորենք, այդ չար խորհուրդներուն մարմին տալով մեր վիպասէր երեւակայութեամբ: Հապա այն երրո՞րդը, որոյ պաշտօնը աւելի ստորին՝ աւելի հակընկերական է, որ հաճոյք կը զգայ հետախօսի թելերուն թրթռումները ունենալ, և մէկ բերանէ ելած՝ ու թերեւս ակամայ կամ սխալմամբ արտաբերուած խօսք մը՝ ձեւակերպելով ընդլայնելով՝ իրեն ստորին չահերուն նպաստաւոր կերպով եղա-

նակաւորելով՝ տանիլ միւսին ականջը հասցնել. մարդիկ՝ որք չէ՛ թէ ստուգութեան վրայ կը խընդան, ինչպէս կը պահանջէ Պօղոսի քարոզած սէրը, «Այլ խնդան ընդ անիրաւութիւն»:

Այսպիսի չարախօսութեանց և բանրասանաց ամենէն գործնական և անմիջական դարմանն է, առանց ժամանակ կորսնցնելու, արհամարհել այդ երրորդ բանակրկիտ անձը՝ և ուղղակի բանբասողէն բացատրութիւն ուզել. սիրոյ սեռներն թէ ամենամեծ թիւրիմացութիւններ կը չտեսնեն այդ համարձակ քայլին չնորհիւ, թիւրիմացութիւններ՝ որք յաճախ յաճախ մեր չատ մը հանրային հաստատութեանց դժուարութիւններու և խանգարմանց պատճառ կ'ըլլան:

Ուրեմն ամենէն առաջ զգուշանանք մանաւանդ բանակրկիտ անձերու խառնակիչ ազդեցութենէն, սաստիկ զգուշանանք այդ վերջին դերը ուղղակի կամ անուղղակի, կամաւ թէ ակամայ մեր անձին վրայ փորձելու: Քրիստոսի բոլոր վարդերը այդպիսի կեղծաւորներու վրայ են. այդպիսիք կը հաւասարին այն ստորին մակդիրներուն որ դրոծածուած է անոնց դէմ Ս. Աւետարանին մէջ, և որոց առջեւ սրբութիւնը և մարդարիտը պիտի վախնայ նետելու ամէն ուղղամիտ մարդ: Այնպիսինները են Քրիստոսի յիշած այն ստախօսները ու կեղծաւորները՝ որք մեզի կուգան ոչխարի հագուստով, իբրեւ թէ մեր օգուտը ուզելու համար՝ ուրիշը չարախօսելով, և սակայն ներսէն յափշտա-

կող գայլեր են անոնք։ Փուչեր են անոնք՝ որոնցմէ խաղող չկթուիր, տատասկներ են անոնք որոնցմէ թուզ չքաղուիր։ Անոնց պատուղէն ճանչցէք զի-րենք, կ'ըսէ Տէրն մեր, այսինքն իրենց՝ ձեզի բե-րած բանբասանքի խօսքերուն սորին աստիճա-նէն դատեցէք անոնց նկարագիրը, և ղժուչացէք անոնցմէ, զի անոնք պիտի կարծեն և կրակը պիտի նետուին իբրեւ մարդկութեան վնասակար չոր-ցած ճիւղեր։ Զգուշացէք որ զձեզ ալ հետերնին չչորցնեն և կրակը նետեն, ո՛րքան ալ բարեպաշտ ձեւացնեն ինքզինքնին, ո՛րքան ալ խմաստուն, անոնց կեանքը դէպի կորուստ կը տանի զիրենք։

Հետեւաբար խցենք ականջնիս այդ անձերու բերած բանբասանքներուն, և ուղղակի կորուկ կերպով մեր ընկերոջ հետ մեր խնդիրը կարգա-դրենք. փոխադարձապէս լաւատես ըլլալով իրարու նկատմամբ, առանց կասկածոտութեան, անկեղ-ծապէս խորհելով անոր բարիքը, ուրախ ըլլալով անոր յաջողութեանց և երջանկութեանը համար, առով մենք ալ յաջող և երջանիկ կը լինինք և իրաւունք կ'ունենանք ընդունելու փոխադարձը։ Եւ երբ անցեալ երեք քարոզներուս մէջ եզրակա-ցուցած երկայնամիտ և բարեհամբոյր սիրոյ, ան-նախանձ և ինքնագոհ սիրոյ, ինքնագիտակից՝ խո-նարհ փափկանկատ և պատարիւն սիրոյ հետ կը միացնենք այս քարոզիս բարեացակամութեան սէրը, այսինքն սէր մը անկեղծ, որ ընկերին չարիքը չուզեր, որ անոր դէմ եղած անիրաւութեանց վրայ

չմնդար, այլ կ'ուրախանայ անոր վրայ առոյգ՝ իրա-կան և օգտակար բարեմասնութիւններ լսելով և առնելով, այդպիսի սէր մը իրաւունք կ'ունենայ առաջին պատուղը վայելելու։ Այսինքն փոխադար-ձապէս ինքն ալ սիրուելու, իրաւունք և արժա-նիք կունենայ սէր գտնելու անկէ՝ որուն վրայ ու-ղեր այդ բարի զգացումը. և երբ այդ ամենը գործնականի կը վերածէ՝ աշխատելու և ընելու ըն-կերին համար բարիք և զոհողութիւն, այն ատեն իրաւունք և արժանիք կ'ունենայ փոխադարձապէս անոր զոհողութիւնը և աշխատութիւնը ընդունելու։ Ձի «զամենայն զոր միանգամ կամիցիք զի արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս և դուք արարէք նոցա. զի այս իսկ են օրէնք և մարգարէք»։ Այս վերջին պարբերութիւնը մեծագոյն յատկանիշն էր Հրէից մտքին առջեւ, զոր առաւ Յիսուս փոխադարձ սէրը և փոխադարձ զոհողութիւնը սահմանելու, զի Հրէից համար օրէնքներէն և մարգարէներէն բարձրագոյն ուղղութիւն մը չկար աշխարհիս վրայ։ Եւ հիմ կասկի այդ բազմահատոր և հինաւուրց գրուածներէն՝ երկու խօսքի մէջ բովանդա-կեցուց Տէրն մեր Քրիստոս, — փոխադարձ սէր — փոխադարձ ծառայութիւն, այսինքն սիրել ընկերը և անկէց սիրուիլ, ընկերին բարիքը կամե-նալ և ընել՝ և անոր բարեացակամութեանը արժանի ըլլալ։ Քրիստոնէական օրէնքը այս է. մեր յարաբերական օրէնքն ալ այս է, եթէ կ'ուզենք երկու ընկեր իրարու հետ ապրիլ, երկու ամուսին,

երկու եղբայր կամ քոյր, հաներկրացիներ, ազգակիցներ, հայրենակիցներ, մեւնոյն Ս. Եկեղեցւոյ զաւակներ: Նախ մեր ամենէն մօտաւորին չարիք չկամենանք և չընենք, այն աստեն՝ ամենապարզ հետեւութեամբ մեր Ս. Եկեղեցւոյն, ընդհանուր մարդկութեան ալ կը սովրինք բարիք կամենալ և ծառայել: Մեր բոլոր դիտութիւնն ու հանճար, ոյժն ու հարստութիւն՝ իրրեւ աստուածային պարգեւներ՝ մերը չեն, աչխարհէն առնուած են, աչխարհին — այսինքն մարդոց — պէտք է ծառայեն, եթէ ո՛չ, նչանախեցի մը չափ արժէք չունին: Առաքեալին արհամարհանքը և բանաստեղծին թուքը այդպիսի անօգուտ գիտութեանց և հարստութեանց վրայ կը թափուին. «Եթէ ունիցիմ զմարգարէութիւն, և գիտիցեմ զխորհուրդս ամենայն և զամենայն գիտութիւն, և եթէ ունիցիմ զամենայն հաւատս մինչեւ զլերինս փոփոխելոյ, և սէր ոչ ունիցիմ, ոչինչ եմ»:

Սիրոյ գործերուն վրայ հատորներ գրուած են և կրնան դեռ գրուիլ. իսկ մենք այս չորս քառողներու մէջ ինքնաբուղխ վերլուծումով՝ ջանացինք ամբողջական դաս մը քաղել անկէց. և այդ դասը իր չորութեամբն հանդերձ՝ կը յուսամ թէ պիտի ցուցնէ ձեզ իրական կատարելութիւնը բովանդակող փոխադարձ սիրոյ և փոխադարձ ծառայութեան մէջ. և այդպիսի սէր մը «Ամենայնի տեւէ, ամենայնի հաւատայ, ամենեւին յուսայ, ամենայնի համբերէ, և ոչ երբէք անկանի». մարդա-

բեւթիւնք կրնան խափանիլ, լեզուք կրնան լռել, գիտութիւնք կրնան խափանիլ. բայց փոխադարձ սէրը և փոխադարձ զոհողութիւնը սիրով՝ յաւիտենական կրնան մարդս՝ ինքն իր մէջ և ինքն իր ընտանիքովը:

Աստուածն սիրոյ, խաչեցեալն Աստուած զոհողութեան, և պաղատերողն Տնօրէն Ս. Հոգին, զօրացնէ մեր կամքը որ յարատեւանենք Պօղոսներ ցանելու, Պօղոսներ ջրելու մեր հասարակաց արտն ու այգին, միաբան փոխադարձ սիրով և զոհողութեամբ, ինքն վարձատրէ մեր քրտն ու ջանք՝ աճեցնելով սիրոյ պատուղը, հատատելով ի հոս անուշիկ բիւրատեսակ զոհողութեանցն սիրոյ, և տանապատիկ ու հարիւրապատիկ ծլեցնելով իր նահատակ Եկեղեցւոյն փառալ յորինէն բիւրաբեղուն հասկեր, յերջանկութիւն իւր հատատացեալ հօտին և ի փառս միասնական Ս. Երրորդութեան յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն:

ՄԱՇԹՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

(Արմաւ)

ԵԿԱ՛Ց ԱՌ ԻՍ

«Եկայր առ իս, ամենայն վաստակեալք եւ բեռնաւորք, եւ ես հանգուցից զձեզ։»

(Մատթ. ԺԱ. 28)

ԻՆՉ ներշնչող ձայն, ինչ անույշ հրաւէր, որ դարերու խորերէն կուգայ առանց կորնչելու իր վաստահաւորիչ չէշտը։ Ամբողջ գոհողութեան մը, մարդասիրական անպարագրելի չունչի մը, առաւելագոյն գործնական սիրոյ աւետարանագումն է այդ հրաւէրը, որ կ'արտայայտէ Փրկչին նչանակութիւնը այս աշխարհի մէջ։

Բայց աշխարհ այնքան զբաղած է ինքնիրմով, որ դժուար կը լսէ նոր ձայն մը, և չա՛տ հեղ ալ չէ՛ներ։ Մարդիկ բուռն անձնասէրներ են ընդհանրապէս, և իրենց ունեցածին և գիտցածին վրայ անյողդողդ յամառութեամբ մը կը կենան, մանաւանդ հաւատքի և հաւատալիքի կալուածներուն մէջ։

Իսրայէլ՝ իր բոլոր կեանքին մէջ կը ներկայացնէ ա՛յդ աշխարհը և ա՛յդ մարդիկը։ Եհովայի հաղարամիկ չնորհներով չփացած ազգ մը, վատահ իր կրօնական չինուածքի կատարելութեան և մըտաւնջենաւորութեան վրայ, հատած է վիճակի մը՝ որ ապականութեան վիճակ մըն է, և սակայն դեռ կը կարծէ թէ բան մը չէ՛ պակսած իր առաջին վիճակէն, իր գեղեցկութիւններէն, իր չքեղութիւններէն, իր օրէնքներէն ու կանոններէն։

Եւ այդ ընտրեալ ժողովուրդը այնպէս կարծելու իրաւունք ունէր թերեւս. որովհետեւ Եհովան, բոլոր սիեղերքի Արարիչը, ինքզինքը այդ ազգին միայն յայտնած է, իր ամենէն չնչին՝ ամենէն աւելի ապրեցնող խոստումները Իսրայէլին տուած է, ամենէն աւելի առանձնաշնորհեալ անձնաւորութիւններ Իսրայէլի մէջէն եղած են՝ խօսելու և խօսակցելու համար Անոր հետ, որ ինքն է մի միայն և մի ճշմարիտ Աստուած, ինքն է որ չնորհեր աստ աստուածներու, ինքն է որ սերունդէ սերունդ վրէժ կը լուծէ իր հրամանին ու պատուիրաններուն անսաստողներէն։

Ամէն խօսք և ամէն ձայն, որ Եհովայի կողմէն և Անոր անուանով ըսուած էր և լսուած, կարծես նոր ձայնի մը պէտք չէին թողած։ Բան մը չկար որ խոստացուած կամ տրուած չըլլար այս երանելի ժողովուրդին ա՛յնպիսի անձնաւորութիւններու բերնով, որոնց անձնական մեծութիւնն ու արժանիքը կը վաւերացնէր և կը չեչտուէր ապանչելիքներով։

Ա.յապէս՝ Սինայի ամայութիւնը բոցեղէն չարաժումով մը կը լեցուի, Եհովա կը խօսի մարդու մը հետ, և այս մարդը կ'երեւի Իսրայէլի մէջ իր երեսէն ցայտող լուսեղէն ճառագայթներով։ Իր խօսքերը նոյն ինքն Եհովայի խօսքերն են՝ քարէ տախտակներու վրայ քանդակուած՝ և հիմը Իսրայէլի կրօնական և բարոյական կեանքին։ Ուրիշ մը ա՛յնքան երկիւղած է որ ամբողջ երկիրը ջրհեղեղով կը ջնջուի և միայն այդ մարդը կ'ազատի իրենները։ Ուրիշ մը իր վրանին տակ ասպնջական կ'ընդայ խորհրդաւոր ճամբորդներու, և իր ամուրհան մէջ զառամած կեանքը կը կենդանանայ զաւակով մը՝ զոր ի տարկին չվարանիր հանելու զոհի խարոյկին վրան, որպէս զի ցոյց տայ չափը իր հաւատքին։ Ուրիշ մը եգիպտական կենցաղի փափկութիւններուն մէջ կը թակարդուի, բայց Եհովայի հաճելի ողջախոհութիւն մը կը մարմնացնէ, և բանի մթին խորշերու մէջ կը պատրաստուի լուսաւոր կեանք մը կռակելու Իսրայէլի զաւակներուն։ Ուրիշ մը, բան երեւոյթին լռակեաց և լեռնակեաց, բայց խօսակիցը Եհովային, խայտառակիչը Բահաղին, Իսրայէլի մէջ ակարացած Աստուծոյ ձայնը կը զօրացնէ՝ քանի մը տարի կապել տալով երկնից առանքը։ Ուրիշ մը՝ այդ ձայնը հեռաւոր երկիրներ տանելու և հնչեցնելու պարտքին խոյս կուտայ, և բանի կը կոչուի պաշտօնի՝ ազատուելով յաժառակամ ծուլահեղձութենէ։ Վերջապէս ուրիշ մըն ալ Եհովային պատգամները որոտալու համար գործի

կը հրաւիրուի, և իր շրթունքը նուիրական կրակի կայծերով կը մաքրուին։ Ա.յսպէս անա բոլոր մեծ մարդիկ, բոլոր մեծ անձնաւորութիւններ, բոլոր մարգարէներ, առանց մանրամասնութեան՝ Եհովայի ձայնին և կամքին բոլոր թարգմանները՝ մէյմէկ հրաշալի՝ նոյն իսկ զարհուրելի պարագաներու տակ երեւան կուգան, և նոր բան մը կ'ըսեն և կամ թէ արդէն իսկ ըսուածները կը նորոգեն, կը չեչտեն այլազան ձեւերով ու եղանակներով։ Բայց Իսրայէլ յղփացած է կարծես աստուածային ա՛յցելի առաքելութիւններէն և փափկութիւններէն ամէն ինչ խոստացուած և ապահովուած է իրեն համար։ Երկու կեանքերու մէջ աւելին պէտքը չզգար։ Եհովայի պատմութիւնը իր պատմութիւնն է։ Ա՛լ ինչ կրնար խօսուիլ։ Յակոբէն՝ Աբրահամէն մեծ մէկը կրնա՞ր գալ այս աշխարհ (ՅՈՎՀ. Դ. 12–Ը. 53)։

Ա.յսպիսի համոզում մը կը ջլատէ ժողովուրդի մը յառաջդիմութեան ոյժը, և նա՝ «ամէն բան եղած լմնցած է»ի համոզումով՝ խաթախտած կը մնայ ազգութեան ծոցը, կ'արհամարհէ նոր յայտնութիւնները, չհասներ իր ակարութիւնները, նա՛ իր գտնուած բարձունքին պատուանդանը կ'իջնէ կամաց կամաց, և դեռ կը կարծէ թէ բարձունքներու վրայ կը սառնի։ Իր գիտցած և սովորած օրէնքներու և աւանդութիւններու տարին ու ձեւին կառչած՝ կը վարէ իր կեանքը, իր ձեւականութիւններու մէջ ճչգրիտ է, և կատարեալ խաղաղութեամբ կը կատարէ իր կրօնական պարտքը, և երբ

կը խլրտան իր ծէսերն ու արարողութիւնները կատարելու համար, այնպէս կը կարծէ թէ կը նըրոգուի ու կը չինուի։ Այդ պարագաները՝ բնաւորութիւնէն ծանրացած են անոր ուսերուն վրայ, յոգնած ու վատակարեկ եղած է ան, և սակայն՝ չզգար առանց ծանրութիւնը, վանդակաւոր հիւանդութիւնները բռնուած մարդու կը նմանի ան, որ չգիտեր իր վիճակը. — դիտող, հակցող, անձնանուէր բարեկամ մը միայն կը զգայ անոր դժբաղդութիւնը և կ'ուզէ օգնել անոր, կ'ուզէ արթնցնել զայն կաղդուրիչ շեշտով մը, բայց դեռ անտարբեր է ան, չուզէր գիտնալ իր բուն վիճակը, չուզեր լսել Աստուծոյ անունը չա՛տ գիտակցութեամբ արտասանողի մը՝ զանի չատ մօտէն ճանչցողի մը բերնէն, չհանդուրժեր Քրիստոսին ձայնը. «Եկայք առ իս»։

Ցիտուս այդ հրաւէրը ըրաւ՝ երբ տեսաւ որ Աստուծոյ անունը նոյն ինքն Աստուծոյ անունով կ'արհամարհուի և երկինքի թագաւորութիւնը կը բանաբարուի. Մովսէսի աթոռին վրայ նստողներ մեծ մեծ կը ջարդեն, օրէնքի և աւանդութեան բոլոր նրբութիւնները կը գծեն, ծանր ծանր բեռներու պէս չալկել կուտան զանոնք ժողովուրդին, և իրենք՝ իրենց մատին ծայրովն իսկ չեն դպչիր առանց։ Ինչ պէտք էր ընել անոնց, որոնք փողոցներու մէջ խաղցող տղաքներու պէս էին։ Յովհաննէս, հին օրէնքի վերջին ձայնը ու մարգարէն, որ կատարելապէս անապատական կեանքի խստութեամբ կ'ապրէր, կը քննադատուէր իրրեւ չուտող չխմող մէկը. դիւահար մը կրնար ասանկ ընել։ Ինքը Քրիստոս, որ Յովհաննէսին մեծութիւնը կը չնչէր և իր կրօնական անտեսութեան սկիզբը՝ Ամէնորդին ցոյց կուտար իրր մարգարէներէն ամէնէն բան մը, ինքը՝ ամէն մարդուն մօտիկ, ամէնուն բարեացակամ և անձնանուէր և բոլորովին հակապատկերը Յովհաննէսին՝ իր կենցաղավարութեան մէջ, կը խծբծուէր իրր «Ամբարիշտ և արբեցող, բարեկամ մաքսաւորաց և մեղաւորաց»։

Մարդիկ երբ չեն ուզեր հասկնալ իրենց տկարութիւնները, բարոյական ամէնէն սոսկալի ոճիրները կը գործեն, կ'աքացին խթանի դէմ. գիտնալով հանդերձ թէ «Խիստ է» այդպէս աքցել։ Երկինքի թագաւորութեան բռնաբարումը խիստ էր, Փորձիչներ ու Բեթսայիդաներ չուզեցին մանել հոն, «Վայ էր» անոնց, վասն զի ի զուր լսած էին առնք իր ձայնը։ Տիւրոս և Սիդոն՝ առանց ըլլալու Իսրայէլեան ազգէն՝ աւելի շուտ պիտի ճանչնային իրենց տկարութիւնն ու սխալը։ Սոդոմ պիտի առչդներ կախառնաւումը և պիտի ապրէր՝ եթէ Քրիստոսի գործերը ինքը տեսած ու վայելած ըլլար։ Իսրայէլի գիտուններն ու խմաստունները չէին հասկնար և պիտի չհասկնային երկնից թագաւորութիւնը, առաջ գիտութիւնը ծածկուած էր անոնց միտքին համար, անոնք չէին մանուկ հոն, Թեւերուս չէին կրնար իսկ մանել, և դժբաղդաբար արգելք ալ կըլլային մանել ուղղներուն. յափրշտած էին անոնք աստուածային ծանօթութիւննե-

բով։ Բայց ուշադրենք, այսինքն՝ անոնք որ կը լսէին Քրիստոսի ձայնը և կը տենչային նորոգուած կեանքի մը, որոնք կ'ըզգային սխալ հասկցուած կրօնքի մը տառապանքը և իրենց բոլոր էութեան պարտաւորը, իրենց ըրկանքները հոգեւոր կեանքի մը վայելքներուն մէջ, այո՛, ասոնց պահուած էր, ասոնց յայտնուած էր երկնից Թագաւորութիւնը, զոր պիտի գտնէին նոյն իսկ իրենց ներսը, իրենց կուրծքին տակ (Ղուկ. ԺԷ. 21) ըմբռնելով Քրիստոսի հրաւէրին իմաստը. «Եկայք առ իս»։

Այս վիճակը, եղբայրք, հոգեւոր կեանքի համար օտար չէ։ Եթէ հրէութեան մէջ Քրիստոսի ազդեցութեամբ մերկապարանոց կ'ըլլան աւրուած կեանքի մը ներքին կողմերը, բուռն գերեզմաններու պէս որոնք չղչղուն են և տոկուն. քրիստոնէութեան մէջ, աւելի ևս կը յայտնուին լաւ չմնուած հոգեւոր կեանքի մը տկարութիւնները՝ ներքին վտանգները։ Վասն զի Աւետարանով նորոգուած կեանքի մը անհոգութեան տակ թաքնուիլը՝ հանդիսա չնչանակէր, մարմնի զբաղումներուն մէջ ըմբացած ղգայականութիւն մը՝ բարոյական տենչանքներու անկարօտութիւն չկրնար ըսուիլ։ Կրօնական կեանքի մէջ աստուածպաշտական մեքենային հնանալի կազմուածքը՝ անվթար և անպարտ գործունէութիւն մը չհաստատեր։

Անտարբերութիւնը, աչխարհի կեանքին մէջ խոթաուզումը, երկար, չափազանց երկար ժամերով աչխատութիւն մը, նոյն իսկ հաց ուտելու տեն

չգտնելու չափ բազմակնճիռ աչխատութիւն մը, երբէք ապագայի մը չէ քրիստոնեայ մարդու կատարելութեան։ Ատոնք յոգնութիւններ են պարզապէս, զոր մարդը կ'ստեղծէ իրեն համար, որոնցմէ երբեմն դժգոհ, երբեմն դժգոհ իր օրերը կ'անցնէ ան, և կը կարծէ թէ կ'ապրի։ Աչխարհի վիճակի մը մէջ ոգնածներ ու յոգնողներ պէտք չունին արդեօք Քրիստոսի կենսատու ձայնին, «Եկայք առ իս»։

Եւ դուն, ո՛վ քրիստոնեայ, չի՞ս զգար այս ձայնի, այս հրաւէրի մէջ խանդաղատանք մը, որ երկինքի պէս անսահման է և ջինջ, լոյսի պէս մեղմ և կազդուրիչ, որ կը ծաւալի ներսդ, կը գրաւէ էութիւնդ, և դուն կ'արթննաս քու յոգնութիւններուդ մէջ այն ճամբորդի պէս, որ օրերով քալած է արեւու տակ և գիշերուան մէջ անզգայացած, իրր թէ քնացած, և առտուն կը սթափի ծանրութիւններու մէջ։

Եւ մինչ այս չէ՞ առհասարակ մարդկութեան վարած կեանքը։ Միշտ քո՞ւնը, ուրեմն, պէտք է հասնի օգնութեան՝ չափելու համար աստիճանը մարդոց յոգնութեան, մինչեւ որ հասնի մեծ քունը՝ անոր ամբողջական յոգնութիւններուն վերջակէտը դնելու համար։ Մարդը պիտի չկրնայ իր արթնութեան տանն, երբ խելքը գլուխն է, զգալ իր յոգնութիւնները, լա՛ւ ևս, իր յոգնութիւններուն պատճառները, որպէս զի չզգայ վհատեցուցիչ թմբիրը իր սրունքներուն վրայ՝ երբ քիչ ետքը մթին գիշերուան յաղորդէ պայծառ առաւօտը։

Այո՛, եղբարք, Քրիստոսի ձայնը անոնց համար ալ է որ կը քնանան արհնութեան մէջ, անոնց՝ որոնք կ'ըսեն թէ կը գործեն և կ'աշխատին, կը վարեն և կը հնձեն, կը տնկեն և կը քակեն, որոնք կեանքի հոսուզեղէն նչաւակ եղած են՝ բուռն հեղեղներէ քչուած խոշոր կոճղերու պէս, և կը կարծեն թէ այս է և այսպէս է կեանք ըսուածը իր ամբողջութեանը մէջ։ Եւ սակայն համ չեն առներ այդ կեանքէն, որովհետեւ բուն վայելքը չունին. մարմինը բնախօսապէս կը մաշի, կ'սպառի, և ներքին անոյշ ընդարձակութիւնը կը պակսի իրենց։ Նեղ կը դանեն աշխարհը, որովհետեւ չեն անդրադառնար անոր անյեղլի օրէնքներուն վրայ։ Դժգոհանք մը կ'զգան երբեմն՝ զոր չեն կրնար բացատրել և արտայայտել պէտք եղածին պէս, որովհետեւ իրենց ներսը թմրած հոգեկան այժեր կ'ըմբոստանան մերթ ընդ մերթ։ Բարենչան երեւոյթ մ'է այս՝ աշխարհի մարդոց կեանքին վրայ, որ դիտող և զննող աչքերու համար նչանակութիւն ունի։ Այս կեանքը կրնայ աղնուանալ, կրնայ բարգաւաճիլ իր ամբողջութեանը մէջ։

Միմիայն աշխարհով արբչու այս դէմքերուն քով կան զրկանքի զաւակներ ալ. զուրկ ո՛չ միայն աշխարհի նիւթական ճոխութիւններէն, այլ նաեւ զուրկ հասարակ կեանքի մը պայմաններէն։ Անոնք զրկուած են բաղդի բերմունքով և կամ իրենց գեղծումներով, թաւալգլոր կեանք մը, որուն արշալոյսը և վերջալոյսը ծիրանի ճաճանչ մը չու-

նէին, պարզ խաղխաղուկ մը մթութեան մէջ՝ անուրոշութեան մէջ, ինքնամոռացութեան մէջ։ Ասոնց ներսն ալ սակայն չէ մարած արժանապատուութեան վերջին կայծը՝ և լաւագոյն կեանքի մը մէջ նետուելու նուազկոտ յոյսը։ Վատահութիւն ներշնչող ձայն մը միայն կրնայ իր անկեզծութեամբը, իր ազդուութեամբը, իր ոգեւորիչ յատկութեամբը զգաստացնել մարդկային այս դէմքերը։ Ահա Քրիստոս ասոնց ականջին ալ կը հնչեցնէ իր ձայնը. «Եկայք առ իս»։

Ինչ ոյժ և ինչ արժէք ունի Քրիստոսին ձայնը. թերեւս այսպէս պիտի մտածեն ոմանք։ Ինչ. հզօր է արդեօք այդ ձայնը քան մամոնայինը, որ ոսկի և արծաթի թելերով կը թրթռայ, և մարդիկ՝ սիրահար երաժշտութեան՝ չեն ուզեր քթթել իրենց աչքերը, որպէս զի աներնէն տակաւ և աներնէն նուազկոտ չհչտերն ալ չկորսնցնեն ոսկիի և արծաթի ներդաշնակութեան մէջ։ Աւելի թանկագին է արդեօք այդ ձայնը քան աշխարհինը, որ մարդոց բոլոր էութիւնը գրաւած է՝ և համայած է իր չահերով, իր մրցումներով, իր հետաքրքրութիւններով։

— Օ՛հ, ատրակոյս չկայ։

Բայց մամոնայի մարդը պիտի ծիծաղի. «վանդի, կ'ըսէ, կեանքի մէջ ոսկիէն և արծաթէն զատ իրական բան մը չկայ։ Մարդու երջանկութիւնն ու դժբաղդութիւնը անկից կախուած է. մնացածը ցնորք է, պատրանք է»։ Աշխարհի մարդը պիտի ըսէ. «Այս կեանքի համար չկրնար մտածուիլ աւելի

հեռաւոր հորիզոններ քան մեր դիտացածը: Սակն քան հո՛ս կը սկսի և հոս կը վերջանայ, ինչ կ'արժէ ուրեմն, Քրիստոսի ձայնը: Չէ՞ մի որ անձնուրացութեան ձայնն է այդ, փայփայիչ բան մը կայ այդ հրաւէրին մէջ: Աչխարհէ աւելի ինչ գործնական այժ և միջոցներ ունինք ապրելու համար. — և Քրիստոս կարեւորութիւն իսկ չտար անոր: Մարդ իր ընտանեկան յարկէն դուրս կրնա՞յ երջանիկ ըլլալ, — և ահա Քրիստոս կը վճռէ. ո՛վ որ իր ծնողքը, իր տունը չթողուր «Չէ ինձ արժանի»: Սյս է այդ ձայնը, որուն ետեւէն պէտք է երթալ: Սյս հրաւէրը մեզ երջանիկ պիտի ընէ»:

Որչա՜փ իմաստուն են սա մարդիկ:

Քրիստոսի ձայնին այժն ու արժէքը մամոնայի և աչխարհի բացարձակ ուրացումներուն մէջ չկայտնար. լա՛ւ եւս, Քրիստոս այդպիսի ձայն մը չէ՛ որ կուտայ մարդոց: Ընդհակառակը. Անոր ձայնին մէջ չնչտ մը կայ, որ մարդոց դիտացածէն աւելի կ'աղնուացնէ մամոնայի նչանակութիւնը և աչխարհիս իմաստը: Քրիստոսի համար դրամը նպատակ չէ՛ այս աչխարհի կեանքին յաջողութեան մէջ. միջոց մըն է այդ, որ պէտք է ծառայէ իր բուն նպատակին: — կայսեր պատկանածը՝ կայսեր, Աստուծոյ պատկանածը՝ Աստուծոյ պէտք է տալ:

Աչխարհը թանկագին միջավայր մըն է. հո՛ն է որ մարդկային սերունդը կ'արտայայտէ ինքզինքը՝ իր աքանչելի կարողութիւններով, այդ աչխարհը պէտք է ըլլայ լուսաւոր, որպէս զի միակողմանի

չըլլայ մարդկային արտայայտութիւնը. մեր կարողութիւններուն մէկ մասը պէտք չէ՛ մնայ մթութեան մէջ, մեր բարոյական այժերն ու աղնուութիւնները պէտք չէ որ մոռցուին՝ մեր նիւթական զբաղումներու խոչորութիւններուն մէջ, վասն զի լոկ մարմնի այժը և գեղեցիկ առումը կրնա՞յ կեանքի բուն նպատակը կազմել, — ո՛չ: Կարելի՞ է անսպառ կարծուած հարստութեան մը մէջ խղդել մարդկային կեանքի մեծութիւնը, — ո՛չ: Հնարի՞ք է որ մարդ իր ուղեղի զարգացման տալ իր բոլոր այժը՝ բացարձակապէս նիւթական և գրական իմաստով. — ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ:

Մարդուն համար հացի չափ կենսական կարեւորութիւն ունի «Բան»ը, բարոյական կեանքի անունդը: Հացը բաւական չէ ապրելու համար կատարեալ կեանքը, Աստուծոյ բերնէն ելած «Բանն»ալ, խօսքը, անհրաժեչտ պէտք մըն է. քանի բառին ամենէն լայն, ամենէն կարեւոր, այսինքն՝ մարդու հոգեկան կամ բարոյական զարգացումներուն պատասխանող իմաստովը:

Քրիստոս չընդունիր միակողմանի զարգացում մարդոց կարողութիւններուն համար. այսպիսի վիճակ մը յոգնեցուցիչ է և անպատասխան. նոյն իսկ մեղանչում մըն է մարդկային բնութեան դէմ: Եւ եթէ աւելի ուշադրութեան, աւելի խնամքի պէտք ունին մարդիկ, գայն ալ պէտք է նուիրեն այն աղնիւ կարողութիւններու, որոնք կրնան չուռով տարածել, բծախնդալ և նոյն իսկ ոչնչանալ մարդոց

հասարակ և խոչոր կարողութիւններու չափազանց զարգացումներուն մէջ։

Դիւրին չէ՞ ուրեմն ըմբռնել թէ Քրիստոսի ձայնը մեզ կ'առաջնորդէ մարդոց կեանքին նկատմամբ կենսական խնդիրներ լուծելու։ Ինչո՞ւ, ուրեմն, կեանքի հոգերու, հոգեկան վիշտերու, հասարակ կնճիռներուն տակ ճնշուած և անազին բեռներու ծանրութիւն զգացող քրիստոնեաներ՝ անգամ մըն ալ ուշադրութիւն չընեն Քրիստոսի ձայնին. «եկա՛ք առ իս»։

Այդ ձայնը կը նմանի հրեշտակային երաժշտութեան մը, զո՛ր կը լսեն քնացող մարգիկ խոր գիշերուան մէջ, որ կարծես հեռուէն կուգայ և հետզհետէ կը զօրանայ, կը գգուէ ջիլերդ և դուն հաճոյք կը զգաս, կ'արթննաս չուտով՝ կատարեալ գիտակցութեամբ վայելելու համար զայն։ Կենսատու ճառագայթներու պէս է այդ ձայնը, որոնք մութ գիշերը պատռող արեւէ մը կը թափին առատ առատ, և դուն՝ այժ մը՝ նորոգութիւն մը կը զգաս առաւտանց զուարթ։ Փրկչի մը ուխտն է այդ ձայնը, որ գորովով և գթով դրսած է, ո՛վ քրիստոնեայ, քեզի օգնելու համար կեանքիդ անորոշութիւններուն և մոլորումներուն մէջ։

Այդ ձայնը չատ չուտ արձագանգ տուաւ նոյն իսկ իր օրրանին մէջ։ Ինքնավստահներ սեսան թէ բոլոր աշխարհ Աստո կը հետեւի, և դուք, քրիստոնեայք, գիտէք թէ Աստո հետեւեցան Իսրայէլին կորսսեալ ոչխարները, մեղաւորներն ու մաքսաւորները, ագէտներն ու անգօրները, լքուածները, ինչպէս նաեւ հեթանոսները, և վերջապէս ամեն անոնք, որ նորոգուած կեանքի մը կը տենչային։

Ո՞վ ըրած է մարդկութեան այսպիսի անկեղծ և վիրկարար հրաւէր մը. ո՛վ ինքզինքը պատարագած է այս պահանջկոտ աշխարհի մէջ՝ բարոյական ամենէ բարձր կեանքի մը գոյութեան վկայելու համար։ —Օ՜հ. Սոկրատներու մատուռակուռած բաժակները ճշմարտութեան անխորտակելի յաղթութիւնները սորվեցուցին մարդոց, աշխարհ չատ բան կը պարտի ուղիղ համոզումներու և յայտնի հատուքներու այդ մարտիրոսներուն։ Բայց Քրիստոսին բաժակը տարբեր էր. աւելի մեծ ճշմարտութեան մը բաժակն էր այդ. վասն զի, ինչ տարօրինակ երեւոյթ, երբ Քրիստոս կը յայտարարէ թէ ինքը աշխարհ եկած է «ճշմարտութեան» վկայելու համար։ Հռոմայեցի դատաւոր մը չքաշուիր հարցնելու թէ «Ձ՞ինչ է ճշմարտութիւն». կարծես թէ բան մը ըսուած չըլլար մարդոց յաւիտենական ճշմարտութիւններու վրայ, և Սոկրատներ ի գո՛ւր քաշած ըլլային մոլեխինդի բաժակները ցմրուր։ — Ի՞նչ չուտ մտացում, ինչ չուտ։

Մարդիկ՝ որ ճշմարտութիւն կը սիրեն, ճշմարտութիւն կը փնտռեն և կ'ըսեն թէ մենք գիտենք ճշմարտութիւնը կեանքի մէջ, պէտք է որ հասկնան Աստո խօսքին այժը և արժէքը. «եկա՛ք առ իս»։

Եւ դուք, քրիստոնեայք, թէեւ չատնոց, դարերէ ի վեր, ցեղով ու սերունդով լսած էք Փրկչին

ձայնը և հեռուստ անոր, պիտի չուզէի՛ք անդրադառնալ անգամ մըն ալ այդ պատուէրին, «Եկա՛յք առ իս», և պիտի չհեռուէի՛ք։

Այո՛, գնացէ՛ք Անոր, դուք որ կը ճանչնաք քրիստոնէութիւնը։ Ձեզմէ՝ իրր դիտուններէ և խմաստուններէ՝ ծածկուած չէ՛ այդ հրաւէրին խմաստը։ Ցիտա՛ իր խօսքերը քարէ տախտակներու վրայ չէ՛ քանդակած և զանոնք գետին զարնելով փշուր փշուր պիտի չխորտակէ Մովսէսի պէս՝ ձեր ակարութիւններուն և ձեր մոռացումներուն և ձեր անհամբերութիւններուն ոակի հոգին առջեւ։ Ձեր քրիստոնէութիւնը՝ ձեր դիտութիւնն ու խմաստութիւնը կ'ուզէ ձեր կեանքին վրայ տեսնել, որպէս զի ուրիշներ ալ տեսնեն և փառաւորեն Հայրը որ երկինքն է։

Գնացէք Անոր դուք, որ մամոնան կը սիրէք և աշխարհէս անդին ուրիշ աշխարհ և իրականութիւններ չէք ուզեր տեսնել, և այս աշխարհի գիտութիւնը, և այս աշխարհի կեանքն ու գործունէութիւնը սկիզբ և վախճան կը դատնիք, եթէ ոչ խօսքով գոնէ ձեր կենցաղով։

Օ՜ն, Ցիտա՛ չդներեզի մը սարսափով պիտի չպակուցանէ ձեր էութիւնը։ Ցոյց պիտի տայ ձեզի բարի Սամարացին, այդ աղնուատոհմութեան յատկութիւններէն զրկուած ինքնարեր քրիստոնեայն. դուք ինքնին պիտի հասկնաք թէ ինչ է կեանքը. ինչ է քրիստոնէի մը վարքը։

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ միմիայն ձեր անձին

համար կ'ապրիք։ Ցիտա՛ պիտի սորվեցնէ ձեզի գաւաթի մը պաղ ջուրին յարգը, լումայի մը արժէքը՝ որ կը տահի այրի կնոջ մը մատներու մէջէն, և պիտի ցոյց տայ ձեզի դատապարտութիւնը գէշ սրտած տատանորդին։ Առատութիւն, մեծութիւն, վեհանձնութիւն պիտի սորվիս ասպնջականութեանդ մէջ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ որ դրդւեսներու տակ մեծ ճամբորդներ ողջունեն դուռդ (ԵՒՐ. ԺԳ. 2)։

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ բարոյական կեանքի սովերուն մէջ կը տառապիք։ Ձեր մէջ խոիր պիտի չդնէ։ Ան՝ ձեզ պիտի չչարչրկէ Ցովսէփի պէս իր ինքնութիւնն ու եղբայրութիւնը յայտնելու համար ձեզ. իր սիրոյ բաժակը գաղտուկ չտահեցներ Բենիամիններու քուրձերուն մէջ, այլ իր իսկ ձեռքովը կը մատուսակէ ձեզի իր գոհողութեան գինին, Անոր մահովը դուք կը կենդանանաք. անմիջապէս չէք մեռար։ Անոր մահը քրիստոնէինկեանքն է։

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ աշխարհի մէջ բահաղնները աւելի սիրեցիք և չլացաք մամոնայի տեսքով. դուք որ ձեր խուճկերն ու մոմերը, ձեր ձէթին ու նուէրները, ձեր աղօթքներն ու գոհութիւնները նախախնամութեան բոլորովին։ Եղիայի պէս ձեր կորսուան միջնորդը չէ՛ Ան. մեղաւորներուն համար անձրեւները չդադրեցներ Անոր Հայրը, ո՛չ ալ արեւը կը մթնցնէ անոնց համար։ Արդարն ու մեղաւորը հաւասարապէս կը վայելեն աստուածային բարիքները, բնութեան պարգեւներն ու առատութիւնները։ Մեղաւորը բարու-

թեամբ կ'ընկճէ Ան և չուզեր որ մնանի, այլ ճանչնայ ինքզինքը և փրկուի: Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ հեռացած էք Աստուածմէն և աղարտած էք ձեր լուսաւորութեան կնիքը: Յոյնամու պէս խոյս չտար Ան իր ձայնը հնչեցնելէ. ինքնամոռացդ քարոզիչ մը: Օհ. Փրկիչ մըն է Ան որ դըժմնեմի մը չորացումով չդատեր իւր Հօր ամենակարող զօրութիւնը և անապատ դիմութիւնը, և չվչտանար տեսնելով թէ իր խօսքերը կ'ազդեն և կ'արդիւնաւորուին, և մարդիկ կը հետեւին կեանքի լուսաւոր չափիններուն:

Գնացէ՛ք Անոր դուք, որ մեծ ճշմարտութիւնը և ճշմարտութիւնները յայտնելու կարող բերան մը կը փնտռէք: Անոր շրթները դեռ նոր չեն մաքրուիր՝ հին սեղանի նուիրական կայծերով՝ Եսայեայ շրթներուն պէս: Սկիզբէն օծուած և պատրաստուած է ինքը ա՛յդ մեծ պաշտօնին, (Դ.ՈՒԿ. Դ. 17–19): Ինքը փայլո՛ն է արդէն լոյսի պէս, նոյն ինքն լոյսը, «Որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ». ա՛յն լոյսը, որուն բան մը չկրնար ընել խաւարը: Ինքը սէրն է. աստուածային յայտնութիւն մը, որ մարդասիրութեան և ընկերասիրութեան մէջ կ'իրականանայ: Ինքը կեանքն է, և իր կեանքովն է որ մարդ արջանիկ կ'ըլլայ:

«Եկայք առ իս», ինչ ձայն և ինչ տարբերութիւն ձայնի և հրաւէրի հին ուխտի ձայներէն և հրաւէրներէն: Աղքատներ ու ագաւորներ Քրիստոսի ձայնով կը հարստանան և կը միխիթարուին: Հեզեր ու անօթի-ծարաւներ կը ժառանգեն երկիրը

և կը կշտանան: Ողորմածներ՝ ու սուրբեր ողորմութիւն կը գտնեն և զԱստուած կը տեսնեն. խաղաղարարներ Աստուծոյ զաւակներ կ'ըլլան: Դիւրին չէ՛ սակայն հասնիլ ա՛յս վիճակին. — Նախատինք կայ, հալածանք կայ, մահ կայ, բայց աստնք են որ կը մտնեն երկնից թագաւորութեան մէջ:

Օ՜ն ուրեմն, քրիստոնեայք, թող արձագանգ գտնէ այս ձայնը «Եկայք առ իս» ձեր սիրտերուն խորերը: Գացէ՛ք Անոր՝ թեթեւցնելու համար մարմնի և աչխարհի ըզաղումներուն մէջ բեռնաւորուած ձեր էութիւնը: Ինչպէս անտարբերութիւնը, նոյնպէս մտքնական աւանդապահութիւնը հանգիստ չեն տար ձեր յոգնութիւններուն:

Եթէ կութնիք ձեր քրիստոնէական կնիքներուն վրայ և ըսէք թէ, «Տէ՛ր, միթէ քու անունով չը մկրտուեցանք, քու անունով չմարգարէացանք», պիտի չկրնաք մտնել հարսնեւոնը: Եթէ ձեր տաճարներու և եկեղեցիներու չքեղութիւններով պանծաք, օ՜ն, Քրիստոս ձեզի պիտի ցոյց տայ Սիոնի բարձունքը և Գարիզիմի սարերը՝ յանդիմանելու համար ճշմարիտ աստուածգիտութեան մասին ձեր փայփայած մոլորումները:

Քրիստոնեայն չօչափելի լեռան չէ՛ մատուցած, այդ լեռը վրէժխնդիր է Սինայի պէս, կրակի, մառախուղի և մութի մէջէն ահ և երկիւղ է որ կը ցայտէ և անբան գազանն իսկ կը սասկի հոն մօտենալով: Քրիստոնեայն վերը, չա՛տ վերը, կենդանի Աստուծոյ քաղաքին մատուցած է, ուր ամեն բան հրեշտակային է, անդրանիկներուն և

նպատակին, Նոր ուխտի մէջնորդին, Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որուն արեան հեղումը Աբելի արիւնէն աւելի կը խօսի (ԵԲՐ. ԺԲ. 18-24)։

Զըլլայ որ ա՛յս աշխարհի դիտութեան համար ապրուած աշխատութիւնները ու յոգնութիւնները մէկ կողմէն, և հոգեւոր կեանքի պէտքերուն համար սկզբէն ի վեր եղած բազմադիմի յայտնութիւններ միւս կողմէն՝ առնմանափակեն ձեր կեանքի նպատակը, նեղցնեն անոր հորիզոնը և արգելք ըլլան Քրիստոսի ձայնին, — « եկայք առ իս »։ Ընդհակառակը՝ ո՛վ բոլոր յոգնածներ ու բեռնաւորուածներ, և ես հանգիստ ընել տամ ձեզ։

Գիտութեան անհատնում բարիքներով լեցուցած այս աշխարհի մէջ, մարդկային միտքը զարգացնելու համար հաստատուած այլազան դիպուածներու մէջ՝ երբ չա՛տ աւելի յարմարութիւններ ունին մարդիկ, մանաւանդ քրիստոնեայ մարդիկ, ծիծաղելու համար ոչնչութիւններու վրայ, այո՛, երբ մարդիկ սրտի և մտքի այսչափ պաշարներով աւելի դիւրին կրնան ճշդել իրենց հոգեկան պէտքերու չափն ու աստիճանը, պէտք է աւելի մեծ ուշադրութեամբ, մա՛նաւանդ սիրով մտիկ ընել Քրիստոսի հրաւէրին, — «եկա՛յք առ իս»։

Ճշմարիտ քրիստոնեայն, որ Պօղոսի պէս չատ մօտէն լսած է Քրիստոսի ձայնը և գիտակցութեամբ կը հետեւի անոր, կը մրցայնէ իր վրայ աշխարհի և Քրիստոսի կեանքը հաւասարակշռել, քանի որ կեանքի գիտութեան և Աւետարանի լոյսին դէմ բարձրացած հպարտութեան ամբարտաւանները (Բ. ԿՈՐՆԹ. Ժ. 3-5)։ Մեծ զարգացման, մեծ գիտութեան հետեւանքն է այս։ Վասն զի Քրիստոսին ձայնը կ'ընդդիմէ ինչպէս աշխարհի արհամարհած ու զրկուած անկիւնները, նոյնպէս բարիքներու և առատութիւններու մէջ լողացող մասերը. ի՛նչպէս որ այդ ձայնը կը նոթոզէ մեղաւորներուն առատապէս կեանքը, և կը սփոփէ տանջուած հոգիները, նոյնպէս կը լուսաւորէ լարուած կեանքի մը մեքենականութեան անքթիթ հակող կենցաղասէրներու վարքը։ ինչպէս որ կը մնուցանէ այդ ձայնը բարի և ազնիւ քրիստոնեաներուն էութիւնը, նոյնպէս կ'ուժաւորէ իր խօսքերուն քաղցրութեանը նուիրուած պաշտօնեաները։

Անո՛ր գացէ՛ք, ուրեմն, ձեր հոգեկան բոլոր խոյանքով, ձեր ազնիւ ձգտումներուն բոլոր ուժգնութեամբ, ձեր բարոյական և նիւթական դիւրութիւններու բոլոր անկեղծութեամբ, ձեր քրիստոնէական առաքինութեան բոլոր թափով։ Ա՛յո՛, գացէ՛ք Անոր. երթանք Անոր, որ իր հրաւէրին, իր ձայնին ճշմարտութիւնը խաչի մահուամբը հաստատեց, Անո՛ր, որ իր բոլոր սիրով ըսաւ, « եկայք առ իս », Անո՛ր, որ իր արիւնով գնեց մեզ, որպէս զի մենք որդեգրներ ըլլանք Հօր Աստուծոյ և փառաւորենք զամենատուրը երրորդութիւնն, այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն։

ԲԱԲԳԷՆ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԻՒԼԷՍԷՐԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

ԿԵՆԴԱՆԻ ՁՈՒՐԸ

«Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։
(Յովհ. Է. 46)

ՅԻՍՈՒՍ կեանքին ակզբնաւորութիւնը նոր թուական մը բացաւ Իսրայէլի կրօնական պատմութեան մէջ, և որ քիչ առնէն նոր թուականը հղաւ ամբողջ տիեզերքի պատմութեան։ Քրիստոսով կրօնական մտածումներն ու հաւատալիքները հրէական ու հեթանոսական ծէսերու կեդրոնէն մերկացած, կը բերուէին բուն իսկ հոգևկան կալուածին մէջ, և դարերէ ի վեր հոգևորապէս թմրած գիտակցութիւնը՝ իր չունչին տակ աստուածային օծութիւն մը կը զգնուր։ Ինքն էր որ հաւատքի բանալին կը յանձնէր մարդկութեան, և հաւատալու մեթոդը և փրկուելու ճամբան կը սորվեցնէր անոր բոլոր դասակարգերուն։

Երբեմն տապանակին և Ցեսուի հետ դէպի Աւետեաց երկիրը գաղթող ժողովրդեան անցքին առջև տեղի տուող Յորդանան (Ցես. Գ. 15–17),

անգամ մըն ալ կանգ առած էր Ցիսուսի ոտքերուն տակ, այս անգամ աւելի լուսաւոր Երուսաղէմ մը՝ աւելի մօքուր և աւելի անանց Աւետեայ երկիր մը առաջնորդելու համար զանոնք, որոնք Աստուծոյ որդիներ ըլլալու կոչուած էին (Ղուկ. Գ. 21, 22. Մարկ. Ա. 9-11, Մատթ. Գ. 16, 17)։ Մինչեւ այն առեն Իսրայէլի դաշտերուն հունձքերուն և Յակոբի չքնաղ նախապատուած մարգերը՝ հոգևկան քաղեն ցնծագին զգացին յանկարծ իրենց մէջ, մինչեւ սա առեն Սելոամէն կեանքի և Ջաւակի դաւանութեան փրկութիւն ակնկալող ակրտերը՝ փլուզումներ կոնդնացին յանկարծ, և այդ առաքելական ուխտերու դարաւոր կեանքը կը պզտիկնար իր անունի պատրող ցոյցերուն՝ իր նպատակին ծերացած վերջամնացութեանը մէջ։ Կաղածները՝ նոր արթնցող տարակոյսները հետզհետէ տեղի կուտային այն վճիռ ու իրապէս միխիթարող հաւատքին, որուն սերմերը այնքան բարերարօրէն կը սերմանուէին Ցիսուսի ձեռքով՝ ևնծին ու պզտիկին, տիրոջ ու ծառային, հրէին ու հեթանոսին հոգիներուն խորը, վերլուծուած ու ճշդորոշուն ըմբռնուած հոգիին կեանքը, և Հոգի-Աստուածը ա՛լ չէր կրնար հանդիպ ղգալ դիմադրութիւնէն, և գաւառներու դիմումէն...գաղափարական անխոնջ հոգը ալ բուսական չէր մեղքերու արատը սրբելու. երբ Ցիսուս «եւեմ հացն կենդանի» ըսաւ (Ցովհ. Զ. 36, 41, 48, 50, 59)։ և Բնթգենեմի այգիներ կը դադրէին իրենց քաւական այժէն, երբ Ցիսուս

իր արիւնը հրամցուց վիրաւթեան ծարաւի մարդկութեան. Յակոբի ջրհորը տեղի կուտար «կենդանի ջուրեր» ու ակունքին առջեւ (ՅՈՎՀ. Դ. 10-14). Եւ կ'ըլլար ժողովուրդներու հոգեւոր ազատագրութեան վերջին հանգրուանը, աւետարանական մարդկութեան հաչտութեան օրրանը: Դարերէ ի վեր անորոշութիւններու՝ անստուգութիւններու՝ ցաւերու եւ ըղձակումներու բեռին տակ հեծող ժողովուրդներ՝ նոր կեանք եւ նոր հոգի ըղձացան Յիսուսի գեւսպորդող մխիթարութիւններէն, անոր վիրապաշխ չնորհներէն, եւ Աւետարանի քարոզութեան ունկնդիրները երկնաւոր Հօր խանդաղատանքը կը զգային հիմայ իրենց մէջ, եւ հոգեւոր կեանքով մը կը վերածնէին: Այդ վերածնութիւնները, այդ ոգեւորումները, այդ հաւատքի կենդանացնող չունչը անոր համար՝ որ իրմէ առաջ «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»:

Ունկնդիրները շատ հրաժարած էին հետեւելէ այս յանդուգն անձին, որ մինչեւ այն աստիճան վնասուած մխիթարութիւնը իրենց կը բերէր երկնքի խորերէն: Անոր կարեկցող սիրտը, սիրոյ դերերկրայնութիւնը, կիրքեր վերլուծելու անոր չնորհները, հոգիները իրենց տենչանքներուն մէջ կարդալու անոր պայծառատեսութիւնը, խնկածները բարձրացնելու անոր առնական կորովը, տառապեալները մխիթարող անոր բառերուն օծութիւնը, մեղքերը քաւող անոր դէմքին հրեշտակային քաղցրութիւնը՝ թախծութիւնը, վէրքերը բուժող անոր

ինքնաբոյր նայուածքը, պատճառ եղած էին որ ամբողջ ժողովուրդ մը անոր հետ կապուած զգայ իր ճակատագիրը: Ի՞նչ փոյթ իրենց թէ Յիսուսի եղբայրները չէին հաւատար իր կոչումին ու պաշտօնին (ՅՈՎՀ. Է. 5): Անոնք կը սիրէին Յիսուսը, որովհետեւ իշխանութիւնով կը խօսէր» (ՂՈՒԿ. Դ. 30):

Հակառակ այն մխիթարութեան զոր Յիսուս վիրաւոն կը բաշխէր ամէն անոնց՝ որոնց սիրտերը հետզհետէ կը պատրաստուէին զայն ընդունելու, ինքը կը զգար թէ իր քարոզած վիրաբար նորութիւնները իր վիշտերուն, իր լքումին պատճառ եղած էին ու պիտի ըլլային. հոգ չէր սակայն, վիշտեր կան որոնք վիրաբար են: Յիսուս այդ վիշտն ունէր իր ներքին, երբ հակառակ էր առերեսելով հրաժարումին, գաղտնի երուսաղէմ կ'ելլէր Տաղաւարահարաց տօնին օրը: Այս երկրորդ անգամն էր որ Յիսուս, հակառակ իր ըսելուն՝ թէ «Իմ ժամանակս դեռ հասած չէ», նորէն երուսաղէմ կ'ելլէր իր եղբայրներէն վերջը (ՅՈՎՀ. Է. 68. բղդտէ. Բ. 4):

Տաղաւարահարաց տօնը գաւառներու ժողովուրդը իրարու մօտ բերած էր, պէսպիսուած կեանքը կը բզդար վրանները տակ: Արմտեաց չնորհակալութեան այդ տօնը նոր եռուզեռ մը ձգած էր հոգիներուն խորը անոնց, որոնք Աստուծոյ հետ իրենց յարաբերութիւնները սխալ հիմերու վրայ դրած էին: Այդ զուարթ համախմբումին մէջէն ո՛չ ոք կզգար թերեւս՝ թէ պէտք էր որ «Աստու-

ծոյ թագաւորութիւնը» իր մէջէն վտարէր իրենց ծիսակրօնին կարկամութիւնները, թէ պէտք էր գիրը աւելի տար հոգիին, և մովսիսականութեան չանթաձիգ՝ օտարամերժ ու վրէժխնդիր Աստուածը՝ բարի դէմած ու երկնաւոր Հայրը տար ամբողջ մարդկութեան: Ամբարտած հունձքերու և լեցուած հնձաններու այդ ժողովուրդը կը պատկերացներու մէկ օրէնսդրական խստացումը կը պատկերացներ, և մարմնով ու մարմինի համար ապրող այդ ժողովուրդը տակաւին չէր կրցած ըմբռնել՝ թէ «Հոգին է կենդանի ընողը, և մարմինը չահ մը չընէր» (ՅՈՎՀ. Զ. 64):

Օրէնքը գծած էր իրենց ճամբան: Տօնին բոլոր հրահանգութիւնները՝ ձեռքը՝ արարողութիւնները կանոնագրուած էին մանրամասնօրէն: Ժողովուրդը ամէն առաւօտ քահանային առաջնորդուած՝ կ'երթար Սիլոամի աւազանը, երգերն ու նուագները օդը կը թնդացնէին, չաւեր կը լսէին աւազանին ջուրերէն, երբ ուրիշներ կ'երգէին Եսայիի խորհրդապաշտ բառերը. «Ո՛վ բոլոր ծարաւիներ, ջուրերուն եկէք, ուրախութեամբ ջո՛ւր պիտի քաշէք փրկութեան աղբիւրներէն» (ԵՍ. ԺԲ. 3): Քահանան՝ զուարթ իր պարտականութեան գոհացումէն, ոսկի ամանով մը տաճարը ջուր կը տանէր նոյն աւազանէն, և զոհի սեղանին վրայ կը թափէր, մինչ ուրիշ մը գինի կը լեցնէր այդ միևնոյն սեղանին վրայ: Ու դարերէ ի վեր այդ միևնոյն արարողութիւնները կրկնուած էին անփոփոխ, տօնին հօթը առաւօտները:

Յիսուս՝ ուխտաւոր մը ըլլալէ աւելի դիտող մըն է ամբոխին մէջ: Կը տեսնէ այդ ամենը, կը վերլուծէ կատարուած հրահանգութիւններուն ոչնչութիւնը: Ժողովուրդին ցաւը կը զգայ ու կը տառապի: Պէտքին հանդէպ Օրէնքին ընձեռած միջոցները անզօր էին դարմանելու վէրքը, ուրկէ ժողովրդեան հոգին կը քամուէր: Կը զգար թէ Սելոամին ու հնձոց տօնը անբաւական էին հոգևոր փրկութեան կարօտ այդ ժողովրդեան կեանքը բարձրացնելու: Պէտք էր որ տեղի տար ոճրագործ գիրը հոգիին զարթնումով. պէ՛տք էր որ Օրէնքը մեռած տառ մը մնար Շնորհքին տիրապետութեանը մէջ: Ահա՛ ինչ որ իր անձնական գործը պիտի ըլլար:

Տօնին վերջին օրը, հազիւ թէ արարողութիւնները կը լմնանան, և ահա Յիսուս կ'աղաղակէ. «Թէ որ մէկը ծարաւի է, թող գայ ինծի ու խմէ: Ով որ հաւատայ, անոր որովայնէն կենդանի ջուրի գետեր պիտի բղխին» (ՅՈՎՀ. Է. 6.). Յիսուսի քնքուշ՝ գրեթէ մայրական մտածումը կը հպէր թմրած հոգիներուն, այդ կրօնապէս ամայացած անապատներուն մէջ, անոնց խորը նորէն բանալու համար այն աղբիւրները, որոնցմէ կենդանի ջուրեր պիտի բղխէին: Քահանաներ դողացին իր ձայնէն, ժողովուրդը հրճուեցաւ անով. իր հոգիին խորէն անծանօթ սարսուռ մը անցած էր:

— «Իրաւցնէ ասիկա է մարգարէն», կ'ըսէին չաւեր:

— «Ասիկա է Քրիստոսը», կ'ըսէին ուրիշներ ալ:

Եւ այդ համոզումը կ'արմատանար իրենց մէջ, որովհետեւ մինչեւ այդ վայրկեանը երբէ՛ք մէկը այդքան յստակօրէն չէր զգացուցած իրենց. «կենդանի Ջուրեր»ու պէտքը, այդքան մօտէն չէ՛ր չօշափած իրենց վէրքերը, այնքան խորապէս չէ՛ր զգացած իրենց ցաւերը, իրենց տառապանքները, որովհետեւ մինչեւ այն առեն «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։

— «Մխի՛թ Հրիստոս Գալիլիայէ՞ն կուգայ», կ'ըսէին իր հակառակորդները, քահանաները, և ամէն անոնք որոնց չահերը կը դադրէին ա՛լ, և որոնց կեղծիքները կը հրապարակուէին։ Ա՛նպսիսներուն համար՝ Գալիլիայէն, իրենց սպասած Հրիստոսը, իրենց ըմբռնած Մեսիան չէր կրնար եղած ըլլալ, որովհետեւ «ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։

Եւ Յիսուսի քարոզութեան այդ անծանօթ չեչտը, երկու տեսակ դաղափարներ կ'արթնցնէր բազմութեան ծոցը, որոնց երկուքն ալ միեւնոյն պատճառաբանութիւնը իրենց հակառակութեան կուռանը կը չինէին։ Երկպառակութիւնը կը գոռար արդէն, երկու կողմերը միանգամ ընդ միշտ հրաժեշտ կուտային իրարու (Տես. ՅՈՎՀ. Ի. 40-44)։

Այդ կազմուած համոզումներուն երկուսաւորութիւնը տակաւին այսօ՛ր ալ գոյութիւն ունենալով հանդերձ, պէտք է ըսել թէ Յիսուս ամենամեծ ճշմարտութիւնն էր որ կը յայտարարէր,

կենդանի Ջուրերուն ակունքը բուն իսկ իրեն դիմող մարդերուն մէջ ցոյց տալով։

Մինչ Ս. Գրոց ուրիշ հատուածներէ գիտենք, թէ սիրան է բուն իսկ այն ակունքը՝ ուրկէ «կենդանի աղբիւրները» պիտի հոսին (Ա.Ո.Ա.Կ.Ք. Դ. 23)։ Յիսուս իր կեանքի օրերուն մէջ, իր խօսքերուն և իր գործերուն, իր սիրոյն և իր աղօթքին վրայ ցոլացուցած էր մաքուր սրտի մը բովանդակ անբծութիւնը, որ բուն իսկ իր մեծութեան և իր աստուածութեանը գերազանց նշանակը եղած էր ալ։ Մարդու մը արժէքը գնահատելու միակ ատեքանիչը կամ վաւերանիշը պէտք է իր սրտին մէջ փնտռել, որովհետեւ մարդ իր սրտին մէջ է որ կ'ապրի, և կ'ապրի իր սրտին թելադրած զգացումներով՝ սէրերով ու միտումներով, որոնք իր կեանքին ուղեցոյցը պիտի կազմեն։ Սիրան է որ ամէն բանէ առաջ մեր ուժը՝ մեր մէջ կը գործէ, մեր նկարագիրը անով է որ կը կազմուի։ Սիրան է որ կը յարատեւէ և մեզի ոյժ ու կորով կը ներշնչէ, մեր գերագոյն ենչականքին հասնելու համար, սիրան է որ կը տկարանայ ու կը յուսահատի, կը սիրէ ու կ'ատէ, կը պաչէ ու կը խորտակէ, կ'աղօթէ ու կը հայոյէ. սիրտը՝ որ կը մոլորեցնէ զմեզ և կամ Յիսուսին կը տանի։ Մահն ու կեանքը իր մէջն են. ժպիտն ու արցունքը իրմէն կը ծնին, և ինքն է որ աստղմէ մին կամ միւսը ճաչակել կուտայ մեզի։ Ասոր համար է որ Սաղմոսերգուն «Սիրտ առուբ» կը խնդրէ Աստուծմէ. անոր համար է որ

Յիսուս երանի կուտայ անոնց որոնք «Սուրբ ևն սրտիւք», ասոր համար է որ առակախօսը կը պատուիրէ մեզի՝ «Բոլոր զգուշութիւնով քու սիրտդ պահէ» (Դ. 23), քանի որ անիկա գիտէ՝ թէ «Ծուռ սիրտ ունեցողները պիղծ են Աստուծոյ առջեւ» (ԺԱ. 20):

Նոյն իսկ կրօնքէ անկախ բարոյականի մը կուսակիցները իրենց ամբողջ չինուածքին անկիւնաքարը կը դասեն սրտի մաքրութիւնը, առանց որուն ո՛չ վստահութիւնը կրնայ գոյութիւն ունենալ աշխարհի մէջ, և ո՛չ ո՛ւր է տակուն նկարագիրը հիմնաւորել: Խօսքին կամ դրսեւորումներուն կեղծիք ու պատրանքները երբէք չեն կրցած հիմնական կեանք մը ապահովել իրենց ենթականերուն համար: Աւօրեայ յաջողութիւններ որոնք այդ պայմաններով ձեռք բերուած են, ո՛ւր է երաշխաւորութիւն չեն կրնար ցոյց տալ իրենց ետևականութեանը համար: Առանց մաքուր սիրտ ունենալու, տակ երեւոյթներ փրկելու համար ժպիտը, մեր ներքին մարդուն քայքայումն է՝ որ պիտի պատռտուի ապահովաբար, և ալ անկէ վերջ Յիսուսի ակնարկած կենդանի ջուրերու ակունքը մենք մեր ձեռքով ցամքեցուցած պիտի ըլլանք, և ատով ցամքեցուցած պիտի ըլլանք բուն իսկ մեր կեանքին աղբիւրը:

Առակախօսը կը պատուիրէ մեզի՝ «Պահել մեր սիրտը». որովհետեւ անկէ կենսայ աղբիւրներ կը

հոսին: Յիսուս զմեզ իրեն կը հրաւիրէ՝ «Մեր որովայնէն կենդանի ջուրեր» վազցնելու համար: Այս երկու հրաւէրներէն կամ պատուէրներէն մէկը մեր սրտին պահպանութեան կարեւորութիւնը կը չեշտէ, իսկ միւսը այդ պահպանութեան մէջոցը ցոյց կուտայ մեզի:

Մենք մարդկութ՝ սովորութիւն ունինք մեր թանկագին առարկաները պահպանելու այն ամեն պատահականութիւններէն, որոնք կրնան վնասել անոնց արժէքին: Ցեցերը կը կրծեն՝ կը մաշեն անոնց մէջ չատեր, ոսկանք կ'եղծուին բիծերէ և անմաքրութիւններէ, և գողերը կը յափշտակեն զանոնք, եթէ անոնց պահպանութեան մէջ թերանանք: Պահպանութիւնը ուրեմն ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ պատահական կորուստին դէմ ձեռք առնուելիք ապահով միջոցը: Կորուստը կրնայ ըլլալ նիւթական, կրնայ ըլլալ նաեւ բարոյական կամ հոգեկան: Սրտի պահպանութեան մէջ թերացումը՝ բարոյական կորուստն է՝ որ պիտի ազդէ մեզի: Մեր սիրտը մեզմէն պիտի գողնան սատրին կիրքերը, պիտի խանգարեն մեր մաքուր զգացումները, պիտի պղտորեն մեր վճիտ պայծառասիրութիւնը, մեր ժառանգած անբիծ արդութիւնը՝ ապականութիւններու և չար սովորութիւններու և մեղքերու հետ վոխանակելով:

Պէտք է ըմբռնենք նախ՝ թէ մեր հարստութիւններուն մեծագոյն թանկագին մասն է «Մաքուր սիրտը», որովհետեւ ա՛յն է Աստուծոյ առ-

ջեւ հաճելի եղածը (բղդախ. Ա.ՌԱԿՔ. ԻԹ. 1)։ Նախ պէտք է գնահատել մաքուր սրտին արժէքը, և դժուարութիւններուն մեծագոյնը հարթած պիտի ըլլանք։

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ սակայն՝ թէ իր սրտին պահպանութիւնը նուազ դիւրին գործ մըն է իր սկզբնաւորութեանը մէջ։ Մենք կրնանք մեր լեզուին ու մեր վարմունքին սանձ մը դնել, ուրիշներու հետ մեր ունեցած յարաբերութիւնները կրնանք չափաւորել մեր ուզած կամ մեր ընտրած կերպով, կրնանք ինքզինքնիս անջատել այն ամէն յարաբերութիւններէն՝ որոնք հաճոյք կամ ախորժ չեն պատճառեր մեզի, բայց սրտին վրայ իշխելու, զանի սանձահարելու, անոր ներքին զգացողութիւններուն չափ ու սահման դնելու, մէկ խօսքով զանի «Սուրբ» պահելու համար, էհ, պէտք է ամէնէն տաժանելի ճիգին մատնել ինքզինքնիս։ Մարմինին հետ այնքան սերտ կապեր ունի սիրտը, զորս չպիտի կրնանք չարունակ և կամ միանգամ ընդմիշտ խորտակել։ Եւ ահա այս պատճառաւ է որ ամէնէն մեծ աչալրջութիւնը պէտք է ունենանք սրտի պահպանութեան մեր պարտաւորութեանը մէջ։ Վասն՝ եղիք թէ կամքը և հաստատուն մտադրութիւնը կարող չպիտի ըլլան մեր մէջ արթընցնել գնացող մանկութիւնը, հրեչտակային՝ անմեղ ու միամիտ մանկութիւնը, որ մեր տարիքի բոլոր չրջաններուն կ'ապրի մեր մէջ, և որ Յիսուսի կողմէն իրրեւ հաստատուն պայման դրուեցաւ

Աստուծոյ թագաւորութեան մէջ կարենալ մտնելու համար, (ՄԱՏԹ. ԺԸ. 2, 3)։

Յիսուս զգաց սրտի պահպանութեան մեծ դժուարութիւնը, զգաց մարդկութեան սկարութիւնները և առանձինն զանոնք դարմանելու համար մարդուն անկարող ըլլալը։ Անոր համար ինք մարդկութեան այդ սկարութեան մօտ եկաւ, և անոնցմէ մեծագոյն մասը իր ուսն առաւ խաչին հետ։ Զուզեց որ մարդ առանձին մնայ այդ իրեն ինկած գործին մէջ, սիրեց անոր օժանդակը, դործակիցը, առաջնորդն ըլլալ իր փրկութեան՝ իր դարձին՝ իր մեղքերու ղէջումին և իր սրտին պահպանութեանը մէջ, և ըսաւ իր ունկնդիրներուն, «Եկայք առ իս ամենայն վաստակեալք և բեռնաւորք» (ՄԱՏԹ. ԺԱ. 28)։ «Եկէք ինձի, և ես ձեզ պիտի հանդչեցնեմ, եկէ՛ք ինձի, և ձեր որովայնէն կենդանի ջուրեր պիտի բղխեն»։ Այս հրաւէրը քաջալերութեան ձայնն էր լքուածներուն ու ինկածներուն, յուսահատներուն ու մեղքէն յաղթուածներուն ուղղուած, և անկէ առաջ «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ Մարդ»։

Յայտնութեան դիրքին հեղինակը, իր տեսիլքներէն մէկուն մէջ կ'ըսէ մեզի. «Գառնուկը... պիտի հովուէ զանոնք, ու կենդանի ջուրերու աղբիւրները պիտի առաջնորդէ, և Աստուած բոլոր արցունքները պիտի սրբէ անոնց աչքերէն» (ՅԱՅՏ. Է. 17)։ Սակէ՞ւ եւս պիտի յայտնուին բացառուած չէր

կրնար ըլլալ Յիսուսի պաշտօնը մարդկութեան
զանգուածին հակայ ամբողջութիւնները վարելու
համար այն բարոյական սկզբունքներուն, որոնք
հիմնուած են «կենդանի ջուրեր»ու աղբիւրը եղող
մաքուր սրտին վրայ: Յիսուս միայն բարիին նպա-
տակը չէր որ կը ցուցնէր իր ունկնդիրներուն, այդ
նպատակին իրագործման պայմաններն ու միջոց-
ներն ալ ցոյց կուտար անոնց: Եւ այս պարագան
էր որ կ'արժեցնէր բուն իսկ քրիստոնէական բա-
րոյականի մխիթարող կողմը՝ անոր յարաբերական
կեանքին մէջ, և այդ պարագան չուտով ուշա-
դրութիւնը դրաւեց այն գեղջուկ ու չինական միա-
քերուն, որոնք Սեղոմոնի չուրջը հաւաքուած էին,
և որոնք քաղցր ապաշխարութիւններու տակ կ'ը-
սէին մէկմէկու, թէ այս նիւթերուն վրայ տակէ
առաջ «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»:

Քրիստոնէական բարոյականը ուժովցած է
Քրիստոսի գերագոյն անձնազոհութեան օրինա-
կովը: Ասիկա օրէնքին հնազանդելով չէ՛ որ կը
քարոզէր, ո՛և է չահու ակնկալութիւն իր ետեւ-
թինէն դուրս միայն կրնար գոյութիւն ունեցած ըլ-
լալ, երբ «կենդանի ջուրեր»ու աղբիւրը կը բա-
նար նիւթապաշտ ղգայումներով տոգորուած հո-
գիներուն խորը: «Ես ձրի պիտի տամ կենաց ջուրի
աղբիւրէն», կ'ըսէ Աստուած, ամէն անոնց՝ որոնք
մաքուր սիրտ կրելու մտադրութեան մէջ չեն
դեղեւիր երկիւղով, որոնք չէ՛ն անհատաւոր իր
փրկարար կոչումին, և որոնք «պղծութենէ՝ կուա-

պաշտութենէ ու սատանայութենէ» կը հրաժարին
(ՅԱՅՏ. ԻԱ. 6–8): Որովհետեւ պէտք է ըսել՝ թէ
երբ այդ աշխարհիկ ստորին կիրքերը իրենց բուռն
դակ թափով մարդուս մէջ կը տիրապետեն, ու մեր
սրտին ու խորհրդածութիւններուն կալուածը կը
գրաւեն, ալ այն ատեն մարդ չկրնար ինքզինքը
արդարութեան գաղափարին հետ հաշտեցնել, և
արդարութեան հակառակորդը սատանորդի մըն է
որ կը թիւրէ «Տէրոջ չիտակ ճամբաները» (ԴՈՐՇՔ.
ԺԹ. 10), եւ ոչ թէ Աստուծոյ որդի, քանի որ
«Ով որ արդարութիւնը չգործեր, Աստուծմէ չէ»
(Ա. ՅՈՎՀ. Գ. 10): Կապմուած հոգիին ու մաքուր
սրտին վրայ հիմնուած է նմանապէս Աստուծոյ թա-
գաւորութիւնը, որ յաւիտենական կեանքի ու գո-
յութեան իրրեւ պարգեւ, մարդերու խոստացուած
երանութիւններուն ամբողջացումը պիտի ըլլայ:
Եւ պէ՞տք է ըսել թէ Աստուծոյ արքայութիւնը
այդ «կենդանի ջուրեր»ու ակունքին մէջ հարկ է
որ փնտռենք, քանի որ Յիսուս զայն մեզ միշտ կը
մատնանշէ. «Աստուծոյ արքայութիւնը ձեր մէջն
է» (Ղ.ՈՒԿ. ԺԷ. 21): Ժողովուրդը զայն կը փնտռէր
իրմէ դուրս, իր չուրջը, այն բարեպաշտիկ հրա-
հանգութիւններուն մէջ՝ որոնք մարդկութեան գե-
րագոյն աննչանքները կը ծայրատէին, և ապակա-
նութիւններու տակ կը թաղէին կենդանութեան
ջուրերու ակունքը: Պատրանքին խորտակումը,
սխալ համոզումներու հանդէպ իրենց հիասթա-
փումը, իրենց կորանցուցած սրաերուն դիւտը՝

խորհրդաւոր աշխարհի մը արշալոյսն էր եղած իրենց համար, և այդ կանչի առաւօտը, ներքին տիեզերքին, հոգեկան մարդուն այդ վերազարթնումը հիմա միայն տեղի կ'ունենար, որովհետեւ Յիսուս էն առաջ «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։

Աշխարհի մէջ ինքզինքը մինակ կարծել ու զգալ, ամենէն չքաւոր ու յուսահատեցնող պարագան է, որ կրնայ զմեզ ամենէն գձուձ վարմունքին, ամենէն ազատ հաչիւներուն առաջնորդել։ Աշխարհի մէջ ինքզինքը մինակ զգացող մարդուն համար միջոցները ա՛լ կը դադրին օրինաւոր ըլլալէ, և կիրքերու անսանձ բերումին կը հպատակեցնեն։ Առանձ մարդ նոյն իսկ իր արժանիքը կը կորնցնէ, քանի որ բոլոր երեւոյթներուն և իրողութիւններուն մէջ իրմէ զատ ոչնչութիւն միայն կը տեսնէ։ Տիեզերքի մեծվայելչութիւնը կը դադրի իրեն համար Աստուծոյ վկան ըլլալէ, անձին յարգանքը կը պակսի, իր դիտողութիւնները կը դադրին իրեն խօսելէ, մէկ խօսքով կը ցամքին իր սրտին կենդանի ջուրերու աղբիւրները և կը մարի իր բարոյականութեան ծարաւը։ Մոլութիւնները ինքզինքը կը պատրաստեն, և հանդարտ խղճի պատուքը իր կոկորդը կը սեղմէ։ Այդ կացութեան մէջ հնարածներուն է որ կ'ըսէ Յիսուս, «Ինձի եկէ՛ք». հրաւէր մը, զոր իրմէ առաջ ո՛չ ոք ըրած էր ա՛յնքան, փրկութեան պայման մը՝ զոր իրմէ առաջ ո՛չ մէկը առաջարկած էր մարդկութեան։

Յիսուս այսօր ալ ու միշտ զմեզ իրեն կը հրաւիրէ, եղբայրներս։ Եւ գիտէք որ Յիսուսին երթալ «Իրեն նմանիլ» կը նշանակէ, և իրեն նմանիլը մաքուր սիրտ ունենալով միայն կրնայ ըլլալ։ Որքան դժուարին է այդ պայմանը սա մեր հաչիւի դարուն մէջ։ Ոսկի հորթին պաշտամունքն հիմայ չփոթուած է Աստուծոյ պաշտամունքին հետ, և այդ պարագան զմեզ կ'ըսախիլ ծեփուած գերեզմաններ երեւնալ աշխարհի հանդէպ, Յիսուսին հանդէպ, մեր պարտականութիւններուն՝ մեր նուիրական կոչումին հանդէպ։ Բաւական է որ զգանք պահանջուած մաքրութեան նպատակին մեծութիւնը, բաւական է որ զգանք Յիսուսին երթալու, անոր նմանելու պէտքը, այն ատեն վստահ եղիք թէ զոհողութիւնը պիտի դիւրանայ, և մենք կարող պիտի ըլլանք մեր ներքին մարդը մաքրելու, և մեր հոգիները կենդանի Աստուծոյ տաճարներ չինելու, Անիկա անհրաժեշտ պէտք մըն է, եթէ այս պէտքին գոհացում տալու համար՝ «մեր անձին չարը բաւական չէ՛, ուրիշներուն չարուն վրայ խորհինք»։ Մենք միտակ չենք աշխարհի մէջ, մեզի հետ ապրողներ կան մեր չուրջը, հետեւաբար մեր սրտի մաքրութիւնը պիտի նպաստէ ո՛չ միայն մեր բարոյական, այլ և ուրիշներուն երջանկութեան։ Եթէ մեր իրաւունքներէն ձեռք քաշելու ազատութիւնը ունենալ կը խորհինք, պէտք է խորհինք միեւնոյն ժամանակ թէ մեր անձը մեկ օղակն է այն մեծ շղթային՝ զոր մարդկութիւնը կը

ձեւացնել, մենք ուրիշներուն ալ կը պատկանինք։ Մեր մոլութիւնը եթէ մէկ կողմէն զմեզ կը սորտահացնէ, միւս կողմէ կը վտանգէ նաեւ մեր նմանները՝ մեր եղբայրներուն բարոյական կեանքը, և կը խանգարէ ընդհանուր ընկերականութեան առողջ կացութիւնը։ Բարոյական ինկածութիւնը ժանգի կը նմանի, չուտով կը փոխանցուի ամէն անոնց՝ որոնք իրեն հետ շփման մէջ կը գտնուին։ Գիտնալ մեր մեղքերէն հեռանալ, մեր թերութիւնները դարմանել և ուրիշներուն արցունքը սրբել, գիտնալ կեանքը սիրել այն վերադոյն խոցոտումը որ մարդս կարող կը չինէ զոհողութիւններուն՝ անձնուրացութիւններուն, ահա այս պիտի ըլլայ Յիսուսին նմանելու մեր բաղձանքին հիմնակէտը։

Ցաւալի է ըսել թէ մենք տակաւին այդ բարձրութեան չենք հասած, և չենք եղած ինչ որ կրնայինք ըլլալ, և ինչ որ ըլլալ՝ բուն նպատակն է մեր կեանքին։ Որովհետեւ Յիսուսի մօտ չենք գացած տակաւին։ Անիկա դրկարաց մեզի կը սպասէ, եղբայրներս, ձրի է անոր չնորհքը, բաւական է որ մենք ուզենք յաղթել մեր կիրքերուն, զգանք բուն իսկ մեր սրտին արժէքը, և արտաքին ցոյցերէ յարդարուիներէ աւելի՝ մեր ներքինը պատրաստենք։

Ասոր համար պէտք է դադրի մեր մէջ այն մեծ երկուութիւնը որ զմեզ կը բաժնէ մեր սրտէն, և զմեզ դրսեւորողի մարդեր կը չինէ ամէնէն

աւելի։ Մենք մեզմէ դուրս չենք կրնար իրապէս ապրիլ, մեր կեանքը մեր ներսն է, վնտռուենք զայն. Յիսուս ալ մեզի հետ զայն կը վնտռէ, և անոր գիւտը մեր փրկութեան օրը պիտի ըլլայ։

Երբ զգանք ու համոզուինք թէ մեր ներսիդին է կենդանի ջուրերու ակը, Աստուծոյ արքայութիւնը, Հոգիին տաճարը, ալ նոյն պահուն կը գտնենք մեր արտաքինին ու ներքինին մէջ անջատ ապրելէ, մեր կեանքը կը միանայ մեզի հետ ու Յիսուսին հետ՝ անոր նմանելով։

Եւ այն ատեն է որ պիտի գնահատենք Յիսուսի գործը, զմեզ վնտռող ու սիրող Անոր բարեկամութիւնը, և այն ատեն մենք ալ փրկուած ու մաքրուած, խորին համոզումով մը ու սուրբ հաւատքով մը պիտի ըսենք, արդարեւ, «Ոչ երբէք այնպէս խօսեցաւ մարդ»։

ՄՈՒՇԵՂ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԵՐՈԲԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

ՆՈՐ ՄԱՐԴԸ

«Պատ է ձեզ ծնանիլ վերստին»։
(Յովհ. Գ. 7)

Մարդիկ, քիչ բացառութիւնով, ճշմարտութիւնը սրբապղծած և արդարութիւնը անիրաւած են, որով եղծուած՝ ապականուած է բարոյական բնութիւնը մարդուն, ու ասի չապացուցանե՞ր չհաստատե՞ր անցեալ ու ներկայ պատմութիւնն ալ անոր կեանքին։

Հանդիպած չե՞ս կեանքիդ ընթացքին մէջ այն տեսակ մարդոց, որոց մէջ կոյր կիրքն է որ կը գործէ՝ քան լուրջ կամքը, գիւտ չունի է որ կը խօսի՝ քան ազնիւ զգացումը հոգևական թելադրութեանց։

Կայ սակայն մարդուն մէջ ընդվզող կիրքերու մոլեգին թափ մը, զէպի չարն հակամէտ բուռն ըղձանքներու ձգտում մը, ու աւերուն նկարագրի մը խառնուածքը, որ իր հետը կը ծնի և որ իր բնութեան մէկ մասն է. Հին մարդը կ'անուանէ

զայն Պօղոս, ինկած՝ ապականուած մարդը։ Այս բանական մարդը այն օրէն ինկաւ իր հոգևական բարձրութենէն վար՝ երբ սկսաւ պաշտել իր եսը, իր կիրքը, իր շահը, ու անոր մտածումները մոլորուն, անոր խորհուրդները խօլական կը դառնային ու դեռ կը դառնան այս աստուածներու բադիններուն չուրջը։ Ան իր կամակոր եսին զոհացում, իր անասնական կիրքին յագեցում ու իր անկուշտ չահասիրութեան լիացում տալու համար՝ ինչե՛ր չէ ըրած ու դեռ ինչե՛ր ալ չըներ։

Մարդուն այս հոգևական ինկածութիւնը բարոյական կեանքին աս խաթարումն ու մոլորանքը; իր գոյութեան սպառնացող ախտանիշ մը կամ իր սրտին վրայ բուսած խորտմատ պալար մըն էր։ Պէտք էր սակայն մէկը՝ որ անոր մոլոր ընթացքին ուղղութիւն մը ցոյց տար, պէտք էր ախտաճանաչ մէկը՝ որ անոր սրտին մահացուցիչ պալարին պատճառն մը գտնէր, պէտք էր վերջապէս հզօր ազ մը՝ փրկարար ձեռք մը վերականգնելու համար ինկած մարդը իր ատաւոր անկումին. պէտք էր զօրեղ ու երկաթէ բազուկ մը կոթծանելու՝ քանդելու համար անոր պաշտած փառքի՝ կիրքի՝ չահի ու անկուշտ յանկութեանց կուռքերը։ Մոլորանքէ դէպի ուղղութիւն, անկումէ դէպի բարձրութիւն, պղծութենէ դէպի սրբութիւն, տառապենէ դէպի ճշմարտութիւն, խաւարէն դէպի լոյս՝ ու մահուընէ դէպի կեանք առաջնորդելով զայն։

Քրիստոս ինքն եղաւ այն հզօր ազն ու զիտա

բազուկը երկնքէն դէպի երկիր երկնցած՝ վերա-
կանգնելու համար ինկած մարդը։ Անոր միակ նպա-
տակն էր ցոյց տալ մարդուն այն բարձրութիւնը՝
ուր մնալ սահմանուած է։ Բարձրացուց վեր առաւ-
զան խաչին խորհրդով իր ուսին վրայ, ու ինկած
մարդը զգաց ինքն իր մէջ՝ թէ ո՞վ էր ինքը վի-
րաւոր բազուկներով գրկողը իր աստուածային
սրտին վրայ։ Զգայ թէ Աստուած իրեն նման եղած
էր՝ վիշտ ու վէրք, ցաւ ու տառապանք, մահ ու
պատանք կրելով, որպէս զի մարդն ընէ իրեն
նման, հագցնելով անոր մահուան պատանքին տեղ
անմահութեան պատմուճանը։ Արդարութիւնով ու
ճշմարիտ սրբութիւնով օծուն հոգեկան կեանքը
մարդուն, որ ստեղծուած էր Աստուծոյ պատկերին
պէս, մեծ փոփոխութիւն մը կրած էր ինքն իր մէջ՝
ու կորսուած իր հոգեկան խակութիւնը, ու Աս-
տուած կ'երեւի նման մարդու, զարձեալ վեր-
ստեղծելու համար հոգեպէս զայն նման Աստուծոյ։
Ան ըսուեցաւ Որդի մարդոյ, որ մարդն ընէ Որդի
Աստուծոյ։ «Հին մարդը՝ կ'ըսէ Պօղոս, հանեցէք
ձեր վրայէն և հագէք նորը՝ դիտութիւնով նո-
րոգուած՝ իր ստեղծողին պատկերին պէս» (ԿՈՂ.
Գ. 9.10)։ Ան զարձեալ կ'ըսէ իր Եփեսացիներուն
գրած նամակովը թէ՝ «Սորվեցաք որ ձեր վրայէն
մեկզի հանեք այն ձեր առջի վարմունքին պէս
եղած հին մարդը՝ խաբեբայ ցանկութիւններով
ապականուածը, և ձեր միտքին հոգիովը նորոգուիք
ու նոր մարդը վրանիդ հագնիք, ան որ Աստու-

ծոյ պատկերին պէս ստեղծուած է արդարութիւնով
ու ճշմարիտ սրբութիւնով »։

Յիսուս Նիկոդիմոսին մէջ ճանչնալով այս ին-
կած հին մարդը ըսաւ անոր. « Պէտք է որ դուք
նորէն ծնանիք »։ Ան նոր ծնունդը՝ ան նոր կեանքի
փոփոխութիւնը յառաջ պիտի գար միմիայն Քրիս-
տոսի կեանքովը ու Աւետարանի փրկարար աղե-
տութիւնովը։ Այնով չէ՞ որ հպարտները եղան խո-
նարհ, անձնասէրները՝ ընկերասէր, անգութները՝
գթած, կռուասէրները՝ խաղաղասէր, ոխակալ-
ները՝ ներող։

Մարդը որ փոքրիկ ախեզերք մը կոչուած է,
իր մէջը կը զգայ սակայն անհունութեան անհպելի
սահմաններուն սաւառնող կարողութեան մը թռիչքը,
իր միտքին սրաթռիչ թեւերովը մերթ կը խոյանայ
դէպի երկինքի բարձրութիւններուն և մերթ կը
մտթի երկրի ընդերացը մէջ ու ովկիանոսներու
անդնդախոր յատակը։ Ան գիտութեան աչքերուն
սեւեռումներովը կ'ընդգրկէ հեռաւորներու անծա-
նօթ աչխարհներու ափունքները, ու բնութեան թա-
գուն ուժերը ի վեր հանելով՝ կը գործածէ զանոնք
այնպէս՝ ինչպէս որ կ'ուզէ իր կամքը։ Անոր ձեռ-
քերը երկրիս չորս ծայրերը կը կապուն իրարու հետ
այնպէս՝ ինչպէս սարդի ոստայն մը տան մը ան-
կիւնը։ Ու այսօր սակայն աս գիտութիւնը կրցած
է փոխել ճակատագիրը մարդուն ու կատարեալ
գործել զայն հոգեպէս։ Դժբախտ չէ՞ք դուներ զայն
իր բոլոր աս կարծեցեալ զարգացմանը ու մտաւո-

բական յառաջդիմութիւնը մէջ, քանի որ բուն բարոյական մարդը չէ զարգացած իր մէջ ու կը մնայ տակաւին իր ախտաբ անկումին մէջ: Վասն զի դիտութիւնը չէ որ կը պակսի մարդուն, այլ բուն ներքին հոգեկան կեանքը, սրտի և զգացումի ճըշմարիտ կեանքը. ու առանց ներքին կեանքին փոփոխութեան միւս՝ արտաքին կամ մտաւորական փոփոխութիւնները կուտ մըն ալ չեն արժէր:

Յիսուսի ակնարկած փոփոխութիւնը, կամ Նիկոդիմոսէն պահանջած նոր ծնունդը բոլորովին տարբեր են դիտութեան մեր միտքին վրայ յառաջ բերած փոփոխութիւններէն ու մարմնոյ ծնունդէն:

Յիսուս կը պահանջէ զարմանալի փոփոխութիւն մը, և զայն նոր ծնունդ ու նոր կեանք կ'անուանէ: Մինչ մինչեւ որ այս փոփոխութիւնը իրապէս չզգանք մեր կեանքին մէջ, նոր ծնած չենք կրնար համարուիլ ու կ'ապրինք տակաւին հին մարդը՝ խաբեպայ ցանկութիւններով ապականուած մարդը:

Քրիստոնէական վսեմ կրօնը՝ իր գործը ներսէն՝ սրտէն կը սկսի, ու տակաւ կ'ազդէ կը տիրապետէ մեր զգացումներուն և մեր բովանդակ էութեան: Անոր հեղինակին աչքը կը նայի չեշտակի ու խորաթափանց նայուածքով մը դէպի ներս մեր հոգեկան կեանքին ներքնաչխարհն, ուր բացատայտ կ'երեւի մեր սրտին սրբութիւնը կամ թագուն պղծութիւնը:

Քրիստոնէական կրօնի սկզբունքներուն մէջ, ո՛չ պաշտօնը, ոչ դիրքը, ոչ անունը, ոչ տարազը, և ոչ ալ արտաքին ո և է ձեւերն ու ծէսերը կրնան

քան մը ազդել մեր սրտին վրայ, սա ամէնը կեղծիք են քրիստոնէութեան, պատեհանն են բուն կեանքին, մարմինն են բուն հոգիին: Իսրայէլի բարբիները Ս. Գիրքին էն նուիրական խօսքերը թէեւ կը կրկնեն իրենց լայնաձայն դրապանականեբուն մէջը, կամ իրենց ճակտին ու կրծոյը վրայ. սակայն անոնց խնամքն ու ազդեցութիւնը իրենց սրտին մէջ երբէք գոյութիւն չունէր: Ձչմարիտ կրօնքը սրտէն կը սկսի ու մինչեւ որ մարդու սա կամ այն աչխարհը չփոխուի, միւս փոփոխութիւնները ու արտաքին ձեւերը երբէք արժէք մը չունին:

Սիրտը կեդրոնն է այն թագուն ոյժին, որ կը կառավարէ մեր ամբողջ կեանքը, մեր խորհուրդները, մեր գաղափարները, մեր զգացումները, մեր կիրքը, մեր կամքը: Ա՜հ, սիրտը մարդուն գաղտնիքներով լի սիրեղբ մը չէ՞. անոր մէջ պահուած ուժերը աւելի բուռն չե՞ն քան մեզի ծանօթ բնական աչխարհի ուժերը: Սիրտ ծովուն մէջ տեղի ունեցած փոթորկումները աւելի ուժգին աւելի կատաղի չե՞ն, քան ովկիանոսներու մանչող ալիքներն ամնհի, քան անապատներու մրրիկներն ահաւոր: Դարձեալ այդ սիրտ աչխարհին մէջ ինչ հաճոյքներ, ինչ հրապոյրներ, ինչ մնծութիւններ կան, որոնց հետ չեն կրնար բաղդատուիլ աս աչխարհի ոչ մէկ գեղեցկութիւնները ու հրապոյրները, ոչ մէկ հաճոյքներն ու մնծութիւնները: Մա՛ր, մա՛ր մէյ մը հոն, այդ սիրտ աչխարհէն ներս, ա՜հ, հոն ինչ՛ր սիտի տեսնես, իրարու նետնակ ու աններ-

դաշնակ իրենչ հակապատկերներ, հոգեբանական իրենչ զարհուրելի երեւոյթներ ալիսի պարզուին աչքերուդ առջեւ, կը կարծես թէ վայրի ու վարատող գազանները լեռներն ու անտառները միայն կը բնակին. հոն սրտին մէջն ալ չէ՞ որ կը քնանայ կատաղի կիրքերու մռնչող առիւծը, հոն չէ՞ որ դեւ իր արիւնոտ թուչը կը լղէ վայրագ ունակութեանց ու անկուշտ չահասիրութեանց պատառոտ գայլը. հոն սրտին թագուն ալքերուն ու խորչերուն մէջը չէ՞ որ դեւ կը սողոսկի թունաւոր սեւ օձը նախանձի, վերջապէս հոն չէ՞ որ կը խլրտին խածատող իժերը մեր դէպի չարն հակամէտ զգայուններուն: Մինչեւ որ Քրիստոսի կեանքէն ու սրտէն սիրոյ արեւը չճառագայթէ, չլուսաւորէ մեր սիրտերուն ներքին կողմը, ու հոն երկնային լուսով որոշակի չտեսնենք ու ճանաչենք թէ ինչ գազանային բնաւորութիւններ՝ մարմին առեր ու որջացեր են հոն, ու մինչեւ որ այդ կիրքերու գազան բնաւորութիւնները չվոխուին, առիւծը՝ հեզահամբոյր եղին, պատառող գայլը՝ անմեղ գառնուկին, սողոսկող նախանձին օձը՝ սրբութեան ու անթծութեան տատրակին, մենք տակաւին նորոգուած կամ նոր ծնած չենք համարուիր:

Բարոյ ապականութիւնը մահացումն է սրտին, ան է որ կը պղտորէ կ'աղաւաղէ մեր սուրբ զգայուններուն բուն աղբիւրը: Մարքար ու սուրբ սիրտ մը չի՞ նմանիր պայծառ հայելիի մը, ուր ամէն ինչ որոշ ու յստակ կ'երեւի, կամ ջինջ ու

վճիտ լճակի մը՝ ուր կը պատկերանայ կը ցոլանայ երկինքն ամբողջ: Քրիստոնէին սիրտը պէտք է ըլլայ այնքան մարքուր, այնքան ջինջ որ առաքինութեանց գեղեցկութիւնները նկարուին հոն երկնային սիրոյ ցոլքերովը, ու հոն պատկերանայ նոյնիսկ սիրոյ Աստուածը. «Երանի անոնց որոնք սրտով սուրբ են, վասն զի անոնք զԱստուած պիտի տեսնեն» (ՄԱՏԹ. Ե. 8): Դեռ սակայն կոյր կիրքերու խաւարին ամպերն են պատեր մեր սիրտերու աչխարհին հորիզոնը, ուր Քրիստոսի խաչէն ճառագայթող խաղաղութեան՝ արդարութեան՝ սրբութեան ու սիրոյ արեւին մէկ փոքրիկ նշոյլը հազիւ թէ մուտ գանելով կը պղպջայ ազօտ կերպով, ինչպէս աչնան սեւ ու թխպոտ ամպերու ճեղքուածէն արեւին տակաւ ու անզօր մէկ ճառագայթը կիյնայ երկրի վրայ:

Մենք դեռ պէտք ունինք ու կարօտ ենք բուն Քրիստոնէական արեւին ամբողջութեանը: Պէտք է որ ան իր յորդ ու կենսատու ճառագայթներովը ողողէ տաքցնէ մեր սիրտերու սառնապատ աչխարհը:

Մարդիկ երկու կերպ ծնունդ ունին, մարմնական և հոգեկան: Առաջինը մեղանչական մասն է ու մահացու, որ ենթակայ է ապականութեան, երկրորդը անմեղութեան ու սրբութեան, որ մահ ու ապականութիւն չունի: Որովհետեւ «Մարմինէն ծնածները մարմին են և հոգիէն ծնածները հոգի»: Ու Պօղոս առելի լայն բացատրութիւնով մը կ'ըսէ

«Անոնք որ մարմինի կեանքը կ'ապրին՝ մարմինի վերաբերեալ բաները կը խորհին, իսկ հոգիի կեանքը ապրողները՝ հոգիի վերաբերեալները. վասն զի մարմինի խորհուրդը մահն է, և հոգիին խորհուրդը կեանք ու խաղաղութիւն»:

Ի՞նչ են մարմինի խորհուրդներն ու գործերը. «Շնութիւն, պոռնկութիւն, պղծութիւն, դիւթութիւն, կռապաշտութիւն, կախարդութիւն, թշնամութիւն, հեւ, նախանձ, բարկութիւն, հակառակութիւն, երկպառակութիւն, սպանութիւն, արբեցութիւն, անառակութիւններ. իսկ հոգիին պտուղն ու գործերն են, սէրը, ինդութիւնը, խաղաղութիւնը, երկայնամտութիւնը, բաղցրութիւնը, բարութիւնը, հաւատքը, հեզութիւնը, ժուժկալութիւնը» (Գ.Ա.Ղ. ե. 22, 23):

Մարմնական տան և հօթը երկրաքարշ ու աղտոտ կիրքերու դէմ՝ որ հոգին կը նուաստացնեն, չլսելով ապնիս զգացումները մարդուն, Պօղոս ինը առաքինութիւններ կը դնէ և կ'անուանէ զանոնք նորէն ծնած հոգիին պտուղը:

Ա՛ս բոլոր հոգեկան առաքինութեանց մէջ ամենէն էականն ու գլխաւորը սէրն է: Անոր ծոցէն չե՞ն բղխիր դութը, քաղցրութիւնը, համբերութիւնը, հեզութիւնը, հաւատքը, խաղաղութիւնը: Ան է որ կը կատարելագործէ մարդը: Սէրը կ'աստուածանայ մարդուն սրտին մէջ ու կ'աստուածացնէ. չէ՞ մի որ Աստուած ալ բացարձակ Սէր է, ու սիրոյ Աստուածը սրբութիւն կը պահանջէ. «Եւ

եմ ձեր Աստուածը». ուստի «Սրբեցէ՛ք անձերնիդ ու սուրբ եղէ՛ք, ինչու որ ես սուրբ եմ (Դեհ. ԺԱ. 44): Բրիատոս ալ միևնոյն նպատակով չէ՞ր որ ըսաւ, կատարեա՛լ եղէ՛ք, ինչպէս որ ձեր երկնաւոր Հայրը կատարեա՛լ է» (ՄԱՏԹ. Է. 48): Կատարեալ սիրոյ ու սրբութեան մէջ, կատարեալ դիւթեան ու ներողամտութեան մէջ ապրիլ կեանքը Բրիատոսի. նմանիլ ըսել չէ՞ Աստուծոյ, այն որ մարմնացումն էր սիրոյ, սրբութեան, դիւթեան ու ներողութեան:

Երկու հզօր ոյժեր կան մեր մէջ՝ որոնք կրնան բարոյական աշխարհներ կործանել կամ կանգնել: Շահն ու սէրը: Առաջինը միշտ իրենինը կը փնտռէ, ու զայն ձեռք անցնելու՝ անոր սիրելու համար ասքի սակ չե՞ն անար մարդկային էն նուիրական զգացումները: Զո՞հեր իր այդ պաշտած չահին կուռքին առջեւ՝ ոչ միայն իր ընկերոջ կեանքը, այլ նոյն իսկ իր պատիւն ու կեանքը: Ան իր փափաքած փառքին՝ դիրքին ու աստիճանին սիրելու ու հասնելու համար, իր ինկած ընկերոջ արիւնոտ դիակներէն սանդուխներ չէ՞ներ չատ անգամ անխղճօրէն:

Անոր ներքին չահասիրական զգացումներուն թևերը մէկ ձայն մը միայն կը հասնին. իմն է. վերջապէս չահը այն բիրտ ու վայրագ ոյժն է որ կը քանդէ կը կործանէ ինչ որ չէ իրենը: Անոնք որ դեռ կ'ապրին հին մարդը, իրենց մէջ գործող ահաւոր ու աւերիչ ոյժը՝ չահն է, ջիլը այս նիւթա-

գան աշխարհին՝ որուն առանցքին վրայ կը դառ-
նան չարունակ՝ ոսկիէ հորիզը պաշտօնները հոգի-
ները: Դէմ անոց մէջ անյագ ցանկութեանց լկոի
աստուածներու ձայնն է որ կը լսուի. իսկ նոր մար-
դուն մէջ, ուր Քրիստոս ինք կ'ապրի, սէրն է որ
կը գործէ: Այն գութի, կարեկցութեան, քաղց-
րութեան, խոնարհութեան ու հեզութեան աստ-
ուածը որ կը կանգնէ՝ կը չինէ սիրտերը իրր անձե-
ռագործ տաճարներ՝ իր սիրովը օծուն, և ուր ինք
կը բնակի. «Դուք կենդանի Աստուծոյ տաճարներն
էք: Սէրը բոլոր առաքինութեանց, բոլոր մնծա-
գործութեանց, բոլոր օրէնքներու հիմն ու խարիս-
խը չէ՞. այն է անոյշ ներդաշնակութիւնը մեր կամ-
քին, երկնային մեզդին մեր խորհուրդներուն,
զօրեղ զսպանակը մեր յոյզերուն ու զգացմանց:
Մարդիկ սիրոյ երկնային ներշնչումներուն տակ
իրարու հանդէպ դիմութեան հրեշտակներ չեն դառ-
նար. մինչ չառասիրութեան արբչիւ հեշտանքին
տակ՝ հրէշներ: Վերստին ծնած նոր մարդուն սիր-
տը աննենգ ու սուրբ սիրով մը միայն կը բաբա-
խէ ու կը տիպէ, կը մղէ զայն սիրել՝ ոչ միայն իր
ընկերը, այլ և իր հակառակորդն ալ: Ահա այս մեծ
ու վսեմ սկզբունքը՝ քրիստոնէութիւնն էր որ
ծնաւ ժառանգութեան անձնասիրութեան, ոճիր-
ներու ու ապականութեանց մահառատ դարերու
ծոցէն: Եղբայրութեան, համաձայնութեան, ու ճըշ-
մարիտ խաղաղութեան կեանքը Քրիստոսի Աստ-
ուածային կեանքովը հիւսուած հաչտութեան ձի-

գանի գօտի մը եղաւ երկիրը երկինքին հետ կա-
պող: Քրիստոսի հետեւողները որ աներկիւղ մտան
աշխարհն երկիրներու առհասարակ նեբա, ու բարբա-
րիկ դարերու բարքերը յեղաշրջեցին՝ փոխելով աշ-
խարհի վիճակն ու ընկած մարդուն ճակատագիրը,
անոնք մէկ լեզու մը միայն գիտէին, անով խօսե-
ցան ապառաժուտ սիրտերու ու վշրեցին զանոնք-
խօսեցան ընկած հոգիներու ու բարձրացուցին զա-
նոնք. ադ լեզուն սիրոյ լեզուն էր. սիեզերական
լեզուն, Աստուծոյ լեզուն, աս երկնաբարբառը կը
հասկնան անոնք միայն որ Սուրբ Հոգիեն ծնած են
ու կ'ապրին նոր մարդը:

Որքան մայրածիններ եկեր անցեր են մեր աս
ապրած երկրի վրայէն: Աշխարհ չատ է տեսեր աս
կեանքին առեղծուածը լուծելու աշխատող փիլի-
սոփաներու կեանքէն՝ անիրական երշանկութիւնը
միապէս վայելելու բուռն փափաքէն մղուած ու
քշուած յուսախաբներ: Նոյնպէս իրենց նմանները
կամքին՝ կեանքին՝ խղճին ու իրաւունքին վրայ
քանանալ ու սիրասիրտ ուզողներ, որոնք այժմ
դիակնացած կը պառկին մեր ոտքերուն տակ: Ա-
մենուն մէջ սակայն զարմանալի անձ մը երեւցաւ
ու ըսաւ մարդոց. Պէտք է որ դուք նորէն ծնանիք
ոչ թէ մարմինէն այլ հոգիէն. ատոր համար կեանք մը վե-
րածնութեան որ չենթարկուի մահու ապականութեան:

Քրիստոս ուզեց որ հին մարդուն մէջ դադրի
այլ եւս մարմինի կեանքը. ու անոր տեղ ինք՝ սի-
րոյ նոր մարդը ապրի: Ան ուզեց որ այլ եւս ուղ-

զուած ճչաուած ըլլան հին մարդուն միաբին մտածումները՝ պայծառ ու նոր կեանքի մը հորիզոնին, կանոնաւորուած ու սանձուած ըլլան անոր կամքին կորութիւնը ու կիրքերուն մղձաւջը։

Անձնաքննութիւնը ամենէն էական պայմանն է քրիստոնէին համար իր կեանքին ամեն երեւոյթներուն մէջ. քննէ ուրեմն՝ եթէ քրիստոնեայ ես, նախ քու անձդ, քու դործերդ, քու սիրտդ, թէ դու նոր մա՞րդն է որ կապրիս, դուխի՝ սիրոյ՝ ներողութեան մարդը, թէ ոչ հին մարդը՝ խաբեբայ ցանկութիւններով ապականուածը։ Քրիստոսի խօսքը լսել չի բաւեր, զայն կատարել դիտնալու ես. Քրիստոսի կեանքը ճանչնալ հերիք չէ, զայն ապրելու ես։ Ձե՞ս լսեր այն ձայնը որ չարունակ կը լսուի կեանքիդ աղմկոտ ընթացքին մէջ, թէ քուն ըլլաս՝ թէ արթուն, ու կ'ըսէ, «Պէտք է որ դուն նորէն ծնանիս»։

Եթէ այս ձայնը չի հասնիր հոդիիդ ականջէդ դէպի սիրտդ, կայ սակայն քեզի աւելի մօտիկ՝ աւելի հոգեսարսուռ ձայն մըն ալ՝ որ կուդայ լսին այլ աւելի զօրաւոր խղճիդ խորերէն ու կ'ըսէ քեզի. «Ե՛ւ մի՛ մղեր այն ձեռքը՝ որ քու մէջդ կատարելութեան սխարը սանդձել կ'ուզէ. քարեզէն սրան տեղ՝ վախուկ ու զգայուն մարմնեղէն սիրտ մը դնել կ'ուզէ, մի՛ մի՛ խցներ ականջդ այն երկնային անոյշ ձայնին հանդէպ՝ որ քու ընդարմացած մարմնեղէն կեանքիդ մէջ զգացումի մարդը արթնցնել կ'ուզէ»։ Ու երբ կեանքիդ անապատին մէջ կը

առնես չուրջդ մարդկային ցամքած ու չորցած ոսկորներ՝ մարգարէին պէս մի հարցներ թէ «Ով Տէր, ի՞նչ են սոոնք». սա ցիր ու ցան լճկած ոսկորներ, անունով միայն քրիստոնեայ այլ գործքով ու դաղափարներով հին մնած ու ապականած մարդը ապրիլ փորձողներն են, անոնցմէ չատոնց հեռացեր է Աստուծոյ հոգին, անոնց մէջ վաղուց ցամքած է սիրոյ, հաւատքի, յոյսոյ, ու սուրբ զգացումներուն կենդանութեան աղբիւրը։

Մի՛, մի՛ ապրիր այդ կեանքը, եթէ չէ այն՝ սրբութեան, արդարութեան, անմեղութեան, ճշմարտութեան ու սիրոյ կեանքը, որ կեանքն է Քրիստոսի, կեանքը նոր մարդուն։

ՆԵՐՍԷՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

ՅԻՍՈՒՍԻ ԽՕՍՔԵՐԸ ՊԱՀԵԼՈՒ ՕԳՈՒՏԸ

Եթէ ոք սիրէ զիս, զբանն իմ պահեսցէ. եւ Հայր իմ սիրեսցէ զնա, եւ առ նա եկեսցուք եւ օթեւանս առ նմա առասցուք։

(Յովհ. ԺԴ. 23)

Աւետարանի պատմութեան քիչ թէ չատ ծանօթ եղող ամէն քրիստոնեայ հաւատացեալ գիտէ անշուշտ, որ Երկնաւոր վարդապետն Յիսուս մարմնով աշխարհի վերայ ապրած կեանքին վերջին օրերը, Հրէից պառակտի ծծմբին աւթիւ աչակերտներուն հետ միասին Գալիլիայէն անցաւ Երուսաղէմ՝ յաւիտենականին ընտրած Ս. քաղաքը, հոն կատարելու համար իր վրկարար անօրէնութիւնները։ Ձիչեալ ծծմի Հինդշաբթի օրուան երեկոյեան Սիոնի վերնատան մէջ հին օրինաց Զատկական ընթրիքը կատարելու պահուն էր՝ որ սեղանի բաղարջ հացէն ու անապակ գինիէն առնելով օրհնեց ու բաշխեց

աշակերտաց, և այդ եղանակաւ ու այդ տեսակին տակ կամեցաւ սահմանել ու հաստատել իւր մարմնոյ և արեան մաքրիչ ու կենարար խորհուրդը։ Այդ միջոցին էր դարձեալ որ Աստուածեղց կողմէն յայտնուած մեծամտութիւն մը յանդիմանելու համար և ինչպէս հետեւելի խոնարհութեան՝ լուսոյ Յիսուս անոնց ոտքերը։ Ընթրիքի պահուն էր նաեւ, երբ Փրկիչն սկսաւ արտասանել իր կսկիծի խրախուսիչ՝ հրահանգիչ և միանդամայն սրտառուչ ճառը, որ ամբողջ Աւետարանի, կարելի է ըսել, էն վեմ ու հոգեբուղխ մասը կը կազմէ։ Յիսուսի սոյն ճառախօսութեան միջոցին, աչակերտներէն մին՝ ոչ-Իսկարիովացի Յուդան՝ հարցում մը ուղղեց անոր, որուն իրրեւ պատասխան ըսաւ նա մեր ընտրեալ ընտրած խօսքը, թէ՝ «Ո՛վ որ զիս կը սիրէ, իմ խօսքը պիտի պահէ, ու իմ Հայրս զանիկա պիտի սիրէ, ու անոր պիտի գանք, և անոր քով պիտի օթեւանինք»։

Սոյն պայմանադրական խօսքը որքան որ հարցումի մը պատասխան էր, ըսինք, այնու հանդերձ յստակէն ալ յայտնի է՝ թէ առ հասարակ ամէն իրեն հաւատացող անձի կը վերաբերի, և ուրեմն անոր միութեան ու ղօրութիւնը լաւ ըմբռնելու և անվրդով թէ՛ բարոյապէս և թէ՛ հոգեւորապէս հրահանգուելու և օգտուելու համար՝ պէտք է նախ Յիսուսի էութեան ու բնութեան, կամքին ու կեանքին, և նաեւ գործքերուն վրայ հաստատ ու վաւերական գիտակցութիւն ունենալ։ Առանց այս

դիտակցութեան, անոր ո՛չ մէկ խօսքը, ո՛չ մէկ պատուէրը, և ո՛չ մէկ վարդապետութիւնը բնականաբար պիտի չկրնայ տալ այն չինչէ ու բարեբար արդիւնքը՝ որու համար նա խօսած է ամենը։

Արդարև՛, յեղին ռամիկին մինչեւ բարձրագոյն դիտունը, որ քրիստոնեայ անունը կը կրէ, և կը սիրէ ալ կրել այդ նուիրական անունն, իր մանկութեան օրերէն սկսեալ զՅիսուս Քրիստոս՝ Հօր Աստուծոյ միածինը և նոյն ինքն Աստուած և մարդ կատարեալ ու աշխարհի Փրկիչը ճանչցած՝ ըմբռնած ու դաւանած է. սակայն Անոր վրայօք միայն հարեւանցի գիտակցութիւն մը կամ անկատար հասկացք մը ունենալ բաւական չէ, այլ հաստատուն ապացոյցներու, զօրաւոր փաստերու և ճշդիւտ ու վաւերական պատմութեանց դիմել հարկ է՝ ստուգելու և համոզուելու համար, թէ արդարև Յիսուս ճշմարտապէս այն է՝ ինչ որ ըսաւ Աւետարանի կը քարոզուի միշտ, և ինչ որ ճանչցուած է այնքան դարերէ ի վեր, և այս՝ Յիսուսի կամքին հակառակ չէ՛ այլ նոյն իսկ կամքն է, որովհետեւ ինքը ըսած է իր մասին, թէ՝ «Քննեցէք զգիրս», իմ վրայով գրուածներն ու գուշակուածները քննեցէ՛ք, ստուգեցէ՛ք» (ՅՈՎՀ. Ե. 39։)

Յիսուսի մասին քննութեան խնդրոյն գալով, վատահաւար կարելի է ըսել, որ աշխարհի վրայ չէ՛ ապրած ու ճանչցուած անձ մը՝ ըլլայ այն գերահռչակ երկրակալ մը կամ մեծահանճար գիտուն մը, եւայլն, որուն վրայ այնքան չատ խօսուած ու

գրուած ըլլայ, ինչպէս Յիսուս, և որու խակութիւնը, կեանքն ու գործքերը այնքան խիստ քննութեանց ու քննադատութեանց ենթարկ անցած ըլլան՝ ինչպէս Յիսուսինը. բայց այդ ամենով ու ամենէն յետոյ սակայն՝ քրիստոնէական կաթոլիկէ Ս. Եկեղեցին զՅիսուս Քրիստոս դաւանած ու հրաշական է Որդի Աստուծոյ և Աստուած և մարդ կատարեալ, վրկարար անօրէնութեամբ և հզօր արդեամբ վառն ազգի մարդկան։ Ա՛յս է անո՛ւ, քրիստոնէութեան ու բնութեան վրայ գլխաւոր վարդապետութիւնն՝ զոր ունեցաւ Ուղղափառ եկեղեցին, մարգարէից խոստացեալ Մեսիային նկատմամբ գուշակածներն լիովին Յիսուսի վրայ կատարած տեսնելով, և մանաւանդ բուն իսկ Յիսուսի իր մասին ըրած յայտնութեանց, և Անոր հետ ապրող և Անոր գործքերուն ալ ականատես վկայ եղող Առաքելոց ու Աւետարանի մշակաց վկայութեանց հաւաստին։

Պատմական ու քննական ապացոյցներու չնորհիւ Քրիստոսի աստուածութիւնը ճանչնալ ու դաւանելէ յետոյ, կը մնայ գիտնալ նաեւ թէ՝ աշխարհի վրայ ո՞րպիսի կեանք անցուցած է այն՝ մարմնով յայտնուած ու ապրած աստն, ի՞նչ են եղած իր գործերը ու ի՛նչ պայմաններու մէջ գործած է իր աքանչելիքները, և մանաւանդ թէ՝ ի՞նչ է իր կամքն ու պահանջածը մարդոց համար ու մարդոց կողմէն։ Եւ որովհետեւ մեր նպատակը այս պարագաներն մի առ մի պարզել ու բացատրել չէ՛,

այլ գայթ գիտնալու կարեւորութիւնը չէ՞ւնէ միայն, ուստի կը բաւականանանք ըսել՝ որ այդ մասին ալ գոհացումն ի յայտ գալու համար դիմելու է Ս. Աստուածաշունչին կամ ամբողջ Նոր Կտակարանի պատմութեան, և կարդալու է գայն մեծ ջրութեամբ և մաքուր զգացումով, նաեւ սա վերջին համոզմամբ ու հաւատքով՝ թէ Աստու իւրաքանչիւր բառն անդամ ճշմարտութեան դրոշմ կը կրէ, և իր բովանդակութեան վաւերականութիւնը ուղղափառ եկեղեցւոյ կողմէն ամէն տարակոյսէ վեր համարուած է: Վասն զի քրիստոնէական եկեղեցւոյ այլ և այլ ազգէ նախնի Ս. Հայրապետներն ու վարդապետք, քրիստոնէութեան առաջին դարէն սկսեալ, քննած՝ տեսած և համոզուած են, որ Նոր Կտակարանի տումն մօտ իրարմէ անկախ և հեռի ապրող արժանահաւատ հեղինակներն, նման Հին Ուխտի պատմութեան հեղինակաց, Ս. Հոգիէն ներշնչեալ գրեցին Նոր Ուխտի պատմութիւնը, միմիայն նպատակ ունենալով՝ ոչ և նէթ բանիւ՝ այլ և գրով զերագոյն ու հոգեշահ ճշմարտութիւններ աշխարհի յայտնելու: Եւ սոր համար նիւթական ո և է վարձու ակնկալութիւն չունենալէ ի զատ, պէս պէս նեղութեանց և տառապանքներու և նոյն իսկ տաժանելի մահուան յանձնառու եղան այդ անզուգական երանելի անձինք:

Վերջին մի քանի խօսքով կարծենք, մանաւանդ որ Նոր Կտակարանի բարձրագոյն արժէքը՝ իր վաւերականութեան և կարեւորութեան կրկին

տեսակով՝ գէթ համառօտիւ չեչտուած ու բացատրուած եղաւ, և թէ տակաւին բովանդակ Աստուածաշունչն, այսինքն Հին և Նոր Ուխտի պատմութեանց՝ ընդհանուր ուղղութեան ու դաստիարակութեան, լեզուին ու ոճին նկատմամբ՝ զանազան կարծեաց իրրեւ պատասխան՝ տեղն էր մէջ բերել կարեւոր պատճառներ և հզօր ապացոյցներ, որովք անսպառ ու չվոխի կարծիքներու հակողներ կըրնային գոհանալ ու համոզուիլ թէ՝ ինչո՞ւ Ս. Գիրքը առանց յօրինուած կամ հեղինակուած է: Սակայն առով ալ մեր նիւթէն չեղած ու հեռացած չըլլալու համար, այժմ չտանանք ուրիշ կարեւորութիւն ունեցող խնդիր մը համառօտ իմն չեչտելու ու անցնիլ բուն քարոզի ընտրանին բացատրութեան:

Ահա՝ թէ ի՞նչ է կարեւորութիւն ունեցող խնդիրը, զոր չէչտել խոստացանք. — Ամէն ճըշմարիտ հաւատացեալի էն նուիրական պարտականութիւնն մին պէտք է ըլլայ Աստուածաշունչ մասեան մը ունենալ, և գէթ հանգստի և ուրախ օրեր՝ բարեպաշտ երկիւղածութեամբ, ուշի ուշով և կանոնաւոր կերպիւ կարդալ անկից: Արդա՛րեւ այս պարտականութիւն մ'է, բայց լի օգուտներով, և գայթ քաղցրն ու վայելուչը պիտի ըլլայ բուն իսկ ընթերցողը: Ս. Գիրք կարդալու պարտականութիւնը լի է, ըսինք, օգուտներով, որովհետեւ պիտի վստահ ենք ընելու նաեւ՝ թէ յիշեալ պայմաններու համաձայն ընթերցող մը անպատճառ հո-

գեղան հրճուանք ու սրտի անճառ գոհունակութիւն մը պիտի զգայ իր մխիթարութեան կարօտ ժամերուն մէջ, ամբոխում ու դարման պիտի ընդունի բարոյական թէ՛ նիւթական ցաւերէ տառապած միջոցին: Ըսինք դարձեալ որ Ս. Գրքին՝ մանաւանդ Աւետարանի հոգիով մնանող խմաստունը խոնարհամիտ կ'ըլլայ, իսկ ամբիկը՝ բարեմիտ, հարուստը զթած ու ազնիւ կ'ըլլայ, իսկ աղքատն ու թշուառը՝ աշխատասէր ու համբերող, իշխանաւորը մարդասէր կ'ըլլայ, իսկ ծառայն անձնուէր ու հաւատարիմ, մէկ խօսքով՝ հաւատաւոր ընթերցողը պիտի գտնէ Ս. Գրոց հոգեւոր գանձարանին մէջ ուզած ու փնտռածին չափ գոհարներ, որոց համար պիտի արժեցնէ վաճառել ու վատնել իր ունեցածներէն ինչ որ աշխարհային է, և հետեւաբար ինչ որ խարուսիկ ու ապականիչ:

Այսքանով կարծենք կարելի եղաւ Աստուածաչունչ գրոց խօսքերուն օգուտներն և արժէքը չափէն քիչ թուելով ցոյց տալ: Անցնինք ուրիմն հիմա, բուն երկնաւոր վարդապետին Յիսուսի արտասանած խօսքերէն միոյն բացատրութեան; որ արդէն մեր նիւթը ու բնաբանն էր:

«Ով զիս կը սիրէ, խօսքս պիտի պահէ, ու Հայրս զանիկա պիտի սիրէ, ու անոր պիտի գանք ու անոր քով պիտի օթեւանինք:»

Երբ վստահ ենք թէ սոյն խօսքն ալ, նման իրեն վերագրուած ուրիշ շատ խօսքերու՝ վճիռներու՝ պատուէրներու եւայլն, իր կատարեալ խմաստով Յիսուսի բերնէն ելած է, և երբ կը հաւատանք, որ Անոր ամեն յայտնութիւնք անսեղլիօրէն կէտ առ կէտ գործադրելի ճշմարտութիւններ են. այն ատեն կը մնայ մեզ խօսքին միտքն ու նպատակը լաւ հասկնալ, և յետոյ սիրով ու յօժարութեամբ պահել զայն. անով խոստացուած չնորհը վայելելու համար: Գիտնանք ուրեմն բնաբանին մէն մի բառն, մէն մի նախադասութեանը խմաստն լաւ թափանցելու և ըստ այնմ օգուտներս քաղելու համար: «Ով որ զիս կը սիրէ, խօսքս պիտի պահէ»:

Թէեւ Յիսուս բովանդակ մարդկութեան համար ունեցած անբաւ բարիքներուն փոխարէն իրաւունք ունի զինքը ճանչցող և իրեն հաւատացողներէն անպայման սէր ու երախտագիտութիւն պահանջել, սակայն իր բնութեանը վայելուչ վեհութեամբ ու բարեմտութեամբ՝ սիրտը ի գործ չդնէր այդ մասին, այլ մարդուս ազատ կամքին թողլով զինքը սիրելու պարտականութիւնը, միայն կատարելու պարագային պայման մը կը յիշէ ըսելով: «Զիս սիրողը խօսքս պիտի պահէ»: Եւ չատ բնական չէ՞ այս: Սէրը իր գործէն կամ պատուղովը չճանչցուելի միթէ. իրաւունք կրնայ ունենալ զաւակ մը ըսելու թէ՝ հայրս կամ ծնողս կը սիրեմ, երբ հնազանդ չէ անոր և պատուէրներուն կատարէ: Բնականաբար, ո՛չ: Այլ իրապէս ծնողասէր և պարտաճանաչ զաւակ մը, երբ գիտէ մանաւանդ՝ թէ իր հայրը միշտ իւր օգտին համար խորհող բարի և իմաստուն անձ մ'է, կը ջանայ

յաւէտ հնազանդիլ անոր կամայ, դուրս չելնել խօսքերէն ու պահել պատուէրները, և ըստ այսմ գործնականօրէն կատարելով իր ծնողասիրական պարտականութիւնը՝ կարող կ'ըլլայ արժանաւոր զաւակ հանդիսանալու, և հետեւաբար իրաւունք ալ կ'ունենայ ծնողական փոխադարձ սէր և ամէն խնամք վայելելու:

Նոր ուխտի չնորհական օրինայ բարերար տրամադրութեան համաձայն, կամ ուրիշ բացատրութեամբ՝ Ուղղափառ եկեղեցւոյ Մկրտութեան վրկարար խորհուրդին մէջոցաւ, ամենաբարի Աստուծոյ և մեր՝ քրիստոնեաներուս՝ մէջ վերաբերութիւն մը հաստատուած է, նման ճշմարիտ հօր մը և որդւոյն մէջեւ եղած վերաբերութեան: Եւ այս անչո՛ւշտ գիտնալու համք, թէ անզուգական չնորհ մ'է մեզ համար, զոր ընդունելու արժանացած համք Յիսուս Քրիստոսի մարդասէր անօրինութեամբ: Ուրեմն կրօնական սոյն ճշմարտութեան համեմատ, իբրեւ չնորհընկալ որդիք Փրկչին Աստուծոյ, երախտապէտ ղգայմամբ և իւրաքանչիւր պահ գիտնալու համք սիրել զՅիսուս, պահելով իր խօսքերը և կատարել ջանալով իր պատուէրները ըստ այսմ, թէ «Ո՛վ որ զիս կը սիրէ, խօսքս պիտի պահէ»: Աչքառնելի վրայ ամէն օրէնք երկու գլխաւոր սկզբունքի վրայ հիմնուած է, այն է՝ պարտուց և իրաւանց, և այս սկզբունքը բղխած է արդէն սիրեցեալ Աբրահէն: Մեր բնական ընտրած Յիսուսի սոյն խօսքին մէջ ալ այդ սկզբունքի տրամադրու-

թիւնը որոշ կերեւով չե՞րեւիր մեզի, երբ կ'ըսէ նա, թէ՝ «Զիս սիրող և խօսքս պահողը պիտի սիրուի Հօրմէս»: Եթէ մեր պարտականութիւնն պիտի ըլլայ սիրել զՅիսուս և պահել իր խօսքերը, փոխադարձաբար իրաւունք պիտի ունենանք սիրուիլ Իրմէն և իր Հօրմէն, իրաւունք մը՝ որուն արժէքը աչխարհ չէ կարող փոխարինել: Սիրուիլ Աստուծմէ: Բազդաւորութեան կը դրուի արդեօք աչխարհակալէ կամ թագակիր գլխէ մը սիրուելու հետ: Զվարանինք ըսել անմիջապէս թէ՝ բնականաբար ո՛չ. ըստ որում մարդս մը սէրը, ըլլայ թող այն մարդն աչխարհի էն բարձր և կարող անձը, իր նմանիկին վերայ ամենէն չատ կեանքի մը տեւողութեամբ կրնայ չարունակուիլ, և այդ սիրոյ արդեանց արժէքն ալ իր չափն ու սահմանը պիտի ունենայ: Բայց Աստուծոյ սէրը մեր անմահ հոգւոյն համար յաւիտեան պիտի տեւէ, և անոր արգասիքը ինչպէս անքառ՝ նոյնպէս անճառ պիտի լինի իր երանեալ ներգործութեան տեսակէտով:

Տիրական խօսքին համեմատ բացատրեցինք, որ պարտականութեան հանդէպ իրրեւ իրաւունք՝ երբ սիրենք զՅիսուս՝ խօսքերը պահելով, փոխադարձ պիտի սիրուինք Հօր Աստուծմէ, որ ըսել է՝ Իրմէ ալ, որովհետեւ Իր և Հօրը միջեւ չկայ տարբերութիւն ըստ իւր որոշ բանին, թէ՝ «Ես և Հայրիմ մի եմք», (ՅՈՎՀ. ժ. 30): Բայց միայն այսքան. ո՛չ: Այլ տակաւին իրրեւ արդիւնք սիրոյ պիտի ընդունինք Աստուածային այցելութիւնը մեր

հոգւոյն բնակարանին մէջ համաձայն այն խոստումին թէ՝ «Ես ու Հայրս անոր պիտի գանք և անոր քով պիտի օթեւանինք», ինչ մեծ չնորհ, ինչ մեծ օրհնութիւն, զիտցող և ըմբռնող հաւատացեալին համար: Տկար ու նուաստ արարածը, հեչ՝ և այն ալ իր անձին օգտակար պարապանութիւն կատարելուն փոխարէն, պիտի վայելէ հզօր Արարչին այցը: Մեզ նման վազանցիկ կեանք ունեցող, և զարձեալ մեզ նման եղծանելի ու ապականութեան ենթակայ մարմին կրող կայսր մը, թագաւոր մը, իշխան մը, կը զիջանի արդեօք իր սիրած անձը իր զաւակայ կարգը անցնել և անոր այցելելով բնակարանը օթեւանել: Ազգերու պատմութեանց մէջ կարծենք ո՛չ ոք հանդիպած ըլլալու է նման պայմաններով օրինակի մը, և սակայն չզարմանանք ալ այդ մասին, վասն զի մեր յիշածն Աստուծոյ անճառ բնութեան և անբաւ մարդասիրութեան յատուկ՝ սիրոյ և սիրոյ արդիանց օրինակ մ'է: Զզարմանանք, ըսինք, բայց չնորհին արժէքը ճանչնա՛նք և Յիսուսի մեր վրայ դրած այդ քաղցր պարապանութիւնը՝ պատուէրին համաձայն՝ սիրով կատարել չմանանք, չդրկուելու համար խոստացուած հոգևոր չնորհէն:

Էն կարևոր խնդիրը չօչափելու և լուսաբանելու կարգն եկած է այժմ: — Այսքան բացատրութեամբ հասկցանք թէ՝ զՅիսուս սիրելու համք խօսքը պահելով, բայց ո՞ր խօսքը և ո՞ւր կը գըտնուի այն. անա՛ այս պարագային պիտի կազմէ ճըշ-

մարիտ քրիստոնէին պարտականութեանց հիմը: — Նախ ըսինք որ, Յիսուս չա՛տ խօսքեր ըրած և չատ պատուէրներ տուած է իրեն հետևողներուն, սակայն բացատրութեան հարկ չկայ անչուշտ ըմբռնելու համար, որ Անոր այնքան խօսքերէն ու խօսածներէն միայն մէկ հատին վրայ չէ պատուէրը: Ըսինք զարձեալ որ՝ Յիսուս ո՛չ միայն կարճ խօսքեր ունի խօսած, այլ երկար քարոզներ ալ տուած, երկնային ճշմարտութիւններ պարզելով ու բացատրելով: Նոյնպէս պարտականութիւնս հարկադրելու է զմեզ՝ մեր Աստուածային վարդապետին Ս. Բերնէն ելած ամէն մէկ խօսք, ամէն մէկ բառ գտնել ու սովրիլ, և անոնց բոլորին արտադրութիւններն ճշդօրէն դրօծագրել ջանալ:

Այդչէն այս բանին յանձնառու հաւատացեալը չատ չուտ պիտի համոզուի կամ ըմբռնէ, թէ Յիսուսի խօսքերն ու պատուէրները պահել մարդուս կարողութենէն վեր բան մը չէ բնա՛ւ, և մանաւանդ որ՝ մարդկային ընկերականութեան ինչպէս հոգևոր՝ նոյնպէս և առօրեայ կեանքի օգտին ծառայող ուղղութեան կանոններ են անոնք: Ըսենք ուրեմն, երբ ունինք այն ուղիղ և հզօր հաւատքը, որով կը դաւանինք թէ, Փրկիչն՝ մեր ամենազարի և ամենիմաստ Արարիչն է, ա՛լ դժուար չըլլար համոզուիլ՝ որ անոր մեր վրայ դրած պարտականութիւնք դիւրաւար են և օգտակար: Հաւատքի մէջ անհատատ չափաւորութեան և ժուժկալութեան

պայմաններէ հեռի ապրող մարմնապաշտ ու հեշտասէր անձանց համար միայն՝ ծանր կը թուին Յիսուսի պատուէրները չառերբուն կատարումը, ապա թէ ոչ՝ կեանքի պայքարին մէջ, որ ամէն մարդ՝ ինչ ընութեան և ինչ դաստիարակի տէր ալ ըլլայ՝ մղել հարկադրուած է, Աստուածային պատուէրներուն պահպանումը մեծամեծ յաջողութեանց հզօր միջոց մըն է։

, Բիչ մըն ալ սա հարցը ակնարկ լուսաբանել, թէ՝ «Ո՞ւր կը գտնուին Յիսուսի խօսքերը ու խօսածները». — պատասխանը հարկա՛ւ դըժուար չէ տալ՝ ըսելով. «Աւետարանին մէջ». սակայն Աւետարանի և անոր պարունակութեանը մասին ալ կարեւոր ծանօթութիւններ պէտք է ունենալ։ Աւետարանը չափաւոր ընդարձակութեամբ Ս. Մատեան մըն է իրարու լրացուցիչ և միւսր հաստատող չորս որոշ մասերէ բաղկացեալ, որոց իւրաքանչիւրը իր առանձին հեղինակն ունի, Մատթէոս, Մարկոս, Ղուկաս և Յովհաննէս անուններով ծանօթ։ Աւետարանի բովանդակութիւնը միայն Յիսուսի խօսածներուն հաւաքածոյն չէ, այլ մեծաւ մասամբ ունի այն իր մէջ Փրկչի կեանքին ու բարքին, գործոց և սքանչելեաց ու նաեւ կատարած անօրինութեանց վրայ խօսուն պատմութիւններ՝ իրենց պարագաներով ու մանրամասնութեամբ. ըստ այսմ Աւետարանը արդարեւ արժան է մտադրութեամբ ու միշտ կարդալ։ Անոր պարունակութեան ճշմարտութեանցը

վաւ հաստ ըլլալու և անոր մէջէն Յիսուսի մեր օգտին համար տուած պատուէրներն որոշել և կատարելու համար։ Անպայման կըսենք հոս՝ թէ Յիսուսի խօսածներէն մանաւանդ առակներն՝ որքան վեհ ու գեղեցիկ են։ Փրկիչն չատ անգամ իր Ս. և բարերար նպատակը անոնցմով կը բացատրէր։ Անոնց առակ որդւոյն ծանօթ առակը (Ղուկ. ԺԵ. 11-32), արդարեւ մեկնիչներէ՝ «Աւետարանի մէջ Աւետարան» յորջորջուած է, ա՛յնքան չկայ, ա՛յնքան հրահանգիչ է այն իր ամբողջ խոստովով։

Յիրա՛ւի, որքան որ չորս մաս Աւետարանի սկիզբներէն մինչեւ անոր վերջին գլխոյն մէջ՝ գրեթէ ամէն տեղ Յիսուսի արուսանած գոնէ մէկ հաճառօտ խօսքին յիշատակութեանը կը հանդիպինք, սակայն Փրկչին է՛ն երկար ու անընդհատ մէկ բանախօսութիւնը ամբողջապէս պրուած կը գտնենք Մատթէոսեան Աւետարանի Ե-րդ գլխէն սկսեալ մինչեւ Է-րդ գլխոյն վերջը։ Այդ հատը՝ «Յիսուսի լերան քարոզը» անունն ունի. Գալիլեայի ծովուն արեւմտեան կողմը լերան մը բարձրաբանդակին վրայ նստած ու խօսած ըլլալուն համար, ունկնդիր ունենալով իր աշակերտները և ժողովրդեան խուռն բազմութիւն մը։ Բարեհաճաբար քրիստոնեական երբ ընթերնու գայն ամիսի մաքով, պիտի զգայ՝ թէ ընտանի ոճով և զգայուն չնչաւորով իր սիրտին և հոգւոյն հետ կը խօսի իր բարերար Տէրը, իր գթած Հայրը, գերզգօն Դաստիարակը, իր Ս. Կրօնի հեղինակ Վարպետը,

պարզելով իրեն երկնային ճշմարտութիւններ եւ ուսուցանելով կենսայ կանոններ։ Լերան քարոզը կարդացած առնենիս պիտի գտնենք անոր մէջ այնպիսի վճիռներ ու պատուէրներ, որոյմէ մէկ հատն իսկ ունի իր մէջ բարոյական զօրութիւն մը՝ չատ տեսակ թշուառութիւններ մեղմել եւ բառնալու եւ հասարակաց աշխարհ բաղձալի երջանկութեանց ուղիներ բանալու։ Կը բաւէ որ մարդիկ, ըսենք՝ գտնէ քրիստոնեաներն, կարդալով ըմբռնեն զայն իր իմաստովն եւ աշխատին գործադրել, Ըսածնիս ապացուցանելու համար առնենք հետեւեալ խօսքը այն քարոզէն. «Ամեն ինչ որ կ'ուզէք թէ մարդիկ ձեզի ընեն, դուք ալ անոնց անոնք ըրէք». (ՄԱՏ. Է. 12)։

Ինչ կուզեն մարդիկ իրարմէ տեսնել, չարի՞ք թէ բարի՛ք. անտարակո՛յս բարիք, ուրեմն թո՛ղ ամեն ոք ուրիշի համար ալ կամենայ բարիք։ Ուրիշ ձեւով մը տեսնի չատ մանենք բացատրութիւնիս՝ խօսքին միտքն ու այժը լաւ հասկնալու համար։ Կուզե՞նք որ մեզի չիրաւի թէ չնորհաւ բամբասէ, ի հարկէ ո՛չ, ուրեմն մենք ալ չպիրենք ուրիշը բամբասել։ Կուզե՞նք որ մեզի մեր մասին ոեւէ քաւթիւն եւ զրպարտութիւն ընէ, բնականաբար ո՛չ, ուրեմն մենք ալ զգուշանանք ուրիշի մասին ընելէ, Կուզե՞նք որ մեզի մեր աշխատութեան արդար վաստակը գողնայ կամ չարչարտակէ, անշո՛ւշտ թէ ո՛չ. ուրեմն մենք ալ ուրիշին վաստակը իրացնելու բաղձանքէն իսկ խորշինք

ու հրաժարինք։ Կուզե՞նք որ մեզի մեր եւ մեր հարազատից պատուոյն չարձակի. — Անտարակոյս ո՛չ. — ուրեմն մենք ալ ուրիշներու պատիւը արատաւորելէ ինքզինքնիս զգոյշ եւ հեռի պահենք։ Մեզի խօսքով, քանի որ չենք ուզեր բնականաբար ուրիշին որեւէ մեզի անիրաւութեան ու չարիքին նչանակ ըլլալ, մենք ալ ուրեմն ըստ կարելոյն չանանք ուրիշի ինչեւէ նիւթական թէ բարոյական վնաս ու չարիք հասցնելէ։ Յիսուսի քարոզին ահա միայն այն վճիռէն, զոր մի քանի խօսքով բացատրեցինք, որոյ կ'երեւի թէ որքան չինիչ եւ իմաստալից է, եւ մանաւանդ որ ինչպէս ըսած են մեկնիչք Ս. Գրոց, մարդոց առ ընկերս կամ նմանիս ունեցած բովանդակ պարտականութեանց ոսկեղեն կանոնն է այն. իսկ՛ւ թէ գիտնայինք պահել։

Յուսանք թէ այսքանով եթէ ո՛չ լիովին՝ գէթ ըստ կարեաց կրցինք պարզել ու ապացուցանել ինչ որ կը փափաքէինք. այժմ մի քանի բառով ալ մեր նիւթին կամ բնաբանին ամփոփումը ընենք ու աւարտենք քարոզնիս։ —« Եթէ ոք սիրէ զիս, զբանն իմ պահեսցէ, և Հայրն իմ սիրեսցէ զնա, և առ նա եկեսցուք և օթեւանս առ նմա արասցուք». Հասկնանք թէ մեր պաշտելի Փրկչին՝ Յիսուս վարդապետի աւետարանից խօսքերէն մին է այս, զոր զրուցած է նա իր վերջին կտակի հոգեբուղխ ճառը արտասանած պահուն.— Սրդ՝ խօսքին որոշ տրամադրութեան, և անով յայտնուած երկնային խոստումին համաձայն կը մնայ մեզ՝ Աւետարանի

զաւակներուս՝ հաւատալ Յիսուսի ըսած զաւանութեան ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյս, սիրել զինքը այնպէս՝ ինչպէս կը պահանջէ, այսինքն՝ իւր խօսքերն ու պատուէրները լաւ սորվելով ու պահել ջանալով, պատրաստել զմեզ աստուածային փոխադարձ սէրն ու այցելութիւնը վայելելու, և չերեւանդն զգայմամբ՝ փառաւորել զամենասուրբ Երրորդութիւնն զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին այժմ և յաւիտեանս. Ամէն:

ԴԱՆԻԷԼ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
(Չմիւռնիա)

ԴՐԱՄԸ՝ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Առարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան:

(Ղուկ. ԺԶ. Թ)

Մինչդեռ բարեպաշտութեան սովորական դարձած կանոն մը կը պարտաւորէ հաւատացեալները, ապաչխարութեան օրերու մէջ մանաւանդ, ձեռնթափ ըլլալ միաբի կամ մարմնոյ այն ամեն զբաղումներէն՝ որոնք կեանքի նիւթական ըմբռնումին կը վերաբերին, եկեղեցին՝ — ոչ անխորհուրդ հակադրութեամբ մը այդ երկիւղած ողջախոհութեան — մեր մտադրութիւնը կը հրաւիրէ ամբողջ կէտի մը վրայ, որ կեանքի գաղափարին նիւթաբանացումն է բոլորովին:

Փիլ մը տարօրինակ է անշուշտ այս, ու հիմա՛ մանաւանդ՝ որ անկեղծութեան և միամտութեան անուններովը քօղարկուած՝ սուտն ու կեղծիքը՝ կրօնքի հովանիին ներքեւ աւելի կը դրա-

ձեն լրենց աւերը, տխուր հոգիներու համար գոյէ դայթակղեցուցի՛չ բայց լրջօրէն խորհողի մը ու մեր սուրբ եկեղեցւոյն խոհական ոգիին վրայ համարում ունեցողի մը համար՝ դիւրին է ըմբռնել, թէ այս կարգադրութիւնը ինչքա՜ն բնական՝ նո՛յնքան բանաւոր է ամէն կերպով։

Մարդկային միտքը սովորաբար չատ հանդարտ, և հետեւապէս չատ յառուկ հասկացողութեամբ մը կ՚անդրադառնայ աւելի հեռակայ քան թէ մօտը գտնուած իրի մը վրայ, աւելի անցեալ քան թէ ներկայացող կատարուող դէպքերու վրայ։ Երբ քովդ՝ աչքիդ առջեւ՝ կամ ձեռքիդ տակ ունիս սրած մէկ առարկայ, չե՛ս խորհիր անոր վրայ, վասն զի կը ջանաս միայն վայելել զայն. իսկ տեսութեանդ առջեւէն անհետացած բան մը կամ գործ մը՝ խոհդ իր վրայ կը հրաւիրէ մտածութեան, կը խորհիս ու կը խորհրդածես անոր վրայ, զայն յառաջ բերող պատճառին կամ անկէ յառաջ գալիք հետեւանքին վրայ, ու այն կերպով՝ իրօք աւելի ճիշտ և աւելի խոր կ՚ըլլայ անոր մասին քու կազմած ծանօթութիւնդ։ Ասիկա այնքան բնական բան մըն է միտքին համար, որքան սովորական է ամէնուս համար այն իրողութիւնը՝ որով կարծես թէ ինքնաբերաբար կը գոցենք աչքերնիս, երբ կ՚ուզենք մեզի արդէն ծանօթ բանի մը վրայ մտածել ուշադրութեամբ։ Խորհիլ տալու ճիշտ այս եղանակն է զոր կը հրաւիրէ նաեւ եկեղեցին, մէկ կողմանէ արգելելով հաճոյքին վայելումը ապաշ-

խարութեան օրերու մէջ մանաւանդ, ու միւս կողմանէ պարտաւորելով զմեզ որ մեր խորհրդածութեան առարկայ ընենք զայն, քննե՛նք և ճանչնանք անոր լաւ կամ յոռի ազդեցութիւնները մեր կեանքին՝ մեր քրիստոնէի կեանքին վրայ, մէկ կողմանէ չներելով որ հաւատացեալք՝ այդպիսի օրերու մէջ մանաւանդ՝ ջանան չահու դործառնութիւններով և դրամի հետապնդութեամբ անցնել ժամերնին, ու միւս կողմանէ մեզի իբրեւ հոգեւոր ընթերցումի նիւթ ներկայացնելով՝ Աւետարանի՛ն հատուածը, Յիսուսի՛ն առակը, որուն մէջ ամենէն աւելի քան այլուր, կը քարոզուի դրամին պէտքը՝ դրամին դերը՝ դրամին արժէքն ու չարդը մեր կեանքի գործածութեան մէջ։

Դարձեա՛նք ուրեմն պահ մը ուշադրութիւնիս ամենուս արդէն չատ մօտիկ՝ ամենուս ալ մտածութեանց ամենէն յանկուցիչ մէկ պայմանը եղող այդ չնչին իրին՝ դրամին վրայ, իմանալու համար թէ ինչ է Յիսուսի տեսութիւնը անոր մասին, ինչ է աւետարանական բարոյականի կողմէ անոր համար կշռուած արժէքը, և թէ վերջապէս ինչ պէտք է ըլլայ անոր նշանակութիւնը քրիստոնէին կեանքին մէջ։

— Դրամը. ա՜հ, աղքատին արցունքներովը և անիրաւութեանց քրտինքովն աղտոտած այդ դարշելի մետաղը... այդ պէտք էր ըլլար միթէ բանալին երկաշխարհիկ խոհրմութիւններու նիւթը, երբ անդին Աստուծոյ նախախնամութեան խորհուրդը կամ մարդուն ճակատագրին դաղտնիքը կայ՝ բացատրութեան

ա՛յնքան կարօտ, և կամ հանդերձեալին երանաւէտ
յոյսերը՝ նկարագրութեան ա՛յնքան ընդունակ,
երբ հաւատքը թեւեր կուտայ մեզի՝ երկնային
բարձրութիւններուն վերանալու, ի՞նչ հարկ սողոս-
կելու երկրաքարշ առօրեայ մէջ։ Ո՛վ որ այս-
պէս կը խորհի, կը սխալի չատ. այնպիսին ինքզինքը
կը խաբէ նախ՝ և ապա դիմացինը։ Դրամը՝ հարստու-
թիւնը՝ ինչքերու և առացուածքի առատութիւնը
չէ՛ այնքան անարդ և անգոհանալի առաւելութիւն
մը, որքան կ՚ուզեն ցոյց տալ մեզի պայմանա-
գրերեալ բարեպաշտութեան մը բանաձեւուած վճիռ-
ները։ Դրամին սէրը խորունկ և հաստարակաց զգա-
ցում մըն է բոլոր մարդոց սիրտերուն մէջ, փնտռե-
ցէ՛ք թէ ո՛ւր չգտնուիր անոր ազդեցութիւնը։
Դրամ՝ ամէն երազներու խորը, դրամ՝ ամէն աս-
պարէզներու ծայրը, դրամ՝ ամէն պատիւներու
կատարը։ Օգին զէմ պատերազմողի մը դրաչան
յոգնութիւնը կ՚ատանձնէն անոնք, որ կ՚ուզեն
վերցնել խլել դրամին սէրը մարդուն սրտէն. աչ-
խարհի աէրն է այն. ամէն ինչ ես՝ երբ ունիս
զայն, ու ոչինչ չես՝ երբ չունիս զայն. հայր՝ մայր՝
աղգակից և հեռաւոր պարագայ մ՚իսկ չունեցող
անտերունչ որբը՝ երբ ունի դրամ կամ ինչք, հեզ-
նոտ զուարթութեամբ մը կը դիմակալէ բաղդին
անագորոյն խաղերուն. մինչ անդին՝ բազմանդամ
աղգատոհմի մը երջանիկ չառաւիղը՝ գգուանքնե-
րու և համբոյրներու մէջ մեծցած պատանին՝ որքի
մը ակնոցութեամբ կը հիւծի, երբ չտեսնէր իր ապա-

գան՝ ապահոված դրամի կամ ընչից ժառանգու-
թեամբ։ Դրամը լուծումն է կեանքի հանելուկին,
բանալին անոր ամենէն կիսճռոտ դժուարութիւն-
ներուն։ Մեծամեծները իր առջեւ խոնարհեցնող,
բազմութիւնները չարժման մէջ դնող, աղգերու մէջ
բարեկամութեան կամ առելութեան սերմ ցանող,
ամենէն անհամաձայն նկարագրի տէր անձերն իրա-
րու մօտեցնող մոգական զօրութիւն մըն է ան,
որուն առջեւ չատ անգամ օրէնք՝ սկզբունք՝ հա-
մոզում՝ հաւատք՝ պարկեչտութիւն՝ առաքինու-
թիւն կը լուծուին կը տկարանան ամենքը։ Վասն զի
ոյժ մըն է դրամը. ամենէն ահաւորը ոյժերուն,
ամենէն անտեղիտալին, որուն չկրնար դիմադրել
մարդկային միտքի արտադրած հնարքներէ և ոչ մին։

Այո՛, ո՛յժ մըն է դրամը, և իր այդ յատկու-
թիւնն է ամենէն աւելի՝ որ կը բարձրացնէ իր ար-
ժէքը քրիստոնէութեան առջեւ. ուր կայ ոյժ՝ հոն
ընդունակութիւնը կայ բարիին, չարը չկրնար մըչ-
տապէս զօրաւոր ըլլալ, բարին կեանքն է նոյն
իսկ, և ամէն ինչ որ կեանք ունի՝ բարիին սկիզբը
ունի արդէն իր մէջ, ըլլայ բնութեան բղխում,
ըլլայ միտքի ծնունդ ո՛ր և է բան՝ որ ներս կը
մանէ գոյութեան ոլորտէն. ըսել է թէ նպատակի
մը պիտի ծառայէ, կոչումն ունի օգտակարին և
բարիին, բաւական է որ աչք մը հակէ իր վրան,
կամ ձեռք մը վարէ զինքը դէպի այն։ Չարը՝
խեղաթիւրումը՝ ապականումն է բարիին, որ
գրեթէ միչտ մարդոց անզգոյշ տհասութեան կը

պարտի իր գոյութեան իրաւունքը: Ու դրամն ալ, որ իր ծագման մէջ բարի է ամէն կերպով, վասն զի առեղծուած է իբրեւ պէտքի մը գոհացում, որ պիտի դիւրացնէ մարդոց առեւտրական յարաբերութիւնները՝ իբրեւ իւղը անուռական գործառնութեանց մէքենային, որ աշխատութեան առօրեայ արդիւնքը անկորուստ և միանգամայն դիւրաւ փոխադրական ձեւի մը կը վերածէ, դրամը՝ այն առեն միայն դադրեցաւ չարութեան գործիքի մը, ա՛յն առեն միայն սկսաւ նկատուիլ իբրեւ չարութեան իր մը, երբ մարդիկ անուռեցին անոր բարի յարմարութիւնները և ծառայեցուցին զայն իբրեւ գործիք իրենց փառատենչ ցանկութիւններուն:

Դրամը այժ մըն է, ըսի: Արդ, ամեն ինչ որ այժ է, չկրնար բնաւ ըմբռնուիլ իբրեւ նպատակ, այլ պէտք է ծառայէ այն իբրեւ միջոց մը միայն, ճամբայ մը որ եւ է նպատակի մը առաջնորդող, դրամը միջոց պէտք է ըլլայ ուրեմն և երբէ՛ք նպատակ: Այս է ահաւասիկ այն դասը՝ զոր այնքան պատկերալից օրինակով մը կը բացատրէ մեզի Աւետարանը Տնտեսին առակով:

Հարուստ տանուտէր մը մտատկարար մը ունէր, ձեռներէց ու ճարպիկ մարդ, որուն գործելու կերպը այնքան հաճոյ չէր երեւցեր չտեսնուն, որոնք գուցէ նախանձորդներ էին իր պիրքին ու համբաւին. իր մասին յաճախուած գրպարտութիւնները՝ ա՛լ ձանձրացուցեր էին տանուտէրը, որ օր

մը յանկարծ իրմէն կանչեց զայն և բաւ խստութեամբ. «Ա՛լ յոգնեցայ ամբաստանութիւններ լսելէ քու վրադ, տա՛ր հաչիդ, վասն զի տակէդ վերջը կը դադրիս պաշտօն ունենալէ իմ քովս»: Շուարեցաւ ճարպիկ մարդը, մինչեւ այն առեն գողութիւն չէր բրած, ինչ ու հարստութիւն չէր մթերած, հաւատարմութեամբ ծառայած էր իր տիրոջը, ինչպէս պիտի ապրէր ուրեմն այդ գործէն ելլելէնետքը. հարուստի համբաւ ունէր, այո՛, բայց չունէր հարուստի դանձը, ինչ պիտի ընէր. ինք որ այնքան գործաւորներ աշխատցուցեր էր իր ձեռքին տակ, հիմակ կ'ամչնար անոնց վիճակակից ըլլալու, անոնց հետ կամ անոնց պէս աշխատելու՝ հասարակաց զգացումին առջեւ նուաստ նկատուած գործերով. պիտի մուրա՞ր. բայց առիկա ամենէն չեզոք նախատինքը պիտի ըլլար, իրմէն պէս առողջ և խելացի անձի մը արժանի քէն, բայց վերջապէս միջոց մը պէտք էր ապրուստը ապահովելու համար: Կամքի տէր էր, բաւին ամենէն լայն առումովը, աննկարագիր ու տկար հոգիներէն չէ՛ր, որոնք իրենց ծրագիրները յանկարծ քայքայուած տեսն կամ անելանելի երեւցած ձախորդութեան մը առջեւ վերջին բառը թոյնին կամ մահացու գործիքին կը թողուն. կ'ուզէր ապրիլ, ու ապրիլ իր անունին և կարողութիւններուն արժանի կեանքով մը: Միտքը եկաւ յանկարծ թէ իր տէրը քանի մը անձերու վրայ պահանջներ ունէր տակաւին, հինցած և տոկոսի բարդումներով խոչորցած պահանջ-

ներ. զորս ո՛չ պարտապաններըը վճարելու բաւականութիւն ունէին, և ո՛չ ալ պարտատէրը՝ գանձելու յոյս: Բայց վերջապէս պէտք էր դադրիլ հաշիւը, ու պատճառ չտալ որ պաշտօնը թողուէին և՛ աքն ալ չար-վերջ բերանները խօսէին իր վրայ: Ուստի մի առ մի կանչեց պարտապաններըը. « Ո՞րքան է քու պարտքդ » հարցուց առջինին. — « Հարիւր չափ ձէթ ». — « Թո՛ղ ըլլայ յիսուն, և վճարէ հինգ » — « Բո՛ւ պարտքդ որքան է. » — « Հարիւր չափ ցորեն ». « Թող ըլլայ ութսուն. բայց վճարէ հինգ ». — Այսպէս զոյուեցան հաշիւին ամենէն հին բացերը: Գոհ մնաց տանուտէրը, գանձուեցան իր ամենէն անյուսալի պահանջքները, գոհ մնացին պարտապանները, որովհետեւ կարելի եղաւ իրենց՝ քիչով ջնջել իրենց պարտքը և վրկել պատիւնին. գոհ մնաց ինքը անուան ալ, վասն զի առանց երկուաէք սիրտեր վիրաւորելու կամ զրկանք պատճառելու, կրցաւ բարեկամներ չահիլ իրեն: Տանուտէրը գովեց անաւոր իրրեւ խմաստուն գլուխ մը, ու պարտապանները գովեցին զայն իրրեւ բարի սիրտ մը: Եւ այսպէս իր նախանձորդներէն իրր անիրաւ ամբաստանուած մատակարարը՝ « Տնտեսն անիրաւութեան », արդարացաւ իրրեւ խմաստուն և աղնիւ անձ մը:

Բայց թողո՛ւնք առակին մանրամասնութիւնները, անոնք պատկերին ամբողջութիւնը ստանալու ծառայող գիծեր կամ գոյներ են միայն: Գաղը, որ կը պարունակուի անոր մէջ, ընդհանուր

խմաստը կամ ոգին որ զայն կը լեցնէ, այն եղանակն է՝ որով անառակը կը վերաբերուի դրամին, զայն կը գործածէ իրրեւ այժ մը, որ գինքը վեր կը հանէ չարութեան պատրաստած խորխորատէն. կը գործածէ զայն իբրեւ միջոց և ոչ երբէք իբրեւ նպատակ, ու կը գործածէ զայն խնաստութեամբ և բարութեամբ: Հիանալի է այդ դէմքը, որու վրայ գեղեցիկ արտահայտութեամբ մը լուսաբանուած կայ միտքի մարդը, սիրտի մարդը և գործի մարդը, ուր կրօնքն ու հաշիւը ձեռք կուտան իրարու, և որ մարդկութեան յաւիտենական կը քարոզէ բարոյականի և անառակագիտութեան մէջ հատատարապէս ճշդուած սա սկզբունքը, թէ « Դրամը չարիք մըն է, երբ նպատակ է, բայց կրնայ ըլլալ բարիք մը, երբ գործածուի իրր միջոց՝ բարի նպատակի մը հասնելու:

« Սրարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան ». Աշխատեցէ՛ք դրամը բարի այժ մը ընել ձեր կեանքին մէջ: Ո՛րքան խմաստուն է հինգակ այս պատուէրը, ու դժուար չէ հասկնալ՝ թէ ո՛րքան վիրկարար պիտի ըլլար անոր ճշդիւ գործադրութիւնը մեր կեանքին համար: Որքան սակաւ է սակայն դժբաղդաբար թիւը անոնց՝ որ կ՛ըմբռնեն զայն կամ կ՛ուզեն անոր համեմատ ձեւել իրենց կեանքը: Ընկերութեան մէջ, թէ՛ հին տաւնները և թէ՛ նոյն իսկ հինգակ, դրամը ընդհանրապէս սեւի չարութեան գործիք մըն է եղած քան բարութեան: Եւ սակայն մարդուն հոգեկան

խմաստութեան անխուսափելի մէկ հետեւանքն է դրեթէ. մարդկային բնութիւնը միշտ աւելի յօժար հակում մը ունի դիւրին դործերու՝ քան թէ դըժուարներու համար. ու ախ՛ւր բայց յաւիտենապէս ճշմարիտ խոստովանութիւն, մեր ակարութեան համար միշտ աւելի դիւրին է դործել չարիքը՝ քան թէ պատճառ ըլլալ բարի դործի մը. աւելի հեշտ է մեզի համար խրատներ այլոց աչխատութեան արդիւնքը՝ քան թոյլ տալ որ ուրիշները օգուտ քաղեն մեր ջանքերէն. աւելի՛ հաճոյական է մեզի համար պատրաստուած հարուստ ժառանգութեան մը վրայ նիրհել անհոգ, քան տքնիլ անդադրում կարօտեալներու ապրուստին ապահովութիւնը պատրաստելու նախահոգութեամբ, ու չատ մարդոց համար՝ ուրիշին աչխատութիւնը չահադործելու գերազանց միջոցն է ինքնին դրամը: Մտածելէ՛ք ուրեմն թէ չատ ձեռքերու յանձնուած այդ «անաւոր ոյժը» ինչ ընդարձակ աղէտներու կրնայ դուռ բանալ:

Հին ժամանակ ընկերային վիճակ մը կար, որով պատերազմի մէջ յաղթուած՝ կամ արդէն իսկ ստրկին պայմաններու մէջ ծնած կարգ մը մարդիկ դատապարտուած էին կոյր դործիքները ըլլալու այլոց կամահաճութեանց: Այժմ այդ վիճակը փոխուեցաւ, բայց դործադրութեան եղանակը միայն. որովհետեւ անոր տեղ կազմուեցաւ ուրիշ վիճակ մը, որուն մէջ մարդիկ, թուով չատ աւելի ատաւար քան հին ընկերութեան մէջ, կամաւոր և դիտակից

յանձնառութեամբ ինքզինքնին կը դատապարտեն զոհերն ըլլալու ուրիչի քմահաճութեանց: Այս վերջին դրութիւնը չատ աւելի ծանր է և դժուարին՝ քան առաջինը. դի եթէ հինին մէջ անձնատուր եսը՝ փառասիրութիւնն էր ոչրոգը, անկարելի չէր ողոքել զայն՝ դէթ մերթ ընդ մերթ: Նորին մէջ դրա՛ծին է ոչրոգը, որ չճանչնար ո՛չ դութ և ո՛չ արգահատանքի ո՛ր և է դգացում: Աչխարհի վրայ գըտնուող մարդոց ինը տասներորդը, կ'ըսէ անտեսադէտ ճարտարախօս մը, տասներորդին փչրանքներովը՝ անոր հաճոյքին ապատարկութեամբ կապրի: Մարդկային հոգին և մարդկային արժանապատուութիւնը սպանող անիրաւութիւն մ'է այս, ոսկիին կամ դրամին ոչրագործութեանը տակ տեղծուած: Հին ժամանակներու ծառան դիտէր թէ այդպէս է ճակատագրին կամ բնութեան անօրէնութիւնը, և այն պատճառաւ կը համակերպէր իր վիճակին՝ կոյր երկիւղածութեամբ մը: Այժմեան ժամանակաց մէջ կը խորհի թէ ի՛ր ալ իրաւունքն էր երջանկութեան և հանգիստի այն վիճակը, որմէ զրկուած է. և ակէ՛ց է որ կը ծագին այն տանջանքները ու տուայտանքը որ կը մրկեն իր հոգին, ու նախանձի և տակնուվրայութեան դառն զգացում մը կը չինեն դրամին դէմ: Դրամին անկուշտ սէրը ապատութեան կը փոխուի, կը խանգարէ ընկերութեան խաղաղութիւնը, ոճրագործ անիրաւութիւններ և դրկանքներ կը ստեղծէ, աղքատին հոգին մէջ թոյն կը խառնէ. մինա կողմէն դատաստան անհատատարմու-

թիւններ և յաւիտականութիւններ կը թելադրէ, նոյն իսկ դարանակալ վայրագութիւններ, որոնց առջեւ տեղի կուտան չատ անգամ մինչեւ իսկ կրօնի զգացումը՝ հանրութեան սէրը և ընտանիքի և զաւակներու հանդէպ պարտականութեանց գիտակցութիւնը: Սրան և հոգւոյ ապականութեան վիճակներ, որոնց համար հաւաչելով կը բացագանչէր բանաստեղծը: «Ցոր իսկ եղեան ոչ հրապուրիչ մ՚ա զսիրուս մահացուաց, ո՛վ ժանտաժուռս քաղց ոսկւոյ»:

Դրամը՝ իբր չարութեան գործիք, իբր հակառակութեան պէնք, կամ անիրաւութեան չքմայ գործածող մարդիկ, եթէ կը սիրանան ուրիշներուն ակամայ հնազանդութեանը, չեն կրնար սակայն սիրանալ անոնց սիրտին. ամէնքը կ՚ատեն զիրենք, ու իրենց որ եւ է մէկ նեղութեան մէջ չեն կրնար գտնել բարեկամ չքմեղանքներէ եկած միխիթարիչ ձայն մը, չեն կրնար ունենալ բարեկամ մը, վասն զի առակին անասունն պէս՝ չեն աշխատած իրենց համար պատրաստել բարեկամներ՝ բարի ոյժեր «ի մամոնայէ անիրաւութեան» (դրամէ):

Ի՞նչպէս պէտք է ուրեմն գործածել դրամը, ինչպէս պէտք է գայն բարի ոյժ մը ընել մեր ձեռքերուն մէջ: Ա.յսպիսի հարցում մը անշուշտ անոնց իրաւունքն է կամ պարտականութիւն, ուրոնք՝ կամ բաղդին օժանդակութեամբը և կամ իրենց արդար քրտինքներուն արդիւնաւորութեամբ՝ կրցած են ձեռք բերել հանգիստ վիճակ մը, ապրանալով դրամի կամ առատաձեռ առատութեան: Երանի՛ անոնց այն հարուստին՝ որ իր ոսկիներուն համրանքին մէջ իր քրտինքներուն չողչողումը միայն կզգայ. բայց երանի՛ նաեւ այն հարուստին՝ որ անոր մէջ կրնայ լսել անիրաւուած թշուառներուն բողոքարկու հեծկլտուքը, ու անկեղծ խղճահարութեամբ մը՝ միջոցներ կ՚որոնէ սրբելու համար իր բարոյական արժանիքին ազատող խղճի արտասուները: Ա.նպայման կրինապէս ունի պարտականութիւն բարիք գործելու, իրեն համար է առաքելոյն պատուէրը, «Որ գողանայրն՝ մի՛ եւս գողասցի, այլ մանաւանդ վաստակեսցէ գործել ձեռօք իւրովք զբարիս»: Նա որ գողութեամբ չահած է իր հարստութիւնը, պէտք է գաղրի ա՛լ գողութիւն ընելէ և աշխատի բարեգործութիւններով քաւել իր մեղքը:

Թէ արդարութեամբ և թէ՛ անիրաւութեամբ վաստակած դրամը ուրեմն՝ քրիստոնեան պէտք է աշխատի բարեկամ մը՝ բարի ոյժ մը ընել իր ձեռքին մէջ, բարի ոյժ մը իր անձին, բարի ոյժ մը իր ընտանիքին, իր շուրջը ապրող ընկերութեան, ամբողջ մարդկութեան, և ինչ որ արդէն բնական հետեւանքն է այս ամենուն՝ իր հոգւոյն համար:

1. Բարի ոյժ մը իր անձին համար: — Մարդս իր չահած դրամը պէտք չէ խնայէ իր անձին համար: Հարկաւոր օգուտը պէտք է չանայ քաղել անկէց իր կեանքին համար: Նախ իր մարմնական

առողջութեանը, և զինք իբրեւ բարոյական անհատ արժեցնող պարտականութեանց կատարմանը համար: Առողջութիւնը ամենէն էական պէտքն է մարդուն, ամենէն թանկագին գանձը՝ դրամագլուխը մեր կեանքի գործունէութեան, ամենէն անհատրելի բարեկամը մեր անձին: Բարեգործութիւն մը՝ անձնական առաքինութիւն մըն է իր աշխատութեան արդիւնքէն օրինաւոր մաս մը հանել իր անձին կենսական պէտքերուն համար: Շատեր, հարուստներէն անչուշտ, սխալ հասկցած անտեսագիտութեամբ մը, չափազանցութիւն կը համարեն անձնական պէտքերու համար կատարուած ամենաղտոյն ծախքն անգամ. անհոգ իրենց մտնելիքին՝ հագուստին կամ կենցաղական պայմաններուն, մինակ մտածութիւն մը կը տանջէ իրենց միտքը, ինչպէս ամեն օր հաց մը աւելի մթերել բարդուած ոակիներուն վրայ: Իրենց կեանքին արժանիքը չգնահատող անգութներ են անոնք, յամրաչարժ անձնասպաններ, որոնց ամենէն մեծ թշնամին է այն՝ զոր իրենք կը սիրեն ամենէն աւելի, դրամը: Անոնց համար ալ է անչուշտ Աւետարանին պատուէրը, «Սրարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան»:

2. Բարի ոյժ մը իր ընտանիքին համար. — Անձին հոգածութենէն յետոյ կուգայ ընտանիքին խնամքը, եւ այդ պարագային մէջ ալ նոյնքան հարկաւոր և նուիրական է դրամին մատուցած ծառայութիւնը: Ո՛վ որ իր զաւակներուն նիւթական

և բարոյական հանգիստին համար կը խնայէ իր դրամը՝ ամենէն մեծ չարիքը կը գործէ, գողութիւն մըն է զոր կ'ընէ այնպիսին՝ իրեններուն պատճառած այդ զրկանքովը: Հօր մը ձեռքին մէջ դրամը պէտք է ըլլայ գործիք մը իրեններուն երջանկութիւնը չվնասելու, անոնց առողջութիւնը՝ կրթութիւնը և զարգացումը ապահովութիւն մըն է իր ապագային համար, բարի ոյժ մը՝ որուն պիտի կարօտի իր ակարութեան օրերուն մէջ, բարի ոյժ մը՝ զոր կրնայ գնել խմաստուն չքնահայեցութեամբ գործածուած դրամը:

3. Բարի ոյժ մը իր չուրջը ապրողներու համար. — Մարդս պարտաւոր է մտածել ոչ միայն իր և իրեններուն՝ այլ նաեւ ուրիշներուն ալ հանդիսաը: Բարեբարութիւնը բնական օրէնք մըն է, զոր սակայն չատ քիչ անգամներ կրցած ենք յարգել ամենքնիս ալ. որքա՜ն ալ մեծ ըլլայ մէկու մը անձնական բաւականութիւնը, դարձեալ իր գրաւած դիրքին կամ ապրացած հարստութեան կարեւոր մէկ մասը կը պարտի զինքը չրջապատողներու դոյութեան: Հետեւաբար նիւթական փոխարինութեան տեսակէտո՛վ խոկ՝ պարտաւոր է ինքն ալ ձեռնտու ըլլալ այլոց՝ խիստ կարօտութեան մէջ գտնուողին: Այս ձեռնտուութիւնը՝ իր նիւթական փոխադարձութեան ձեւէն մեկուսացած՝ ազնիւ զոհողութիւն մը պէտք է առնէ իրեն. արցունքներ սրբած՝ սիրտեր կանգնած՝ թշուառութիւններ դադրեցուցած ըլլալու է: Իր հետ և իր չուրջը ապ-

բողնեբուն սէրն ու վստահութիւնը իրեն հետ պիտի ըլլան միշտ, օրհնութիւն մը պիտի ըլլայ իր կեանքը՝ երախտագիտութեան ցոյցերով քաղցրացած, ու անոնց երջանկութիւնը այժ մը պիտի ըլլայ իր եռանդն ու աշխատութիւնը աւելի բազմապատկող, բարի այժ մը՝ դրամով գնուած:

4. Բարի այժ մը ամբողջ մարդկութեան համար. — Բայց ո՛րքան աւելի մեծ է երանութիւնը այն սիրտերուն, որոնք՝ իրենց ապրած միջավայրէն դուրս՝ հեռաւորներու վրայ կրնան տարածել իրենց բարեգործութեան արդիւնքները: Անո՛նք են ճշմարիտ հարուստները, հարուստ թէ՛ հոգւով և թէ գանձով, որոնք չեն քնանար ոսկիներու դէմքին վրայ. գործածութեան մէջ կը դնեն զանոնք չարուներակ, կը ճիւղաւորեն իրենց գործառնութիւնները, ընդարձակ շրջաբերութեամբ մը չհապաղելով այսպէս իրենց դրամը յօգուտ թէ՛ իրենց և թէ անթիւ մարդոց, մինչեւ իսկ ժողովուրդներու: Անոնց հետ է ամբողջ մարդկութեան հիացումն ու համակրանքը, անոնց վրայ է երկնից հովանաւորութիւնը, անոնց հետ է բոլոր սիրտերու բարեկամութիւնը և սէրը, որ պիտի ոգեւորէ զիրենք՝ իրենց ամենէն ծանր տագնապներուն մէջ, իրրեւ հզօր և բարի այժ մը՝ դրամով գնուած:

Դրամը, այսպէս բարի ձեռքերու մէջ կրնայ պատուական գործիք մը ըլլալ առաքինութեան: Կարգ մը լեզուներու մէջ բառ մը կայ որ կը նշա-

նակէ խելք և դրամ միանգամայն, տաղանդ բառը: Ճիշտ այդ է Աւետարանի առակին նկատած դրամը, տաղանդով վաստկուած և գործածուած տաղանդը, այսինքն խելքով և արդարութեամբ չհնուած ու խելքով և բարութեամբ չհաղորդուած հարստութիւնը, որ միայն կրնայ ըլլալ միջոց մը գմեղ երկրէ երկինք բարձրացնող:

Հարստութիւնը՝ դրամը՝ արհամարհելի բան մը չէ ուրեմն, առանց անոր՝ բոլոր առաքինութիւնները իսկ անպտուղ պիտի ըլլային թերեւս: Եթէ կուզես ուրեմն բարի ըլլալ՝ առաքինի ըլլալ, ոչ միայն խօսքով՝ այլ և գործերով, աշխատէ՛ արդարակորով ջանասիրութեամբ՝ նախ տէր ըլլալ դրամի՝ հարստութեան: Ինքնասէր հարուստին՝ միմիայն իր պէտքերուն ապաստարկող մեծատան համար է ըսուած, թէ «դժուար է իրենց արքայութեան մէջ մտնելը». անոնք որ իրենց ինչքէն կամ գանձէն բաժին կը հանեն չքաւորին կամ թշուառին, իրենց առջեւ միշտ բաց պիտի գտնեն երկինքի դռները, իրենց համար է ըսուած, «Արարէք ձեզ բարեկամս ի մամոնայէ անիրաւութեան, զի յորժամ պակասիցի այն, ընկալցին զձեզ ի յարկս յաւիտենականս»:

Սուտ պարկեշտութեան քօղին տակ ուրեմն չարհամարհենք դրամը, եթէ կը սիրենք աշխատութիւնը: Բայց կեղծ բարեխրութեան պատրուակին տակ՝ նոյնպէս մոլի պաշտողները չըլլանք անոր, ոչ թէ ունեցած ըլլալու համար միայն, այլ դոր-

ծածելու համար զայն իբրեւ ապահով միջոց մը՝ բարձր նպատակներու հասնելու։

Եւ այն ատեն իսկապէս պիտի պատրաստած ըլլանք մեզի համար բարեկամներ թէ աստ և թէ ի հանդերձեալսն. Ամէն։

ԹՈՐԳՈՄ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ
(Արմաւ)

ՄԱՐԴՈՒՆ ՍԻՐՏԸ

«Ուր գանձն ձեր են, անդ
եւ սիրտ ձեր եղիցին։»
(Մատթ. Զ. 21)

Գանձ կը նշանակէ երջանկութիւն կամ գըլխաւոր առարկան մեր սիրոյն ու բաղձանքին։ Վասն զի երջանկութիւնն է՝ որուն կը վախճանի մեր սիրտը, որուն կը ձգտին մեր ենթակաները, որուն վրայ կը դառնան մեր բոլոր մտածումները և երազները, որով կ՚ուրախանանք, որուն յոյսովը կը ցնծանք, և որուն ակնկալութեամբը կը մխիթարուինք։ Մեր ջանքերուն և աշխատութիւններուն միակ վախճանը ան է։ Գանձ և երջանկութիւն, գլխաւոր առարկաներ սիրոյն ու բաղձանքին, նոյն իմաստն ունին։ Ուրեմն բնաբանին միտքն է թէ ի՛նչ բանի մէջ որ կը նկատէք ձեր երջանկութիւնը, կամ ի՛նչ բան որ ձեր սիրոյն ու բաղձանքին գլխաւոր առարկան է, ձեր սիրտն կամ բնութիւնն ալ նոյնն է։ Սիրտ կամ բնութիւն մէկ են։ Բարոյական ակը սիրտն է, բարո-

յական գործոց զսպանակը կամ չարժառիթը հոն է, սիրտին մէջ է: Սիրտին համեմատ կը գործէ կամքը: Բարի կամ չար, բարձր կամ ցած, սուրբ կամ անսուրբ բաներու ցանկացողներ՝ ունին բնութիւն մը կամ բարոյական մը՝ կազմուած և պատրաստուած նոյն ցանկութիւններով, ցանկացուած նոյն բաներով: Ա.յս է նիւթը՝ զոր պիտի բացատրենք:

Եթէ մեր երջանկութիւնը կացուցանող բաները, կամ մեր սիրոյն ու բաղձանքին գլխաւոր առարկայ եղող իրերն են աչխարհային երկրային ու մարդկեղէն իրեր, մեր սիրտը կամ բնութիւնն ալ նման են անոնց, այսինքն են ունայն՝ սորին և չար: Իսկ եթէ սիրուած կամ բաղձացուած իրերն են երկնային՝ հոգևոր և աստուածային իրեր, մեր սիրտերն ալ նման են անոնց, այսինքն են բարձր՝ սուրբ և կատարեալ:

Սէրը և բաղձանքը մեր սիրտը կը կապին կը միացնեն արտաքին առարկաներու. և հաղորդ կ'ընեն զմեզ անոնց յատկութիւններուն կամ բնութեան: Կը կարդանք Ս. Գիրքին մէջ. «Եւ ոգի Յովնաթանու կապեցաւ ընդ ոգւոյն Դաւթի» (Ա. Թագ.) Սէրը և բաղձանքը կապած էր Յովնաթանի սիրտը Դաւթի հետ: Բայց այս կապակցութիւնը բերած էր Յովնաթանի սիրտին՝ Դաւթի սիրտին նմանութիւնը. սիրտ մը որ Աստուծոյ ուզածին պէս էր: Յովնաթանի գործերը դիտող մը պիտի ըսէր թէ անկեղծ ուրիշ Դաւիթ մըն էր. Դաւթի

սիրտը նկարագրած էր անոր սիրտին: Այսպէս մեր սիրած առարկաները կը նկարագրեն մեզի, կատան մեզի՝ մեր սիրտին կամ բնութեան իրենց նոյնութիւնը կամ նմանութիւնը:

Սիրել կամ բաղձալ, ուրիշ բացատրութեամբ, մեր սիրտին կամ բարոյականութեան ուտել կամ խմելն է: Ինչ որ կը սիրենք, որպէս թէ կ'ուտենք և կը խառնենք զայն մեր բնութեան: Ինչպէս բնական մնունդը կը կազմէ մեր մարմինը, նոյնպէս ալ մեր սիրած բաները կը կազմեն մեր սիրտը կամ բարոյականը:

Օրինակները լաւ եւս կը համոզեն զմեզ: Ասուած ուզեց որ մարդը ընէ ազնիւ՝ բարի և կատարեալ, բայց ինչ ճամբով ըրաւ զայն: Նոյն այս ճամբով: Բարութեան՝ ազնուութեան և կատարելութեան ծայրագոյն աստիճանին վրայ դրաւ մարդուն սիրտը. զինքը տուաւ անոր իրերու առարկայ սիրոյ և բաղձանքի: Անհուն խնամքներ՝ գորով և սէր ցուցուց մարդուն, անհուն բարիքներ՝ երջանկութիւններ և երախտիքներ պարգեւեց, և խոստումներ ըրաւ անոր, և այսպէս Իր մասին մարդուն մէջ սէր և բաղձանք ծնցուց, և մարդ յեղլով Անոր և անոր ցոյց տուած առարկայներուն, սիրելով զԱնի և բաղձալով Անոր և անոր խոստումներուն, ազնուացաւ՝ սրբացաւ և կատարելագործուեցաւ: Հաստատելոյն Քրիստոսի հետ միութեան խորհուրդը կը բացատրուի սոյն սկզբունքով: Կ'ըսէ Տէրն մեր, «Ո՛վ որ կը սիրէ զիս, իմ

պատուէրներս պիտի պահէ։ (ՅՈՎՀ.)։ Կ'ըսէ դարձեալ «Որ ուտէն զիս և նա կեցցէ վասն իմ» (ՅՈՎՀ. Ջ.)։ Ջինքը սիրելը և զինքը ուտելը, հաւատալն իրեն, կը բերէ նմանութիւն կամ նոյնութիւն կամ հաղորդութիւն՝ Անոր բնութեան սիրոյին և հաւատացողին։ Անոր բնութիւնը՝ սրբութիւնը և կատարելութիւնը կը խառնայ մարդուն սիրտին մէջ։

Սոյն միթոսը զործածեց սատան երբ մարդը ապստամբեցուց Աստուծմէ։ Անոր սիրտին մէջ սէր և բաղձանք դրաւ դէպ իր խօսքերուն և իր խօսքերով հասկցուած իրերուն և խոստումներուն, և անով կրցաւ զատել մարդը Աստուծմէ։ Սոյն միթոսն է զոր կը զործածեն մարդիկ ամէն տեղ. Չար մարդ մը չկրնար ուրիշներ գլխէ հանել՝ եթէ անոնց իր չարութիւններուն վախաքովը և սիրովը չզիւրէր։ Բարի մարդ մը ուրիշները ճամբու բերելու համար ալ նոյնը կ'ընէ, բարութեան բաղձանքը կը մտածէ անոնց մէջ վառել, հրահրել զանոնք Աստուծոյ սիրովը։ Դաստիարակութեան գաղտնիքը սա չէ՞, այսինքն՝ տղայոց սիրտը բարի՝ տղու և սուրբ բաներու ղգացումովը լեցնել, տալ անոնց սիրտերուն այնպիսի չարժում մը, որ սիրեն բարին՝ ազնիւը և կատարեալը և բաղձան անոնց։

Արդ այս օրէնքով եթէ մեր երջանկութիւնը նկատենք աշխարհային՝ երկրաւոր և մարդկեղէն իրերու մէջ, եթէ սիրենք զանոնք և բաղձանք անոնց իրերու մեր զերագոյն վախճանը, մեր սիրտն ու բնութիւնն ալ պիտի ըլլան նման անոնց։ Այս

իրերն են պերճութիւն՝ փառք՝ անուն՝ հարստութիւն՝ ցանկութիւն՝ չահ, այսինքն՝ կիրքեր՝ հաճոյքներ և նիւթական իրեր, որ ըստ ինքեան ունայն՝ ստորին և չար բաներ են։ Սոդոմոն ունայնութիւն կը կոչէ հարստութիւնը՝ պերճութիւնը՝ փառքը և զուարճութիւնը։ (ՍՈՍԿՐ. Բ.) Ուրիշ տեղ մ'ալ կ'ըսէ, թէ «Այդ պիտի անկե՞ս այն բանին որ ոչինչ է. անիկայ անչուշտ իրեն թեւեր կը չինէ և արծիւի պէս օդը կը թռչի»։ Ստորին բաներ են անոնք, չի վայլեր որ մարդը իր բարձրութենէն իջնայ անոնց։ Ս. Աւգուստինոս կը մեզադրէ զԵսաւ, որ կերակուրի մը համար իր անդրանկութիւնը ծախեց։ (ԵԲՐ.) Չար կը կոչէ Ս. Յովհաննէս աշխարհս և անոր մէջ կեցած ամէն հաճոյքներ և ցանկութիւններ։ Եւ կը կարծէ՞ք թէ ասոնք սիրտերը բարի՝ սուրբ և մեծ ըլլան։ Ո՛չ, պիտի իջնեն անոնց աստիճանին կամ պիտի ընդունին զանոնք իրենց մէջ։ Անոնց նման պիտի ըլլան, իրենց բնութիւնը պիտի կազմեն անոնք։ Պիտի ունենան սիրտ մը նման անոնց, ստորին՝ ունայն և չար։ Չպիտի ըլլան այն էակը որ բարձրագոյնն է աշխարհի վրայ ծանօթ բոլոր արարածներէն։ Չպիտի ըլլան Աստուծոյ այն գլուխ գործոցը, որ սիրեցիր իշխանն ու երկրի տէրն է։ Չպիտի ունենան հոգեղէն էակի մը և մեծ վախճանի մը համար ստեղծուած ըլլալու նշանները կրող էակի մը սիրտը և բնութիւնը, այլ պիտի ունենան սիրտ մը վայրաքարշ և երկրային՝ աղտեղի և գձուձ, պիտի ըլլան նման այն

առոլին էակներուն՝ որոնք աղտոտ ջուրերու և գայլերու մէջ կը ապրեցան։

Մի՛ խաբուիք, եղբարք իմ, ձեր արտաքին երեւոյթէն, ձեր պերճասքենէն, ձեր կրած սիրաղոսներէն, մարդոց ձեզի տուած պատիւներէն. մի՛ կարծէք թէ իրաւցնէ մեծ և պատուաւոր էք։ Ո՛չ, եթէ ձեր սրտին փափագած բաներն այս աշխարհայինն՝ երկրաւոր և մարդկեղէն իրերն են, չէք մեծ՝ տուրբ և բարձր քան այն իրերը։ Մի խաբուիք, տուրբ՝ բարի և առաքինի չէք կրնար ըլլալ նոյն իսկ ձեր մի քանի բարեգործութիւնովը կամ բարեպաշտութեան մէկ քանի գործերովը. եթէ ձեր սիրտերը իջած նստած են իրենց սիրած պաշտած առարկաներուն հաւասարութեան մէջ։ Ոչ, ինչ որ են ձեր փափագները, ուր որ են ձեր սիրտերը, հոն էք, նոյնն էք դուք ալ։ Ինչի՞ կը տենչաք, ինչ է ձեր յոյսը, ուրախութիւնը և մխիթարութիւնը կազմող բանը, դուք ալ նոյնն էք։ Ըսէք ինծի, քանի էր ժամանակին մեծ մարդ մը. ինչ մարդերու հետ բարեկամ էք և ինչպիսի անձերու քով կը յաճախէք, ըսեմ ձեր ինչպիսի մարդ ըլլալը։

Ի՞նչ էր պատճառը որ Աստուած արդելից Իսրայելացիներուն որ չխնամեցնան Քանանացի ազգերու հետ։ Խնամութիւնը սիրով կը սկսուի և ապագային մէջ ալ կ'ենթադրէ ալ աւելի սէր և համակրութիւն։ Եւ այս սէրը ու համակրութիւնը պիտի կապէր Իսրայելացւոց սիրտերը Քանանացւոց սիրտերուն, և պիտի աւրէր անոնց սիրտերը։ Իսրայելացւոց սիրտերը հաղորդ պիտի ըլլային Քանանացւոց աղտոտ կիրքերուն, անոնց պէս վատթար՝ ունայն և աղտոտ ժողովուրդ մը պիտի ըլլային։ Այս էր պատճառը այս արգելքին։

Ի՞նչ էր պատճառը որ Սողոմոն, այն իմաստուն և բարի թագաւորը, կ'իյնայ ունայնասիրութեան և կռապաշտութեան մէջ։ Այս էր՝ որ իր սիրտը, այսինքն իր սէրը և բաղձանքը տուաւ այսպիսի իրերու։ Սիրեց այս վատթար՝ ցած և աղտոտ ազգերու աղջիկները, և իրեն կին առաւ զանոնք։ Սիրեց և կապուեցաւ սրտով անոնց հետ, և միանգամայն հաղորդ եղաւ անոնց բնութեան և բարոյականին։ Այս կիները, կ'ըսէ Ս. Գիրքը, խոտորցուցին անոր սիրտը։ Անձկագին սիրով սիրած այդ կիներուն պէս եղաւ կռապաշտ՝ ունայնասէր և չար։

Ի՞նչ էր հեթանոսաց անաստակութեան՝ պղծութեան և լկտութեան պատրուակը։ Կուռքերն էին՝ զորս կը սիրէին ու կը պաշտէին։ Աստուք խէնէչութեան՝ հեշտութեան և չար կիրքերու անձնատուրեներն էին. սիրեցին զանոնք, գերազոյն վախճան իրենց՝ զանոնք ըրին, և ճշմարիտ նմանեցան անոնց։ Սաղմոսերգուն կ'ըսէ. «Հեթանոսներուն կուռքերը պղծ են», և ուրիշ տեղ մը կ'ըսէ թէ «Անոնք ունայնութիւններ են». և յետոյ կ'աւելցնէ թէ «Անոնց յուսացողներն ալ նման են անոնց»։ Այսպիսիներու համար ըսուած է, կը մնանին մոխիրով, անոնց խաբուած սիրտը զիրենք կը մոլորցնէ։

Աստուածիկ եսաւը. Թերեւս կը կարեկցիք իրեն. վասն զի Յակոբ նահապետ գինքը խաբած եւ կապտած է անոր անդրանկութիւնը չնչին վաճառականով մը: Ո՛չ. մի՛ կարեկցիք իրեն: Ինքը արդէն անարժան էր այդ իրաւունքին. վասն զի այդ մեծութեան իղձը եւ սէրը չունէր, իր անհնազանդը եւ քաղաքը իր սարսին ախորժակներուն, աչինչ բաներու վրայ կ'անդրադառնային, ինքը իր ուսերու քաղաքէն մղուած. ծախսեց իր իրաւունքները, իր մեծութիւնը, կեանքէ աւելի սիրուելու արժանի օրհնութիւնները, և այն՝ չնչին կերակուրի մը, հացի մը համար: Ո՛չ, եղբարք իմ, չնչին բաներու անհնազանդներ մեծ և սուրբ սիրտ չեն կրնար ունենալ:

Տեսէք Յուդան, Քրիստոսի առաքելոց դասուն մէջ էր ըստ երեւութին, սակայն չէր հոն իրօք: Սիրտով ուր որ էր, հոն էր ինքն ալ:

Կը սիրէր արծաթը, հոն էր ինքն ալ, սիրած բանին պէս անզգայ էր սիրտը, անոր պէս նիւթ միայն էր սիրած, ագահութեան պէս ցած ու վատթար: Այսպէս է, եղբարք իմ, եթէ կը սիրէք երկրաւոր՝ մարդկեղէն և աշխարհային իրեր, հակառակ մեր անունին, հակառակ զմեզ չրջապատող սրբութիւններուն, չէք սուրբ՝ մեծ և բարի, այլ չար՝ սարսին և ապականեալ: Ունայն՝ սարսին և չար բաներու սէրը, ունայն՝ սարսին և չար նկարագիր ու բնութիւն մը կը սեղծէ մեր մէջ:

Թողունք այս ապականեալ մթնոլորտը, գնանք

և ցած նկարագիրներու աղտոտ տեսարանը, մեզի կը սպասեն լուսերամիջ գունդեր, սուրբ և մեծ նկարագրի տէր մարդիկ: Մարգարէներու և առաքեալներու և մարտիրոսներու գունդեր անհատական: Այդ լուսաւորչն աւելի պայծառ, երկինքէն աւելի ջինջ, խոնկէն աւելի անուշահոտ, բոլորովին երկնային՝ հոգեւոր և աստուածային սարքերով խմորուած և կազմուած կը փայլին հրաշագան փայլերով:

Աստուածիկ Աբրահամը, պատկառելի՝ խոհեմ՝ համբերող ու եռանդուռ նահապետը: Կ'ըսէ թէ իր սիրած պաշտած էակէն, յաւիտենականէն, իր ընտրեալ սիրտ հաստատէն առած է իր մեխը: Յակոբ, ասոր թոռը, աչալուրջ՝ անհատ՝ հաստատ նկարագիր մ'ունի: Յաւերու մէջ միխիթարութիւն և տառապանքներու մէջ համբերութիւն ունի ան. թշնամիներու դէմ արտոտ ու խոհեմ, և և Նախախնամութեան հանդէպ գոհացող է: Հզօրին, Իսրայէլի Աստուծոյն, Սելովի ակնկալութենէն առած է իր այն նկարագիրը: Ո՞ր լուսաւոր մտաներ վրձնեցին Յովսէփի հոգւոյն գեղեցկութիւնը, ասկից անոր սրտին ախորութեան չափը և վիրտութեան ցնծութիւնը, ո՞ր երկինքի արեւ ծագեցուց անոր միտքին՝ այն լոյսերը, և ինչ զօրութիւններու մէջ չրդնդուած էր այս հաստատ կամքը. Յակոբայ Աստուծոյն սիրովը, Անոր հոգիովը և Անոր ճշմարտութիւնովը:

Աստուածիկ Մովսէսը, լոյս ճակատով, լոյս դէմքով, և վառվռուն աչքերով: Ինչ արդար,

Քնչ իմաստուն, Քնչ հզոր, և Քնչ հաստատամիտ է ան: Փարատումներու պալատը զայն չկրցաւ մեղկել, իշխաններու կենակցութիւնը զինքը չկրցաւ ապականել: Ինքը զօրաւոր և բուռն՝ մեղկերը պատժեց, վատերը պատուհասեց: Ադամանդէ և լոյսէ չաղուած այս մարդը Քնչպէս դոյացած էր — Աստուծոյ հաւատքովը, սիրովը, ճշմարտութիւնովը. Սինայի Աստուծուն վառքովը, որոտացող եհովային անարկութեամբը:

Անհատական լուսապսակ արքայն Սիօնի. հզոր՝ առաքինի՝ անյիշաչար Դաւիթ. ահարկուն փղշտացւոց և պարծանքն Իսրայէլի, և խանդոտ երդահանն եհովային: Ո՜ւր գտար, ո՛վ աստուածաբեալ սուրբ թագաւոր, ո՞ւրկէ քաղեցիր այս հրաշազան տարերքները՝ որոնցմէ կազմուած ես, ո՞ր ծովէն ծծեցիր ծով հոգւոյդ և ծով սրտիդ մէջ այս եռանդին, քաջութեան, մեծանձնութեան, սիրոյ և արդարութիւն ծուծերը: Երկնից Դարբնէն, Աստուծոյ հոգւոյն ներկայութենէն, և Օրինաց սրբութենէն:

Համակ լոյսերու մէջ ողողուած սա գունդը Աստաքելոյն է: Ո՜ւրկէ է, հզբարք իմ, այս լոյսը աստոց, ուրկէ՞ է աստոց այս իմաստութիւնը և սրբութիւնը, եթէ ո՛չ երկինքէն՝ ճշմարտութեան և չնորհքի անթափանցելի խորունկութենէն, Յիսուսէն զոր կը սիրէին և կը պաշտէին: Այո՛, երկնային՝ հոգեւոր և աստուածային այս առարկայնութիւնն էր որ մեծ՝ սուրբ և կատարեալ սկզբունքներ

ստացած էին և զանոնք գործի կը վերածէին. երկինքէն եկած էր անոնց՝ այն եռանդը՝ որով կը քարոզէին Քրիստոսը, այն յափշտակութիւնը՝ որով կը հրատարակէին հոգիներու փրկութիւնը, այն հաստատամտութիւնը՝ որով կը վկայէին ճշմարտութեան, նոյն իսկ իրենց մահուամբը: Այո՛, այն հրեչտակային վարքը, դիւցազնական քաջութիւնը, քրիստոսական օծութիւնը իրենց պաշտած և սիրած Աստուծմէն բղխած էր անոնց մէջ:

Տեսէք Քնչպէս կը խօսի Ս. Պօղոս Փիլիպեցւոց, «Գիտեմ նուաղիլ, գիտեմ առատանալ, յամենայնի ամենևեսին խնդամուտ եմ, և՛ յագիլ և՛ քաղցենալ, և՛ առատանալ և՛ նուաղիլ, յամենայնի կարող եմ ամենում՝ որ զօրացոյցն կիս»: Ո՜ւր է Պօղոսի սիրտը, այս բարձր և սուրբ սիրտը. — Քրիստոսի մէջ: Մարիկ ըսէք Քնչ կ'ըսէ առաքեալն. Քնչ ինձ չահն է, զայն վնաս համարիմ վասն Քրիստոսի: «Որ ոսոխ Յաննայնէ զրկեցայ և համարիմ կղկղանս զամենայն Քնչ, զի զՔրիստոս չահեցայց և գտայց ինձ»: Նոյն միտքը կը յայտնէ նաեւ Ս. Յովհաննէս. «Զոր տեսաքն և լուաք, պատմեմք ձեզ. զի և դուք հաղորդութիւն ունիցիք ընդ մեզ, և մեք հաղորդութիւն ունիմք ընդ Հօր և ընդ Որդւոյ իւրում Յիսուսի Քրիստոսի». իրենց սիրած և պաշտած Աստուծմէն ստացած են այն սուրբ և վստահելի բարոյականը:

Անհատական ձեզի Սոեփաննոսն ալ: Քնչ քա-

Յաւիտեան, մինչ վերստին, մինչ չնորհք կարտա-
վայէր անկէ, երբ կայնած Սանհետրինին մէջ կը
բաղխէր կառավարչական խիղճերը, երբ կար-
տասանէր իր և ակնկեցւոց՝ Քրիստոսի հատատքին
վրայ պաշտպանողականը, երբ աւետիս պէս կը
մռնչէր անունդ դէմ ճշմարտութեան զօրութիւնով,
երբ ամբիծ տասարակի նման կը քաղցրանայէր իր
սիրելի Յիսուսը, երբ քարերու կոյտերու մէջէն
կը թռչնէր ներողութիւն իր սպանիչներուն, և մա-
քուր հոգին՝ հոգիներուն հօրը։ Ո՞րքէ եկած էր,
եղբարք իմ, այս ոգին անոր եթէ ոչ երկնային
գաւառներէն՝ ուր թռած էր իր սիրտը արդէն՝ իր
ամենասիրելի Փրկչին հետ, Աստուծմէ՝ որու մէջ
կ'ապրէր, և հոգեւոր աշխարհէն՝ որուն քաղաքա-
ցին եղած էր իր հոգին։

Եւ դուք, ո՛վ մարախրոնները դունդեր, ալե-
վառ ծերունիներ, դիւցազնացեալ կիներ, կու-
սամանուկ երիտասարդներ, չհաղգեստ կուսանք-
ներ, և լուսերամ մանուկներ. ո՞վ ղձեզ յօրինած
է այսպէս չքեղ՝ պատկառելի և օծուն, ինչո՞վ
կազմած էիք այն նկարագիրն, որով վէր դէպ ի
վեր բարձրացաք այս աշխարհի ունայնութիւննե-
րէն, սորին և վայրաքարշ կիրքերէն, երկրասիրէ
ցանկութիւններէն, որով ոտքի տակ կոխկրտե-
ցիք մարդկեղէն վառքեր և աշխարհային հեշտու-
թիւններ։ Ոչինչ սակեցիք աշխարհային վառքեր
ու բանտեր, որով ատելի զօրաւոր եղաք քան
տանջանքները ու ձեզ տանջողները, երկնային

յոյսով, աստուածային սիրով, որդեգրութեան
չնորհքով։ Երանի ձեզի, ով երջանիկ հոգիներ,
սուրբ մեծ և ազնիւ հոգիներ։ Զունէիք գանձեր
երկրի վրայ. ձեր գանձերը երկինքի մէջ էին, գան-
ձեր, սուրբ՝ մեծ և անպակասելի գանձեր, որ չեն
ապականիր, որ չեն աւրուիր յաւիտեանս յաւիտենից։
Երկրաւոր բաներէն և ո՛չ մէկը ըլլիք առարկայ
ձեր սիրոյն ու բաղձանքին, ձեր երջանկութիւնը
չէիք վնտռեր մարմինը չոյող ո՛չ մէկ բանի
մէջ։ Կորովաբերբ աչքերով տեսաք այն տեսանելի
իրերէն վեր անտեսանելին՝ անչարժելին ու յաւի-
տենականը, յարեցաք վարեցաք անոր և օրհնուե-
ցաք անկէ։

Չէ՞ք ուզեր դուք ալ, եղբարք իմ, մասնա-
կից ըլլալ այս երանութեան և օրհնութեան։ Ու-
րեմն դուք ալ սիրեցէք երկնաւոր՝ հոգեւոր և
աստուածային իրերը, և եղէք նահապետներուն,
մարգարէներուն, առաքեալներուն և մարտիրոս-
ներուն պէս մեծ՝ սուրբ և կատարեալ։ Վերմին
կը վայելենք այս մասին դիւրութիւններ։ Աստուած,
ճշմարտութիւն՝ ձեր մօտը կայ, միայն ուզեցէք և
ահա գործը լինքնին ի գլուխ կ'ելլէ։ Սիրեցէք
զԱստուած, պիտի նմանիք Անոր։ Սիրեցէք Քրիս-
տոսը, անոր բարոյական կատարելութեանց գիծերը
պիտի դրոշմուին ձեր սիրտին ու բարոյականին
վրայ, սէրը պիտի նկարէ ձեր մէջ Քրիստոսը։ Զօ-
նեցէք ձեր հոգին և սիրտը Ս. Հոգիին, պիտի հաղորդ
ըլլաք անոր կրակէ ղդայուններուն չարունակ,

պիտի փոխուիք միշտ ի կատարեալ բարին, ի կատարեալ ճշմարիտն, և ի կատարեալ գեղեցիկն, ձեր բազձանաց առարկային, ձեր գանձին: Սիրեցէք ճշմարտութիւնը, այս է այն գանձը թանկագին՝ որ կը սրբէ ձեր սիրտը, և կը տիրէ ձեր ամեն խորհուրդներուն, և սրտի չարժումներուն ու կեանքին, այս է այն վրձինը՝ որով ամենաճարտար նկարիչը միշտ պիտի նորոգէ զձեզ, պիտի հաստատէ իր գոյները ձեր վրայ, և պիտի յօրինէ զձեզ յարմար և վայելուչ իրեն: Մենք ամենքս բաց երեսով Տէրոջը փառքը որպէս թէ հայելիի մէջ տեսնելով, նոյն պատկերէն կը նորոգուինք փառաց ի փառս, որպէս թէ Տիրոջը հոգիէն (Բ. ԿՈՐՆԹ. Գ. 18): Սիրեցէք վրկութիւնը, Աստուծոյ խոստումները, վարեցէք Քրիստոսի աւետարան սիրոյն, Անոր չարչարանքներուն, Անոր վէրքերուն. բարէ, որչա՛փ պիտի աղնուանաք, բարձրանաք և պիտի կատարելագործուիք:

Հեռացէք այդ վատառողջ կլիմայէն, որուն մէջ կ'ապրիք: Մի՛ խաբուիք եղբարք իմ, չէ, չէք կրնար ըլլալ ի՛նչ որ կը կեղծէք ըլլալ, էք՝ ինչ որ էք սրտով, է՛ք՝ ի՛նչ որ էք սիրով և բազձանքով: Իրաւ մեծութիւնը, իրաւ սրբութիւնը, իրաւ կատարելութիւնը՝ սրտի և հոգւոյ սահմանիք վիճակն է, արտաքին երեւոյթով չէք կրնար ըլլալ այնպէս. մարդերուն այնպէս երեւնալը չէ մեր խնդիրը, այլ իրաւցնէ ըլլալու ենք այնպէս: Փոխեցէք, փոխեցէք ձեր սիրոյն ու բազձանքին առար-

կայները, վատրեցէք ձեզի հեշտութիւններէն և չար հաճոյքներն, և նիւթական իրաց՝ իրրեւ ձեր գերագոյն վախճանին՝ տաժած ձեր ղգացումները: Երիտասարդներ թող ձգեն զեղխութիւնը, ծուլութիւնը, սահակութիւնը, արբեցութիւնը, թողունք ագահութիւնը, ցուցամոլութիւնը: Զգենք այլ եւս տալ այն գայթակղութիւնները, որով սրտեր ու մտքեր պղծելու առիթներ տուած ենք չատ անգամներ: Սիրե՛նք, բազձա՛նք լ՛ինչ որ սրբեցին և բազձային սրբութեան մէջ վկայուած մարդիկ, մեծ և կատարեալ հոգիներ: Ըլլա՛նք նոր և նորոգուինք մեր հոգիովը և մեր սիրտովը օրէ օր, Քրիստոսի պատկերին համեմատ: Ցափշտակեցէք ձեր սիրտը աչխարհի ունայնութիւններու հեղհեղէն, երկրաւոր իրաց ստորնութենէն, և մարդկեղէն իրերու չարութենէն, և յանձնեցէք զայն երկնային ճշմարտութիւններու, հոգեւոր իրաց սիրոյն բարերար ազդեցութեանց, և աստուածային խոստումներու բազձանքին: Շատեր մեզի պէս էին, յանձնեցին զիրենք երկինքի ձեռքը և նորէն կազմուեցան, ըլլանք մենք ալ անոնց պէս:

Ներկայանանք Քրիստոսի չնորհաց աթոռոյն առջեւ. ըսենք. «Սիրտ սուրբ հաստատեա՛ յիս, Աստուած, և հոգի ուղիղ նորոգեա ի փորի իմում»: Անիկայ արդէն կը փափագի ընել նոյնը: Երբ տեսնէ թէ իրեն կը յանձնուինք, ո՛րչափ աւելի գորովով և անձկանօք պիտի գրկէ զմեզ, պիտի սրբէ ու ջնջէ մեր չար նկարագիրը, աղտեղի և գծուծ

քնութիւնը, ապականեալ սիրտը։ Որչա՛փ սիրով և կարեկցութիւնով պիտի սրակէ մեր վրայ՝ մեր սրտին մէջ, իր խոցուած կողին կրկնավտակ աղբիւրէն. ինչ գթով պիտի սանձէ նորէն իր արարչական մատներով զմեզ լոյսի, հոգիի, սրբութեան, բարութեան, համբերութեան, սիրոյ և արդարութեան հրաշազան բաղադրութիւններով, ի վառուն և ի գովեստ անուան Իւրոյ, որում փառք յաւիտեանս. Ամէն։

ԽՈՐԷՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ՏԱՂԼԵԱՆ
(Սթաճօս)

ԸՆԿԵՐԱՅ ՀՈԳԱԾՈՒԹԻՒՆ

«Ետես եւ զանց արար»։
(Դտւկ. Ժ. 31)

ՏԵՍՆԵԼ արկածն ու պատահարը, տեսնե՛լ գործեալ ոճիրը, տեսնե՛լ մահամերձ մարդը, տեսնե՛լ հոգեւարն և զանց առնել, ասիկա ամեն մարդու սիրտին և ղգացմանց գործը չէ։

Գործուած չարիք մը, ոճիր մը, թող լինի մարդուն անմոռնալիութեան հետեւանք, թո՛ղ լինի իր կիրքերէն և յուսահատութենէն թելադրեալ, թո՛ղ լինի չարագործներու դահ գացած, ամեն պարագայի մէջ ալ օգնել օժանդակել, գթալ և սփոփել՝ քրիստոնէական և մարդասիրական պարտականութիւն մ՚է։ Հարկ չէ վիճաւել թէ ուրիշ եկած է այս չարիքը կամ ձախորդութիւնը, իր անխոհեմութենէն, իր անխելքութենէն. վայթ չէ թէ որու կղմո՛ ալ գործուած ըլլայ ոճիրը, և

ենթական ո՞վ կ'ուզէ ըլլայ, այլ սիրոյ և միաքի չաս ընդարձակ առմամբ և քրիստոնէական ազատասիրտ ոգւով, բովանդակ աշխարհը իբրեւ մի մեծ ընտանիք համարել, և մօտենալ անկեալին և թշուառացեալին, մօտենալ ցաւագնելոյն և դժբաղդին, մօտենալ վիրաւորին ու տառապելոյն, օգնել և խնամել՝ առանց խտրութեան. ահա որքա՜ն հաճելի և գաղջը է՝ գթութեան ընդհանրական սկզբունքը և պարտուց գիտակցութիւնը:

Գթութեան և մարդասիրութեան Աստուածն ալ՝ որ յերկինից իջաւ, իր գալստեամբը վերանորոգեց բոլոր աշխարհը և իր հաւատացեալները, ինքը այս անսահման գթութեան և մարդասիրութեան սկզբունքով գործեց և քարոզեց, վերցուց տհաս և այլանդակ, ոգորմ և անճոռնի գաղափարները, խաւարամիտ մտածումները, և ազգերը և ժողովուրդները ի մէ ձուլեց Աւետարանի աղատասչունչ սկզբունքներով:

Բանդէտ համարեալ օրինական մը՝ իբրեւ լուսաւոր միաքի տէր, կ'ուզէ՞ր փորձել թէ կ'ուզէ՞ր ուսանիլ մեր սիրեցեալ Փրկչէն, գիտնալու համար թէ՝ ո՞վ է իր ընկերը: Եւ ինչպէս գիտէք՝ աստուածային բոլոր օրինաց ամփոփումը ու բովանդակութիւնն է, նախ՝ «Սիրել զԱստուած ի բոլոր սրտէ, յամենայն անձնէ և յամենայն զօրութենէ», և երկրորդ՝ «Սիրել զընկերն իբրեւ զիւր անձն»: Հարցասէր օրինականը չունի ինչ առարկութիւն առաջին պատուիրանին համար, բայց երկրորդին համար ունէր վարանումն՝ երկբայութիւն և անգիտութիւն, և անճոռնի մտքով, «Սիրեացես զընկեր քո իբրեւ զանձն քո» պատուիրանով կ'իմանար իր չուրջը եղողներն, և աւելի ընդարձակ սահմանն ալ՝ Իսրայէլի որդիները. և այժմ կ'ուզէ օրինականը լսել և իմանալ թէ ի՞նչ է Յիսուսի սկզբունքը, թէ արդեօք Յիսո՞ւս ալ այս անճոռնի սահմանին մէջ կը գտնէր ընկերակցութեան պարտականութիւնը. ուստի կը հարցնէ թէ «Ո՞վ է իմ ընկեր»: Այս հարցումով կ'ուզէ ճանչնալ իր ընկերը, որպէս զի օրինաց պահանջման համեմատ զայն ևս իր անձին պէս սիրէ, և հոգ տանի անոր բարութեան և օգտին: Յիսուս օրինականին այս փափաքը կ'ուզէ կատարել և այս կենսական խնդրոյն վրայ իր վճիռը տալ, սակայն չուզեր խօսքով և եթ ըսել թէ՝ երկրի վրայ բնակող բոլոր ազգերը՝ առանց ցեղի և կրօնի խտրութեան՝ քու ընկերներն են, այլ Աստուածախօս և հիանալի առակաւ մը կ'ուզէ օրինականին փափաքանաց գոհացում տալ և ճանչցնել ճշմարտութիւնը: Յիսուս իր առակին մէջ՝ երուսաղէմէ Երիքով իջնող մարդ մը կը պատկերացնէ օրինականին առջեւ, իսկ՝ թէ այս մարդը յերուսաղէմ մնայր, երուսաղէմին դուրս չելլէր՝ չըժանդակեր, երուսաղէմ իր խաղաւէտ ու անմահական բնակաւանն էր, ի երուսաղեմէն մեկնելէն ետքը՝ փորձութիւնք փորձութեանց յաջորդեցին և խեղճ մարդը ճամբան աւազակներուն ձեռքը ինկաւ:

Երուսաղէմը կ'իմանանք փափկութեան դրախ-

ոը և երիքովը ցաւոց և առաւտանաց աչխարհը, աւազակները՝ տարտարոսի իշխանը և իր սադայէլեան խումբը, որոնք խեղճ մարդը կողոպտեցին, մերկացուցին և ինչ որ ունէր յափշտակեցին, Աստուծոյ պարգեւներն ալ չնորհներն ալ խլեցին, և ասով ալ չբաւականացան, այլ և զարկին, վիրաւորեցին մեծագոյն հարուածներով, վէրք վէրքի վրայ դրին, և զայն կիսամահ թողուցին ու հեռացան: Դժբաղդ մարդը՝ ամէն ունեցածն վրայ տալէետքը, ահա կեանքն ալ ի վտանգի է, մերձ է օրհասը, արիւնը յորդառատ կը վազէ, վիրաւորուած է գլուխն ալ, սիրտն ալ, և ինկած մնացած է անտառին մէկ կողմը՝ մահն անխուսափելի է. և մարելու մօտ եղող աչքերը՝ չորս կողմ յառած՝ օգնութիւն մը, դարման մը, սպեղանի մը կը փնտռէ, և իր օրհասականի հոգեսպառ մրմունջը և հեկեկանքը լսող չկայ, անտառին ժայռերը՝ ծառերն ու թուփերը միայն իրեն ընկերն են և միայն իրեն կարեկից: Այլ սակայն բարեբաղդութիւն մը անկեալ և վիրաւոր մարդուն. այդ ճամբէն՝ այդ անցքէն կուգայ՝ կանցնի այն մեծանուն ու փառաւոր քահանան, որ բարձր աթոռի մը վրայ բազմած էր ոսկեճամուկ հանդերձներով պճնազարդեալ, և իր ճակտին վրայ կը փայլէր ձշմարտութեան վերտառութիւնը, բայց սիրտը անգթայ՝ անտարբեր ու դառնարկ, իր սաղ նայեցուածքը կը ձգէ անկեալ մարդուն վրայ, կը տեսնէ անոր արեան ճապաղիններու մէջ լողալը, կը

լսէ նորա ազեխարշ ու ողբագին հեծեծանքը, սակայն սիրտը չը չարժիր, հոգին չը թնդար, երեսը անդին կը դարձնէ, քայլերը կ'արագէ ահա, «Եահս և զանց արար»: Մինչեւոյն ճամբուն վրայէն կուգայ՝ կ'անցնի Ղեւտացին, դիտուն և բանդէտ՝ խելքի և քաջութեան տէր, այն ալ կը կենայ, կը նայի, կը տեսնէ անկեալ և վիրաւոր մարդուն վիճակը, անոր մահամերձ կացութիւնը, բայց նա ալ չը հանիր օգնութեան, նա ալ չուզեր ձեռնտու լինել, այլ արագ քայլերով կը հեռանայ այս տխուր և մահամերձ տեսարանէն:

Այլ սակայն ահա անակնկալելին անյուսալին՝ որ կուգայ օգնութեան կը հասնի, բայց սա՛, ոչ հրէայ է, ոչ քահանայ, ոչ Ղեւտացի, այլ Սամարացի, Հրէից համար տեսլի և հերձեալ ցեղ մը՝ որոնց հետ չէին խառնակիր, որոնց հետ նիստ ու կաց՝ ուտել ու խմել չունէին, և ոչ իսկ խնամութիւն, և մեր Փրկչին Յիսուսի ալ արդէն ըսած էին. «Սամարացի ես և դեւ քո ի քեզ»: Սակայն այս արհամարհեալ և նախատեալ Սամարացին, նոյն ինքն աստուածային գթութիւնը, Աստուծոյ միածին Որդին, որ իր փառայեղ ձին հեծած՝ դիւցազնական արիութեամբ կուգայ, չանցնիր, նա յերուսաղէմէն՝ յերկնից յերկիր իջած էր, տեսաւ իր ճամբուն վրայ անկեալ մարդը և գթացաւ անոր վրայ. անմիջապէս ձիէն վար իջաւ, գնաց մօտեցաւ վիրաւորին, տեսաւ զայն արիւնլուայ, վէրքերը ծանրացած, մահն ալ մօտեցած, անզգայացած և իր աչքերը

վակած, Սամարացին չպժգաց, չզդուեցաւ, այլ լուաց՝ սրբեց վիրաւոր մարդուն վէրքերը, և անոնց վրայ դրաւ ձէթ և գինի, և զայն գրկեց իր դրասաձին վրայ դրաւ։ Յիսուս էր որ գրկեց վիրաւոր մարդկութիւնը և դրաւ իր խաչին վրայ, և զայն տարաւ յանձնեց պանդոկ մը, այն է աստուածընկալ Կաթողիկէ Ս. Եկեղեցին, և պանդոկապետին տուաւ երկու դահեկան, որ կրնայ նշանակել հին և նոր կտակարանը, կամ սէրն ու գթութիւնը, և կամ մկրտութիւնն ու հաղորդութիւնը, և պատուիրեց պանդոկապետին դարման տանել վիրաւոր մարդուն, խոստանալով որ իր երկրորդ գալստեան ամբողջ ծախքերը պիտի հատուցանէ։

Այս աստուածախօս առակը վերջացնելուն ըսաւ Յիսուս. Արդ հիմայ, ո՛վ օրինական, դուն ինչ կըսես, դու ինչ դատաստան կ'ընես այս երեքին համար, ո՞վ է աւելի բարեկամ և ընկեր՝ աւազակներու ձեռքը ինկած դժբաղդ և վիրաւոր մարդուն, քահանա՞յն, Ղեւտացի՞ն, թէ Սամարացին. նա ալ պատասխանեց, «Որ արար ողորմութիւն»։ Յիսուս ըսաւ. «Երթ և դու արա՛ նոյնպէս»։

Յիսուս այս աստուածախօս առակաւ հարցաւէր օրինականին բացատրեց թէ ով է իր ընկերը, և արդարեւ այս առակին առումով չատ ընդարձակ է ընկերին սահմանը, և կրնայ երկրի բոլոր մարդոց վրայ տարածուիլ առանց ազգի և կրօնի խտրութեան, ամենքն ալ մարդկութեան անդամներն և ընկերներն են, ինչպէս Երուսաղէմէն Յերիքով իջնող մարդը՝ որ որոշ ցեղի մը կամ ազգի մը չէր պատկանէր։

Յիսուս այս մարդասիրական գթութեան ընդհանուր սկզբունքը իր վրայ ցոյց տուաւ և ըսաւ. «Մնծ քան զայս սէր ոչ ոք ունի, եթէ զանձն իւր դիցէ ի վերայ բարեկամաց իւրոց»։ Եւ արդարեւ զոհեց իր անձը, թափեց ու հոսեց հատուցանելոցս փրկութեան համար՝ իր անգին արիւնը, և վիրաւորեալ մարդուն վէրքերը լուաց մկրտութեամբ սուրբ աւազանին և օծմամբ սրբալոյս միւռոնին, պատեց նորա վէրքերը, և անապակ դնեաւ իր փրկարար արիւնը տուաւ, և անկեալ ու մահամերձ մարդը փրկեց ու ազատեց մահէն ու գերեզմանէն։ Մենք ալ, սիրելի՛ք, Երիքովի ճամբուն վրայ ենք, և կ'ուզենք դառնալ մեր բնագաւառն յերկինս՝ նոյն Երուսաղէմ։ Սակայն Երիքովի այս ճանապարհն անձուկ և վշալից է, և ամեն տեսակ գողեր ու աւազակներ կը վխտան, սրախ, մլուքի պատուց գողեր, գուցէ մեզմէ չատերը այլեւայլ ժամանակներու, այլեւայլ աւխրներու մէջ կողոպտուած լինին և զրկուած աստուածահաճոյ չնորհներէն, կողոպտուած լինին սրտի բարութիւններէ՝ առաքինութիւններէ և միտքի ձիրքերէ, և թերեւս վիրաւորուած լինին իրենք ալ սխալական մարդիկներ, և ամենքս ալ ունենանք մեղքեր՝ յանցանքներ և թերութիւններ, վիչտեր ու ցաւեր։

Եւ ո՞վ, եղբա՛րք, Երիքովի այս դժնեայ ճամ-

չուն վրայ վէրքեր առած չէ, և մեր մէջ կարեկից ողիներ, գթացողներ, օգնողներ չատ չեն երեւիր. և բազմիցս անկարելիը անզգայ ու անտարբեր սրտով՝ Քահանային և Ղեւտացիին նման վիրաւորելով ու տառապեալ մարդուն քովէն կ'անցնինք, կը տեսնենք ամեն կրած չարչարանքները, կը տեսնենք իր յուսահատ և լքեալ վիճակը, կը տեսնենք թէ բարոյապէս մահուան դուռը հասած է, բայց՝ ինչուս պէտք է՝ ըսելով, երեսին անդին դարձուցած կ'անցնինք ու կ'երթանք: Եթէ ամենամեծադոյն մխիթարութիւն մը ունինք, այն ալ Սամարացին Յիսուս՝ մեր ամենողորմած Աստուածը, միշտ պատրաստ է դրկարաց ընդունիլ զմեզ, նա պատրաստ է մեր վէրքերն ու խոցերը կապել, ապրեցնել դնել, բուժել ու առողջացնել, մենք ալ պէտք է իր ճամբուն վրայ դանուինք, իր գծած լուսաւոր ուղղութեամբը ընթանանք, ցոյց տանք իրեն մեր վէրքերը և խոցերը, բանանք մեր սիրտերը, բանանք մեր հոգիի և միտքի առագաստները, անսանք իրեն, անսանք իր պատուիրանները, վարձինք և կառչինք իր քարոզած հաւատքի ճշմարտութեան, և նա յայնժամ իր ամենազօր ձէթը ու բազուկը պիտի կարկառէ մեր վրայ և զմեզ վիրաւորող բանսարկու թշնամւոյն ձեռքէն պիտի ազատէ, և զմեզ պիտի հաստատէ երանական բարձրութեան մը վրայ, ուր չեն կարող հասնիլ թշնամեաց նենգութիւնն և դարանակալութիւն:

Գիտնալու ենք թէ առանց Քրիստոսի պաշտպանութեան ու հովանաւորութեան՝ կեանքի, երիքովի ճամբուն մէջ՝ ամեն վտանգ, ամեն արկած կրնայ պատահիլ: Հիմա՝ չատերը, հրէայ օրինականին նեղութեանց դաշափարներն ունին, ամեն ոք իր տունը, իր ցեղը, ամեն ոք իր պատկանեալ եկեղեցւոյն հետեւողները կը խորհի միայն, առանց նկատելու թէ, մի է Քրիստոս, մի է իր եկեղեցին, մի է մկրտութիւնն ու հաւատքը, մի Աստուածն ու քրիստոնէութիւնը, և այսպէս նուազած է քրիստոնէական ընդհանուր եղբայրութեան և մարդասիրութեան հոգին: Ցաւալի է ըսել թէ նոյն իսկ եկեղեցեաց բեմերու վրայէն, դպրոցներու սեմէն, օրաթերթերու էջերէն՝ խտրականութեան հոգին կը քարոզուի, և իրրեւ առակախօսեալ քահանան ու Ղեւտացին կը տեսնուին ու զանց կ'ընեն: Կը տեսնուին նեղեալներն, կը տեսնուին անօթին ու քաղցածը՝ և զանց կ'առնուին, կը լսեն չատերու լալագին աղերսը ու զանց կ'առնուին, կը տեսնուին ժողովուրդի տգիտութիւնը ու անկրթութիւնը, չեն օգներ և զանց կ'առնուին, կը տեսնուին ժողովուրդի մոլորած վիճակը՝ չեն խրատեր ու զանց կ'առնուին, կը տեսնուին որբին ու այրին արգահատելի վիճակը՝ ծայրայեղ կարօտութիւնը, չեն ողորմիր և զանց կ'առնուին. կը տեսնուին խեղճութեան՝ թշուառութեան իսկատիպ պատկերներ մահուան դուռը մօտեցած, չեն մօտենար ու զանց կ'առնուին: Բայց ո՞վ պիտի հասնի, օգնէ վիրաւորին, ո՞վ նորա վէրքերը պիտի լուայ, ո՞վ տպե-

զանի պիտի հայթայթէ, ո՛վ զայն պիտի բառնայ իր ուսոց վրայ, և ո՛վ զայն պիտի յանձնէ ի պանդոկն լուսոյ՝ խաղաղութեան և անդորրութեան, ի պանդոկն բարեկրթութեան և դաստիարակութեան, հոգալով բովանդակ դարմանի ծախքերը: Անոր համար վիրաւորեալը՝ իր վիրաւոր վիճակին մէջ, հիւանդացեալն՝ իր խօթութեան և ցաւոց մէջ, աչքերը միշտ յառած կը մնայ մարդասէր Սամարացիին:

Մենք ամենքս ալ ո՞վ գիտէ թէ ինչ զանցառութիւններ ունեցեր ենք և մեր զանցառութիւնները որքա՞ն վնասաբեր եղած և ստուգի նատած են մեզի և դառնապէս տուժած ենք: Երբեմն մեր ընտանեկան յարկին մէջ ալ զանցառութիւններ ունինք, յախտուն և անպէտ ծախքեր, այլանդակ սովորութիւններ, հակողութեան և խնամքի պակասութիւններ, և ապա դառնապէս զղջացած ենք մեր զանցառութեան ու անտարբերութեան վրայ:

Երբեմն կը տեսնենք մեր զաւակաց կրթութեան տափակ և դանդաղ եղանակին, որոնք վարժարանէ վարժարան չըլլան կ'առնեն ու չեն օգտուիր, ամուլ միտքե՛ր, հասակնին կ'առնեն՝ պետերնին կուգայ՝ տակաւին նախակրթարանի վիճակ ունին. խե՛ղճ ուսանող, որուն ներկան խեղճուկ, ապագան անյոյս: Մենք ալ այս ամենը իբրեւ ծնողք կը տեսնենք, աչք կը գոցենք և կ'ըսենք, «Ինչ կ'ուզէ Թող այն լինի»

Երբեմն կը տեսնենք մեր զաւակաց ոտք մտքը գնայքը սանձարձակ ազատութեամբ, բարքերու

աղտոտ նկարագրի հետեւողութեամբ, իրենց համեստութիւնը և պարկեշտութիւնը վտանգելու վիճակին հասած, ու անհոգ կը գտնուինք, ահա «Ետես և զանց արար»:

Երբեմն կը տեսնենք մեր համարիւն եղբարց և աղգակիցներու բարոյապէս վիրաւոր և դարմանի կարօտ վիճակը, մտաւոր խեղճութիւնին, կարօտութիւնին, կը լսենք նաեւ անոնց սրտաճմլիկ ողոց ձայները, բայց աչքերնիս կը գոցենք, ականջնիս կը խցենք, ահա «Ետես և զանց արար»:

Երբեմն մեր չուրջը կը տեսնենք արբեցողներ, գինեմոլներ, ծխամոլներ, խաղամոլներ, որ մեծամեծ կորուստներով դուրս կուգան գինեատուներէ և խաղարաններէ, որոնք իրենց մահը կ'արագեն, իրենց կորուստը և կործանումը կը փութացնեն, տուն՝ ընտանիք և զաւակներ անխնամ կը թողուն՝ կը հիւծին ու կը մաշին, ու մենք այս ամենը կը տեսնենք, չենք հասներ, չենք խրատեր ու յորդորեր՝ որ ևս կենան այդ բարոյական աւերումներէն. և թերեւս գտնուին մարդիկ՝ որ անոնց կորստեան վրայ ծիծաղին: Այս ընթացքով մեր հանրային օգտին և բարւոյն կը վնասենք:

Ահա՛ հոս կ'ամփոփուի, եղբա՛ր, պատուէրն աստուածային Թէ՝ «Երթ և դու արա՛ նոյնպէս». մենք ալ ո՛չ զանցառու քահանային և ո՛չ զանցառու Ղեւտացիին նման, այլ Սամարացի Յիսուսին նման՝ «Որ արար ղողորմութիւնն»՝ գործելու ենք: Ո՞վ անցո՛ղդ, ո՛վ ոք ալ լինի քու ճամ-

բուդ վրայ, ո՛վ ոք ալ տեսնես լքեալ և անկեալ, կողոպտուած և յափշտակուած, վիրաւոր ու մահամերձ, մի՛ հարցներ անոր ազգանունը և ցեղը, այլ իջի՛ր բարձրութենէդ, ամենեւին մի՛ զզուիր, մի՛ պժգար, սիրէ՛ մարդկութիւնը, և մօտեցիր անոր դարման տանելու, մխիթարէ՛ իր վշտաց և ցաւոց մէջ. օգնէ՛ անոր, ինչ որ կարող ես, և առաւել հաճոյ պիտի թուի Աստուծոյ՝ երբ առանց խորհրդեան կը վերթաս օգնել, առոր մէջն է առաքինական մեծութիւնը, ինչպէս մեր աչքը օրինակը մեզի ցոյց տուաւ, անխաթար իրեն դիմողներուն ձայնին լսելով և դիմալով։

Մենք ալ, եղբա՛րք, մեր սիրեցեալ Փրկչին օրինակին հետեւինք, մենք ալ բարոյապէս և նիւթապէս օգնենք մեր ընկերներուն, հաւատալով թէ Աստուած փոխարէնը լիապէս պիտի հատուցանէ։

Եւ Այն որ՝ յերկնից իջաւ, լուաց ու սրբեց իր հաւատացեալները, պատեց մեր վէրքերը, և արժանի ըրաւ զմեզ իր կենդանարար Մարմնոյ և Արեան փրկական խորհրդոյն, Այն՝ որ իր փրկական Արեամբ զաչխարհ լուսաւորեց, մեզի ալ մեր մեղքերէն սրբէ, մեր հոգիներն ու սիրտերը մաքրէ, և արժանի առնէ զմեզ իր դիմաթեան չնորհացն. Ամէն։

ՊԱՇՏՕՆԵԱՅ ՀԱՅ. Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

(Կ. Պոլիս)

ՀՈԳԵԿԱՆ ՎՇՏԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

«Ոբ վարէին արտաւօք՝ ցընծասցեամբ հնձեսցին»։

(Սաղ. Ճիզ. 6)

Տառապանքը կամ վիշտը ամեն տեղ գոյութիւն ունի, ասիկա ամենքս ալ գիտենք։ Մեր կամքէն անկախ՝ երբեմն կուգայ կը մտնէ մեր նեարկին, կը ջլատէ մեր կենդանութիւնը ու կը նուաղեցնէ զմեզ, չնայիր մեր աչխատութեան կամ հարստութեան, տգիտութեան կամ գիտնականութեան, այնպէս մը կը ներկայանայ՝ որ չենք կրնար փիլիքսի առ Պօղոս առաքեալ ըսած խօսքին պէս մենք ալ ըսել, «Դու առ այժմ երթ, և յորժամ ժամ լիցի՝ կոչեցից զքեզ»։ Վիշտը չսպասեր որ իր մօտ երթանք կամ զինքը հիւրասիրենք, ինքն է որ կուգայ մեզ, յաճախ յանկարծակի և ուժգին գիրկընդխառնութեամբ կը փարի։ Մէկը չկրնար աղատիլ ինքզինքը անկէ՝ առանց կարծես անոր կամքին։ Այն մարդը որ չտառապիր և երբէք չէ

տառապած ու վիշտ չէ ունեցած երկրի վրայ, անհե-
թեթ բացառութիւն մը պիտի համարուէր. պիտի ըսէի
թէ Աստուծմէ մոռցուած պիտի ըլլար այն, բայց
պէտք է գիտնալ թէ Աստուած ոչ ոքը կը մոռնայ:

Տառապանք կամ վիշտ, ամէնէն հին՝ դպրու-
թիւն ունեցող խնդիրն է աշխարհի վրայ: Մարիկ մի՛
ընէք այժմեան խորհողներուն, որոնք զձեզ համո-
զելու համար ամէն ջանք ի գործ կը դնեն: Մի՛
հաւատաք անոնց խօսքերուն որոնք կ'ըսեն. « Չկայ
երկրի վրայ վիշտ՝ եթէ անտարբերութեամբ ու հե-
տաքրքրութեամբ ապրիս »: Եթէ ակնարկ մը նետենք
յունական կամ հռոմէական հին աշխարհի վրայ,
և քննենք նշանաւոր փիլիսոփայից խօսքերն, նոյն
բանն է որ կը յանձնարարուի վշտին իբր դարման,
հետաքրքրութիւն Եպիկուրոսի և անտարբերութիւն
Ստոյիկեանն Զինոնոսի:

Ուրիշ խմաստասէր մըն ալ, որ աւելի խորին
կերպով քննած է վիշտը, տեսած է անոր մէջ նա-
խախնամութեան խորհրդաւոր մէկ գործիքը մար-
դուն դաստիարակութեան համար: Անոնցմէ է այն,
հնագոյն փիլիսոփայական աշխարհի մեծանուն անձը,
որոյ գրութիւններն մէկ քանի կէտերով կը համե-
մատին աւետարանի բարձրագոյն սկզբանց:

Ս. Գիրքն երբէք դրութենական եղանակով
չխօսիր՝ ո՛չ այս կենաւոր խնդրին վրայ և ո՛չ ա՛յլ
խնդրոյ մասին, նա երբէք փիլիսոփայական պա-
տասխաններ չտար մեր անհատատա յուզուած միտ-

քին ամէն հայեացքներուն, բայց ինչ որ կ'ըսէ այս
կամ այն խնդրոյ մասին՝ բաւարար է մեր մտահոգներն
կամ դժգոհութիւնները լուծելու, արդա-րացնելով
միեւնոյն ատեն Աստուծոյ կենդանւոյ նկարագիրը:

Ըստ Ս. Գրոց վիշտը ո՛չ պարզապէս բնական
երեւոյթ մըն է, ոչ Արարչին սկզբնական կամաց
մէկ արդիւնքը, ո՛չ ալ ճակատագրական մըն է,
այլ արդիւնքն է, անկարգութեան, հեատութեան
ընդդէմ Աստուծոյ: Աստուած չէ ուզած և չուզեր
վիշտը, անոր հաճելի բան մը չէ այդ. երբ մարդ
Աստուծոյ կը հպատակի, ու իր յարաբերութիւնները
երկիւղածութեամբ ու ներդաշնակութեամբ կը կա-
տարէ, այն ատեն տառապանքն ալ ինքնաբերա-
բար կ'անհետի, ու մարդ ինքզինքը երջանիկ ու
ուրախ կը զգայ: Բայց մարդ արարածը հպատա-
կութենէ կամ համակերպութենէ աւելի կարծես
նախատրամիս համարած է ապստամբութիւնը հե-
տաքրքիրը, և անոր համար է որ վիշտն անխուսա-
փելիօրէն կայ անոր հետ՝ որքան որ կ'ապրի աշխարհի
երեսի վրայ: Աստուծմէ հեռանալ կը նշանակէ զերի
ըլլալ տառապանքի և վշտի. « Ապականեցար, ո՛վ
Իսրայէլ, դի հակառակ եղար ինձ օգնականի
քուս » (ՈՎՍ. ԺԳ. 9):

Ուրեմն վիշտն ու արտասուքն, տառապանքն
ու հեծկլտանքն՝ հետեւանքն է ընդհանրապէս
հոգւոյն ապստամբ կացութեան: Նա մեղքի մը
պէս կը մտնէ ծածկօրէն սրտին մէջ, և սրտէն՝ այդ
մշտաբաց ու մշտաբուխ ակէն կը տարածուի համա-

չափութեամբ մը, համերաշխութեան խորհրդաւոր օրէնքով մը մինչեւ զգայականութեան ամենէն չնչինին: Առաւօտ մը չըլլար, ժամ մը չանցնիր, ո՛չ խակ վայրկեան մը՝ որ մարդ առանց առաւաւելու՝ արտասուելու ապրի ու մեռնի:

Եթէ Ս. Գիրքը կ'ընդունի սա մեծ սկզբունքը՝ թէ առաւապանը ու արտասուքն մեղքէն կը ծնանին, միւս կողմանէ պայծառ եղանակաւ մը կը հաստատէ թէ մեղքը վիշտ ըսել չէ, և ոչ ալ վիշտը մեղք ըսել է, և կամ մեղք և վիշտ համարժէք չեն երբէք:

Ս. Գիրքը կը մերժէ սա գաղափարը՝ թէ այն որ վիշտ ունի ու արտասուք, անկասկած մեղաւոր է, նա կ'արգիլէ ոչ մենք ձեռք առնենք աստուածային կշիռն և մեկնենք Աստուծոյ դատաստանը մեր կարճ ու անբաւական տեսութեամբ: Յոբ երանելին վիշտն ու արտասուքն, առաւապանքն ու ցաւն, կորուստներն ու հիւանդութիւնն՝ միթէ պէ՞տք են նկատդրել տալ թէ այդ բարեպաշտ ու աստուածավախ մարդն մեղաւոր մըն էր: — Ո՛չ երբէք:

Յիսուս ալ նոյն բանը չէ՞ մի որ կ'ուսուցանէ, երբ Սելոամի աշտարակի վրատապիներուն տակ մնացածներուն համար կ'ըսէ. «Համարէ՞ք եթէ նոքա պարտապանք եղեն քան զամենայն մարդիկ՝ որ բնակեալ են Երուսաղէմ, ո՛չ, ասեմ ձեզ»:

Մեր այս տեսութիւններով կրցանք քա՛ռ բառականի քննել թէ ի՞նչ կը վարդապետէ վշտի նկատմամբ խմաստութիւնն, և թէ ի՞նչ Ս. Գիրքն,

նկատի առնք խնդիրին միայն տեսական կողմը, կամ թէ ըսենք, խնդիրը մէկ կողմէն միայն ուսումնասիրեցինք: Հիմա վիշտը գործնական դեռնի վրայ քննենք. և տեսնենք թէ ի՞նչ արդիւնքներ ունի:

Այս կէտն մեր քարոզին մեծ մասն պիտի կազմէ:

«Ոյք վարէին արտասուօք, ցնծութեամբ հընձեացեն:»

Հոգեկան վիշտն ու արտասուքն, սիրտն ու հոգին դաստիարակելու մեծ դերը ունին մեր կեանքին մէջ: Առանց վարանելու կրնանք ըսել թէ ով որ արտասուելու ու վշտի մէջ խոցուած ու տառապած ըլլալու բաղդէն հարուածուած է, նա փրկուած է: Միեւնոյն տեսն սակայն տեսդ է թէ վիշտը ընդհակառակը կրնայ ամենէն ներհակ արդիւնքներն ալ յառաջ բերել: Ս. Օգոստինոս վիշտը կը բաղդատէ այն ջերմութեան հետ՝ որ կը հալեցնէ ոսկին և կը կարծրացնէ կաւը. որ կը նպաստէ կեանքի բեղմնաւորման, ինչպէս նաեւ կը փոխադրէ մարմնոյ տարրալուծումը: Ուրեմն ամեն ինչ կախում ունի տառապողին ներքին վիճակէն: Վիշտը զոր մենք կը տեղծենք, կրնայ ծնուցանել ոմանց մէջ խոնարհութիւն: Արտասուքը ոմանց սիրտը կը նորոգէ, ոմանց ալ կը հիւծեցնէ ու կը վատթարացնէ, ոմանց լուրջ ու հեզահամբոյր հրեշտակը կ'ըլլայ որ ճշմարիտ կեանքին կը մօտեցնէ, և ոմանց ղղջումի արտասուքներու նուիրական աղբիւրը կ'ըլլայ, ոմանց ալ կիզող կրակի մը պէս

կը չորցնէ ու կը խամրէ հոգւոյն խորը դանուած ապագայի բոլոր բարոյական սերմերը. ոմանց օրհնութիւն և ոմանց անէծք կը դառնայ։ Այն երկու թշուառներն որոնք Գողգոթայի բարձունքը հոգեւարքի մէջ էին Յիսուսի ձախ կողմերը, թէեւ հաւասարապէս նոյն պատժոյն ենթարկուած, նոյն յաւերժութիւն ու խաչին արժանացած, բայց մին կը հաւատայ և միւսը կը հայհոյէ, մին կը ղղջայ և միւսը կը խստանայ։

Անոնք որ կը տառապին սա համոզումով՝ թէ տառապանքը՝ վիշտն ու արտասուքը Աստուծմէ ղրկուած են իրենց իրրեւ բարերար ու սրբարար բաժան մը, պիտի ցոյց տան թէ այնպիսեաց համար ինչ կրնայ ըլլալ, ինչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ, և ինչպիսի բարերար պատուղներ կրնայ արտադրել։

Վիշտը կը մօտեցնէ Աստուծոյ. — Շատերու համար Աստուած միայն դաւափարական բան մըն է, առաջին մեծ պատճառը, ստեղծիչն։ Անոնց համար այս է գերագոյն աւետարանն։ Ի՞նչ պէտք է ուրիշին որպէս զի իմացական հաւատքին կցուի ճըշմարիտ կրօնական հաւատքը։ Շէյքսփեարը՝ հմուտ խորհողն կ'ըսէ, պէտք է որ մարդն ինքզինք կախեալ զգայ անկէ։ Այդ կախումի զգայմամբ է որ կը ծնանի կրօնքը։ Արդ, ո՞վ է յառաջ բերողն առուգիս այս զգայումն ալ, վիշտն ու արտասուքն է որ կը խոնարհեցնէ մեր ամբարտաւան գլուխները, որով կը խոստովանինք մեր պարտութիւնը, ընդ-

առաջ կը հանէ Աստուծոյ, և յայնժամ կը տեսնենք նորա արդարութիւնն ու սրբութիւնն։ Ահա ուրեմն արտասուքին կամ վշտին բարի հետեւանքը, յորում ցնծութեան և ուրախութեան ձայներ կան Արքային ու նախանձմտաղին ուղղեալ։

Վիշտը, բուն ւարդի ի յայս կը բերէ. — Ասիկա ապացուցանելու հարկ չկայ։ Ոամիկ խոստովանութիւն ըսած է, «Մարդ այն աստն կը ճանչցուի երբ կը տառապի»։ այն որուն համար ամեն ինչ յաջողութիւն է. չճանչցուիր ներքինն՝ սիրտն ու հոգին, սէրն ու հաւատքը։ Պէտք է գերագոյն վիճակէ մը ինկած ըլլալ, անցնիլ թշուառութեան դառնութիւններէն պիտանալու համար թէ ինչ՛ը կանցնին ու կը դառնան ուրիշներու սիրտերէն, անկեալ աղքատին և կամ խստասիրտ մարդուն սիրտէն։ Պէտք է որ մէկը արցունքներով վշտի մէջ կոծէ ու տառապի, որպէս զի նթէ ունի սրբութիւն ու արդարութիւն, բարութիւն ու անմեղութիւն, աւելի ևս արտափայլի ու պայծառանայ։

Վիշտը կը ներգործէ գիտակցութեան վրայ ու կը նուաճէ կամքը. — Վիշտն ու արտասուքն են որ անձնասէրներու հպարտութեան չղթաները, ինչպէս նաեւ յամառ ու վայրագ ցանկութեանց կապանքները կը խորտակեն ու կը լուծեն. վիշտն ու արտասուքն էին որ կատարեցան Քանանացին մօտեցուցին Քրիստոսի։ Նա երբէք չպիտի երազէր Քրիստոսի գալ, նթէ երբէք իր սիրտն արիւնած ու վիրաւորուած չըլլար իր դառն սոսկալի ապիո-

զորմ տեսարանով։ Արտասուքով ապրած ու վա-
րած կեանքը՝ ցնծութեան ողջոյններով փակուե-
ցաւ։ Քանանայիէն աւելի ո՛վ կրնար ուրախ ու
երջանիկ ըլլալ, եթէ չունենար այդ վիշտն ու
տառապանքն, թերեւս այնքան ցնծալից ուրա-
խութեամբ ու երջանկութեամբ իր դուստրն չող-
ջունէր ու չկապուէր Յիսուսի սրտին հետ։ Այսպէս
նաեւ Յայրոս չպիտի կանչէր Փրկիչն Յիսուս, եթէ
տեսած չըլլար իր մահամերձ դստեր վիճակը։ Հար-
ցուցէք այն անթիւ հաւատացեալներուն թէ ինչո՞ւ
տալիներէ ի վեր կ'աշակերտին ու կը հետեւին.
պիտի պատասխանեն թէ իրենք չպիտի երազէին
գայն, եթէ իրենց սիրտը վիշտերով խոցուած չըլ-
լար և իրենց աչաց վրայ արտասուք չերեւէր։

Սա հասարակ կը կարծուի թէ ուրախութիւնը
հոգին սրտազեղ և սիրելի կընէ, բայց ասիկա հա-
ւատալիք մըն է, որ միայն իրաց մակերեւոյթա-
կան զոհողութենէն յառաջ կուգայ։ Յարատեւ եր-
ջանկութիւնը անվրէպ կը ծանուցանէ նաստիրու-
թիւնը, որովհետեւ իրեն առտղ արգասիք ունի
մոռնալ անոնք որք կը տառապին։ Նաեւ երբ
Աստուած կ'ուզէ ցայտեցնել սրտէ մը ճշմարիտ՝
խորին և տեւական սէրը, գրեթէ միշտ վշտով է
որ կը բանայ գայն։ Աստուած վշտացեալներուն
յանձնեց մխիթարութեան գերագոյն պաշտօնը։
Այրին կամ սարկաւագուհին ի սկզբանէ նշանակ-
ուած են նոյն այդ գերագոյն պաշտօնին, մխի-
թարութեան և վայելքի օրէնքին, ինչպէս չնոր-

հայ օրէնքին մէջ աղբաւներն են՝ որ կը հարստա-
ցնեն ուրիշները։ Ի՞նչ է պատճառը եկեղեցւոյ հաս-
տատութեան և աշխարհի կերպարանափոխութեան,
ո՛չ, միակ՝ անբաղդատելի՝ անբացատրելի վիշտն
է, որ սպառած է խաչին վրայ։ Խաչին վրայ է որ
կը տեսնուի միշտ անցամաքելի բաց աղբիւրն վշտի
ու արտասուքի, ուր կուգան բոլոր սերունդք
մարդկութեան իրենց ծարաւը յագեցնելու, ար-
տասուք մը՝ որ կը նորոգէ ու կը բեղմնաւորէ
նոյն իսկ ամենէն ցամքած սրտերն։

Վերջապէս պէտք է գիտնանք՝ թէ հոգևկան
վիշտն ու արտասուքն, իրա՛ւ, թէեւ կ'աւերեն մեզ
անհանգստութիւն՝ տագնապ, բայց յառաջ կը բերեն
արդարութիւն՝ ցնծութիւն որոց արտասուքն ալ
է «Հանդիստ ապահովութեան»։ (ԵՍԱՅԻ. Լ.Բ. 17)։

Գիտնանք ուրեմն որ երբ կունենանք վիշտ՝
արտասուք ու տառապանք, աւելի մեզ պիտի մօ-
տեցնեն Աստուծոյ, պիտի ճանչցնեն մարդը, մեր
յաման կամքերն պիտի խորտակեն, մեր հպար-
տութեան՝ ինչպէս նաեւ վայրագ ցանկութեանց
կապանքներն պիտի լուծանեն, ու պիտի ընեն մեզ
սուրբ, հեզ, աստուածասէր ու մարդասէր, բարի
ու առաքինի, վերջապէս պիտի արժանանան յաւի-
տենական փառաց ու պսակի, յորում պիտի կարե-
նան փառաւորել զՀայր և զՈրդի և զՍ. Հոգին
յաւիտեանս. ամէն։

ՂԵՒՈՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԴՈՒՐԵԱՆ
(Կ. Պոլիս)

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
U.S.S.R. Публичная Библиотека
7/XI - 1922
ИМЕНИ Н. Г. ЧЕРНЫШЕВСКОГО
Г. ЛЕНИНГРАД

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

	Էջ
Յառաջաբան	Ա
Երկրպագութիւն Մոգուց	1
Խաչին Պարծանքը	17
Յարութիւն Քրիստոսի	33
Յարութիւն Մարդկան	51
Հայոց Քրիստոնեութիւնը	70
Ի ծնեայ Կոյրը	87
Հաւատք	103
Հաւատք եւ Սէր	127
Հաւատք եւ Գործ	146
Սէր	172
Բ. Քարոզ	182
Գ. »	193
Դ. »	207
Եկա՛յք առ իս	122
Կենդանի Ջուրը	144
Նոր Մարդը	260
Յիսուսի խօսքերը պահելու օգուտը	274
Դրամը՝ Քրիստոնէից կեանքին մէջ	291
Մարդուն սիրտը	309
Ընկերաց Հոգածութիւն	325
Հոգեկան վէրքի արդիւնքները	337

ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
ՏՊԱՐԱՆ ԵՒ ԿԱՋՄԱՏՈՒՆ
Վ. ԵՒ Ա. ՏԷՐ-ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
Սուլթան-Համամ
Կ. ՊՈԼԻՍ

ՀՀ Ազգային գրադարան

4876

24
П-99